IANI NICII

ERYTHRÆI

PINACOTHECA ALTERA

IMAGINVM,

Illuſtrium, doctrinæ vel ingenii laude, virorum,

qui, auctore ſuperſtite, diem ſuum obierunt.

COLONIÆ VBIORVM,
Apud IODOCVM KALCOVIVM
& ſocios. CIↃ IↃ C XLV.

Pinacotheca hæc altera lucem aſpiciat itidem, & lectori utilitatem voluptatemque adferat. Coloniæ, Aprili CIƆIƆCXLV.

Henricus Francken Sierſtorpffius, SS. Theol. Doctor, Metropolitanæ Colon. Preſbyter Canonicus, Gymnaſii Laurent. Regens; librorum Cenſor.

IO. BAPTISTÆ GRATIOLIO RINALDINIO

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS S. P. D.

Vperioribus annis, quod non te fugit, cum mihi essent domi complures clarorum virorum imagines à me quoquo modo descriptæ, qui mea ætate, cum aliqua doctrinæ vel ingenii laude, è vita migrarunt, à multis, qui cupidi erant eas videndi, sæpe rogabar, ut spectatum ipsos admitterem. Quamobrem, ut omnibus satisfacerem, Pinacothecam quasi quandam, in qua omnes illæ imagines exponerentur, institui. Sed ea fuit angustior, quam ut cunctas posset excipere. nam plures reliquæ hominum quorundem erant, quæ illorum commemoratione, & formarum animi cognitione, delectationem afferre non minimam possent. Itaque à multis, & in primis à te, cohortatus sum, ut eas, perinde ac superiores, eorum, qui videre vellent oculis

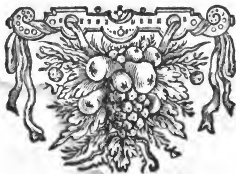
animoque subjicerem. Parui, obtemperavi; tibique, cui, ob tua singularia in me beneficia, nihil denegare audeo, dicto audiens fui; atque Pinacothecam alteram, in qua eas collocarem, exstruxi. Neque mihi fuit magnopere quærendum, cujus eam nomini inscriptam, iis, qui tanquam ingredi in eam vellent, aperirem. Nam tu statim occurristi, qui ejus condendæ, tam sæpe auctor, impulsor, adjutorque fuisti. Sed, cujusnam tutius eam fidei custodiæque mandarem, quam illius, qui faceret eam plurimi? Tu enim, (nisi sit magis benevolentiæ, quam judicii, testimonium,) soles mearum rerum omnium pretia nimis exaggerare, quæque ego nihili facio, in cælum efferre. Quamobrem cum sæpe fiat, ut, quo aliquid carius æstimetur, eo etiam diligentius asservetur; quem patronum, præter te, adscribere illi alium potui? Ac potest etiam contingere, ut, te conciliatore, & indicatore, idem apud multos pretium, quo à te æstimatur, inveniat; qui, quemadmodum in omni reliqua vita, ita etiam ingenio judicioque excultissimus, omnium, qui te norunt, consensu, existimaris. Nam primum, in amplissima

ma civitate, nobili genere natus, omnibus, à puero, dignis homine nobili artibus ac disciplinis eruditus, ita in hac luce orbis terrarum, Romæ videlicet, in re opulenta ac lauta vivis, ut nemo propemodum, te melius & honestius, divitiis uti videatur. Domus ampla, pretiosa supellex; ita tamen, ut non domus domino, sed dominus domui sit ornamento: circumpedes plures, varia ac decora veste induti; cubicularii, corporis forma cultuque præstantes; mensa liberalis ac splendida; rheda magnifica; equi, rhedæ magnificentiæ pares. Sed, his omnibus in rebus, ea à te cautio adhibetur, ut ne sumtus, rei familiaris modum excedat; neque committis, id quod pleraque pars hominum facit, qui splendidum vitæ consectantur genus, ut ii, quibus à te aliquid debetur, usque à mane ad vesperum, flagitatores astent ad ostium, assidui atque molesti, suum repetentes; sed statim argentum, quibus debes, resolvis. Verum, hæc exteriora & corporis. Illa autem interiora & animi. primum, mens, in rebus arduis, multoque magis in rebus ad voluntatem fluentibus, æquabilis ac recta. quippe, ut ait ille, secundæ res, sa-

pientum animos fatigant. Nam, cum apud magnos Principes plurimum auctoritate & gratia valeres, nemo te intolerantius jactantem, nemo æquabilitatem communis juris, magnitudine gratiæ atque potentiæ, transeuntem, aspexit; immo, quidquid poteras, quidquid magno tuo labore, magnisque periculis, tibi pepereras, non tam ad tuum commodum, quam ad aliorum utilitatem & fructum, conferebas. Id quod tibi principium maximæ calamitatis fuit: cum nimirum pessime relata est gratia ab eo, quem inopem, & alienæ opis indigentem, perfeceras, ut ad opes divitiasque perveniret. In eos enim, per illum, calamitatum fluctus conjectus es, qui sine lacrimis commemorari non possunt. Tu vero, qua magnitudine animi, qua constantia, utpote qui omnia in te posita esse duceres, multitudinem illam malorum sustinuisti! quam tibi non alia culpa, nisi tua nimia in alios humanitas benignitasque conflaverat; carceres, exilia, fugam, rei familiaris damna, aliaque incommoda, quæ non est enumerare necesse, tibi præsertim, qui, cum fuerint gravia, aspera, ac difficilia perpessu, semper ea memineris. Quid dicam

dicam de literarum studiis, quæ, ab ineunte adolescentia, à te, primum exculta, tum, maximis aulæ occupationibus, longo intervallo intermissa, deinde, post gravissimum tuum casum, revocata sunt? Quos & quantos in illis progressus fecisti! primum, in jure civili; cujus docendi interpretandique facultatem, in Gymnasio Romano, tibi delatam, accepisti: tum, in humanioribus literis, quibus præsertim studium tuum dedisti. Quis enim est orator, historicus, poëta, qui Latine loquatur, quem tu non legeris, penitusque cognoveris, de quo non docte scienterque loquaris, & judices, ut etiam eorum non neminem, ex Latino, in Etruscum sermonem, lepide eleganterque converteris? neque eorundem lectione studioque unquam expleris, sed totum illud tempus, quod tibi ab officiis, & negotiis domesticis, superest, non aleæ aut levioribus aliis occupationibus tribuis, sed in hac liberalissima honestissimaque animi remissione consumis, teque inde ad amicorum, tui similium, consuetudinem transfers, eisque plurimum tuæ suavitatis impertis. Nam semper comis, semper commodus, omnem humanitatem, hila-

ritatem, ac venustatem exerces. Huic igitur patrono, tam erudito, tam eleganti, tam nobili, non putem Pinacothecam meam ita posse committi, ut plurimum ab eo splendoris & æstimationis accipiat? Quamobrem, ad tua alia in me beneficia, hoc etiam adde, ut tua eam custodia tuearis, ac munias; neque grave videatur tibi, vel non ferendum, quo tempore me oporteret, de referenda tuis maximis in me meritis gratia, cogitare, tunc poscere ut novo me beneficio cumules, atque augeas. Vale. Romæ, Kalend. Ianuar. CIↃIↃCXLV.

IANI

IANI NICII ERYTHRÆI PINACOTHECA ALTERA.

1. GREGORIVS DE VALENTIA.

Voniam superior Pinacotheca fuit angustior, quam ut tot clarorũ hominum imagines, quos, vivis nobis, vita defecit, capere posset; ideo fuit necesse, alteram illi proximam addere, in qua eorum, qui prætermissi fuissent, depictæ nostra oratione, quasi coloribus, formæ proponerentur. Verum, quoniam in ædificiis novis, ad voluptatem amœnitatemque excitandis, præsertim requiritur, ut sint illustria, ac speculo ipso clariora, quo signa, aut tabulæ pictæ, si quæ ibi locentur, in bono lumine collocatæ, gratiores jucundioresque spectantium veniant ad oculos; ideo data est opera à me, tum ut totum hoc ædificium luculentum esset, tum, ut ejus in primis aditus vestibulumque clariori luce eniteret. Sed unde poteram majus illi lumen arcessere, quam ab eo, cujus nomen, non solum Societati Iesu, in qua numerabatur, ob singularem doctrinam, præstantemque rerum maximarum scientiam, ornamento est, verum etiam, solis instar, orbem omnium terrarum, sua luce, lustrat ac complet? Hic est Gregorius de Valentia; qui, ortus Metimnæ, quod est opidum provinciæ Castellæ, in Hispania, plus patriæ reddidit, quam ab illa accepit; jamque Metimna Gregorio, quam Gregorius Metimna, apud omnes est notior. Huic, ab adolescentia, non pecunia, non voluptas, non ambitio, quæ, quasi materies omninium malorum, mortalium plerosque subvertunt, grata fuere; sed, Dei metus, mores optimi, literarum studia,

longe potiora extiterunt; in eisque juventutem, ac reliquas vitæ suæ partes, exercuit. Quibus in studiis quo, rerum humanarum omnium curis omissis, totum se collocaret, Societati Iesu nomen dedit. in qua, dici vix potest, quantum in omnibus iis virtutibus brevi excelluerit, quibus perfecti religiosi forma continetur: neque minores in liberalibus disciplinis profectus fecit; in iis præsertim, quæ in acri ac vehementi rerum subtilissimarum investigatione meditationeque versantur, quibus studium suum dederat. Quamobrem celeriter est adeptus, ut nemo illi, ingenii acumine, intelligendi præstantia, differendi subtilitate, anteire putaretur. At, cujusmodi esset hominum de illius excellentia judicium, illud in primis ostendit, quod, cum nondum sacris initiatus esset, cum vix ex studiorum curriculo pedem extulisset, inventus est ceteris aptior, qui in Germaniam mitteretur, ut Dilingæ, in Gymnasio, ab Othone Card. Augustano, cujus ditioni oppidum illud suberat, fundato, sacram Theologiam doceret. Non fefellit hominum de se expectationem, sed superavit. nam incredibile est memoratu, quantam sibi, optimi præstantissimique Theologi, quantam, singularis eruditionis, famam confecerit. Quæ fama, unius civitatis terminis non contenta, quasi extra ripas diffluens amnis, longe lateque sese diffudit, ac Germaniam primum, tum Europam universam, excurrens, omnium virorum Principum animos, omnium Academiarum studia commovit. unusquisque enim vir princeps, unusquisque locus, ubi literarum domicilium esset, inflammato studio, tantum sibi doctorem expetebat, à quo, in ipsorum Gymnasiis, juventus, ad omnem divinarum humanarumque rerum scientiam, institueretur. Sed vicit tandem, eximium Gulielmi V, Bavarorum Ducis invictissimi, studium; cui, ad Ingolstadiensis Gymnasii ornamentum ac decus illum deposcenti, non potuit obsisti. At, quænam tanta est vis ingenii, quæ tanta orationis ubertas, quæ honores summique significationes officii, à præstantissimo illo omnium fere suæ ætatis Principe, Gregorio exhibitas, possit explicare dicendo? Non enim, sapientissimum illum Ducem fugiebat, quantum ornamenti ac nominis,
Gy-

Gymnasio illi, tam eximii in omnium doctrinarum genere hominis adventu, quæreretur, qui præsertim, doctissimis suis disputationibus, infestissimus hæreticarum partium hostis haberetur. Quemnam enim, ad incredibilem admirationem non efferret illa ejus; de omni re, quæcunque in disceptationem quæstionemque vocaretur, copiosa ac sapiens oratio? quis in illo ejusdem, in argumentando, & argumentis respondendo, acumine ac promta subtilitate non exhorresceret? quis, non stupefactus, hominem, de rebus horridis nitide, de obscuris perspicue, de jejunis copiose loquentem, intueretur? quis altissimis defixam radicibus, ac firmiter hærentem, vim varietatemque doctrinæ, non summis in cælum laudibus efferret? Quid verbis opus est? si quæ ab eo responsa darentur, iis, non ut ab homine acceptis, sed ut à Deo cælitus immissis, honor habebatur. Neque in oppugnandis hæreticorum castris, aut in eorum conatibus repellendis, tum publicis disputationibus, tum libris editis, se ipso inventus est minor. nemo enim hæreticus cum illo congressus est, quin ab eo certamine, aut ipsius argumentorum quasi telis confossus, aut sua ipsius confessione victus superatusque, discesserit. At, quænam tanta vis esset, quæ rationum, quæ ab ipso afferebantur, firmitatem soliditatemque infringere ac labefactare conaretur? Quid mirum, si, communi omnium voce, eodem, quo D. olim Augustinus, Mallei hæreticorum, decoraretur elogio? Circumferuntur, in unum collecta volumen, variis temporibus variisque de causis pugnata, cum hæreticis certamina, hoc titulo inscriptum, *De rebus fidei, hoc tempore controversis, libri, qui hactenus extant, omnes, & alii, nondum antea editi, ad Serenissimum Bavariæ utriusque Ducem Gulielmum V.* Reliquit etiam, ad D. Thomæ Aquinatis summam, commentarios, quatuor voluminibus explicatos; quibus, incredibili subtilitate, brevitate, ac perspicuitate, quæcunque ad sacram Theologiam pertinent, traduntur, exponuntur, firmantur. qui commentarii, à cupidis, ejus facultatis, vehementissimo studio postulati, ac tandem in lucem editi, cum ob ingentem emtorum numerum, quem invenerant, exempla eorum omnia fuissent distracta, necesse

cesse fuit eas iterum ac sæpius prælo committere. Quamobrem unus ex bibliopolis Vrbis, cum, die quodam, ante tabernam suam, prætereuntem Gregorium aspexisset, Hic, inquit, est ille, qui suis libris, sæpius impressis, bibliopolas plures, magnas ad divitias opesque perduxit. Nihil illi facilius fuerat, quam suos hos commentarios, longissimis disputationibus, acutissimisque meditationibus, quemadmodum à pluribus præstanti ingenio ac doctrina viris factitatum esse videmus, auctiores ac locupletiores efficere; quod ea omnia, longo studio diligentiaque collecta atque disposita, in sua literaria supellectile numerarentur: sed, dedita opera id à se prætermissum ajebat, quod spes sibi esset, fore, ut melius de sacræ Theologiæ studiosis mereretur, si omnia rerum capita, quæ in ea facultate continentur, ex immenso prope spacio, in exiguum sane gyrum compellerentur, ac brevi, facili, perspicuaque via ac methodo traderentur. Id quod est egregie ab ipso perfectum. Quæ res, magni argumenti loco esse debet, summam illum atque perfectam ejus scientiæ notitiam egregie animo comprehensam habuisse. Per annos sedecim Gregorius Ingolstadiense oppidum Gymnasiumque, doctrinæ suæ lumine, apud omnes gentes nobile atque illustre reddiderat: sed, utpote optime de hominibus illis meritus, octo alios annos superioribus addidit: quos ibidem, à maximis gloriosissimisque laboribus feriatus, exegit: cum interea summis esset viris honori, literatis venerationi, hostibus catholicæ fidei terrori atque formidini. Verum, non solum oportebat, sed necesse erat, ut tam clarum sidus non uni tantum eidemque remotissimæ orbis terrę parti luceret, sed in Vrbem, omnium terrarum arcem, translatum, radios inde suos latius longiusque diffunderet. Romam eum evocandi causa fuit inopinatus & immaturus P. Mutii de Angelis, summi Theologiæ doctoris, interitus, in cujus locum alter erat subrogandus. De quo Mutio nihil dicam amplius, nisi illud Angeli in eo cognomen apte dignoque in loco fuisse collocatum; tum, ob insignem ingenii celeritatem perspicacitatemque, tum etiam, ob suavissimos mitissimosque ejus mores, nulla amaritudinis labe conspersos. Sed quid mi-

rum

rum est, tantam in eo vim suavitatis fuisse, cum fel, amaritudinis receptaculum, in ejus, post mortem insecti, extis, non apparuerit? Quæ res, prodigio similis, poëticæ facultatis in Collegio Rom. studiosis materiam attulit, qua, vario carminum genere, argute eleganterque, in ejus pene prodigiosam lenitudinem animi, luderent. At Gregorius, ubi Romam attigit, quæ Vrbs, futura erat theatrum illius ingenii, & voce erudita dignum, simul auditus & probatus est, ac singularis propemodum doctor existimatus. Sed vix Theologiæ docendæ munus exequi cœperat, cum traditam sibi præfecti studiorum provinciam accepit, summaque eorum cum laude administravit, qui dabant operam literis, quique, in eo studiorum, quibus ille præerat, genere, principes habebantur. Sed nulla adhuc illi, Clementi VIII, qui tum Petri cathedram obtinebat, ejusdemq; aulæ, facultas obtigerat declarandi, quis esset, quantumque ingenio ac doctrina valeret; cum fuit ante ipsum Pont. gravissimis acutissimisque disputationibus, P. Ludovici Molinæ suscipienda defensio, de eo, quod attinet ad societatem consensionemque divinæ gratiæ cum libero hominis arbitrio. Quæ controversia quia illustre ejus nomen reddidit, eumque in maxima apud omnes existimatione & gratia posuit, cogeret me, ut quædam, quæ in ea causa ventilanda excutiendaque contigerunt, paucis exponerem, nisi & loci, ubi disputatum fuit, reverentia, & negotii ipsius indoles tenerrima, mihi silentium inponeret. Accedit, quod summus Pontifex gravissimo edicto caverit, ne quidquam eorum, quæ tunc gerebantur illic, vulgaretur. Vnde ergo solidi quid constaret mihi, quem nec suspicione nec incerto partis alterius relatu niti oportet? Hoc interim notum omnibus est, quod Clemens Pont. cum summa ipsius, erga Gregorium, voluntatis significatione, eos illi honores habuerit, qui vix præstari cuipiam solent; ut mense Martio, in ea disputatione quæ ceteris finem attulit, cum Gregorius ita vehementer ex stomacho laboraret ut stare non posset, atq; Pont. ejus esset audiendi in primis cupidus, sedentem, disputationi operam dare permiserit. In quo ille declarare visus est, quanti hominem faceret, cui id concesserit,

rit, quod ipsis etiam Episcopis denegatur. Interea, cum morbus illi fieret amplior, adeo, ut medicamentorum vi aliqua reprimi vincique non posset, de medicorum sententia experiri placuit, num Neapolitani situs amœnitas, ac saluberrimi suavitas aëris, aliquam laboranti opem afferret, & amissam valetudinem recuperaret. Nulla vox est, quæ honores, atque omnia officiorum genera, ab humanissima illa civitate, ac præsertim à primis ejus proceribus, in illum exhibita, possit exprimere. nam, quidquid dixerit, minus erit. Dabat operam unusquisque, ut tantum virum, tantorumque meritorum fama notissimum, morbi injuria afflictum, sublevaret, & in veterem amissæ valetudinis locum revocaret. Sed frustra hæc ab illis opera suscepta est. nam, cum jam morbus ita invaluisset, ut ejus viribus obsisti non posset, coactus est Gregorius illi cedere. Itaque, multis editis pietatis egregiæ signis, magno bonorum literatorumque omnium cum luctu, in villa Tiberii Caraffæ, Bisiniani Principis, diem obiit supremum, annos natus quatuor supra quinquaginta. At, simulac Ingolstadium fuit de Gregorii morte allatum, in qua ille urbe tot annos, tanta cum gloria, vixerat, Gymnasium illud, deberi à se tanto hominis ingenio ac virtuti existimavit, ut elogium, quod subjicitur, marmoreis incidendum tabulis locaret, quod esset & perpetui sui erga illum animi testimonium, & vivam illius apud posteros memoriam conservaret, atque immortalem, si fas esset, efficeret.

Gregorius de Valentia, Metimnensis, Hispanus, Sacræ Theologiæ Doctor, inter Theologos sui temporis nulli secundus, Parisiis vehementer expetitus, à Stephano, Poloniæ Rege, diu postulatus, præclarum hujus Academiæ decus, in qua annos XXIV *commoratus, cum Sac. Theologiam. sexdecim annis continuis, magno auditorum plausu & fructu, fœcundissimaque eruditionis propagatione, docuisset, atque interim, in omni controversiarum genere, contra hæreticos quam multos, compluribus libris editis, nunquam non victor, egregie dimicasset, universamque Scholasticam Theologiam, quatuor*

tuer Commentariorum tomis, commemorabili opere illustrasset, immortalem nominis gloriam adeptus, anno CIƆIƆXCVIII, *superiorum suorum voluntate, Romam advocatus est, cum illic, partim Sac. Theologiæ Professor, partim supremus in Collegio Soc. Iesu studiorum moderator, aliquando clarissimus vixisset, demum, assiduis laboribus fractus, & inveterata ægritudine consumtus Neapoli, quo, valetudinis causa, æger concesserat, è vivis, semper victurus, excessit,* XXV *Aprilis, anno* CIƆIƆCIII, *ætatis* LIV.

II. IO. BAPTISTA STROZZA.

SI quisquam Reip. in qua natus est, utilem operam præstitisse perhibetur, in his non postremum obtinet locum Io. Baptista Strozza Florentinus. Nam, dum vixit, assiduam dedit operam, quod in ipso fuit, ut magno civibus suis usui esset. Atque, si melius de Rep. mereri dicendi sunt ii, qui probos illi cives, atque, optimis moratos moribus, præstant, quam qui urbes, sua pecunia, mœnibus cingunt, ædificiis exornant, opibus augent, quanam alia in re Io. Baptista studium suum posuit, nisi ut civium suorum animis, detractis vitiis, virtutes insereret? In quo magnam meruisse laudem existimatur. ac merito. nam, ut urbium incolæ, opibus ac divitiis abundent, ut ædificiis amplis & illustribus habitent, ut pulcre muniti sint muris, si tamen in illis avaritia, luxuria, scelus, perfidia, & inscitia versetur, divitiæ sunt civibus suis oneri atque miseriæ, quod sint fomenta vitiorum; tum, elegans urbis species dedecori, quod honestius corpora, quam animi, habitare dicantur; munitionum moles nulli fere usui, quod, nisi vitia ab oppidis exulent, centuplex murus rebus servandis sit parum. Summa igitur cum laude, omnes ille ætatis industriæque suæ nervos in eo contendit, ut patria iis rebus pollens existeret, quibus veræ Rerump. fortunæ continentur. Etenim præclara adolescentium ingenia, quæ natura, ad omnes egregias artes, tanquam inchoaverat atque dolaverat, excipiebat, ut expoliret atque perficeret.

ret. Erat ille Philoſophicis ac Theologicis doctrinis instructus, Græcis ac Latinis literis doctus, poëticæ facultatis ita peritus, ut non cum æqualibus ſuis ſolum, ſed cum majoribus etiam natu poëtis, compararetur. Has ille diſciplinas, in inſtituendo docendoque prudentiſſimus, juventutem edocebat, & quotidianis, domi ſuæ, diſputationibus exercebat, ac ſæpius, quod umbratili illa inſtitutione didicerat, in pulverem & ſolem cogebat educere. cujus rei magnam illi facultatem dabat inſignis academia, quæ ſuis in ædibus, magno literatorum omnium, qui eſſent Florentiæ, concurſu, celebrabatur. Quæ vero ingenia, fortunæ culpa, ne emergerent, oppreſſa cernebat, ſuis ipſe opibus ac facultatibus, quibus erat affluens, ſublevabat; libros, veſtem, cibos, habitationem, omniaque ad neceſſarium uſum illis præbendo. Vtinam eorum non nemo, ſi non rem, parem tamen voluntatem ac ſtudium, eidem emeritus eſſet, neque odium pro amore, injuriam pro beneficio, rependiſſet. Erat oculis, pituita è capite defluente, captus; quæ calamitas multos ejus familiæ viros invaſit; ſed ingenii acie perſpicaci, judicii acumine acerrimo. Mortuus in patria, triſte omnibus ſui deſiderium reliquit. ſed ejus obitus iis luctuoſus fuit in primis, qui multum ingenio, parum verò à fortunæ muneribus instructi, ducem, magiſtrum, patronum, ac regem, ſibi ereptum eſſe, querebantur.

III. IVLIVS ROSCIVS HORTINVS.

HOrti, urbs, nulli earum, quæ in Faliſcis numerantur, antiquitate ac nobilitate inferior, Phœbi Muſarumque deliciæ, fere ſemper præclara hominum ingenia, ad omnia elegantiſſimarum artium ſtudia, & ad poëſin in primis apta, produxit; quæ, tanquam flores eximii, odore & amœnitate, non uni tantum civitati, ſed omnibus, apud quos Græcæ Romanæque literæ vigent, eſſent voluptati, admirationi, ac laudi. Mitto eos, quos Philoſophiæ ac Iuriſprudentiæ laus nobilitavit, ex iis, qui, cum aliarum etiam laudandarum facultatum gloria

ria florerent, poësin etiam sunt amplexi. Ita Horti Iulio Roscio, nobili apud nos genere nato, delectantur, ut non alio magis cive & alumno glorientur, neque magis se jactent. Hic admirabili quodam naturæ ipsius habitu, ac prope divino, præditus, cum eximiam hanc illustremque naturam ad omnium rerum magnarum atque artium scientiam contulisset, quid mirum, si orator, si poëta, omni laude cumulatus, extiterit? Etenim, nisi oratorum ac poëtarum, ex rerum cognitione, efflorescat ac redundet oratio, tanquam cassa nuce inanior, negligatur ac repudietur necesse est. Itaque tanta vis ingenii, ab omnibus, qui tunc temporis magnum in literatis viris nomen habebant, primum cognita, (non enim insignis flammæ cujuspiam splendor latere diutius potest, quin suo se lumine prodat,) tum adamata, deinde expetita, postremo exculta omni officiorum genere est; sed in primis, ab Aldo Manutio, arctissimo sibi amicitiæ vinculo constricta. ac ita illum placuisse Manutio, tantum in ejus laudibus pondus mea sententia habet, propemodum ut ceteris anteponendum esse videatur. nisi enim summa ac prope singularis, in ejus ingenio atque doctrina, vis boni fuisset, nunquam ita à tali viro coli diligique potuisset, ut vix quidquam in amore fuerit ardentius. cujus viri eruditio, à majoribus ipsi suis quadam quasi hereditate relicta, ita deinde, perpetuo labore studioque, suis est opibus aucta, ut parenti etiam ipsi Paulo, quo tum in his literis humanissimis nil habebat orbis terræ præstantius, esset admirabilis. Quanta autem inter Aldum & Iulium necessitas amicitiæq; usus intercesserit, declarant epistolæ, quæ extant impressæ, & eruditorum manibus teruntur, tum Manutii ad ipsum, tum ipsius ad Manutium scriptæ. Sed, quid tam eorum, qui se literis abdiderunt, ostendit industriam, quam quæ potuerunt ad communem afferre fructum, atque in conspectum lucemque proferre? Sunt in medio complures ejus orationes, ab ipso editæ, in quibus & orationis copia, & sententiarum gravitas, & elegans verborum comprehensio, atque artifex etiam stylus, apparet. Summa omnium cum voluptate leguntur epigrammata, elegiæ, odæ, & sacrorum carminum liber: quæ

omnia admirabilem ejusdem ad poësin indolem, ac divinum illum spiritum, quo poëtæ dicuntur afflari, mire testantur. exstant elogia militaria, tanta cum fide, industria, ac sermonis majestate conscripta, ut ejus ingenii magnitudinem, candorem animi, ac magnificum orationis genus, ante oculos ponant. Attigit etiam Remp. ac, pluribus & maximis muneribus functus, in gravi atque difficili provinciæ cujusdam administratione, vitam reliquit.

IV. FRANCISCVS BALDVCCIVS.

Franciscus Balduccius, Panormitanus, Siculus, fuit ingenio magno; quippe qui, naturæ bono, sine multis literis, quibus vix tinctus erat, eo mihi pervenisse videtur, quo alii ejusdem ætatis, omnibus liberalibus disciplinis instructi, Græcis ac Latinis literis docti, multo præterea labore multaque industria, adspirare non potuerunt; non quia illis ingenium, sed poëticum ingenium defuerit. Erat illi genus dicendi elegans, sublime, magnificum, succi plenum, perspicuum, dilucidum; sententiæ graves, concinnæ, acutæ, venustæ. Dictitabant, venisse eum Romam, quod non liceret illi esse in patria, eo quod hominem occidisset, & mulierculam secum adduxisse, ex qua liberos, tum virilis tum fœminei sexus, susceperat. Extat in suis carminibus oda, qua filiolam, Clementia nomine, quæ infans in cunis excesserat, Etruscis elegantissimis versibus deflet. Sed mas, inopia cogente, se insinuaverat in domum meritricis cujusdam locupletis ac nobilis, ex qua pauculos interdum nummos, stipis gratia, referebat. at, cum die quodam, ab ea ære gravior domum se recepisset, Balduccius, extemporaneo carmine, manum, quæ tam large munera præbuisset, in cælum extulit, illudque per eundem puerum ad meritricem misit. Aderat ibi forte, vir doctus, poëta summus, amicissimus meus, qui aliquot ante annos est mortuus: huic meritrix carmen legendum dedit. quod simul ac legit, admiratus est divitem hominis pauperculi venam. Florebat, per id tempus, Romæ, Academia Humoristarum, magnoque erat apud omnes gen-
tes

tes honore ac nomine. in hanc Balduccius ab Henrico Falconio, acerrimo optimorum ingeniorum æstimatore, introductus est: in qua, simul auditus, & probatus est. Cœpit tum, viros nobiles ac divites, suis carminibus, spe mercedis ac præmii, laudare. nec sua spes illum fefellit. nam à pluribus magnam interdum vim auri & argenti capiebat; qua facile inopiam tolerare potuisset, si nummis uti scivisset, neque homo, suavia in præsentia quæ essent, prima ducens, neque parum consulens in longitudinem, totum, quod esset datum, statim dissipasset. Quamobrem, cum, præter poëticam facultatem, qua nemo unquam factus est dives, nullum aliud esset illi artificium, quo se tueretur, nisi librarii ars, quam aliquandiu exercuit; cogebatur, mutuam ab amicis pecuniam, quam nunquam redderet, petere. atque ipsi etiam creditores ita dabant, ut qui se nunquam quidquam ab eo recuperaturos existimarent. sed, cum sæpius eundem piscis ad hamum recurreret, neque mutuitandi finem faceret, eorum non nemo, Ecquando, ajebat, explebéris? modo tibi dono dedi, decem videlicet aureos nummos, & nunc alios decem petitum advenis. Cui ille, iracundia, supra quam dici potest, elatus, respondebat, Quid somnias de pecuniis, à te mihi dono datis? egone tuis nummis egeo? ac mox potero te pecunia obruere, mox tibi auri argentique fiscos ob os objicere, si expectandi copia erit. Sed, cum inanis semper incederet, nec dicta sonarent, cogebatur, nisi inedia confici mallet, invocatus, amicorum mensas obire; quamquam satis sua sponte alienis escis studebat. Ac tandem invenerat tonsorem quendam, qui, sive misericordia motus, sive animi magnitudine ductus, cum mane tum vespere communicabat eum mensa sua. Verum ille, ut erat plane contumax gloriarumque plenissimus, illum sibi cibum non gratis præberi, sed tanquam debitum, ac longe infra meritum suum, persolvi, existimabat: adeo ut, die quodam, cum magna esset piscium caritas in macello, pisciculos minutulos aliquot in prandium coëmeret. Tum Balduccius, tanquam si insigni aliqua injuria affectus esset, minaci ore, irata voce, ardentibus oculis, Itane, inquit, accipis poetarum hujus ævi facile

B 2 prin-

principem? itane tibi dignus videor, quem illudas? tune hos mihi pisciculos ausus apponere, tanquam si essem homuncio unus de multis, ac non, inter omnes, plane singularis? vel hæc puls, quam insulsa, quam contra animi mei sententiam! at te decet facere animadvertere animum tuum ad animum meum, curamque adhibere, ut prævolet, quo ego velim. Ac multis præterea aliis gravioribus verbis hominem verberavit, tantum quod non fustem in manus sumsit, domoque præcipitem illum ejecit. At tonsor, qui multos jam menses admirabili patientia toleraverat incredibilem hominis contumaciam, atque fastidium, tandem victus, Itane, inquit, agis? Surgensque, obtorto eum collo è mensa surripuit, atque extrusit hominem foras. qui, ut erat mappa ad collum alligata, ameuti similis, per viam excurrens, exclamabat, Vestram opem, populares; hic Busiris, hic Lycaon, violavit hospitium, violavit hospitium. Locavit deinde operas suas, in scribendis epistolis, Io. Antonio Vrsino, S. Gemini Duci. cui cum ejus oratio nimis putida, nec, quæ satis eos deceret ad quos scribebatur, videretur, ad manum eum potius quam ab epistolis habuit. Illud vero homini iracundo, & magna sui ipsius opinione inflato, quasdam quasi faces admovebat, quod Dux, ad corrigenda atque emendanda ipsius carmina, cocum accersiri juberet, qui, domi suæ, universæ familiæ, cœnas & prandia coqueret. ferebat enim indigne, sua scripta, quæ ceteris anteferebat, in coci existimantis arbitrium vocari. itaque se domo illa, quantum potest, eripuit. Neque ita multos post annos, exceptus est domo, à Duce Brachiani; verum, ob morum importunitatem, quibus ferri tolerarique non poterat, coactus est brevi, alium dominum, alios Lares, aliam urbem, aliam civitatem exquirere. At Neapoli, ubi principi cuidam viro in servitutē se dicaverat, cujus uxore mulier alia nulla erat pulcrior, duo contigerunt. primum, per viam publicam iter facienti, nescio quid superne è fenestris dejectum, in oculos incidit, quod statim ab eis lumen exulare coëgit; quamvis illud redux factum sit postea, egregia medici cujusdam excellentis opera. deinde, captus amore dominæ, eo insaniæ evasit, ut,

ut, cum æger in lecto decumberet, in culcita, ita ut erat linteis involutus, eo deferri se jusserit, qua erat mulieri transeundum: quam ut venientem aspexit, cœpit clamare, ut sibi, ex amore ipsius laboranti, suppetias ferret, neque se tam misera affici ærumna sineret. Ac non potest satis narrari, quam lepidos de se ludos jucundosque præbuerit Reversus Romam, cum non esset unde viveret, cogebatur quotidianum victum à caupone, credita pecunia, coëmere. sed cum solvendo non esset, nec quidquam cauponi præter verba præberet, judicis decreto sibi addictum, à lictoribus in carcerem rapi curabat. sed, celeriter aderat vir aliquis dives, qui percontatus, quanti esset addictus, tantundem pro illo solvebat. Quod sæpenumero erat faciendum: nam identidem ad eosdem inopiæ fluctus revolvebatur; quibus fluctibus ut se eriperet, & tanquam ad littus scapham adverteret, sæpius ab eisdem abreptus est, & tanquam in profundum abstractus; hoc est, nihil propius est factum, quam ut ille, dum se ab inopia studet eximere, sub fuste vitam finiret. Venerat Romam à Cæsare ad Vrbanum VIII missus orator, ita dives, ut Picos divitiis superare diceretur. in hunc, solito suo aucupio, Balduccius carmen scripsit, illudque, in membrana elegantibus sane literis exscriptum, & coriaceo tegmine, multo auro interlito, septum, illi tradidit. ac primum orator ita delectatus est munere, ut jusserit, trecentos poëtæ, à quo ornabatur, nummos aureos numerari. sed, cum postea legisset, scriptum in eo, se, oratorem, à Cæsare, ad præstandam Vrbano obedientiam missum, iratus, revocavit decretum de trecentis aureis nummis, ac pro illis trecentas plagas eidem infligi mandavit. nam Cæsares, non obedientiam, sed cultum & honorem, Rom. Pontificibus à se deferri debere contendunt: qua de re, per eos dies, tantis viribus tantisque contentionibus actum fuerat, ut nihil magis. neque tantulum moræ intercessisset, quin imperata perficerentur, nisi orator à quibusdam bonis viris fuisset inhibitus, qui persancte affirmabant, id ab homine imperito, non astu neque dolo, sed inscitia vel incuria, fuisse admissum. Neque mentiebantur, in defendendo: nam quibusdam in rebus, non

 plus

plus erat illi cordis, quam lapidi. Fuerat, hyeme quadam, à viro principe, tunica ferica pingui,& malaco calido pallio Hifpano, ne algeret, donatus; fed poftea æftate urgente, cum fub illis veftibus fudaret, nec leviores haberet, forte tranfiit per forum Hebræorum; quorum fere finguli, ut illorum mos eft, cæperunt hominem ad fe attrahere, ac dicere, veftes, quibus uteretur, effe graviores, quam ut anni tempus fervidiffimum pofceret; fe alias illi, magis ad id tempus accommodatas, exhibituros. homo, qui interdum non plus faperet, quam fus occifa, hereditatem fibi obvenifle arbitratus eft, ac fe totum nebulonibus illis permifit, veftefque detritas ac pene laceras, iis, quas habebat, longe optimis mutavit: ac poftea, ut quemque amicum offenderat, Hebræorum in fe caritatem ac benevolentiam commemorabat, ex femine Abrahæ prognatos effe, qui ita hofpitalis fuiffet, afferebat, ac, pofthac pueris fe inimicum futurum, qui eos lapidibus infectarentur, ajebat. At cuculus non intelligebat, veftes, quas dimiferat, longe pluris effe, quam eas, quas fufcepiffet, & à vafris illis fibi manum aditam fuiffe. Voluit poftremo facris initiari, ut, re divina facienda, tantum lucraretur, quantum effet ad fuftentandam vitam fatis. ac primum, Xenodochio S. Xifti navavit operam cappellanus; tum Paulo Sfortiæ gratus fuit, ac demum Principi Gallicani acceptus; cujus domi cum in morbum incidiffet, ac Principis illius munificentia, omnibus in rebus, liberaliffime tractaretur, maluit ad nofocomium Bafilicæ Lateranenfis; quo æger fæpe confugerat, deferri, ubi, paucos poft dies, vi morbi fublatus interiit. Reliquit volumen egregium, carminum Lyricorum; quod opus multas fuperftes ætates erit, nec una cum auctore, ut in plerifque ufu venit, mortem obibit. Neq; id non intellexit ille. nam, quoties amicula cum eo altercabatur, quo illam ex fera manfuetam faceret, Vide, ajebat; fi pergis odiofa effe, ego tibi immortalitatem adimam, quam parere meis verfibus poffum.

v. MA-

V. MARIVS ALTERIVS.

QVemadmodum à vicinis malis boni nihil expectari potest, unde verbum illud vetus, *Aliquid mali esse propter vicinum malum*; ita etiam; à vicinis bonis, multarum sæpe utilitatum fructus emanant. Familia Alteria est cum primis Romæ vetus ac nobilis; nam & platea, celeberrima parte Vrbis, jam pridem Alteria vocatur, multosque domi militiæque claros viros Reip. genuit; ac nostra memoria quatuor præstanti pietate fratres, ex optimo patre, edidit, Marium, Rutilium, Laurentium, & Horatium, non tam in sinu parentum, quam in disciplina patrum Soc. Iesu educatos, ex vicinitate domus professæ Soc. Iesu, illorum ædibus proxima. quæ Societas florebat, ut cum maxime, illustribus doctrina & sanctitate viris; & in his, generis auctore, Ignatio, tum cum isti pueriili essent ætate; e quibus haurire Christianæ vitæ præcepta poterant, quæ ipsis in omni ætate usui essent. tum, templi vicinitate, excitabantur ad frequentem Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramentorum usum, & ad conciones audiendas; quæ ab optimis sapientissimisque Patribus habebantur, quibus nondum consilium erat, ea, quæ dicebantur, inanibus verborum coloribus pingere, nec venustarum magis quam utilium sententiarum flosculis spargere, (etenim, haud ita multo ante, nonnullos, qui ab ipsis prodierunt, æstus consuetudinis hujusce absorbuit, & ad sermonis morem ornati abstraxit;) sed eorum omnis vehemens, incitata, plena sanctimoniæ & gravitatis, erat oratio, quæque nervorum vel plurimum, suavitatis autem vel minimum haberet. At, ex quatuor his fratribus, Rutilius, omnibus iis disciplinis instructus, quibus ætas puerilis informari ad humanitatem solet, ad percipiendum jus civile se contulit, atque ex clarissimorum, per id tempus, legum doctorum scholis egressus, ac dignus habitus, cui juris utriusque interpretandi facultas tribueretur, primum civibus suis, in dubiis ipsorum rebus, à se consilium expetentibus, ingenii, prudentiæ, & eruditionis suæ lumen exhibuit. tum, quod I. C. honorificum est

maxime, cooptatus est in collegium sacræ consistorialis aulæ Advocatorum, idemque electus, qui, ingenii legumque præsidio, pauperum innocentiam, ab iniquorum calumniis judiciorumque pœna, defenderet. In quo præsertim munere, ad extremum usque vitæ spiritum, non sine magna caritatis laude, versatus est. Tanta enim vi, eorum, quibus egestas imperabat, patrocinium acceperat, ut pro cujusque illorum salute non minus laboraret, quam si arcta sibi esset cognatione propinquus. Cujus tam insignem in pauperes misericordiam, tum ille, quo mortuus est, annus declarasse videtur. annus enim CIↃ IↃL vitæ illi initium fecit, annus vero CIↃIↃC vitæ ejusdem exitum attulit; qui omnes piaculares anni fuerunt. ut quodammodo divini numinis providentia factum fuisse videatur, ut eum, qui futurus esset ex misericordia in pauperes clarus ac nobilis, eo tempore & nasci & mori contingeret, quo tempore divinæ in omnes homines misericordiæ lumen clarius elucesceret. At Horatius & Laurentius, pari probitatis innocentiæque laude posteris commendati traduntur; uterque omnes populi magistratus obtinuit, summaque cum prudentia atque justitia administravit; uterque ædilis, uterque consul sæpius fuit. Sed Laurentius in primis, plures, ex uxore quam duxerat, sanctissima ac præstantissima fœmina, liberos suscepit: qui ad unum omnes, ad majorum instituta, atque civitatis disciplinam, instituti eruditique, magno Reip. usui fuerunt. de quibus sigillatim dicere non est necesse; unusquisque enim longam orationem desiderat. sed silentio præteriri non potest Io. Baptista, S. R. E. Cardinalis, & Episcopus Tudertinus; de quo nihil aliud dicam, nisi quod communis bonorum omnium opinio prædicat; nempe, non illum semper in hoc eodem dignitatis gradu, in quo nunc est, permansurum, sed processurum, honoribus, longius. Verum, ut tandem ad Marium, à quo latius, quam voluntas fuerat, evagata est, deducatur oratio; fuit ille quidem omnibus fere iis laudibus ornatus, quibus reliqui fratres; sed ad eas divinarum rerum scientiam (fuit enim Theologus) ac summum honorum contemtum adjunxit. nam cum, ob insignem probitatem atque doctrinam, locu-

pletes

pletes ipsi Episcopatus ultro deferrentur, nunquam animum induxit, illorum quenquam accipere: ac propemodum unus, ex omnibus, intelligens, quanto satius sit, onus omnium maximum fastidire, quam illi cervices subjicere, nunquam passus est sibi persuaderi, ut in illud fastigium se reciperet, sed, homo natura mitissimus ac quietissimus, contentus canonicatu, quem in Æde principis Apostolorum obtinuerat, summa animi tranquillitate, in literarum studiis ævum agitabat. quorum studiorum fructus non avare intra se continebat; sed cum aliis etiam large liberaliterque communicabat; cum canonicatui illi, quo fungebatur, id etiam oneris esset adjunctum, ut moralem Theologiam Parochis traderet, qui ecclesiasticæ, ejus Basilicæ, ditioni subjiciuntur. quo munere functus est egregie; neque solum doctrinæ suæ fontes in eos, qui præsentes essent, atque ab ejus ore pendebant, aperuit, sed, posteritati etiam consulens, in eos, qui futuri essent, effudit. nam librum de Censuris, in primis utilem ac doctum, emisit.

VI. FRANCISCVS VENTVRA.

SI Principibus probis, doctis, atque sapientibus, placuisse, in minima laude ponendum non est, cur non hoc præsertim nomine celebretur Franciscus Ventura Florentinus, cujus ingenio, eruditione, ac moribus, delectabatur in primis Scipio Cardinalis S. Susannæ, qui summæ sapientiæ doctrinæque opinione, quam de se conceperat, fretus, fastidiebat & contemnebat omnes, in quibus mediocris earum doctrinarum facultas inesset, in quibus se principem ac ceteris superiorem esse opinabatur. Multum igitur ingenii, eruditionis, doctrinæ, omniumque bonarum artium, in Francisco extitisse oportet, qui tantopere homini sapienti probatus sit. Sed, quod ad elegantes has literas attinet, omnis ejus facultas perspici potest ex vita S. Andreæ Corsini, quam Latino sermone scriptam emisit. Quamobrem merito Card. illi fuit eximius, cui omne illud erat odiosum ac putidum, quod non esset in suo genere summum atque perfectum. A quo etiam, domi suæ, in suorum familia-

rium numero habitus est, educatus, & quibuscunque honoribus posset, ornatus. Nam primum, perfecit, ut in Referendariorum ordinem cooptaretur, tum, ut S. Severi Episcopus fieret. Creditur, illius opera Cardinalis usus, in constitutione illa literis mandanda, qua Gregorius xv, Pont: Max. Patrum Amplissimorum Collegiô, eligendi Rom. Pontificis leges & jura præscribit. Episcopatus autem honorem, ita sibi creditum & commissum accepit, ut se omnium officiorum obstringi religione arbitraretur. itaque in eo administrando, non nomen amicitiæ, non alterius cujusvis necessitudinis vinculum, non hominum potentiorum gratia, non utilitatis privatæ ratio, plus apud eum valuit, quam mos majorum, quam leges, quam veritas, ac ratio, atque, ut esset sui juris & mancipii Ecclesia, cui non nemo conabatur libertatem eripere. Non dubitavit igitur hominum potentissimorum inimicitias suscipere, multorum in se odia convertere, laboris plurimum capere, vitæ pericula, pro suarum ovium incolumitate, tanquam pastor bonus, adire. nam nefarios juris Ecclesiæ prædones, cum, sæpius admoniti, non resipiscerent, palam sacrificiis interdixit, statuitque, ut numero sceleratorum atque impiorum haberentur, neq; quisquam aliquid cum iis sermonis conferret, vel negocii contraheret, nisi ex eorum contagione infici, atque in ejusdem execrationis laqueos vellent incidere. Quo tempore, mira quædam & horribilia divinæ animadversionis exempla edita sunt, in improbos & contumaces: nam, cum nulla eos sceleris, quod patrarant, pœnitentia subiret, nec darent operam, ut ab eo, qui ipsos devovisset, resacrarentur, atque ex devotis eximerentur, factum est, ut tanti repente terræ motus existerent, ut oppidum corrueret, multis ejus agri locis labes facta sit, terra desederit, & tanquam apertis faucibus, villas, homines, greges, & armenta, in se ingurgitaret, & in ventrem abderet, ipse vero Episcopus, tanquam Lot alter, vix vivus evaderet. Venit igitur Romam, amissis rebus omnibus, ubi cum, afflictis suis rebus ac perditis, auxilii nihil inveniret, Florentiam, hoc est, in patriam, ad suos, petitum auxilium, se contulit, neque piissimus ille Princeps, de spe

sua

sua decipi passus est eum. nam, cum per eos dies, Archidiaconus, Deiparæ Virginis Deflore, excessisset è vita, in ejus locum illum subrogavit; ut tantisper, dum cujuspiam Episcopatus occasio se daret, ejus fructibus vitam sustentaret. Sed hominem antea ad se cœlum arripuit, quam aliqua ejus rei sese offerret occasio. Verum magnus Etruriæ Dux, ut propensam suam erga Franciscum voluntatem ostenderet, in ejus demortui locum, fratrem subrogavit.

VII. IO. BAPTISTA RAIMVNDVS.

CVm doctus ac peringeniosus vir aliquis properat, quæ olim recte cogitaverit inveneritque, literis consignata, omnium seculorum posteritati mandare, quidnam aliud studet, nisi ea omnium, quot sunt quotque futuri sunt, hominum arbitrio judicioque subjicere? Quæ judicia hominum cum sint varia, incerta, ac sæpenumero absurda atque iniqua, ut apparet in iis; qui, canino dente, divina Ciceronis Virgiliique, ingenii monumenta lacerare sunt ausi; inventi sunt plures, qui maluerint, nihil omnino scripti relinquere, quam aliis invidiæ ac maledicentiæ exercendæ facultatem ac materiem dare; tum, arbitrati sunt, se satis magnam adeptos esse ingenii gloriam, eamque etiam majorem, ut inquit Cicero, visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venissent. Atque, ex eorum numero, qui memoriam in posterum ingenii sui non desiderarunt, fuit Io. Baptista Raimundus. Erat in hoc homine ingenium peracre, acutum, amœnum, urbanum, facetumque; magnum in primis studium linguarum, pene omnium. nam literis Græcis, Latinis, Chaldaicis, Arabicis, multisque præterea aliis, egregie doctus, multos in sui admirationem & amorem attraxerat. in his Cynthium Card. Aldobrandinum, Clementis VIII, Pontificis Max. sororis filium. qui, non usitato à reliquis viris principibus more, quotquot erant in Vrbe, atque etiam foris, præstantes ingenio & eruditione viri, domum suam invitabat,

in

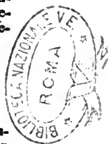
in clientelam recipiebat, quibus poterat rebus ornabat. Hic igitur Cynthius Io. Baptistam, quoad vixit, in suorum familiarium numero habuit, dilexit; eique quotidianis sumtibus suppeditando, ne quid deesset, curabat. Cardinali mortuo, quandam in domum se contulit, eamque usque ad vitæ exitum habuit, amœno sane ac remoto ab arbitris loco, non procul à porta Collina; ubi se literis abdidit. atque etiam erat fama, chymicæ eum arti nonnihil operæ studiique tribuere: quod arbitror fuisse causæ, cur non multum reliquerit. nam qui sunt ejusmodi, parum heredem adjuvant. Sed quoniam, ut diximus, plurimum in eo erat leporis ac facetiarum, in apologis inveniendis scribendisque non minimum operæ solitus erat ponere, quorum quasi involucris & integumentis aliquid contineretur, quod postea philosophica interpretatione, ex illis integumentis evolutum, non minimæ, vitæ hominum, utilitati atque usui esset. Quos deinde apologos cum doctis & eruditis viris, amicis suis, communicabat. Quorum unus Iulio Antonio Rodulphio pene exitium ac pestem capitis attulit. Apologus autem, sicut ab ipso Iulio Antonio audivi, hic erat. Fumus, ventus, ac Dæmon, olim inter se fœdus societatemque coierant; ac simul signa quædam dederant, quibus, si dispersos errare contingeret, nullo fere negocio invenirentur. atque, Ego, inquit fumus, in vaporariis, ex quibus ignis erumpit, adero: Me autem, ait ventus, è rimulis ostiorum flantem, invenietis: Ego vero, subdidit Dæmon, nusquam nisi in gibbum gibberi, sedem ac domicilium meum collocatum habebo. Quam fabulam cum Iulius vetulæ cuidam famulæ suæ narrasset, quæ hoc corporis vitio laborabat, Ergo, inquit, Dæmonem inclusum in scapulis gero? Quid ni? respondit Iulius, si gibbera es? Tum illa, furore percita, hastili, quod ibi erat, arrepto, ibat, ut eum medium transverberaret; neque, quod conata erat, non perfecisset, nisi ille ictum, celeri ac docta corporis declinatione, vitasset. at, si ferrum eo, quo illud vis inimica direxerat, pervenire potuisset, nulla est tam diserta docti cujusquam oratio, quæ possit explicare verbis damnum, quod Græcæ Romanæque literæ, talis viri interitu, fecissent.

cissent. Qui vir qualis sit & quantus, quamvis ex scriptis cognosci ipse suis potest, quæ scripta, eruditiorum manibus contrita, non plus redolent doctrinæ, quam suavitatis; adeo ut non quisquam ab eis fastidio ac satietate abalienetur: quamvis, inquam, satis suo sit ipse ingenio clarus, tamen deberi hoc à me tanti hominis virtutibus putavi, ut aliquas ex eis breviter ac strictim attingam. Nulla est in arte, earum quibus liberales doctrinæ continentur, quod ipse nesciat; nullus est orator vel poëta Græcus, Latinus, Italus, quem non penitus ille cognoverit; nullus est de Theologia vel Philosophia liber, quem non attente diligenterque percurrerit, de quo scienter prudenterque non judicaverit; nullum sapiens cujusquam dictum vel factum audivit aut legit, quod memoria septum custoditumque non teneat; unde eorum unumquodque, cum opus est, tanquam ex penu, depromit; nulla quæstio, nulla dubitatio, in immensis illis D. Thomæ Aquinatis voluminibus continetur, de qua, ex tempore, & ad cujusvis arbitrium, non possit longas disputationes intexere. Græce autem sic loquitur, ut Athenas ipsas ejus sermo redolere videatur; quem si vetula illa posset audire, cui Theophrastus hospitis speciem visus est habere, nullam illi peregrinitatem objiceret. ita ejus est oratio pura, suavis, atque Athenarum urbis propria. Quam suavitatem in illam suam Tragicocomœdiam, quam Vlyssis tubam inscripsit, est transferre conatus. Quod illi contigit ex sententia. Sed magnam summis illius virtutibus injuriam facere videor, dum eas ex latissimo, in quo vagantur, campo in exiguum sane gyrum conor includere. Quamobrem, satius esse arbitror, tanquam Agamemnonis caput, involutas silentio relinquere, quam non ex vero eas exprimere. Sed ut ad Io. Baptistam, unde paululum digressa est, revertatur oratio; postquam multos in literarum studiis annos explesset, tandem evocatus est eo, quo necessario eundum est omnibus. nec propterea noluit mors eum ad se recipere, quod literatus esset, sed eodem, quo indoctos ac rudes, jure comprehendit; ac pejore etiam habuisset condicione, si à doctrina, quam profitebatur, mores discrepassent.

VIII. ATTILIVS AMALTHEVS.

HVic, ſi non divinarum humanarumq; rerum ſcientia, ſi non vita laudabiliter acta, ſi non mores ex vetere illa atque ſanctiſſima diſciplina, ſi directum illud ad virtutem iter, quod ſemper tenuit, non propriam ac peculiarem laudem, non æternam nominis famam confeciſſent, magno honori ac decori dandum exiſtimem, quod ab Amaltheorum familia genus & originem duxerit. Nam parentem habuit Hieronymum Amaltheum, Io. Baptiſtæ fratrem: quos, ex iis, qui, noſtra ac paulo ſuperiore ætate, ad ſcribendos verſus ſe contulerunt, quibus & ſententiarum gravitate, verborum ſplendore, ſuavitate, elegantiaque cedere debeant, plane non video. Verum Attilius, hanc poëticæ facultatis laudem patri ac patruo remittens, eorum, qui ex eadem familia, gravioribus diſciplinis, quos enumerare non eſt neceſſe, floruerunt, æmulatus eſt gloriam: ac Iuri civili & Pontificio primum, tum ſacrarum literarum ſtudiis, egregiam operam dedit. Et, quamvis arcanum earum notarum, quibus aliud ſcribitur aliud intelligitur, ſibi commiſſum à ſummo Pont. eſſet, P. Mutio de Angelis, ac Gregorio de Valentia qui illi ſucceſſerat, ita erat tamen deditus, ut in illis occupationibus, quemadmodum ipſe ſum teſtis, qui etiam tum adoleſcens ſummis illis doctoribus operam dabam, nullum fere diem, ab illis audiendis, intermitteret. totum ſe deinde Reip. tradens, cœptus eſt adhiberi ad referendas ſummo Pont. cauſas, ab eoque in illum ordinem cooptatus. poſt aliquot annos à Paulo v Athenarum Archiepiſcopus creatus, miſſus eſt Coloniam, Sedis Apoſtolicæ Nuncius. quam provinciam ita geſſit, ut ingenium agnoſcerent omnes, animi integritatem ſuſpicerent, abſtinentiam admiratione proſequerentur. Nullum beneficium, nullum decretum vendebat, gratis fere omnia dabat. nullum appetentis animi ſignum præbebat. Quamobrem eum omnes, tanquam à cælo delapſum, intuebantur. Incredibili erat erga pauperes beneficentia, & in eos præſertim, qui ex hæreticorum caſtris in noſtra præſidia confugiſſent, de qui-

quibus, in quadam ad Cardinalem Bellarminum epistola, à quo rogatus fuerat, ut cujuſpiam illorum neceſſitatibus ſubveniret, Si mihi, inquit, centum annua aureorum millia contingerent, nonaginta quinque, iſtorum uſibus aſſignarem. Romam reverſus, totum ſe Deo ac pietatis operibus tradidit, Sodalitatem B. V. Aſſumptæ, in Domo profeſſa Soc. Ieſu, frequentabat, Noſocomia adibat, ægrotantium cubilia circuibat, iiſque ſua manu lectos ſternebat, cibum præbebat, atque alia, quantumvis ſordida, pietatis officia præſtabat. in quibus operibus ſenex eſt mortuus, atque in Æde Nominis Ieſu ſepultura affectus.

IX. ALEXANDER CARD. VRSINVS.

SVnt quidam, quibus regalis purpuræ dignitas, ſplendoris ornamentique plurimum afferat; nempe ii, in quorum vita nihil invenias, quod multum reprehendas, nec quod magnopere laudes. Itaque iſti, quod celebrentur, quod niteant, non ſemper virtutis ſuæ merito, ſed fortunæ quaſi beneficio, debent. Sunt alii, qui plus ex dignitatibus dedecoris & damni, quam honoris & commodi contrahunt; quemadmodum ii, qui inſignis cujuſpiam vitii infamia notati, in editum atque illuſtrem aliquem dignitatis locum invaſerunt. Minus enim, ſermonibus hominum vituperationibuſque eſſent obnoxii, ſi vitia, quibus laborant, in privatæ vitæ tenebris jacerent, neque ea clariſſimi illius honoris lumen accenderet. Poſtremo, ſunt alii, qui multo plura ornamenta ac decora ad honores afferunt, quam ipſi ab iiſdem accipiant; videlicet illi, quos non ambitio, non hominum favor, non magnitudo pecuniæ, non vitiorum eorundem ſocietas & conjunctio, ſed multorum magnorumque in Remp. meritorum ratio, ac perfecta atque abſoluta virtutum omnium laus, ad culmen illud attraxit. Cui generi hominum tertio ſi aditus ſoli pateret ad honorum faſtigia, atque intercluſus ceteris eſſet, quænam eſſet ejus ordinis, in quem illi veniſſent, majeſtas! quod decus!

decus? qui splendor? quanta, ex eo, generi hominum, utilitas fructusque manaret? Hæreticorum hominum factiones, quorum præsertim improbitas, stultitia, audacia, ex illius ordinis vitio, ubi incurrat in oculos, corroboratur ac nititur, dilaberentur atque diffluerent, malarum artium, quibus improbi ad honores nituntur, vastitas, pernicies, exitiumque contingeret; optimi in Repub. mores dominarentur, pessimi exularent; semper uni cuipiam Reip. Christianæ navis regendæ clavus illi committeretur, qui, non imperitia vel cupiditate aliqua adductus, eam in scopulos ac syrtes impelleret, sed qui feliciter in portum adveheret, cui non bella, non odia, cordi essent, sed inter Christianos principes, pax, amor, atque concordia. Ad id exemplum, de quo loquimur, tres viri clarissimi nostra ætate extiterunt, ex quorum virtutum luminibus, maximus est Cardinalium Collegio splendor accersitus. Primum, Alexander Vrsinus, Virgilii Ducis Brachiani filius, & Pauli Iordani nepos; qui eximie à Sfortia Pallavicino collaudatus est in dialogo quem scripsit de bono; ubi de hoc homine certamẽ fuisse narratur inter naturam, fortunam, atque virtutem, quænam illarum, pluribus eum ornamentis ac donis instrueret. nam, in amplissima civitate summo genere ortus, cognatione & affinitate summis etiam Regibus implicatus, maximis honoribus amplificatus, nihil fere eorum desideravit, quæ à fortuna tribui solent. Tum, nactus est à natura ingenium perspicax, acutum, docile, nobile, incredibilem morum suavitatem elegantiamque. nam liberalis, splendidus, & in omni vita victuque affabilis, tantaque oris atque orationis commendatione præditus, ut nemo esset, quem non ipse in sui amorem impelleret: præterea, memoria tanta, quantam in iis fuisse legimus, qui tanto hoc naturæ bono excelluisse narrantur; neque ea tantum, quæ signum est ingenii præcipuum, cujus est virtus, facile percipere & percepta fideliter continere, verum etiam ea, quæ, præter sententias rerum, verba etiam, quibus sententiæ explicantur, defixa in animo atque insculpta tenemus. Educatus est in domo Ferdinandi Medicei, Magni Ducis Etruriæ, avi sui materni; ubi, quod habuit à natura boni, non solum

lum alere, verum augere etiam posset. nihil enim haurire, ab ea indole, poterat, nisi altum, regale, magnificum. inde illa ejus, sine molestia diligens affabilitas; qua, cum quadam celsitudine animi, ad aliorum condicionem, cum erat opus, se submittebat: ut non alias magis videretur esse vir princeps, quam cum, ut se parem infimis faceret, principis personam conaretur exuere. Incredibili erat vigilantia, qua, ut matutinas horas literis daret, multo surgebat maturius, quam ii, quibus opera vita erat. ut non, quemadmodum olim Demosthenem, ipsum puderet, suam in surgendo celeritatem ab artificum solertia vinci; immo potius artifices ipsi pudore corripi possent, quod ipsorum solicitudo ac diligentia ab illius vigilantia superaretur, cui, ob præstantiam dignitatis atque fortunæ, concessum esset, ut nitidius, quam ceteri, se curaret, somnumque ad multam diem produceret. Scripsit, tum soluta oratione, tum versibus, elegantissime nitidissimeque, adeo, ut odam ejus quandam Vrbanus VIII, qui summus ejus generis carminum artifex erat, cum inspexisset, non solum maximam illi laudem tribuerit, verum etiam, modulatori in primis optimo, modos eidem faciendos mandaverit, ut in templis caneretur. erat autem, de Christi Domini cruciatibus & morte, scripta dulcissime. quorum cruciatuum memoriam perpetuo in animo infixam habebat; ut etiam de eodem argumento, nocturnas diurnasque quasdam composuerit typisque mandaverit horas, quas ipse aliique, qui vellent, recitarent. præterea, è collo ad nudum pectus, Christi crucifixi imaginem, ex argento vel ære, sibi demiserat, hamis acubusque acutis probe refertam; quam identidem pectori adstringebat, ut aliquam ex eo sanguinis guttam eliceret. & usque adeo pietatis Deoque placendi studio flagrabat, ut tentaverit, è purpuræ celsitudine ad Soc. Iesu humilitatem demissionemque descendere. Sed ab hoc conatu depulsus est à summo Pont. cui non æquum visum est, Patrum purpuratorum Senatum tanto ornamento spoliari. Multa inchoata egregie, sed nihil plane absolutum, reliquit. quorum princeps illud erat opus, in quo præcepta sapientis Regis exposuit, ex quatuor illorum

Regum rebus gestis excerpta, , qui primi Regnum Hierosolymorum obtinuerunt; Saule, qui illud fundavit; Davide, qui stabilivit & auxit; Salomone, qui conservavit; postremo Roboam, qui perdidit. Verum, ad has laudes illud vitium irrepsit, quo omnes fere principes viri l[illegible]rant, ut semper eximium aliquem habeant, cui ipsi [illegible]ediant. Nam juveni cuidam, qui sibi erat à cubiculo vehementer fuit addictus; cujus studiis ut obsequeretur, multis illum aureorum millibus donaverat. Sed quæ ejus erat in Deum pietas ac religio, cum, pœnis [illegible]tro susceptis, in se nimium sævus ac ferus extitisset, mortem, quæ longius aberat, accersivit, ac maturius multo, quam per ætatem liceret, properare coëgit.

X. GVIDO BENTIVOLVS.

MAjus quoque decus ornamentumque ad purpuram attulit, quam ab eadem mutuatus sit, Guido Bentivolus, Ferrariensis. Nam in eo etiam natura, fortuna, ac virtus, fuisse videntur expertæ, quid possent efficere. Primum, id illi à natura genus obtigit, quod est, non solum in Italia, ubi radices positas habet, verum etiam toto orbe terrarum, ex historia notissimum. Parentes etiam ac majores ejusmodi evenerunt, ut, si illi data esset optio, eos eligendi, neque meliores neque præstantiores consequi potuisset. Nam patrem habuit Cornelium Bentivolum; cujus opera Herculi & Alphonso, Ferrariæ Ducibus, in consiliis dandis, in Ferraria munienda, in militaribus spectaculis edendis, magni fuit: avum vero Ioannem est consecutus; qui quamquam Remp. Bononiensem dominatu regio tenuerit, tamen, magnitudine animi, consilii rerumque gestarum gloria, nihil fuit illo excellentius. Ab hac igitur tam generosa stirpe profectus Guido, statim ab ineunte ætate dedit earum quæ postea in ipso extiterunt, non adumbrata sed expressa signa virtutum. Non enim, tritas omnium fere adolescentium itineribus, fallaces ac lubricas secutus est viam, in quibus consistere sine casu ac prolapsione non licet; sed rectum illud ad virtutem iter tenuit, arduum, difficile, salebrosum, frondibus spinisque obsitum. Itaque

non

non ille amare, potare, animo obsequi, non aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes adolescentiæ cupiditates & studia, conferre, sed totum se literis tradere; nullis uti hominibus, nisi literatis ac probis; nihil æque studere, quam, prima illa initia ætatis integra atque inviolata præstare. Quid mirum, si, ab his seminibus jactis, tam eximiæ in eo virtutes, firmata jam ætate, extiterint? Quibus tantum fretus, non autem pecunia, ut aliqui, qua inscitiam & ignaviam suam tegunt, & honorum præmia mercatum adveniunt, Romam ad Remp. capessendam accessit. Aspexit indolem Clemens VIII, ac probavit; ac primum, honorarii cubicularii sui eum loco ac numero habuit. tum, à Paulo V, in Referendariorum, quos vocant, ordinem adscitum, aula, cui omnis exsuperantia virtutis suspecta esse solet, iisque eam, qui diversa ad honores via nitantur, oppugnandam tradit, invidia longe superiorem existimavit, nullumque in ejus vita locum, quem ferire illa posset, apertum immunitumque patere, statuit. Quamobrem, quas perperam ad eum insectandum vires adhibuisset, ad eundem ornandum augendumque convertit: nec quodvis illi munus decrevit, sed arduum gravissimumque, Belgicam nimirum provinciam. Quam quemadmodum Sedis Apostolicæ Nuncius administraverit, multarum in ea maximarumque impressa virtutum vestigia declarant. Nullam de se ibi luxuriæ atque libidinis suspicioni locum aperuit, nullum avidi atque appetentis animi signum ostendit; quo vitio nullum, in iis qui Remp. gerunt, est tetrius, nullumque quod acerbius hæreticorum in Catholicos odium struat; sed semper continens, laboriosus, liberalis, splendidus; nihil ad suam utilitatem, sed omnia ad aliorum commoda, referens, miros, in eorum etiam animis, qui Catholicæ religioni bellum habent indictum, amores excitabat sui. Cujus administrationem muneris arbitror fuisse causam, cur ille ad scribendam Belgicam historiam animum appulerit. quod opus, nihil habens ineptiarum, nihil cincinnulis fucoque puerili conspersum, sed contra, gravitatis prudentiæque plenissimum, neminem eorum metuit, qui superioribus omnibus seculis otium suum con-

sumserunt in historia. Verum, ita ille se in potestatibus gerebat, ut majore semper provincia dignus haberetur. Itaque, transactis jam in Belgio suis partibus, à Paulo V missus est statim Nuncius in Galliam. ubi quemadmodum Sedis Apostolicæ negotia tractaverit, declaravit idemmet Pontifex, qui Cardinalem eum creavit antea quam è Gallia discederet: quemadmodum vero Regis, Reginæ, Regnique procerum sibi amorem ac benevolentiam conciliaverit, perpetua illorum in eum voluntas ostendit, qua non solum officiis beneficiisque eum semper prosecuti sunt omnibus, verum etiam vicarias Regni illius apud Romanum Pont. Protectoris partes agere voluerunt. In illo autem augustissimo orbis terræ senatu, in consiliis de Rep. dandis, in senatoria sententia dicenda, nihil erat illo prudentius, nihil gravius, nihil copiosius. Quod pondus in rebus! qui splendor in verbis! quæ venustas in gestu! in officiis vero persequendis quæ urbanitas! qui decor! quæ oris majestas! quanta ejus, sine arrogantiæ suspicione, in dictis auctoritas! quam accurata Etrusce loquendi scribendique, ac sine molestia diligens, elegantia! quantus urbanitatis & facetiarum, intra viri principis gravitatem, non scurrilis lepos! ut nunquam ad Vrbanum VIII accesserit, quin ejus animum à mœrore ad hilaritatem lætitiamque traduxerit. quæ in eo mens, nihil nisi honestum, nihil nisi altum & magnum, excogitans! quæ morum suavitas, amœnitas, sanctitas! Quæ mens spirare etiam videtur in epistolis, quas edidit, in eisque rerum ecclesiasticarum commentariis, quos, à Clementis VIII Pontificatu inchoatos, ad hæc usque tempora perduxerat. Verum, tanta hominis virtus, tantum ingenium, tantum aulæ, vel potius orbis terræ, lumen, quo tempore æquum erat opibus affluere,& in summa rerum omnium abundatia vivere,caruit fere omnino rebus omnibus,non solum ad tuendum illum dignitatis locum, in quo sua eum virtus collocaverat, verum etiam ad vitæ usum necessariis. quamobrem, ne ære alieno trucidaretur, coactus est, ædes in Colle Quirinali amplissimas magnificentissimasque, & hortos, illis adjunctos, inscribere, & precium, quod coëgerat, creditoribus solvere,ac fidem

suam

ſuam liberare, atque inde in alias ædes, modica mercede conductas, ſeſe conferre, numerum aulicorum minuere, ſumtus, ad rei familiaris anguſtias modumque, contrahere. At, ejus hæc tam afflicta tamque proſtrata virtus, quæ aliis erat miſerabilis, rigidos eorum animos, ad ferendam illi opem, flectere non potuit, ex quorum ſuperfluis & extraordinariis divitiis redundabat in alios, neſcio equidem an dignos. At ille, qui totus erat aptus ex ſeſe, atque in ſola virtute beatam vitam poſitam eſſe ſtatuerat, æquiſſimo hæc animo omnia ferebat, nec quidquam, à generis ſui nobilitate & à ſapientis dignitate alienum, admiſit. Interea Vrbanus VIII vitæ functus eſt munere; neque cuiquam dubium videbatur, quin, ſi ſola candidatis merita, ad Pontificatum maximum, ſuffragarentur, is illi in primis honor deberetur. ſed, conclave ingreſſurus, qui optime ſuæ ſibi infirmiſſimæ valetudinis erat conſcius, palam omnibus dixerat, vitæ ſibi finem adeſſe; non enim ſuffecturas ſibi vires, ad ea incommoda perferenda, quæ ſuſtinere loci anguſtiæ cogunt. Atque hæc vaticinationis ſuæ dicta, ſunt brevi confecta: nam, tum inter cetera mala, quibus ille conflictatus eſt, ob altiſſimum cujuſdam, ejus cellulæ proximi, ſomnum, qui totas noctes, quantum poterat, naſo ſtertebat, undecim noctes continuas ſomnus, ejus ab oculis abſuit. quo factum eſt, ut lethalis eum febris corriperet, ac curationis cauſa in finitima conclavi cubicula deferretur: ubi eſt paucorum dierum morbo conſumtus; ſæpe, ut dicebatur, querens, quod non poſſet, ob inopiam, aliqua grati animi ſignificatione, ſuam in familiares benevolentiam teſtatam facere. atque, ſine ullo funeris honore, quemadmodum ipſe præceperat, noctu elatus eſt in Ædem D. Silveſtri, Patrum Theatinorum in Colle Quirinali, ibique ſepultura affectus.

XI. SCIPIO CONZAGA.

SI quando fit, id quod non ita sæpe contingit, ut eximia corporis pulcritudo præstantem forma nacta sit animam, tum homine illo, in quem hæc duo conveniunt, nihil fieri elegantius, nihil excellentius, nihil admirabilius potest. Hinc Socrates, doctor ille singularis, qui philosophiam, ut dicitur, evocavit è cælo, & in hominum cœtus induxit, adolescentes illos, qui ad ipsum in disciplinam convenerant, sæpenumero hortari solebat, ut in speculo formam suam contemplarentur, ac, si eam lepidam atque elegantem esse animadverterent, darent operam, quantum possent, ut ad ejus similitudinem animum ingeniumque formarent. Non enim eadem est, animi & corporis, condicio: etenim non possumus corporis formam nostrum ad arbitrium effingere, sed animi ingeniique possumus. Quæ cum ita sint, quid mirum, si Scipio Conzaga, Marchio, & S.R.I. Princeps, tantas, dum viveret, de se admirationes excitaverit, ac, mortuus, tam diuturnam tamque jucundam sui memoriam reliquerit, cum duo illa, quæ diximus, ita in eum convenirent atque concurrerent, ut essent omnibus admirationi atque spectaculo? Primum, oris ac corporis totius dignitas; quæ tanta erat, ut nemo esset moribus tam agrestibus, tam immanibus, tam feris, quin ejus, non solum ad se oculos, verum etiam amorem ac studium alliceret. Tum, animi ingèniique forma ea illi à natura contigit, qua forma, nulla alia esset elegantior nec pulcrior. Etenim præclarum illud ingenium quod tanquam fertile ac pingue solum acceperat, non, ut plerique faciunt, quibus vivere in summa rerum omnium abundantia licet, ociosum & à cultura desertum reliquerat, sed pulcherrimis omnibus studiis, gravissimisque disciplinis, excoluerat, atque excultum exornatumque reddiderat. Primum, Græcæ Latinæque linguæ intelligentia, tum optimarum artium notitia, omnisque liberalis & digna homine nobili ab eo percepta doctrina est: sed præsertim Theologiæ, quæ erat illi in amoribus ac deliciis, plus operæ tribuit. Tam elegans, tamque venusta

sta hominis ingenii forma, adamata est ab omnibus, qui sua ætate studii cujuspiam principes habebantur, à M. Antonio Mureto; qui etiam disertissimas elegantissimasque orationes suas, ejus nomini inscriptas, emisit: à Torquato Tasso, non suæ solum ætatis, sed multarum etiam, poëta longe maximus atque clarissimus, arctiori quodam amoris & observantiæ vinculo comprehensus est; nullum enim versum scribebat, quem non ille ejus existimantis arbitrio judicioque submitteret: à Baptista Guerrino; qui, cum ceterorum scripta suum ad arbitrium vocaret, se tamen suaque omnia illi subjiciebat, atque, ab ipso emendari ac corrigi, honestum sibi ac præclarum esse ducebat. Ex hoc hominum genere, Patavii, illustrem illam, totoque terrarum orbe celeberrimam, Ætheriorum Academiam instituit, &, quoad ibi fuit, Principis nomine gubernavit ac rexit: sed postea, cum Ecclesiasticæ vitæ rationem, jam inde ab ineunte ætate, propositam habuisset, sacris ordinibus initiatus, creatusque Patriarcha Hierosolymitanus. Verum, cum ad summam amplitudinem remigio, ut ajunt, veloque contenderet, paululum ad saxum navem offendit. Venerat ea tempestate Romam, religionis & officii erga Gregorium XIII, Pontificem Max. gratia, Gulielmus Conzaga, Dux Mantuæ, quicum illi, de quibusdam castris, lites erant graves & magnæ. perfecit Scipio, auctoritate & gratia, ut Duci, ex templo Xenodochii Teutonum ad circum agonalem exeunti, dica per viatorem deferretur. quamobrem Dux, quanta maxima dici potest ira inflammatus, tantam injuriam questus est apud Pontificem: qui Pont. quo satis Duci fieret, jussit Scipionem in carcerem condi. Sed à Sixto V, qui Gregorio successerat, primis fere comitiis, Cardinalis est declaratus: neque ille, ad eum cooptandum, segnior est factus ideo, quod in Collegio Cardinalium esset alter eo nomine, Vincentius nimirum Conzaga. Sed purpura illa visa est quidam quasi canalis fuisse, unde intolerabilis in eum vis morbi influeret; vel potius tunicæ illius similis, quam Hercules, sanguine Centauri tinctam, induerat. nam podagra, nescio an ex Orco prodiens, tam tetros tamque acerbos illi ciere dolores cœpit, ut

primum egregiam illam oris venustatem ac speciem, tum vitam, ademerint; cum, nescio quo, ad aquas, recuperandæ valetudinis causa, venisset. Etrusca aliquot carmina, elegantissime scripta, reliquit, in eo libro, quem Academia Ætheriorum, ex carminibus suorum Academicorum collectis, conficiendum typisque mandandum curaverat.

XII. IOANNES RENALDINIUS.

Ancona, urbs Piceni celeberrima, semper optimorum ingeniorum, domi forisque præstantium, fœcunda genitrix extitit. Quæ urbs ideo Adriatici maris littus occupasse videtur, ut, quos ad communem omnium utilitatem genuit, ad transmarinas regiones, si sit illis opus, maris opportunitate transmittat; qua vero terrestres aditus habet, ut in mediterraneos populos, quod ab ipsa defluxit boni, transfundat. Sed nostra ætate, ex iis, quos suo ex sinu prodiisse gloriatur, haud postremum locum obtinet Ioannes Renaldinius, nobili loco natus. Hic, simul ac ætas rerum gerendarum patiens fuit, à fratribus, majoribus ætate, qui eum non uni tantum oppido natum videbant, missus est in eam Vrbem, quæ est tanquam compendium orbis terrarum, videlicet Romam; & in eam aulam, quæ tunc omnium gentium erat oraculum; nimirum in domum Card. Alexandrini, Pii V, qui tum rerum potiebatur, fratris filii. Sed, quamvis, quidquid est ubique præclarum ac laudabile, Romam, tanquam amnis in mare, confluat, ejus tamen virtus in unius urbis, quantumvis maximæ, gyrum non se compelli sustinuit, sed totum sibi orbem terrarum, quasi campum, aperuit, in quo latius excurreret. Neque quidquam ad id, quod animo conceptum habebat, opportunius in præsentia se illi obtulit, quam Ferrantis Gonzagæ, Molphettæ Principis, favor ac domus; cui suas, pro pincerna, operas ea condicione addixit, si se muniendarum urbium castrorumque artem docendum curasset. Quod summa fide à viro illo principe perfectum est, nam statim traditus est in disciplinam Marchioni

chioni Germanico Savorgnano, ejus artis longe peritissimo. ex cujus doctrinæ fontibus cum tantum hausisset, quantum satis est sitim explere cupienti, continuo, tanquam equus exultans ac nobilis, qui vix tubæ signum expectat, se dedit in cursum. ac prima ejus excursio in Burgundiam & in Flandriam fuit, quæ tū maximis bellorum ardebant incendiis; ubi ad belli munia adhibitus, statim ejus, quod didicisset, periculum fecit. atque, ut pulcre se illi studio navasse operam, quæque aggressus esset, recte sub manus succedere vidit, vim illam ingenii atque virtutis in Italiam ac Neapolin transtulit, atque ab eo, qui tum Regnum illud pro Rege administrabat, Hidruntinis in Calabria munitionibus præfectus est, atque inde Mediolanum missus ad exercitum, cui Comestabilis Castellæ imperabat, Mediolani ipsius Gubernator, ut, quam ipsi laudabilem operam dedisset, eandem Gubernatori illi præstaret. Verum, in omni munitionum genere, atque adeo in omni belli apparatu, ita se gessit, ut Gubernator, cum diligentiam admiraretur, ingenium agnosceret, duxerit eum secum in Galliam; quo ibat, ut fœderis Catholici exercitibus suas copias adjungeret; neque solum veterem illi provinciam confirmavit, sed novam addidit, qua iis, quibus expugnandarum urbium onus, ac militarium tormentorum cura incumbebat, tanquam magister ac dominus præesset. Sed tum licuit aspicere, quanta in virtute vis insit; cujus ea est species ac forma, ut omnium in se oculos attrahat, omnium in se ora convertat, omnium ad se amorem ac benevolentiam alliciat. Hac primū delectatus Dux Humenæ, qui omnibus fœderatorum Principum copiis præerat, postulavit ejus à Gubernatore in beneficio ac gratia, impetratumque omnibus Regni Galliæ munitionibus arcibusque præfecit. Tum ea pulcritudine impulsus Henricus IV, simul ac Regni fastigium attigit, dedit operam, ut sibi eum haberet; ac Laurentius Bargagna, Card. Giojosæ cubiculi præfectus, sæpius se vidisse testatur, Regem, dextera in ejus humeros rejecta, familiarissime cum illo deambulare. Hac deinde virtutis pulcritudine, quæ etiam efficit, ut eos quos nunquam vidimus diligamus, Hierosolymitanæ militiæ Magister

arreptus, Melitam eum, illius infulæ, ac Gozzæ in primis, muniendæ gratia, attraxit. Hac delinitus Comes de Lemos, Prorex Neapoli, aliquandiu fecum illum habuit, ut in munitionibus quibufdam, ejus confilio atque opera uteretur; & Abellini Principi comitem addidit, qui cum peditum centuriis quinquaginta fe Mediolanum conferebat, ob Saluciarum Marchionatum, de quo certamē erat inter Regem Galliæ & Ducem Sabaudiæ. Quibus controverfiis compofitis, non minore ftudio (cum, Leonarda Gratiolia, pari nobilitate fœmina, uxore ducta, Romæ commoraretur,) Comitis Beneventi, Proregis Neapoli, miffis ad Regis Catholici oratorem literis, Neapolin evocatus eft, ibiq; à Comite de Lemos, qui Beneventano fucceſſerat, diploma Regium abftulit; quo cunctis præficiebatur, quibus munitionum atque arcium cura commiffa effet; ftipendiis, dignis eo loco ac nomine. Tumultu interim exoriente in Monte ferrato, miffus ad bellum gerendum Petrus Toletanus; qui, quafi ex eo bello aut nunquam aut cum Io. Renaldinio victoriam effet reportaturus, eum accerfivit. Itaque Renaldinius, facta à Duce Offunæ, tum Regni prorege, poteftate, habuit neceffe, Mediolanum venire. fed antea illi Romam tranfcurfo opus fuit, quo Paulum V, Pont. Max. Offunæ verbis rogaret, ut equitatum Neapolitanum per fuos fines tranfire pateretur. quod impetravit, ut voluit. Bello autem confecto, Neapolin ad fuam provinciam fe recepit. Sed homini ftrenuo, ac nunquam ceffanti, negotium non deerat. nam, Sipunto à barbaris expugnato atque direpto, miffus eft à Card. Borgia, ad illud oppidum inftaurandum reparandumque. quo dum, Cardinalis mandata executurus, pergit, in itinere, graviori morbo ex labore curifque implicitus, Neapolin deferri fe juffit, ut ibi curaretur. fed accidit, cum morbus in dies amplior vehementiorque efficeretur, ut tandem ejus vim ferre non poffet: itaque illi fuccubuit. at virtutum ejufdem fama, & in primis abftinentiæ laus, in qua vicit omnes, nullis unquam cafibus fubjecta, nulla cujufquam vi perculfa, jacebit, fed inter temporum injurias, inter mortis neceffitates, incolumis vivet. Rem plane admirandam, tot operibus, tot

tot molibus, tam magnis, tam ingentibus, extruendis instaurandisque, præfuerat, tot annos; Regum omnium orbis terræ maximorum pecuniam innumerabilem tractaverat; poterat impune non minimam ejus partem domum suam avertere, & ex fisco transferre in cistam: & tamen filio, qui ipsi unicus erat, nihil nisi rerum à se gestarum famam, & domesticæ virtutis imitandæ necessitatem, reliquit; ut, divini Numinis providentia, tantam in uno abstinentiæ vim extitisse existimem, ut ministrorum avaritiæ, in posterum tam abstinentis hominis provideret exemplo. Non est tamen eundum inficias, fuisse eum voluptati obsequentem, ac magnum mulierum âmatorem, dum vixit. Etenim, *qui sic sunt*, ut est apud poëtam nescio quem, *haud multum heredem adjuvant.* At id, hominum improbitate, quam suopte ingenio, factum est magis, nam vix ad urbem aliquam accedebat, cum præsto erant lenones, qui homini voluptario, luculentas mulierum condiciones offerebant. quæ mulieres eo se illi lubentius applicabant agglutinabantque, quod forma esset non mala, ore non ineleganti, vegetis oculis, ac statura, & si non ita excelsa, attamen in qua, singula membra toti corpori, peræqua proportione, responderent. Verum, quamvis, homo militaris, belli artibus, ab ineunte ætate, addictus esset, scribendi exercitationem non omittebat. nam plura scripsit de urbibus arcibusque muniendis volumina, prout munerum, ad quæ adhibebatur, occasio se daret. sed ex iis illud tantum typis mandandum curavit, quo sapientissimis rationibus edocet, quam non sit tutum, infimas plateas arcium, lateribus sternere. At, quamvis tanta rei militaris esse occupatio soleat, ut non multum ei, qui bella persequitur, sub pellibus otii relinquatur; pulcherrimos tamen bellorum, quibus ipse interfuit, commentarios scribere non dubitavit. Et quamvis, militaribus præceptis addiscendis, & rationibus, quibus aggeres & fossæ ducerentur, percipiendis, operam suam dedisset, sæpe tamen ad hæc elegantissimarum artium studia transibat. quanta autem cum utilitate, argumento est liber, quem de colorum significatione composuit. Quid multa? quis poëticam laudem expectasset ab eo, qui ætatem, vel in

bel

bellis, vel in iis quæ ad bellorum apparatus pertinent, consumsisset? At Apollo non sibi molestum duxit, Pindo atque Helicone relicto, in castrorum munimenta se demittere, ut eidem, carmina scribenti, adesset. ipse quoque delicatissimus Musarum chorus, qui, in hortulis quiescens suis, nihil tam abhorret, quam instructas militum acies, quique in pratorum viriditatibus, liquore perlucido amnium irriguis, vel molliter recubans, vel choreas ducens, nos à curis, & à bellorum præsertim tumultibus, avocat, ausus est Martis vultum non pertimescere, armorum strepitus, tormentorum militarium tonitrua, tympanorum tubarumque sonitus non exhorrere, ut lepidissimam illi Eclogam, aliaque, digna immortalitate, carmina dictaret. Obiit, annos natos tres & sexaginta, anno CIƆIƆCXX.

XIII. M. ANTONIUS PETOLIUS.

p. 694.

SI natio nostra, quemadmodum in ponderandis, expendendis, æstimandisque hominum ingeniis esse solet sagax ac prudens, ita etiam in tribuendis præmiis, quæ virtuti, quam laudat, debentur, se justam æquamque semper præberet, nemini melius esset, quam probis ac literatis hominibus. in summa enim rerum omnium affluentia viverent; ipsi opes, ipsi honores, possiderent; illi priores, apud principes viros, partes haberent. Verum, cum de duabus rebus, quas virtus suo sibi jure vendicat, hoc est, laudem ac præmia, primum, nimirum laudem, facile illi remittat, alterum vero, scilicet præmia, indignis sæpe distribuat, fit, ut interdum nihil sit homine literato miserius, nihil magis contemtibile, nihil quod minus esse desideres. Id ita usu receptum fere est, ut minus jam quis miretur, si videat, doctos aliquos honestosque viros egere, impuros ignavosque divitiis affluere. Quod quamvis sit vetus, tamen non potuimus non vehementer commoveri, non exhorrescere, in eo, quod, non ab altero narratum, (quis enim illi fidem habuisset?) sed oculis nostris accepimus, homines nihili, tanquam è cælo delapsos, omnibus nonnunquam

quam amoris officiique significationibus exceptos, primum locum tenere, victu, vestitu, ceterisque in rebus, perquam sumtuose ac liberaliter haberi; contra, pios, religiosos, atq; omnibus instructos disciplinis homines, quos in oculis ferre debebamus, pernoctare sub dio, obsitos pannis incedere, fame, siti, ac frigore confici. Ex hoc eodem numero erat M. Antonius Petolius Montecorvinas, I. C. in primis, sed admodum pauper, ac fere mendicus. cujus ingenium, semel ut aspeximus, admirati sumus, atque extulimus laudibus; sed nihil de eo ab egestate, cujus dominatu premebatur, extrahendo excogitavimus, verum, in ejusdem illum potestate reliquimus. quamobrem, miser, ne, fame atque inopia rerum omnium confectus, è medio excederet, cogebatur suam impressoribus librorum operam, ad menda, quæ irrepunt, corrigenda locare; unde vix lucri tantum faciebat, quod esset, ad vitam parce ac duriter agendam, satis. Sed, quamvis ita cum rerum omnium inopia conflictaretur, tamen, cum erat domo exeundum, & in conspectum hominum prodeundum, ita eleganti vestitu utebatur, ut, qui eum non nossent, quingenta quotannis ex suis vectigalibus scuta capere, jurasset. At hic erat vestitus exterior; nam interior longissimo, ab hoc, intervallo, distabat. illo, divitibus par similisque videbatur; hoc, infra omnes mendicos ac miseros inveniebatur. nihil ille thorace, nihil femoralibus, nihil tibialibus, nihil udonibus utebatur; sed horum omnium munus, varii generis panni, animalium pelles, fungebantur, quibus pectus, crura, pedes, coxasque obvolutas, postea fasciis devinciebat. Verum, quo pretiosa illa vestimenta diutius ipsi durarent, neque, ex frequenti usu, attererentur, simul ac domum se receperat, eas exuebat, à sordibus, si quas contraxerant, expurgabat, tum, diligentissime complicatas, in arcula quadam construebat, recondebatque: quo facto, lectulo se commendabat, ibique prandebat, cœnabat, lectioni scriptionique operam dabat. ibi egregia illius opera, ac prope divina, sunt orta, ut, simul collata ac colligata, si sint attollenda, valentissimi cujusque bajuli vires excedant. Atque hactenus de corporis ornatu. Ad victum vero quod attinet, erat ejusmodi, ut

pau-

paululum à pecudum ritu differret. amicis quibusdam suis persancte affirmabat, totis sex annis continuis nihil cocti obsonii suum in ventrem immigrasse, sed asperam se veterum Anachoretarum vivendi rationem in se revocasse, atque ex desertis Thebaidis regionibus mediam in Vrbem transtulisse, (nam ad Rotundæ habitabat, qui locus, illius est umbilicus,) hoc est, panem tantum atque olera in cœnas ac prandia adhibuisse: ita enim ejus lucelli, quod tum faceret, rationem tulisse: si enim se nitidius curare voluisset, sumtus lucrum superasset. Ædes vero, quas incolebat, nihil à victu reliquoque ejus cultu distabant, sed mire cum illis congruebant. hæ erant, vetusta ac parva quædam cubicula, turri campanarum ædis Pantheon, tanquam niduli, affixa; quo olim mures ejus regionis confluebant, ibique senatum contra feles, capitales ipsorum hostes, habebant; ad quæ longis ligneis scalis, nulla sponda munitis, perveniebatur; quibus, qui paululum vertigini esset obnoxius, vel largius in prandio se invitasset, non ausus fuisset sese committere. Quæ cubicula Vrbanus VIII, Pont.Max. tum diruenda curavit, cum è porticus, ædi illi adjunctæ, tecto trabes ac tegulas æneas, quas in tormenta muralia converteret, detrahebat, & earum loco fictiles subrogabat. Depulsus igitur ex ea loci celsitudine, in quam fortunæ eum iniquitas, fortasse perdendi illius causa, evexerat: è qua ne præcipiti lapsu devolutus occideret, illa horribilis ejus abstinentia fecerat, qui vix tantum vini adhibebat, quod esset ad tuendam valetudinem satis; cujus vini si paululum studiosus fuisset, nulla eum salus servare potuisset: ex illo, inquam, hirundinum nido, vel murium potius, ut diximus, curia, deturbatus, in domum amici cujusdam sui, prope Ædem D. Caroli ad Catinarios, quam vocant, se contulit, in cujus vinea scuta quadringenta collocaverat, quorum ex fructibus magna anni parte se aleret, librosque coëmeret. quæ scuta, non Romæ lucrifecerat, sed Romam ex patria deportaverat, ubi, auctione facta, fundum, ædes, suppellectilem & bona omnia vendiderat. Sed visa est tandem Roma eum respicere, ac velle ex iis rei familiaris angustiis, quibus premebatur, eripere. nam cum Congregationi

tioni Cardinalium, quibus librorum indicis cura impendet, sæpius fidem, doctrinam, industriam, ac diligentiam suam probasset, illi, sponte sua, à nemine admoniti, dederunt Maphæo Card. Barberino negotium, ut Pontificem Paulum V adiret, atque ipsorum omnium nomine rogaret, ut daret operam, ne docti ingeniosique hominis virtus, semper haberet necesse, cum rerum omnium inopia conflictari, sed, adversus illam, aliqua eam ope muniret. Qui cum partes suas implesset, ac diligenter cum Paulo sermocinatus esset, nescio tamen quid intercesserit, ut tota illa commendatio postulatumque neglectum sit. At Paulo mortuo, Barberinoque in id fastigium evecto, Petolius sibi ipse non defuit, sed, ad osculum pedum admissus, revocavit illi in memoriam, quanto studio suam Cardinalis apud Pontificem Paulum causam egisset; aitque, magnam sibi spem esse, ut, quod vitæ auxilium à Paulo impetrare non potuisset, id sibi ab Vrbano (hoc enim nomine appellatus est Barberinus,) large copioseque suppeditaretur. Respondit Vrbanus non inhumane, se curaturum, ut sibi prospectum aliquid esset; eademque opera mandavit Francisco Cardinali, fratris filio, ut rem susciperet perficeretque, ne quid illi deesset. Sed, cum diem ex die duci, ac verba fieri mortuo, intelligeret, sæpius Vrbanum adeundo, rogando instandoque, demum tundendo, atque odio, non scio cujus intercessu calamitatis, vix diaria ab illo, hoc est, quotidianas panis vinique portiones, expressit. quibus divenditis, ex mercede quam collegerat, libros mercabatur, & bibliothecam suam locupletabat, adeo ut postea aliquot centenis aureis nummis sit æstimata. Verum, cum, in quodam morbo, sive à diuturnis vitæ incommodis ac laboribus orto, sive ex prolapsione, qua gravi ad terram datus est casu, necesse habuit, plures annos scipionibus, alis suppositis, innixus ingredi. quo tempore, Cardinalis Bisciæ liberalitate sustentatus, quamvis usum pedum amisisset, non tamen mentis celeritate, quæ nullo casu potest retardari, caruerat. Itaque nullum sibi tempus, vacuum à commentationibus vel à scriptionibus, dabat. Sed, cum ex eo morbo convaluisset, ac pedum usum, magna ex parte, recepisset, cœpit agere cum

cum Cœnobiarcha quodam, ut sua in domo cubiculum sibi aliquod præberetur, ea lege, ut, tum quadringenta illa scuta, quæ diximus, tum bibliotheca, quæ totidem, atque eo amplius, aureis nummis æstimabatur, sua ad cœnobium illud morte redirent. At multum ipsi fuit cum illo laborandum, multis difficultatibus occurrendum; sed tandem in leges quas ipse scripserat, quod postulabat, obtinuit; atque ibat, ut cubiculum, sibi destinatum, aspiceret, alacritate propemodum gestiens; quod putabat, se intraturum cubiculum lucidum, latum, amœnum, pulcherrime laqueatum, præclarosque prospectus habens in Urbis domicilia, & in adjectas Urbi villas camposque: cum, ecce tibi, deducitur angustum in tugurium, fumidum, sub tegulis habitandum, incertum nescio quod lumen è tecto accipiens, &, quia latrinæ, quo omnes ejus familiæ ventrem exoneratum ibant, fines attingebat, intolerabili odoris fœditate refertum. At ille, ex inproviso sua de spe & opinione dejectus, Cœnobiarcham, qui se illuc deduxerat, intuens, Quodnam meum, inquit, ob meritum tam tetro, tibi, dignus carcere videor? nullus antehac carcer me habuit; at nunc, tanquam insanus furensque, comprehendendus colligandusque essem, si in istum compingi concludique me paterer. Tum, quantum potest, se inde proripuit, & in veterem habitationem recepit; neque inde antea discessit, quam, vita excedens, communem est profectus in locum. Innumera sunt fere, quæ scripsit: sed majora & illustria referam. Primum, de exarchia, hoc est, de exterioris Principis munere; quod opus, P. Bzovii opera, fuit Coloniæ Agrippinæ impressum: de quo opere sæpius querebatur, se ab impressore pessime fuisse tractatum expilatumque; qui, quidquid libitum fuisset animo suo, typis mandasset, reliqua ex eo, quæ sibi placita non essent, removisset. tum scripsit aliud opus decem in libros digestum, Exarchon, sive de sanctioris Principis munere, nuncupatum: deinde, Commentaria politica, aliis decem libris exposita: præterea, epitomen constitutionum Pontificalium, in tredecim libros redactam. quibus operibus duo alia accesserunt; unum, de Iure ex arte digerendo; alterum,

alterũ de Paradisi terrestris inopina quasi notitia. Arctissima Nardum Antonium Reccium cognatione attingebat: nepos enim suus fuisse dicitur. qui Nardus, medicus singularis, cum multos annos in nova Hispania egisset, ingens volumen, de rebus, quas tellus illa fert, quibusque illæ morbis sint usui, scripsit; quod Romæ impressum, cum imaginibus earum rerum, quas tradit; additis etiam illustrium virorum animadversionibus annotationibusque; sed nondum publici juris est factum.

XIV. IO. PETRVS MAFFEIVS.

BErgomates, illustres Italiæ transpadanæ populos, ex Orbiorum, hoc est, ex interpretatione nominis, hominum, in montibus vitam degentium, stirpe procreatos, olim fuisse questos accipimus, elatius se, quam fortunatius, sitos fuisse. Quod si præsens illorum status atque condicio ante oculos statuatur, nullam unquam iniquius querelam comparatam fuisse constabit. nam, si felix ac fortunata ea dicenda urbs est, ubi plures, summo genere orti, ubi non parum multi fortunæ bonis omnibus affluentes, ubi minime pauci bellicæ virtutis fama inclyti, & quod caput est, ingenii literarumque gloria præclari, versentur ac vigeant; profecto, Bergomatum urbs adeo rerum harum laudibus floret, ut, conversa oratione, multo eam fortunatius, quam elatius, statui collocarique, dicendum esse videatur. Ibi Gymnasia, ubi juventus hasta, cursu, pila, saliendo, & ludicra armorum tractatione, exerceatur; ibi hippodromus, ubi ephebi equos scite eleganterque agitare, frenis compescere, angustumq; in gyrum compellere ad belli usum, assuescant. Sed, his omissis, præclaris hominum præstantissimorum ingeniis, quæ dedit ex sese & de quibus nobis est sermo, nostra definietur oratio; quorum plura, uno fere tempore, nobilis illa urbs edidit, quam prope reliqua simul Italiæ oppida, quantumvis maxima ac celeberrima. E quibus oculos ad se primum nostros attrahunt duo Zanchii, Basilius, & Io. Chrysostomus; in

D qui-

quibus nulla ſententiarum gravitas, nulla verborum majeſtas, nullus orationis ornatus, nullum poeticæ facultatis lumen deſideratur: tum, Publius Fontana, poëta item graviſſimus, in quem, Pythagoræorum commento, Virgilii animum immigraſſe, poſſe dici videtur. accedunt, Bernardus Taſſus, qui, omnes concinnitates ſententiarum, omnes lepores, omnes veneres Græcorum Latinorumque poëtarum, Etruſcam in poëſin eſt transferre conatus. ſequitur Torquatus filius, non tam in ejus ſinu, quam in ejuſdem diſciplina educatus, ſuis Virgilium, poëtarum principem, veſtigiis perſequens, pari cum illo ingenii laude; unde ad ſummum heroici carminis culmen faſtigiumq; pervenit. quod ſi non conſtaret inter omnes, quod parente Bergomate natus eſſet, omnes Italiæ civitates, quod de Homero traditur, pugnarent inter ſe, atque ſuum eſſe contenderent: nunc autem, cum id non poſſint, ab hac clariſſima Bergomatum luce, tanquam alia à ſole ſidera, aliquod ſibi lumen ac ſplendorem arceſſunt; atque, ob linguæ ejuſdem ſocietatem, ex illius laude Etruſci aliquod etiam in ſe decus redundare gloriantur. Verum, ne videretur tellus illa felicior in procreandis iis, qui adſtricta pedum legibus oratione, quam qui ſoluta, ſcripſerunt, alterum, hujus ævi, Latinæ linguæ lumen edidit, qui ſermonis puritate, nitore, elegantia, non video, cuinam ex veteribus hiſtoricis debeat cedere: nimirum, Io. Petrum Maffejum, honeſto genere progerminatum. Is ad eas artes percipiendas, quibus ætas puerilis informari ad humanitatem ſolet, non habuit neceſſe, foras proficiſci. nam domi optimos habuit magiſtros, Baſilium & Io. Chryſoſtomum, Zanchios, Canonicos regulares; de quibus antea mentionem fecimus. ab iis enim eſt Tuſcis, Latinis, & Græcis literis eruditus. Quem cum, ingenio peracri, & ſtudio flagranti, non progredi, ſed evolare, ad ſummam eloquentiæ laudem, cernerent, non illi deerant, ſed ingenii acuendi exercendique, aliquam ſemper occaſionem ac materiam ſuppeditabant. Itaque ternas ab eo ſingulis diebus ſcriptiones, tanquam penſum, efflagitabant, Græcam unam, Latinam alteram, Etruſcam tertiam: quod ille penſum, magna cum illorum admiratione

tione, solvebat. Sed cum jam nihil magistris egeret, ac sine cortice, ut dicitur, naret, stylum illum, optimum dicendi scribendique effectorem atque magistrum, quem exercuerat, ex domestica atque umbratili exercitatione in pulverem & solem eduxit; Romam venit; ubi ille Romanæ aulæ notitiam habuit, aula itidem ipsius. ubi cum honoraria ejus opera à multis expeteretur, tandem à Rep. Ianuensi magnis illa stipendiis conducta est, ut urbis illius nobilitati præcepta Rhetoricæ traderet. quo munere, tanta cum eloquentiæ & eruditionis functus est laude, adeoque omnium in se studia benevolentiamque convertit, ut Resp. illa majori eum provincia dignum existimaverit, atque arcanorum suorum omnium conscium atque participem fecerit. quam provinciam ita gessit, ut fidem admirarentur omnes, diligentiam agnoscerent. Properabat in dies magis, ad summam hominis eloquentissimi existimationem & famam; &, quod est consequens, ampliorem sibi ad principum virorum gratiam, latioresque ad honores aditus, aperiebat: cum, divini numinis afflatu impulsus, secum ipse reputans, quam fluxæ, caducæ, & inanes, omnes humanæ res essent, arctioris vitæ cupiditate exarsit, ac Societati Iesu nomen dare constituit, annos triginta natus: quæ Societas florebat, ut cum maxime, hominum, sanctitatis doctrinæque opinione illustrium, numero, tum, cum ille eam est ingressus; neque ita multo post, professionem emisit. licebat enim celerius, Pii V Pont. Max. lege, quæ jubebat Soc. novitios, elapso probationis anno, publico ac solemni ritu, ejus instituti rationem profiteri; quæ lex deinde à Gregorio XIII sublata est, decretumque, ut superiorum arbitrii ea res esset. Sed Societatem ingressus, nihil habuit antiquius, quam ut vitam S. Ignatii Loyolæ, Soc. Iesu fundatoris, scriberet. Tum Vlyssipponem profectus est, ut rerum ejus Indiæ, quæ ad orientem pertinet, historiam contexeret. Qua occasione ad Philippum II, Hispaniarum Regem, illi aditus patuit; qui operis consilium laudavit, ac fuit auctor, ut illud strenue prosequeretur. cujus absoluti precium tulit. nam Rex, ejus fratrem, Senatus Mediolanensis à secretis elegit. Rever-

D 2 sus

sus in Italiam, vitam S. Ignatii, & rerum Indicarum historiam, edidit: quibus operibus principem, inter sui ævi historias Latina lingua loquentes, obtinuit locum. Iussus deinde à Gregorio XIII historiam ecclesiasticam sui Pontificatus intexere, ille, tredecim libris comprehensam, Etrusco sermone explicavit. Habuit eam in animo in Latinum sermonem convertere; sed, delectatus opere, de sententia decessit, atque ad aliud studium animum appulit. Hoc opus, nondum editum, heredum Iacobi Boncompagni, Sorensis Ducis, custodiis asservatur. Ajunt etiam, ejusdem exemplum, in libris manuscriptis bibliothecæ Barberinæ numerari. Etruscis etiam his literis, duodecim illustrium Confessorum vitas mandavit. Accersitus deinde est à Clemente VIII Pont. Max. in ædes Vaticanas, ut inchoatam historiam ecclesiasticam, & usq; ad Gregorii mortem perductam, prosequeretur, & ad sua tempora protenderet. manum ille operi admovit, ac tres libros confecit; sed, ne progredi longius posset, mors, quæ omnia nostra consilia atque conatus, in medio cursu, sæpe pervertit, causam sustinuit: ea enim illi, ad calcem operis feliciter properanti, iter perrupit, atque diremit. Mortem obiit Tibure, annos natus quatuor ac sexaginta, in Collegio suæ Societatis. Fuit statura procera, forma neq; liberali neque honesta, ore macilento, atque oculis paulum transverse tuentibus; sine ulla venere, sine lepore; nulla in familiari sermone facundia; neque cavillator facetus, neque conviva commodus; verum ita iracundus, ut interdum se continere non posset. Sed habebat hoc, ut vespere, cum, more Societatis Iesu, in cubiculo clausus, introspiceret in mentem suam, eamque omni cogitatione pertractans, percontaretur ipse se, quid eo die egisset vel dixisset, si occurreret, aliquem vehementioribus à se verbis fuisse appellatum, ex pœnitentia, magno animi dolore correptus, exsurgens, atque ad illum, quantum potest, accurrens, ad ejus se pedes abjiceret, & humilibus ac demissis eum precibus, ut sibi ignosceret, exoraret. Tenui & infirma erat valetudine, adeo ut sæpe superiores nonnihil quasi offenderentur in eo, quod nimis nitide quodam modo delicateque in victu vellet haberi; asserens, nisi

lau-

lautiuſcule curaretur, ſe ſcribendi laborem ferre non poſſe; ut etiam, tuendæ valetudinis cauſa, regiones ac loca mutaret, neque diutius uno ſe oppido contineret. Summum, ad ſcribendum, laborem ſtudiumque adhibebat. omnia Latina verba collegerat, ac pro ratione temporum, quibus inventa vel uſu recepta eſſent, diſtribuerat; tum, quæ verba hiſtoricis, quæ poëtis, quæque oratoribus eſſent aptiora, notaverat. Illud enimvero in eo ferendum non erat, quod Salluſtium Criſpum, Romanæ decus hiſtoriæ, ad ſui judicii calculum revocare ac damnare audebat; ideo fortaſſe, quod divinam illius prudentiam, illuſtremque brevitatem, qua nihil eſt in hiſtoria dulcius, ſe imitari poſſe diffideret. nam tantum quiſq; laudat, quantum ſe imitari poſſe, non deſperat. Ceteroqui tanto accuratæ, enucleatæ, abſolutæq; dictionis ſtudio torquebatur, ut denas, vel ſummum quindenas, ſingulis diebus lineas amanuenſi, eaſq; jacens in lecto, dictaret: iiſque, qui tantam in ipſo tarditatem ac moram admirarentur, reſpondebat, cum ea, in quibus tantum operæ ſolitus erat ponere, in hominum manus, atque in exiſtimantium arbitrium, perveniſſent, non, quam ea velociter, ſed quam bene, ſcripta eſſent, quæſituros. Illud quoque non eſſe prætermittendum videtur; nimirum quo tempore Torquatus Taſſus divinis ſuis carminibus æternum patriæ ſplendorem afferebat, eodem, Io. Petrum Maffejum, ſoluta oratione, par eidem ornamentum ac decus peperiſſe, ut, qua felicitate unus, patriæ illi Virgilius obtigerat, eadem Tullius alter accederet.

XV. PETRVS STROZZA.

SEd jam ex Obiorum montibus, & ab oppido Barra, cujus ruinis, Bergomatum opes creviſſe narrantur, in apertam Florentini ſoli planiciem deſcendamus; ubi, præter eos, de quorum memoria commemoravimus, plures alii ſe offerent, quorum imaginibus Pinacothecam hanc noſtram, pulcre inſtructam ornatamque reddamus. ac primus occurret Petrus Strozza, domeſtico ſummo genere ortus; qui præter generoſam ſtirpem,

summos principes viros dandis, habitus ad manum: cujus ille muneris, summa ambitione, se cupidum fuisse, mihi narrabat; quod, præter existimationem ac decus quod habebat adjunctum, magnam prudentiæ ostendendæ, ingeniique declarandi, facultatem ac materiam afferret. quam illi provinciam, Leone exstincto, qui quinque & viginti, non amplius, dies in Pontificatu confecit, Paulus V, qui Leoni successerat, non solum non abrogavit, verum etiam stabilivit atque firmavit, &, quoniam eam egregie, atque ex animi ipsius sententia, gerebat, insigne in Æde Vaticana, Apostolorum principi sacra, sacerdotium, quod Canonicatum appellant, attribuit. Sed, quamquam eo titulo cohonestaretur, nunquam tamen initiari sacris ecclesiasticis voluit; eo fortasse animo, ut, si, quæ cogitabat, non recte procederent, illud consilium caperet, quod postea cepit. Neque dubium est, quin ab jure, ab æquitate, à sacrorum canonum præscripto discesserit, quibus præcipitur, uti ante certam diem ii, quibus ejusmodi munera conferuntur, sacris initientur. Sed, cum in magna apud Pontificem Paulum gratia esset, eorum, qui illi obtrectabant, calumnia paulum est ab ea depulsus. Ædificabat Pont. in Basilica Liberiana S. Mariæ Majoris, regali sane cultu magnificentiaque, sacellum, eidem Virgini sacrum, cujus ædificandi exornandique Pont. Max. non postremas Petro partes dederat; sed, cum adversi in eo aliquid accidisset, id illi ab inimicis tributum est. quam ob rem cum propterea Pontifici minus esset gratus, abdicavit se sacerdotio, ac Florentiam abiit: ubi humanissime, à Cosmo, magno Etruriæ Duce, exceptus, magno stipendio conductus est, ut, in Gymnasio Pisano, Philosophiam doceret. At consilio, quod postea iniit, indicio de se ipse fuit, cur initiari se noluisset. nam puellam elegantissimam in matrimonium duxit: quo etiam tempore Io. Cosmus Geroldinus Amerinus, Cosmi, magni Etruriæ Ducis, architriclinus, de septem viduarum sententia, quibus negocium dederat, ut uxorem sibi, usque ab unguiculo ad capillum summum festivissimam, quærerent, deformem domum adduxerat. Itaque magnus Dux Cosmus, in jaciendo mittendoque ridiculo, sane perurbanus,

 dixisse

dixisse fertur, in uxore diligenda, plus vidisse Petrum, cum perspiciliis suis (nam parum longe videbat) quam Io. Cosmum cum septem viduarum oculis. Primum, quem ex uxore sua filium suscepit, tanquam Samuelem alterum, Ecclesiæ ministerio, adhuc infantem, addixit; mandavitque, ut pueris illis adscriberetur, qui in Æde, Apostolorum principi dicata, privatis quotidianis sacris deserviunt.

XVI. GERARDVS SARACENVS.

NIhil homine, nobili loco nato, si sit militaribus disciplinis & liberalibus artibus institutus, fieri posse præstantius, perspicuum est magis, quam ut explicari eloquentis cujuspiam oratione possit. Quod si elegans corporis forma, & suavitas morum, accedat, tum fit illud summum atque perfectum, Quod in iis maxime desideratur, quos in principum virorũ aulis versari contingit. Omnibus his laudibus cumulatus extitit Gerardus Saracenus, Senis, ex vetere ac nobili prosapia ortus, honorarius S. Stephani miles. Magna erat in eo dignitas formæ; quam mores optimi honestissimique mire commendabant. Nunquam præponere se aliis, neminem contemnere, sed omnes vereri, atque diligere; nemini in amicorum conventibus oblocutor, nemini orationem præripere, ac velle solus omnia dicere, sed justam partem orationis exequi, suam itidem partem aliis relinquere. Quibus rebus assequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, semper cum eo esse cuperent, nunquam expleri liberalissima ac jucundissima ejus consuetudine possent. Eruditus est, à Patribus Soc. Iesu, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas informari ad humanitatem solet. Neque apud eos operam perdidit. nam erat in puero, & ingenii docilitas, & mira, in accipiendis iis quæ traderentur à magistro, celeritas; in iis autem literis, quæ ab humanitate sibi nomen asciverunt, ad quæ à natura factus videbatur, addiscendis, tantus ardor ac studium, ut brevi, tum Latina, tum

Etrusca

Etrusca lingua, versus quam elegantissimos faceret, &, cum dicendum esset, pura, dilucida, nitida, & copiosa oratione uteretur; quæ eo gratius hominum ad aures veniebat, quo summa cum oris vocisque suavitate erat adjuncta. & quo ea, quæ docte, erudite, ingenioseque excogitaverat, in medium posset afferre, &, quæ ab aliis afferebantur, accipere, Academiæ Humoristarum frequentissime aderat. Sed magna plerumque ingenia, intra unius facultatis terminos, tanquam seclusa aliqua aqua, teneri non postulant; per varia etiam studia pervagari seque diffundere properant; præsertim, si dulces amicorum consuetudines, si amœna cum illis convivia, si honestas nobilium mulierum amicitias, si regales principum virorum aulas meditentur; quibus omnibus in locis iis, quorum ad venustatem mores valent, plurimum possunt, ubi in primis Venus, amor, & amœnitas exercetur. Igitur humanissimas illas elegantissimasque literas, quibus, tanquam Iovis poculo, pectus alebat, cum aliarum pulcherrimarum liberalissimarumque artium studiis copulavit atque conjunxit. nam, scite fidibus canere, eleganter saltare, & psallere, doctius etiam animi gratia pingere, quam plures, quibus artificium illud vita erat. Prima aulicæ vitæ rudimenta posuit, in casta Alexandri Cardinalis Vrsini, optimi sanctissimique Principis, aula: fuit enim cubiculi illius præfectus: sed ad breve tempus: nam celerius, quam opus fuerat, rebus humanis virum illum principem sua ingentia in cælum merita evocarunt. Inciderat illius mors in initia alterius Pontificatus, à quo, ob veterem amicitiam, omnia summa sperabat, &, quoniam, literatos homines, non levis omnium fere mortalium opinio in spem maximam induxerat, fore, ut, eo Pontifice, summus ipsis honor haberetur, atque omnia virtutis præmia deberentur. sed hæc illi spes, una cum aliis doctis viris, decollavit. etenim nullum fere unquam fuit tempus, quo magis literarum studia viluerint, nec, quo majore viri, doctrina & eruditione clarissimi, ludibrio sint habiti, ac virturis præmia largius, imperitis hominibus reddita. quamquam hæc non tam est virorum Principum culpa, quam semper adversæ, literatorum na-

tioni, fortunæ. Sed tandem (adversus animi sui sententiam, arbitror, cum mitioribus esset Musis addictus,) Ravennam missus est judex, ubi aliquot annos, causis cognoscendis dijudicandisque, summa cum æquitatis justitiæque laude, præfuit. Verum, transactis jam suis partibus, Romam reversus, cum aliquandiu fortunæ suæ periculum fecisset, caderentque omnia teterrime, ad Principum Mediceorum benignitatem, & erga bonas literas studium, spei suæ navim, mutata velificatione, dirigere statuit; quod memoria teneret, complurium clarissimorum doctrina virorum, spes naufragas atque afflictas, quæ illuc appulissent, tutissimum in eo perfugium portumque invenisse. Eo igitur, unde tam secundus flatus ostendebatur, vela pandens, non solum inde, quo aggrediebatur, non est repulsus, neque in altum rejectus, sed humanissime exceptus, ac Gymnasii Pisani Gymnasiarcha, hoc est, ut nunc loquimur, Præsidens, est factus: quod munus, honestatis & utilitatis plurimum habet adjunctum. Tantus honor, Principis liberalissimi, rem illius familiarem labantem ruentemque præfulsisset præmunissetque, si diuturnum esse licuisset; sed, Pisani insalubris aëris gravitatem cum ferre non posset, annos sexaginta natus, est mortuus.

XVII. IULIUS CÆSAR BOTTIFANGA.

SI Iulius Cæsar Bottifanga, Urbevetanus, Lusitanæ Christi militiæ miles honorarius, quemadmodum poëticæ facultati operam dederat, in eaque se exercuerat, ita se Philosophum professus esset, sane haberemus, quem cum vetere illo Eleo Hippia, cujus antea meminimus, non solum compararemus, verum illi etiam merito anteferremus. Ille enim industriæ suæ modum, cum à Philosophiæ studiis discessisset, iis tantum rebus terminasse legitur, quæ sunt in unaquaque earum artium, quæ ad usum & ornatum corporis attinent; ut, in palliis farciendis, calceis suendis, annulis, quibus digiti ornantur, conficiendis, sarcinatoris, sutoris, & aurificis munus impleret: nunquam tamen me legisse
vel

vel audivisse memini, in iis laudibus eum esse versatum, quod tibiis ac fidibus optime caneret; quamquam verisimile sit, hanc ab eo laudem non abfuisse, quod summam eruditionem Græci sitam esse censerent in nervorum vocumque cantibus; ut etiam Socrates, jam senex, musicam didicisse narretur. sed, ut demus, eam laudem in illo fuisse, ut citharizare, & cantare ad chordarum sonum, non ignoraret, eam certe gloriam usurpare sibi non potuisse crediderim, quod citharas, tibias, aliaque musica instrumenta, sua manu elaborasset perfecissetque. tum, gloriatum eum esse non legimus, quod penicillo vel acu pingeret, aliaque multa ex se daret, in quibus hic noster longe multumque præstabat. Etenim, non solum femoralia, thoraces, sagos, qui essent apti atque habiles ad ea corporis membra quibus parabantur, sibi ipse describebat, formabat, suebatque; verum etiam vestes, unde hæc sibi concinnaret, sua manu texebat: non solum fidibus præclare canebat, atque ad earum sonum vocem accommodabat, verum etiam versibus, quos cantabat, modos faciebat; tum, quod incredibile dictu videatur, una manu tibiis, altera clavicymbalo, docte scienterque canebat; præterea, fides, testudines, clavicymbala, melius quam quivis alius artifex, conficiebat: atque unum ex his, quod cantus suavitate ferebatur in primis, Sodalitati B. V. Assumptæ, in domo professa Societatis Iesu, testamento legavit. Ad pingendi vero artem quod attinet, ita ejus erat peritus, ut se ipse, suam formam in speculo aspiciens, coloribus ad vivum expresserit: acu vero non minus graphice sciteque pingebat, ea præsertim collaria, quæ tunc usus frequentabat, pinnis, eleganti opere, acu formatis, obducta; in quibus elaborandis, Arachnen, atque adeo Palladem ipsam, in contentionem certamenque vocare potuisset. credo equidem, si quis ejus lateri colum, & in ea linum apposuisset, ut subtegmen tenue neret, pro copia ac sapientia id eum fuisse facturum. Quid multa? adeo virtutibus omnibus abundabat, ut vulgo, flos virtutum appellaretur. At forma, in qua venustatis ac dignitatis plurimum inesset, suis æqualibus antecessit, quam, arbitror, fuisse causæ, ut ejus adolescentia aliquanto fuerit intempe-

intemperantior: nam à mulieribus, ultro expetitus, sibi temperare non poterat. Sed hoc adolescentiæ vitium maximis est emendatum virtutibus. nam ad eam, quam diximus, Sodalitatem adscriptus, insignia pietatis opera amplexus est, ac frequentem pœnitentiæ & Eucharistiæ usum obtinuit; seque in eo, ad extremum usque spiritum vitæ, continuit. Duobus S. R. E. Cardinalibus navavit operam, ab epistolis Card. Cornelio, & Card. Ausculi, è Dominicana familia; cujus morte tantum ad eum bonorum pervenit, quantum esset, ad vitam honeste traducendam, satis, neque esset ipsi necesse, inopiæ causa, suas alteri operas locare. Denique, ex diuturno scribendi labore, in renum morbum implicitus, decessit. Scripsit librum de elephante, Romæ viso: ac convertit ex Hispano in Italicum sermonem vitam B. Aloysii Bertrandi Dominicani. Edidit poëma, de admirabili Corporali, quod Vrbeveteri, summa ab omnibus religione, colitur, quod mira quædam, tota Italia, privatim ac publice, religio sit Corporalis Vrbevetani. quamquam, dolasse se illud opus, non autem perfecisse, fateatur.

XVIII. AVGVSTINVS BARBOSA.

QVantus, in Lusitania, bonis artibus semper honor sit habitus, declarant primum, florentissimæ in nobilissimis ejus Regni urbibus Academiæ à suis Regibus excitatæ, declarant plura Patrum Soc. Iesu Collegia, ad erudiendam in omnibus liberalibus disciplinis juventutem instituta, Olysipponense, Conimbricense, atque alia non parum multa; ac Collegio Conimbricensi, Ioannes Rex, hoc nomine tertius, uno fere eodemque tempore, regali sane magnificentia, vectigalium annuorum, quod satis esset ad socios ducentos alendos, attribuit: ostendit deinde magnus illorum numerus, qui ex Academiis illis, maximarum rerum omnium scientia eruditi, ad illustranda atque exornanda, doctrinæ ipsorum lumine, præstantissimarum disciplinarum studia, prodierunt. Neque solum singulos, qui summa ingenii doctrinæque laude præstarent, singulæ ejus Regni urbes extulerunt, sed ex uno oppido Vimaranensi,

Bracarensis diœcesis, atque adeo ex una Barbosarum familia, plures extiterunt, qui,multarum præterea præclarissimarum artium ornamentis instructi, summum juris privati ac publici scientiæ culmen attigerint; ut, quemadmodum in unam arborem plura genera videas, sic in istam domum, multorum insitam & illuminatam sapientiam, aspicias. Ex hac tam generosa stirpe, clarissimum illud, atque optimis ac præstantissimis refertum fructibus, germen enituit, Emanuel Barbosa, Advocatus regius, qui commentarios edidit in ordinationes regias Lusitanorum. Ex hac eadem, quasi planta, emergens, patulos longe lateque ramos effudit Petrus Barbosa, summus Regis Lusitani Cancellarius, qui, doctissimis suis interpretationibus, complures Iuris civilis legum nodos, multis atque arcanis inter se nexibus implicatos ac consertos, explicatos ac liberos reddidit. Tertius ab istis numeratur Augustinus Barbosa, Emanuelis filius; qui, quamvis generosus, multos Romæ annos (quæ misera est condicio eorum, qui dant operam literis,) in pannis & inopia vitam exegit. habitavit in taberna diversoria, angusto humilique cubiculo, ad Divi Andreæ ad sepes. non bis, sed semel tantum, in die, cibum capiebat. Ac, si eum ex libris, quos edidit, spectasses, quorum tam magnus est numerus, insignem domi bibliothecam habuisse jurasses,at ne unum quidem ibi librum invenisses. memoria erat summa, singulari, incredibili: hæc erat illi pro bibliotheca; immo hæc omnes omnium bibliothecas superabat. Quidquid est in Vrbe bibliopolarum, arcta sibi familiaritate devinxerat, non alio vinculo, nisi vitæ probitate atque innocentia, morumque suavitate; quibus facile se in hominum gratiam insinuabat. Itaque quotidie, modo in hac, modo in illa, bibliopolæ cujuspiam taberna, à mane usque ad vesperam, sedens, totum se librorum, quibus sibi maxime esset opus, lectioni tradebat, quæque legebat, memoriæ custodienda mandabat: cujus tanta erat vis, ut, domum rediens, non solum eorum, quæ legisset, fixas in animo sententias, verum etiam versuum ordinem numerumque referret, literisque mandaret. Hinc illa sunt orta volumina, quibus editis, immortalem sui nominis memoriam

moriam reddidit. Ac primum, prodiit in lucem, opus illud egregium, de officio Episcopi, duobus voluminibus comprehensum: quod tantum habuit commendationis, ut multorum beneficentiam, ad illius inopiam sublevandam, illexerit. Alterum opus, quod non minorem illi famam ac benevolentiam hominum peperit, fuit illud insigne, de jure ecclesiastico universo volumen. quod opus, magno alieno labore partum, in se illum transtulisse, ajunt, hoc modo. die quodam ejus famulus, salsa quædam muriatica in prandium coëmerat, quæ, ne manus digitosque inficerent, tetroque odore imbuerent, cetarius chartis quibusdam, ut moris est, amiciebat: quem postea amictum famulus, domum reversus, cum, præsente domino ac vidente, muriatica illa exuisset, quo in aquam injecta macerarentur, & in terram abjecisset, dominus, curiosus inspiciendi, quid chartis illis contineretur, eas sustulit, ac lustrare oculis cœpit; viditque, elegantissimi doctissimique cujusdam operis initium esse; statimque suspicatus est id quod erat, auctore, antequam potuisset illud impressum typis emittere, è vivis erepto, heredes, ignaros, quantum in eo boni inesset, tanquam ineptas, nescio quas, chartas,& inutiles,cetario vendidisse;& statim magnam in spem venit, auctore è medio sublato, si librum illum quoquo modo nactus esset, pro suo edendo, maximam sibi ex eo gloriam posse contingere: ac percontari diligenter è famulo cœpit, in quonam macello, & à quo cetario,muriatica illa coëmisset. qui aperuit illi omnia, & simul signa & notas ostendit, quibus ad cetarii illius tabernam, sine ullo errore, perveniret. abiit ille curriculo, quo mittebatur; librum invenit, cui paucæ quædam chartæ fuerunt detractæ; ac vili eum precio redemit; tum, subrogatis iis, quæ deerant, ac pluribus etiam aliis adjectis, imprimendum, pro suo, curavit. Quod debet esse exemplo omnibus, qui scribunt,ut dent operam, quantum potest, quo vivis ipsis, sua scripta lucem aspiciant.Hæc ab homine,Barbosæ amicissimo,ejusque arcanorum omnium conscio, accepimus. Edidit deinceps alia plura,de officio Parochi,de Canonici dignitate, Collectanea super Ius canonicum; quæ in volumina quin-

quinque distribuit; Collectanea Concilii Tridentini, aliorumque Conciliorum; disputationes varias; praxin exigendæ pensionis, Collectaneorum ex Codice Iustinianeo tria volumina; denique Vota decisiva. Sed, cum postrema ejus opera, superioribus, nec doctrina, nec methodo, nec sermonis elegantia, responderent, suspicionibus locum aperuisse videtur, illa vel à parente, vel ab altero, gentili suo, emanasse, hæc deteriora ab ejus ingenio esse profecta. Denique, insignem Canonicatum adeptus, reversionem fecit in patriam.

XIX. IOANNES CIAMPOLVS.

IO. Baptista Strozza, cujus modo meminimus, revocavit mihi in memoriam Io. Ciampolum Florentinum, alumnum ac discipulum suum, quem ille eximium habuit, & in quo alendo erudiendoque, plus quam in ceteris sumtus fecit, plus operæ sumsit; nec, ut dicitur, oleum, atque operam perdidit. nam ingenium nactus amœnum ac docile, quasi solum fertile atque copiosum, quæ in illud doctrinarum semina dabat, statim, magno cum fœnore, recipiebat. Eum igitur, Theologia, Philosophia, atque omnibus liberalibus disciplinis instructum, Paulo v Pont. Max. etiam tum adolescentem, Romam perduxit, suaque commendatione multis principibus viris in clientelam & amicitiam tradidit; dedit etiam operam, ut in Academiis, quæ tum celebrabantur, in ea præsertim quæ Humoristarum appellatur, audiretur: unde, tum Io. Baptistæ gratia, tum rerum, quæ ab eo tradebantur, apparatu, tum ætatis formæque bono, quod, cum virtute conjunctum, ad conciliandos sibi hominum animos, magnam vim habet, ab omnibus laudatus probatusque discessit. Cum, omnia scientiarum ac disciplinarum genera in sua supellectili numerabat, tum, Philosophiæ ac poëticæ facultatis dominus ac magister haberi volebat. etenim multa in Philosophia se reperisse affirmabat, Aristoteli etiam ipsi incognita, cujus methodum atque doctrinam, una cum Virgilio Cæsarino aliisque doctis atque illustribus viris, illudebat, ac propemodum nihil eum scisse affirmabat.

In

In versibus autem faciendis tantum sibi tribuebat, ut omnes, qui ante ipsum scripsissent, tum Etrusco tum Latino sermone, (nescio an Claudianum exciperet,) rudes, agrestes, sine arte, sine viribus, sine nervis, sine verborum ac sententiarum robore, ajebat, serpere humi, nec audere se altius attollere. Virgilium vero, ac Franciscum Petrarcham, eo nomine felices appellabat, quod tot seculis principes poëtarum habiti essent, cum nihil in eis nisi humile atque vulgare inveniretur, nec comparandi quidem essent ad eos, qui, sua ætate, omnium eruditissima, florerent; puta, ad ipsum paucosque alios ejusdem sententiæ. Tantum se ab ætatis ingeniique æstu abripi, & in hæc tam absurda dicta abstrahi, sinebat. Quamquam audivi, paulo ante suum è vita discessum, totam suæ sententiæ rationem mutasse, eosque poëtas in veterem dignitatis locum, unde opinione sua deturbati fuerant, reposuisse. Sed, antequam ætas illum expoliret, atque hominem redderet, die quodam, cum per Urbem rheda veheretur una cum Gaudentio Paganino, viro docto, qui tum in Gymnasio Rom. literas Græcas docebat, aliisque eruditis hominibus; occasione arrepta, cœpit ita in Virgilium & Horatium invehere, ut diceret, nemini unquam iniquius Poëtæ nomen fuisse comparatum, quam illis; etenim nullo esse homines ingenio, nulla eruditione, nullis literis, &, quod rem continet, nulla inventione, sed puerorum similes, qui tum primum in scholis versus facere discant; contra, se, divino quodam munere, omnes summi poëtæ numeros fuisse adeptum, in quo omnes eæ virtutes conspicerentur, quarum alii fuissent expertes. Quod cum Paganinus ferre non posset, stomachans, è rheda se ejecit, sermonem segregavit, auresque diris illis, ut ipse ajebat, maledictis, ne contaminarentur, eripuit, neque deinceps ausus est, non modo cùm eo de ejusmodi rebus sermones instituere, sed ne eo quidem, ubi ipse esset, accedere. Et sane, quod vere dicere possumus, inerat natura poëtica in ejus viri mente quædam: magno animo, ac majore confidentia, ad scribendum accedebat: crebræ in eo sententiæ, inauditæ, quæque venerunt in mentem ante ipsum nemini; translata ingentia,
immania,

immania, &, unde nunquam existimasses, petita; genus orationis altum, exaggeratum, tumidum, &, tanquam si alas habeat, se nubibus inferens: verborum comprehensio subobscura, implicata, ac difficilis ad intelligendum. In quo ipse se decipiebat: nam existimabat, posse suis carminibus elegantissimos modos fieri, eosque, summa cum audientium voluptate, tanquam intelligentiæ cujusvis obvios, cani. sed ipsum fallebat eventus: nec injuria: nam, cum leguntur, nisi admodum attendas, atque eos oculis iterum sæpiusque subjicias, vix intelligas; nedum, modorum nexibus illigatos, ac variis vocum flexionibus obscuratos, intelligentia devores. Interfui ego, cum in æde, D. Francisci Stigmatibus sacra, quædam ejus cantio concineretur. modos fecerat modulatorum optimus: cantores erant, non modo Vrbis sed orbis terræ principes; magna adhibebatur ab illis cura, ne quid titubarent. ille tum maxima erat apud Vrbanum Pontificem gratia; aderant fratris ejusdem Pontificis filii: & tamen tanta auditorum admurmuratio, tanti tumultus facti sunt, cum singuli capita inter se conferrent, ac variis de rebus fabularentur, ut me illius, cui forte assidebam, puderet, ac libenter aliqua evolassem, si potuissem. idque non alia de causa, nisi quia illi versus erant obscuri, & à vulgi auribus abhorrebant. quamobrem jure poterat à Io. Baptista, si forte hanc ab eo indolem hauserat, audire, quod olim tibicen Antigenidas discipulo, sane frigenti ad populum, dixisse narratur, Mihi cane & Musis; mihi cane, & iis, quibus hoc dicendi genus probari intelligis. Omnino, jam inde ab ineunte ætate, inerat in Ioanne magnus æstimator sui ipsius, & contemtor aliorum, animus, inerat elatio animi, inerat ambitio. cujus rei, magno illud argumento est, quod, etiam tum puer, coram Christiana Lotharingia, magna Etruriæ Ducissa, ausus sit caput pileo tegere. nam cum à Ioan. Baptista ad eum mitteretur, cum versibus, quos ipse fecisset, ut vicaria Ciampoli voce in aures magnæ Ducissæ infunderentur, die quodam Ciampolus, quo fortasse in circulis & in conventibus amicorum gloriari posset, eos sibi honores habitos, qui nemini, quantumvis summo genere nato, concederentur; dicitur commen-

E tus

tus fuisse, nescio quas distillationes atque gravedines, ob quas diutius sine magno valetudinis incommodo, aperto capite, esse non posset; quam ob causam, non solum pileum, sed pileolum etiam, cogeretur afferre. at Christianam, ajunt, utpote humanissimam, tam cari capitis misericordia captam, fecisse homini potestatem, ut illud, qua maxime fas esset ratione, ab aëris injuria defenderet; qua potestate facta, confestim ille capiti pileum admovit. at mulier correxit illico, quod ille se intellexisse minus assimulabat; atque, De pileolo, inquit, intelligebam, non de pileo; proinde remove illud à capite, quantum potest. Magna igitur ingenii doctrinæque suæ opinione imbutus, cũ tota illi Florentia angustior, quam ut animo conceptas spes caperet, videretur, Romam, unde major ad id flatus ostendebatur, vela dedit. arcem enim orbis omnium terrarum, augustius ingenii doctrinæque suæ theatrum futurum arbitratus est, atque inde ea sibi præmia proventura, quæ aliunde evenire non possent. Placuit Io. Baptistæ ratio, & multos annos, sua pecunia, illius sumtibus suppeditavit. Exceptus in primis est humanissime à Virgilio Cæsarino, ob voluntatum studiorumque similitudinem, adeo ut sua illum domo ac mensa communicaret: insinuavit se præterea in aliorum principum virorum consuetudinem & gratiam. in his Maphæum Cardin. Barberinum, qui postea, Gregorio XV extincto, Pontificiam D. Petri cathedram obtinuit, literarum elegantia sibi promeruit; sed Aldobrandinos Principes, arctiori benevolentiæ nexu, habuit obstrictos; quorum auctoritate & gratia, à Gregorio XV, cui arctissima se familiaritate implicaverant, obtinuit, ut Gaspari Pallonio, in scribendis Pontificiis Latinis epistolis, quas brevia vocant, sufficeretur. quæ res magnam sibi omnium admirationem excitavit; non enim Latine scribendi laus admodum ab eo expectabatur, qui omnem fere ætatem in Etrusca poësi consumserat, nullum autem tempus Latinæ eloquentiæ dederat. Sed singularis magnitudo ingenii non desideravit longum, ad se perficiendum, in ea quoque scribendi consuetudine, spacium. nam brevi, tantam verborum copiam, tamque eximiam scribendi vim

est

est adeptus, ut frenis potius, quam calcaribus, indigeret; nam sæpenumero, ab æstu ingenii se abripi, ac longius abstrahi sinebat, quam brevium ratio deposceret. In eo munere factus est Basilicæ Vaticanæ Canonicus. Sed non potuit effugere ingrati erga Io. Baptistam hominis speciem. nam, cum divitiis afflueret, neque quoquam indigeret, Io. Baptista, quod illi erogabat, aliorum adolescentum ingenuorum usibus destinaverat: quod ille ferens indigne, tanquam sibi debitum, non autem alterius benignitate traditum, persecutus est litibus. Sed, post Gregorii mortem, Vrbanus VIII non solum illi, commissam à Gregorio provinciam conservavit, sed etiam intimi ejus cubicularis honorem addidit; atque adeo intimum eum habuit; ut omnia fere illi consilia crederet, & sibi, cum satietas hominū aut negotiorum odium ceperat, amicum ac socium adhiberet, in cujus sermonis suavitate, omnes animi solicitudines curasq; deponeret. Verum, nullum est cuiquam proprium bonum, nulla perpetua felicitas. nam, cum in tanto esset honore & gratia, ac, prioris vitæ oblitus, ita veteres amicos despiceret, ut salutantes non resalutaret, repente de tanto gratiæ fastigio corruit; neque solum ab aula est, verum etiam ab Vrbe, honoris specie, summotus. nam plures illi urbes, administrandæ, sunt traditæ, ac demum Aësis prætor est mortuus. Quam autem intoleranter Vrbis desiderium ferret, satis dici verbis non potest; sed nullis amicorum precibus, nulla valetudinis, qua maxime adversa utebatur, excusatione impetrare potuit, ut Romam reverteretur. Causæ, quæ tantam illi invidiam conflarint, multæ afferuntur, sed eæ in primis; nimia loquendi libertas, intimæ atque apertæ cum iis amicitiæ, quorum voluntates ab iis, quorum ipse tempori inservire debebat, alienæ existimabantur; ac demum, quod mores vultusque nonnullorum, mimica prope scurrilitate, imitaretur exprimeretque, quos æquum erat illum vereri atque metuere. In illis provinciis administrandis, multum illi ocii ad scribendum commentandumque suppeditatum est. quo ocio diffluens, complura egregie, tum soluta oratione tum versibus, scripsit; quæ, nondum edita, Regi Poloniæ, testamento legavit.

XX. Eques THEODORUS PORTA.

EQues Theodorus Porta natus eſt Sebaſtiano Porta, Veneto, pictore eximio, ex eorum numero, qui Pontificiis diplomatibus bullas plumbeas, quæ ex illis dependent, affigendas curabant; quem ordinem Xiſtus Quintus ſuſtulit. Fratrem habuit Phidiam Portam, ſed alia matre, uno patre; qui magna vi ingenii præditus, potiſſimis literis excultus, in agendo, in comœdiis, de liro atque amatore ſene Veneto, admirabilis, cum ſacram Pont. Max. pecuniam ſurripuiſſet, ac Venetias perſequeretur, ex fuga retractus, ſupplicio affectus fuerat, una cum aliis novem, amiciſſimis ſuis, haud obſcuro loco natis, non modicis opibus, doctis præterea viris, quorum alii erant juriſconſulti, alii medici, alii philoſophi ac poëtæ. Hi primum, animi cauſa, cœperant, noctu carnes, è feneſtris appenſas, ut hœdos, pullos gallinaceos, meleagrides, phaſianos, ſurripere, ex eiſq; deinde convivium inſtruere, ac magno cum riſu celebrare: ſed paulatim, ab hoc aditu januaque patefacta, progreſſi ſunt longius, ac maximis ſeſe furtis implicaverunt; quibus evicti, magno cum ſuarum familiarum dedecore, in ipſo ætatis flore, pœnas legibus dederunt. Quod, adoleſcentibus præſertim, debet eſſe exemplo, ne, ex ſapientis conſilio, minima contemnant; quod ex iis ad majora aditus fiat. At Theodorus, ſive ex fratris ſupplicio, Vrbis pertæſus; nam vix ſibi honeſtum putabat, in ea urbe conſpici, ubi recens ille tanta fuerat ignominia affectus; ſive alia de cauſa, profectus eſt in Germaniam, ubi plures, nobilium præſertim, ſibi amicos paravit, ac fecit ſuos; tum, paululum extantium ac prominentium ſignorum artificio, quo ille præſtabat, quorum ſignorum nonnulla, ut ipſum poſtea Romæ dicere audivi, obſcœno turpique argumento elaborata, mire eorum animos ceperant, tum eleganter ſaltandi arte, in qua Romæ & in Italia, apud periciſſimos ſaltatores, ſe exercuerat, atque ibi fortaſſe militaris Germani hominis par-

partes in comœdiis agere didicerat; quas, tanta cum venustate, tamque ad similitudinem veri, persequebatur, ut in eo genere ne excogitari quidem perfectius posset. Sed, non ita multos post annos, reversus in patriam, nobilium virorum ac doctorum hominum familiaritatibus se dedit, easque, & ea qua præstabat arte, & linguæ volubilitate & elegantia, tutabatur. Cum autem, à Clemente VIII, Henricus Card. Cajetanus, ad Regem Poloniæ mitteretur, legationis jure ac nomine, dedit operam, ut in ejus comitatu esset; atque impetravit. Ac postea nulla erat voluptas major, quam audire ex eo, quæ, in ea legatione, mira contigissent; concursus populi, equitatus, ac pompam, qua legatus exceptus fuerat, ejusdem congressus cum Rege, colloquia inter ipsos habita, conviviorum apparatus, cœnarum magnificentiam, vinorum, quæ ille ex Italia advexerat, varietatem & copiam; ut non alia in iis epulis vina biberentur; quæ Poloni illi, quibus haud sæpe tales hereditates obvenirent, in sese avariter ingurgitabant; adeo ut monstri illis simile videretur tantam vini exotici pretiosissimi vim, in singulis cœnis ac prandiis, ac tam large diffundi. atque ejusmodi alia commemorabat; quæ etiam majora, verbis, faciebat; quibus ita erat abundans, ut, ubi ipse esset, confestim silentium, tanquam si in aliquo manifesto scelere deprehensum esset, exulatum abiret, atque solus, quasi in possessionem suam venisset, omnium aliorum partes orationis exequeretur. At fiebat interdum, ut nos, animi relaxandi gratia, in iis ædibus, quo Academia Humoristarum convocabatur, tres, omnium fere mortalium loquacissimos, simul componeremus, & tanquam in aliquod contentionis certamen deduceremus; hunc, Henricum Falconium, & Gismundum Boldonum. eramus enim vehementer cupidi, cognoscendi, quisnam certaminis victor discederet. atque erat ridiculum, videre, quemadmodum alius alii obloqueretur, ut, incipientem unum dicere, interpellaret alter, nec loqui sineret, ille contra obsisteret, & institutam orationem perorare contenderet. denique finis fuit ejusmodi, ut nemo arma summiserit, nemo aliis, ne tantulum quidem, de sermonis celeritate, & dicendi

 glo-

gloria, concesserit, nos vero incertos animi dimiserit, cuinam ejus certaminis palma deferenda esset. Decoratus est postea à Paulo v honorariis Lusitaniæ Christi militum insignibus, ideo, quod sua eloquentia allaudabilem operam dedisset, ut cognatus quidam suus signa pulcherrima, quæ habebat, Burghesio Principi venderet. Tum cernebatur novus hic miles, cinctutus, per Vrbem incedere, iisque, qui obliquis ipsum oculis ausi essent aspicere, formidinem ac terrorem injicere. Sed, quantam illi, ejusmodi honoris gradus, immiserit in ventrem, confidentiam, quantum animi ad præliandum dederit, ostendit die quodam, Romæ in lanio, ad forum Paurici; à quo cum vitulinam carnem emeret, eamque ad pondus non respondere diceret, contra lanius, falsum eum esse, nec vera loqui, assereret, ille iratus, animo, quem sibi Mars, nuper ad militiam illam adscripto, immiserat, gladium eduxit, atque ibat, ut lanium transverberaret, vel in terrorem fugamque conjiceret. at lanius, qui probe hominem nosset, sumta hasta, qua carnem ex carnario detrahebat, plures in partes gladium eidem comminuit; ille autem capulum, & vaginam gladio vacuam, domum retulit. Recitavit, in Academia Humoristarum, versus à se facetissime scriptos, ac sermonem habuit luculentum, de rebus, nisi memoria me fugit, ad pingendi cælandique artem pertinentibus. Sed demum, paucorum dierum morbo, est sublatus è vivis.

XXI. BELISARIUS BULGARINUS.

PRæclare atque sapienter, à viro docto atque prudenti, dictum cuidam fuisse narratur, qui, magna vi animi ac vocis, nescio quem, summis in cælum laudibus efferebat; Quæso, inquit, parce voci; cedo, quibusnam ille amicis utatur; ita enim & tu laborem, hunc laudandi, lucri feceris, & ego, quo loco ac numero ille sit habendus, ostendam. Quod si vir hic, tam scitus ac prudens, Belisarii Bulgarini amicorum nomina sibi edi

ædi postulasset, quibuscum ille conjunctissime vixit, ut conjecturam ex eis de illius virtutibus faceret, continuo omnes hujus ætatis præstantes sapientia viri enumerarentur, quorum clarissimas, in omni genere literarum, laudes nulla unquam obscurabit oblivio. Ac primum, ex sua ipsius patria nominarentur illa bonarum artium lumina, patriæ decus, Italiæ ornamentum, Franciscus Piccolomineus, Angelus Spannocchius, Diomedes Burghesius, Celsus Cittadinus, qui etiam dialogum suum, de origine usus, quo, plurali numero, singularis persona cœpta est appellari, ex illius nomine, Bulgarinum inscripsit; eques Bargaglia, qui in illis suis nunquam satis laudatis Dialogis, de Impresis, interlocutorem eum adhibuit; Hieronymus item Bargaglia, Horatius Lombardellus, aliique, qui aliquod in literis nomen habuerunt. Extra illam urbem alii etiam se offerent, & in Belisarii amicorum numero se fuisse, gloriabuntur, ii, de quorum virtutibus nullæ unquam literæ silebunt, nulla ætas conticescet; Torquatus nimirum Tassus, Eques Baptista Guerrinus, Robertus Titius, Io. Baptista Strozza, Antonius Riccobonus, aliique illustres viri, in illius amicitiæ societatem venisse ostendent. Sed eximia quædam virtutis vis, modicis Italiæ regionibus circumscribi non postulat, sed, foras egrediens, maria transmittit, Alpes transcendit, ac longe lateque sese diffundit. ideo Bulgarinus transalpinos etiam in sui amorem & admirationem attraxit; in his, Saturninum Simonium, Gallum, Iurisconsultum præstantissimum; qui etiam librum illum suum, de literis pereuntibus, anno CIↃ IↃC I. typis impressum, apparere in Belisarii nomine voluit. & ex hoc cum exteris nationibus, ob communium studiorum societatem, usu amicitiaque, plures eorum linguas apprehenderat: itaque, ad sermonem Etruscum, quem profitebatur, & Latinum, cujus erat intelligentissimus, Græcum, Gallicum, & Hispanum adjunxerat. Neque quisquam erat liber, quovis fere sermone conscriptus, quin legisset, ex eoque unumquodque, quod esset notatione dignum, excerpsisset, & in sua adversaria transtulisset. Præter hæc humanissima politissimarum artium studia, omnibus erat disciplinis instructus, Theo-

logia, Philosophia; neq; aberat Midicinæ notitia. Quantum vero in poëtica facultate, & in excogitando inveniendoque, æqualibus suis præstaret, primum, plura ejus carmina declarant, omnium earum linguarũ, quas notas illi fuisse diximus genere scripta, & in Academiis, quas partim ipse instituerat, ut Accensorum, partim, extinctas, in lucem revocaverat, ut Inthronatorum, cum plausu recitaverat; tum, comœdiæ, & in his ea, quæ Permutationum nomine vocatur, ostendunt; quas ille festis Bacchanalibus, ut à discipulis Gymnasii Senensis ederentur, scribebat. Deinde, nullum nobiles, suæ civitatis, viri ludicrum armorum certamen dabant, quin illis libellos, quibus decertantes, simulatis inter ipsos inimicitiis, se invicem ad pugnam provocabant, effingeret. Præterea, in diurnis nocturnisque virorum mulierumque nobilium conventibus, nemo erat, qui illum ingenio anteiret, in reperiendis novis ludorum generibus, quibus horæ illæ honeste hilariterque traducerentur. Coactus est mandare typis animadversiones suas in illud Iacobi Mazzoni Cæsenatis opus, quo Dantis, divini ut ipse vocat, hominis comœdiam, ab iniquorum calumniis vindicare conatur, quas animadversiones, Horatii Capponi, Carpentoracti Episcopi, rogatu conscripserat; in quas furtim alius invaserat, suoque nomine, hoc titulo inscriptas, ediderat, nimirum, *Brevis atque ingeniosa, contra Dantis opus, disputatio.* At liber ille, multorum deinceps operum, quæ à Bellisario prodierunt, quasi sementes ac materies extitit. nam is, qui literarii illius se furti obstrinxerat, cum manifesto teneretur, cecinit palinodiam, eamque, una cum apologia, adversus ea quæ Bellisarius Danti objecerat, edidit. Secutus est Hieronymus Zobbius Bononiensis, qui, lectis iis quæ circumferebantur, suam voluit de illis sententiam interponere; atque anno CIƆIƆLXXXIII, librum in vulgus emisit, cujus erat titulus, *Dantes & Petrarcha, ab Hieronymo Zobbio defensi.* At Bulgarinus, hac nova Dantis defensione à Zobbio suscepta, quo magis ejus, à quo expilatus fuerat, furtum illustraretur, alterum Senis librum imprimendum curavit, quo ea continebantur, quæ Horatii Capponi responsionibus, ad quatuor primas suarum

rum

rum in Mazzonum animadversionum particulas, replicaverat. nam deinceps, ut eas componebat, per partes Cappono mittebat; quibus ille, multa pro Dante afferens, respondebat; contra Bellisarius Capponi dicta confutabat, & à Dantis defensione repellebat. Tertio opere, scripsit contra prædictam Hieronymi Zobbii disputationem, de Dantis comœdiis, atque alteram illius eorum, quæ dixerat, defensionem. Quarto libro, respondit palinodiæ, & apologiæ illius, qui honorario eum furto, suis in Dantem animadversionibus, spoliaverat, seque illis exornaverat. Huic operi successit quintum, quo, Particulis poëticis, pro Dantis defensione à Zobbio disputatis, patrio sermone rescripsit. Cum autem Iacobus Mazzonus, primam ejus voluminis partem in hominum conspectum lucemque protulisset, in quo pro Dantis Comœdia acriter vehementerque propugnat, factus est sexto operi locus, hoc titulo, *Bellisarii Bulgarini, Aperti, Academici Inthronati, nota ad primam Dantis defensi partem Iacobi Mazzoni.* Postremo, tota hæc de Dante concertatio septimo conclusa est libro, adversus manu scriptum, ad Dantis defensionem pertinens, falso Speronis Speroni nomine prolatum. Ne multis morer, finis fuit ejusmodi, ut Bulgarinus certaminis victor discederet, cum, certissimis validissimisque rationibus, adversariorum copias, pro Dante propugnantes, profligasset, obtinuissetque, illius comœdiam, veram poëmatis cujuspiam rationem non habere, quod ab Aristotelis præceptis longissime aberraret. Idque eo fuit mirabilius, quod ab eo docti eruditique viri laus non admodum expectabatur, qui in occupatissimo vitæ genere erat, atque perpetua magnæ splendidæque familiæ, in qua, præter fœminas, duodecim mares filii numerarentur, cura continebatur. ex quibus nullum se unquam religiosæ cujuspiam familiæ numerum auxisse gloriabatur; quod pusilli atque humilis esse animi diceret, liberos intra religiosorum hominum claustra compellere, quo quis se eorum alendorum instituendorumque solicitudine ac sumtu levaret: sed fœminas locupletissimis viris collocaverat, ex maribus autem unumquemque, pro cujusque libidine, animum

ad aliquod honeſtum ſtudium paſſus erat adjungere; alios ad literas, quorum ſumtibus Patavii, Bononiæ, Romæque, prout ejus facultates ferebant, ſuppeditabat, alios ad militiæ ſtudia, alios ad ſummorum Principum, nempe Sabaudiæ, Parmæ, aliorumque Ducum, aulas: deinde, privatorum negociis pene omnibus, quorum lites dirimebat, diſcordias ſedabat, inimicitias componebat, affinitates conciliabat, diſtrictus, ac Reip. ſuæ procuratione, in qua ſæpius omnes magiſtratus geſſerat, implicitus tenebatur. Itaque, propemodum miraculo adſcribendum videtur, quod, in tantis occupationibus, tantam vim rerum cognitionemque fuerit complexus. At, præter ea quæ diximus, multa etiam alia, ex uberrimi illius ingenii fonte manarunt; ſed, in tenebris abdita, non adhuc in communem hominum lucem prodierunt; præter pauca quædam poëmatia, tum edita, cum Coſmus, magnus Dux Etruriæ, una cum Maria Magdalena Auſtriaca, ejus uxore, Senas veniſſent. Omnino ad ſtudium Impreſarum, quas vocant, à natura ſe ferri ſentiebat; quarum plures & illuſtres referremus, niſi alio properare cogeremur. Demum, eum ad locum, quo res omnes ortæ tendunt, iter arripuit, plenus annis, ac laudibus: quod eleganti ſymbolo eſt exprimere conatus Academicus quidam, Lucarino nomine; qui onerariam navem, precioſis refertam mercibus, è portu vela dantem, effinxit, cum hoc dicto, *Solvit onuſta.*

XXII. IO. BAPTISTA BARTOLVS.

NVnquam, ex corporis ornatu, aut ex aliqua alia re externa, exiſtimare de hominum ingeniis vel facultatibus licet. Quam multos ſæpe videas, purpura auroque fulgentes, in quibus, ſi introrſum eos aſpicias, omnia ſint pecudis forte ſimiliora, quam hominis! contra, quam multos ſæpe pannis annisque obſitos cernas, in quorum pectora ſi oculorum aciem poſſes intendere, omnia in eis præclariſſimarum maximarumque artium ornamenta intuereris! Vt vere, à viro docto atque prudenti, ſit dictum, ſæpe ſub ſordido palliolo latitare ſapientiam. Neque itidem, ſi ſe tibi quiſpiam ſordidatus,
vel

vel alter preciosis indutus vestibus, offerat, continuo, illum Irum, hunc Crœsum affirmes. Sæpe enim incidi in quosdam, qui elegantem ac divitem corporis cultum contemnerent, intus exultantes animo, quod domi arcas, multo auro argentoque refertas, haberent. novi item alios non parum multos, qui foris portabant, quid rerum? aurum, vestem sericam, gemmas aunulis inclusas, in eorum autem ædibus, nihil quæsti erat furibus; ita erant inaniis oppletæ. Quod si, ut diximus, ex iis quæ sub aspectum cadunt, fas est affirmare de iis, quæ sunt ab aspectus judicio remota, quemadmodum vulgus imperitorum facit, qui non ex re, sed ex eo quod oculis concipit, metiri homines solet; profecto, Io. Baptista Bartolus, inter rerum omnium ignaros, atque ad mendicitatem redactos, referatur oportet: qui vestitu adeo obtrito, adeo lacero, adeo obsoleto, utebatur, ut propemodum nihil differre videretur ab iis, quos ante sacrarum ædium fores, vel per Vrbem, ire ad saccum, necessitas jubet. Sed longe aliter res sese habebat. nam primum, ad inscitiam quod atttinet, adeo nullius fere rei erat rudis, ut maximarum præstantissimarumque artium scientia pectus refertum completùmque gestaret. uam & Theologiæ & Philosophiæ præceptis animum exornaverat; ac medendi arte ita præstabat, ut paucos haberet pares, superiorem fortasse neminem: quod in eo declaravit, cum virum nobilissimum, & summum in Vrbe magistratum gerentem, ex acerbissimis podagræ doloribus, quibus excruciabatur, eripuit, atque adeo ad sanitatis terminos, unde eum vis morbi abstraxerat, revocavit, ut nulla deinceps morbi ejusdem violentia inde abripi, & ad veterum cruciatuum scopulos abstrahi impellique potuerit. quod factum, ita novum, ita supra naturæ vires est visum, ut reus necromantiæ, apud Quæsitores fidei, coactus sit causam dicere; sed non ita multo post exemtus est è reis, viri illius nobilis opera, quem nodosæ vinculis podagræ exsolverat; à quo rogatus est, ut Roma discederet, atque aliam urbem persequeretur; quoniam videbat, fore, ut, eadem de causa, in jus sæpius vocaretur. Chimieæ arti assiduam ac diligentem operam dedit. Sed quæ ars alios,

sul

sui studiosos, detrudere ad mendicitatem solet, hæc illum, ut declaravit eventus, ad ingentes divitias perduxit. nunquam tamen propterea, ex pannosis illis lacerisque vestibus, quibus obvolvebatur, emersit: ut, cum, die quodam, chimicæ artis utilitates fructusque in cælum verbis efferret, & innumerabilem ex ea pecuniam confici posse contenderet, quidam, qui sermoni aderat, in risum effusus, Si res, diceret, est ita ut blateras, cur hic tibi ornatus est? cur hi panni? cur hæ sordes? cur, illis in malam rem, quantum potest, abjectis, non earum loco preciosissimas, ac perquam optimas, sumis? Cui ille, Næ tu, ait, homo es ridiculus, qui iis, quæ tibi oculi persuadent, fidem habes; si multis tibi aureorum millibus sit opus, neque habeas unde sumas, ab istis pannis ac laceris vestibus, quas vides, ea sunt tibi petenda; nam continuo nummi illi, tanquam lymphatici, ex illis eruptionem facient, & curriculo ad te pervenient. At ille irrisor, quia erat in primis dives ac nobilis, noluit ejus rei periculum facere. Sed, utut res sese haberet, illud est certum, magnam liberis pecuniam testamento reliquisse, ab eoque, lethali morbo correpto, jam profectionem ad orcum adornante, intermortuas has voces fuisse exceptas, se in æternas inferorum sedes, perpetuis excruciandum ignibus, dari, quod nimis ad rem attentus fuisset, quo, contra jus fasque, magnas liberis divitias relinqueret. Summus erat astrologus; &, in primis, Chaldaicis literis eruditus, ex affectione cæli, qua primum spiritum duxerat, quo die moriturus esset, sibi prædixerat, multa etiam arcana didicerat, quæ tacita tenebat, neque cum quoquam communicabat.

XXIII. FRANCISCVS ARCVDIVS.

Magnam in ea cæli, in quo quisque primum vitæ spiritum hausit, parte vim esse, ad præclara hominum ingenia procreanda, non solum verisimile, sed certum atque exploratum videtur. Cui non est notum, uno in loco, ex aëris gravitate, homines pingues, hebetes, tardos, in alio, ex ejusdem aëris temperatione, acutos,

acutos, perſpicaces, celeri ingenio, naſci? Quod etiam animadvertere licet in plantis, quæ, in quibuſdam terræ regionibus ſatæ, ex cæli ſolique illius natura, præſtantiores ſuccique melioris fructus ferunt, in aliis, deteriores inſulſioreſque producunt. Quæ cum ita ſint, quid mirum eſt, ſi ea Græcia, quæ olim magna vocitata eſt, & adjunctæ illi regiones, egregios homines, quique eſſent omnibus admirationi, fere ſemper extulerint? Nonne fatendum eſt, eos, ex cæli illius præſtantia, non nihil arripuiſſe, quo tanquam ſemine imbuti, illos ex ſeſe tam admirabiles fructus efferrent? Ac, ſi quis temporum memoriam, jam inde uſque à Pythagora, repetat, qui eam partem Italiæ tenuit, & ad quem Plato, diſcendi cupidiſſimus, veniſſe dicitur, omnemque Pythagoræorum diſciplinam penitus cognoviſſe, omnibus fere ſæculis multos, tum ad Remp. adminiſtrandam, tum ad bella gerenda, tum ad literarum ſtudia, id quod in præſentia quærimus, aptos, atque à natura factos, inveniet. atque, ex pluribus, quos noſtra vidit ætas, ſe in primis offerent, Vincentius Laurus Cardinalis Montis regalis, Coriolanus Martiranus S. Marci Epiſcopus, Antonius Lilius, Paulus Bombinus; qui ingenio, eruditione, doctrina ſingulares, Cardinalium Collegium, Pontificiam dignitatem, Italiam, atque adeo totum terrarum orbem, non fluxis atque caducis, ſed ſolidis, & cum æternitatis ſpacio duratione certaturis, ingenii ornamentis condecoraverunt. In hunc numerum ac cœtum, jure ſe infert Franciſcus Arcudius, Soliti natus, ſatis ex ſe ipſe notus ac celebris; ſed, quia parentum virtutis claritas redundat etiam in liberos, ac non nihil eiſdem ſplendoris arceſſit, Antonii Arcudii, docti hominis, & Soliti Archipreſbyteri, filius; quod non debet nos commovere, neque cogere, nihil rectum, niſi quod noſtris moribus convenit, putare; nam Græcis ſacerdotibus licet, uxores habere, atque ex eis liberos procreare; at, noſtris moribus, nefas habetur. Qui Antonius librum compoſuit, novi florilegii nomine inſcriptum, quo preces horarias, ſatis effuſas, ad uſum ſacerdotum Græcorum, ambitu anguſtiore concluſit. qui liber ab orientis eccleſiis exploditur ac re-

ac rejicitur; solum eo utuntur monachi S. Basilii, cœnobii Cryptæ ferratæ, cum faciunt iter, vel absunt à cœnobio. Dedit operam literis; tum Græcis, tum Latinis, Romæ in Collegio Græco, una cum Leone Allatio: Rhetoricæ magistros habuit Alemannum, & Iasonem Sozomenum; quibus doctoribus tantum profecit, ut Græce Latineque optime loqueretur & scriberet, &, in utraque lingua, elegantissimos versus efficeret. Philosophicas vero Theologicasque disciplinas, à Patribus Dominicanis accepit, ac, decurso eorumdem studiorum curriculo, sacris initiari, Latinorum ritu ac moribus, voluit; statimque, sacerdos factus, memor patriæ, memor parentum, suos ad penates se recepit, ubi, docendo instituendoque, magnæ popularibus suis utilitati atque usui fuit; quibus etiam Sacramentis frequenter administrandis, non minimum profuit. Verum habet hoc eximia virtus, ut exiguis loci unius terminis includi non postulet, sed latum campum, in quo excurrat, efflagitet. sed nullus ita late patens est campus, nullum majus, ingenii declarandi virtutisque demonstrandæ gratia, theatrum ea Vrbe, quæ merito arx orbis terrarum, rerum omnium, quæ ubique sunt in admiratione, compendium, omnium nationum perfugium, communis patria, semper est dicta; videlicet Roma. Illa exquisitos, in omni genere artium maximarum, magistros advocat, amplectitur, detinet; mediocres, ne dignatur quidem aspicere? illa, clarissima virtutum lumina, suo in gremio, tanquam in aliquo cælo, ad orbem terrarum illustrandum complendumque constituit. Ea igitur Francisci doctrina, ea virtus, ea probitas, tanquam divini vi numinis, impulsa est Romam. Advenientem Franciscus Cardinalis Barberinus, tum rerum dominus, benigne atque humaniter excepit, ad numerum suorum familiarium adscripsit, in postremis non habuit; sed, quia majore eum provincia dignum existimavit, quam ut aulici solum munus impleret, episcopatum Nusci, quod est oppidum in Regno Neapolitano, deferendum illi curavit. ubi omnes optimi Pontificis partes exequens, celerius quam ejus ætas poscere videretur, est mortuus.

XXIV. IVLIVS MANCINVS.

IVlius Mancinus, Senensis, honesto quidem sed humili loco natus, cum, etiam tum juvenis, rixatus cum quopiam esset, ac propterea compactus in carcerem, simul ac dimissus est, patria sede relicta, Romam commigravit, commodum, cum, in nosocomio S. Spiritus in Saxia, de novo medico in demortui locum subrogando deliberabatur; &, quia locus ille ab omnibus fere medicis, qui erant in Vrbe, summa ambitione expetebatur, decretum fuerat, ut res in certamen deduceretur, eique munus illud decerneretur, qui, interrogatus de quæstionibus, ad rem medicam pertinentibus, aptius ceteris respondisset. Quamobrem Patritius Patritius, vir, & generis nobilitate & vitæ splendore, tota Vrbe, clarus ac nobilis, ad quem literas commendaticias ab amicis acceperat, Si maturius, inquit, ad Vrbem venisses, ac longius spatium, ad te comparandum, nactus esses, facile poteras, una cum aliis, in illud ingenii doctrinæque discrimen contentionemque venire. At ille, irridens, Quid mihi, ait, opus est spacio ad me comparandum? hem, nunc, si libeat, possum. Nec mora; ita ut erat ocreatus, certamini se objecit; factumque est, ut victor inde discederet, statimque decretas medico, ad habitandum, ædes ingrederetur. Quod fuisse arbitror causæ, ut ad mulierem, quæ habitabat ibi viciniæ, se insinuaret, seque intimum apud eam faceret; quæ bibliopolæ cuidam nupta erat, ac tres habebat liberos, scelerum omnium principes, quos plus millies, auctoritate & gratia, qua pollebat, suspendio eripuerat. Hanc ille mulierem, formæ dignitate atque prestantia, Europæis mulieribus omnibus anteponebat: verum, in qua, præter corporis proceritatem, nihil unquam elegans spectator formarum laudavit; sed, quemadmodum Catullus de Quinctia dixit, *nulla erat, in tanto corpore, mica salis.* At, quamvis tam mirificis eam laudibus in cælum efferret, quamvis ejus amicitiam usque ad extremum vitæ spiritum conservarit, quamvis opibus ac divitiis afflueret, nihil illi in morte reliquit, quo vitam parce ac duriter

duriter ageret, ut, in morbum paulo post ejus mortem conjecta, necesse habuerit, in valetudinarium S. Rochi confugere: ubi diem obiens supremum, suis amicum ac laudatorem suum vestigiis, quo ille antecesserat, est prosecuta. Verum, illuc redeo, unde abii. Magnam ejus certaminis, de quo diximus, victoria apud alios medicos invidiam illi conflaverat. itaque, ex compacto, id unum omnes agebant, ut invenirent aliquid, quo de eo illum loco dejicerent, quem sua fuerat virtute adeptus: atque, apud hospitalis ejus domus Præceptorem, cœperunt eum accusare, quod celerius, quam alii medici, ægros, ac raptim, inviseret, ut, cura illa expeditus, posset attentius suis dare operam negociis. quamobrem, in quoddam multorum ejus familiæ concilium à Præceptore vocatus, reprehensus est acriter, quod negligenter, & cum ægrotantium pernicie, susceptum à se munus obiret. at ipse interritus, memoriter ægrotos omnes, fidei suæ commissos, à primo ad ultimum proferens, narravit, unde domo unusquisque, qua ætate, quo genere vitæ esset, quo morbo, & à quo die, laboraret, quam curationis rationem adhibuisset, quamque adhibiturus deinceps esset singulorum morbis, præsensiones, aliaque, unicuique eorum magis propria atque præcipua; quibus, magna eorum, qui audierant, cum admiratione prolatis, malevolorum obtrivit invidiam. Deportaverat Romam scuta bis mille; quæ statim, usuris centesimis, fœnori dedit, eo contractus genere, quod officii societatem appellant. atque ex his fructibus, eaque pecunia, quam ipse labores per suos invenerat, eoque, quod comparserat, miser, suum defraudans genium, nam sordido vitam pane oblectabat in pannis, sexaginta & eo amplius aureorum millia confecerat: ex quorum fructibus, post illius mortem, Senis, tot adolescentes ex ea civitate, qui dent operam Iuri civili, Medicinæ, vel Philosophiæ, aluntur, quot possint ex eis singuli quina, vel summum septena, scuta, quot mensibus capere. neque fuit illi consilium, in Collegii eos formam redigere, quod se nolle ajebat, Rectoribus, Subrectoribus, condis, promis, ac procuratoribus peni, cibum suppeditare. In prædictionibus longo multumque

tumque præstabat; ac, simul ac ægrum inviserat, statim, quem exitum morbus ille esset habiturus, divinabat. Sed nulla verborum humanitate ægrum sublevabat. nam vix tria illi vel quatuor verba eloquebatur, pulsum tentabat, num æqualiter in eo venæ micarent, linguæ digitum, stomacho manum admovebat; tum, quid illi in cœnam vel in prandium dandum esset, imperabat: sed in primis oculos per cubiculum circumferebat, & , si quam ibi egregie pictam tabulam aspexisset, continuo adamabat; nam erat rerum istarum intelligentissimus; dabatque operam, ut in suam potestatem perveniret. neque id sibi erat difficile impetrare ab eo, qui suam ipsi salutem vitamque commiserat: ab aliis eas tabulas quam minimo emebat, ut carissime venderet: atque, in hoc genere mercimonii, magno cum lucro vortebatur. Philosophiæ in primis studium suum dederat: neque erat Philosophus ex eorum numero, qui in scholis, spinosis contortisque disputationibus, id agunt, ut adversarium, breviter arguteque concluso argumento, decipiant; sed ex iis, qui, ex vi verborum ac sententiarum, quid potissimum senserit Aristoteles, conantur exsculpere. atque ita acriter, ita obfirmate, defendebat, voluisse Aristotelem, una cum corpore animum interire, ut non tam Aristotelis sententiam tueri, quam suam aperire videretur. Et sane nunquam eximius pietatis ac religionis cultor est habitus. Feriis Quadragesimalibus ultro non neminem amicum adibat, cui oppleto saturoque salus fuisset inedia multorum dierum; rogabatque, num carnibus vesceretur. neganti illi, Næ tu, ajebat, homo es ridicule insanus; cedo paginam, atramentum, & calamum. ac statim, disertis verbis, testimonio suo, quod ob præstantiam artis, quæ in eo erat, fidem faciebat, affirmabat, non esse illum, ob ægritudinem, ad olera atque legumina vescenda idoneum. Habitus est etiam Chaldaicis litteris apprime doctus: sed revera totam illam disciplinam contemsit, ac deridiculo habuit. Interrogatus, cur ab ejusmodi sermonibus non abhorreret, sed multa docte copioseque dissereret, ideo à se fieri respondebat, ut communibus hominum studiis satisfaceret, ac merci suæ, quo pluris eam venderet, flosculos quasi quos-
F dam

dam inspergeret. Ac merito Vrbanus VIII fecit eum semper plurimi; & tum majorem habere eum cœpit, cum, initio Pontificatus sui, ejus consilio, ex ancipiti illo morbo ereptus est, à quo fuerat pene oppressus. nam, cum inter ceteros medicos, de alvo, quæ constiterat, medicata potione illi danda conveniret, solus restitit, quantum potuit; quod diceret, fore ut, mediam circiter noctem, id in eo à natura fieret, quod à medicata potione requirerent. quæ, seu vaticinatio, seu prædictio, vera est, ea ipsa nocte, confecta. itaque eum medicum sibi solum adduxit, & opiparo, in Æde D. Petri in Vaticano, sacerdotio, hoc est, canonicatu, donavit; ex cujus fructibus, majorem, opibus, quibus pollebat, cumulum addidit: nunquam tamen initiari sacris ordinibus, ut leges illius ecclesiæ sunt, voluit. Denique, confectus senio, paucorum dierum morbo, surreptus è vivis, splendido elatus est funere, in Ædem S. Spiritus in Saxia.

XXV. FRANCISCVS ACCARISIVS.

NOn eadem omnino ac par est ratio ingeniorum atque plantarum: quod non omnibus in locis omnes plantæ nascuntur,nec eadem magnitudine,forma ac suavitate, ex se fructus educunt, sed, pro soli cælique varietate, aliæ in Italia plantæ, aliæ in India, aliæ in Africa, aliæ in Sarmatia gignuntur: at ingenia, ubicunque ea severis, sive mala sive bona, & ad literarum studia in primis apta, semper bene feliciterque proveniunt. Atque res hæc ita est aperta atque perspicua, ut eorum exemplis illustrari non postulet, qui vel in remotissimis terræ regionibus, vel in barbaris nationibus, & ab omni prorsus humanitate sejunctis, vel in oppidulis, in asperrimis saxis defixis, exorti, clarissimas urbes, ac civium frequentia celeberrimas, atque adeo totum terrarum orbem, sua luce lustrarunt atque complerunt. Quamobrem non erat, quod Camillus Accarisius queri posset, quod Franciscum filium, Anconæ, ubi honesto

nego-

negotiabatur, non autem Senis, edidisset; metuens fortasse, ne ex cælo, unde primum vitæ spiritum hausisset, segnior vel tardior in disciplinarum curriculo fieret, neve ad summam Iuris civilis laudem, ad quam, tanquam ad metam, illius vitæ cursum destinaverat, properans, æqualium suorum industriæ non præcurreret. Sed errabat. nam, ubicumque locorum communis ille usuram lucis arripuisset, nullum ab aëris contagione damnum contraxisset, sed similis semper sui fuisset. Ille saltem metus aliquam ad perterrendum vim potuisset habere, ne videlicet, magistrorum penuria, opima illa ac fertilis arbor, à cultura deserta, sylvesceret, aut egregia illa vis ingenii, exercitationis consuetudine usuque remoto, exaresceret. At, id ne accideret, fuit egregie à parente provisum. nam, simul ac primum accrescere puer, & exire de gremio cœpit, est missus in patriam. non potest dici, quam avide tenera illa arbor, à fœcundissimo illo literatorum hominum solo, in quod translata fuerat, sit excepta, & quam multæ, ut ita dicam, ad eam irrigandam, aquarum inductiones sint factæ. Primum ille, à doctissimis grammaticis, omnibus illis artibus institutus est, quibus imformari ea ætas, qua tum ille erat, solet. sed postea, à studiis amotus puerilibus, cum ad severiora studia, & in primis ad jurisprudentiam, accessisset, in ipso ejus aditu vestibuloque exceptus est à duobus ejus ævi præstantissimis ingeniis, quibus, omnium concessu, in Senensi Gymnasio, legum interpretandarum primæ deferebantur; nimirum, à Celso Bargalio, & Hieronymo Benvolente; ab eisque ad intima ejus facultatis penetralia perductus. Hos ille ambos unice dilexit; sed in Hieronymo benevolentia impari. hoc magis erat Celso deditus, quod primum ab illo factus fuerat omnium suorum studiorum particeps, tum utriusque juris interpretandi facultate donatus, & luculenta oratione, quæ extat, summis in cælum laudibus evectus; qua in oratione, & Francisci ipsius, tam familiæ Accarisiæ totius, merita, disertissime enumerantur; postremo, quod moriens idem Celsus, suæ fidei diligentiæque, doctissimam & elegantissimam illam disputationem, de dolo, quam nitidissime imprimendam edendamque mandasset. At

Franciscus, Doctoris facultatem & nomen adeptus, non habuit locum illum honoris, materiam ostentationis & ocii, sed laboris & operæ. etenim sex annos continuos, in eodem Senensi Gymnasio amplissimo celeberrimoque, Institutiones juris civilis est, summa cum industriæ doctrinæque laude, interpretatus. atque, ab hoc docendi munere, ad alia majora illi tanquam gradus factus est: nam primum, Pandectas extra ordinem explicandi partes sunt traditæ; deinde, cum magnus transalpinorum hominum concursus Senas, disciplinæ causa, fieret, atque, honoris eorum gratia, Ferdinandus primus, magnus Etruriæ Dux, fecisset potestatem, ut aliquis, magno ingenio præditus, deligeretur, qui in eo Gymnasio jus civile, ea ratione ac via traderet, qua in Gallia, in Germania, in Belgio, Connanus, Duarenus, Cujacius, illud docuissent; hæc provincia Accarisio tradita est. in quo summum ac singulare, de hominis eruditione, doctrina, atque ingenio, judicium fuisse factum videtur; quod in eo, qui tali munere dignus judicetur, non solum exacta atque perfecta juris scientia insit oportet, verum etiam excellens antiquitatis notitia, & Græcæ Latinæque linguæ cognitio reperiatur, sit plane necesse. Neque contigit, ut, qui ita honorifice de ipso judicassent, sui eos judicii pœniteret. nam differendo, interpretando, docendoque, perfecit, ut omnibus iis laudibus, de quibus commemoravimus, cumulatissimus haberetur, quique, è Germania profecti, literarum cupiditate, tam longum essent iter emensi, faterentur, se navasse operam quod illuc venissent. Interea Celsus Bargalio, senio studiisque confectus, vitam, quam à natura mutuaverat, naturæ eidem, repetenti, persolvit. cujus morte, ordinaria in eo Gymnasio juris docendi provincia suo magistro, ita bene de se merito, caruit. Non fuit diutius deliberandum, quisnam potissimum illi subrogaretur. nam, omnium consensu, honestissimus ille docendi locus quin Accarisio deberetur, nemini dubium fuit. Itaque illi delatum, viginti eum annos tenuit. unde, tanquam à capite, doctrinæ suæ flumine rivisque, discipulorum suorum animos irrigavit; qui, quasi plantæ, fœcundo humore imbutæ, maturo deinde tempore fructus ex se maximos extu-

extulerunt. Atq; muneris illius functio eo erat omnibus gratior, quod magnum etiam onus de jure respondendi sustinebat; quamobrem ejus domus, non unius civis domicilium, sed Iovis Hammonis vel Apollinis Delphici templum, quo omnes, qui in Italia controversias haberent, responsi petendi causa, confluerent, videbatur. Qua fama compulsæ omnes Italicæ Academiæ, tantam vim doctrinæ atque prudentiæ, magnis unaquæque earum ad se præmiis, advocabat. sed nullam spem lucri, quamvis magnam, putavit esse tanti, ut eam patriæ caritati, suavissimis amicorum colloquiis, jucundissimæ affinium cognatorumque consuetudini, anteponeret. Sed, quemadmodum nullum est propugnaculum ita validum, ita alte munitum, quin longa obsidione non expugnetur: etiam illud stabile ac fixum Accarisii, longius à patria non abeundi, propositum, assiduis Rainucii Farnesii, Parmæ ac Placentiæ Ducis, invitationibus, precibus ac pollicitationibus, demum est labefactatum atque convulsum; quamvis non tam pollicitationibus ac præmiis, ad consilium mutandum, sit impulsus, quam quod Sfortiæ Oddo, ac Philippo Marino, talibus viris, esset succedendum. id enim sibi in primis decorum & honestum existimabat esse. At Rainucius, quo majorem honorem haberet, illum ad eorum, qui sibi à consiliis essent, numerum aggregavit. Sed magni Etruriæ Principes non sunt passi, diutius, tantum lumen, tamque illustribus radiis effulgens, aliis regionibus collucere, iisque, unde ortum esset, suo recessu tenebras gignere. itaque revocarunt illud, suum in regnum, tanquam proprium in cælum; ut nimirum Pisis, primas Iuris civilis interpretandi partes agens, tanquam circa aliquod cælum, perpetuo & æquabili cursu se volveret, atque omnia, sua luce, lustraret. Quod cum, per annos quatuor, solis cujusdam instar, fecisset, tandem, IV Non. Octobris CIↃIↃCXXII, Senis, quo se contulerat, obiit, ut eodem nimirum horizonte, seu, ut à Latinis nominatur, finiente, unde astrum istud ad illustrandum orbem terræ prodierat, sub terras se abderet, vel potius ad cælum, una cum aliis beatorum luminibus, exhilarandum accenderet. Quantum sui desiderium talis viri mors, pa-

 triæ,

trix, auditoribus suis, ac bonis omnibus, reliquerit, is facile cogitatione assequetur, qui sapientis illius dicti meminerit, *tum denique nostra nos intelligere bona, cum, quæ in potestate habuimus, ea amisimus.*

XXVI. LÆLIUS MARETTA.

LÆlius Maretta, Senensis, nobili, sed non admodum antiquo, genere natus, Romæ, quoad vixit, magnam apud omnes habuit viri prudentis, ac totius Reip. periti, opinionem ac famam. Quamobrem viro, & oratione gravi, & auctoritate, tota semper ab aula magnus honor est habitus; atque ibi simul rem & gloriam reperit. Neque ab ejus aspectu, cujus dignitas reverentiam sibi quandam arrogabat, aberat elegantia, quæ amorem conciliabat: neque à vitæ ac sermonis gravitate recesserat comitas, qua sese omnibus dabat. nam, ut ego, etiam tum pene puer, qui sæpe cum ipso eram, sum expertus, ejus interdum benignitas, oppido ut adolescentuli, erat: atque, nisi ea in illo indoles extitisset, nunquam ita me illi dedissem; quod illi ætatulæ, qua tunc eram, odiosa est senum gravitas atque severitas. Itaq; ille consecutus, omnibus videbatur, difficillimam illam societatem, gravitatis cum humanitate. Quoad vixit, ætatem egit in aula Sfortiarum; quæ familia, tum temporis, opibus, divitiis, & honoribus, in primis efflorebat. nam cum ea Gregorius XIII affinitate sese devinxerat; quod Iacobus Boncompagnus, suus filius, Constantiam Sfortiam, fœminam præstantissimam, haberet in matrimonio. quamobrem Pont. Alexandrum Cardinalem, totius Ecclesiasticæ ditioni præfecerat, ut ad eum rerum omnium summa rediret. quo fiebat, ut apud omnes, tum Italos tum exteros, Principes viros, maximo esset in honore, atque ejus amicitiam omnes expeterent. Huic primum Lælius navavit operam aulicus, non unus è multis, sed inter omnes prope singularis, consiliorum omnium particeps. nihil enim ille, quod ad Remp. magnopere pertineret, nisi ex ejus auctoritate atque consilio, gerebat. neque facti eum pœnitebat, cum utilem atque allaudabilem sibi ab illo operam dari intelligeret. Eo mor-

mortuo, eodem gradu fuit apud Franciscum, Cardinalem ab eodem Gregorio XIII Creatum, cum adhuc in Belgio honorarius miles esset, in contubernio Alexandri Farnesii, Regis Catholici copiarum imperatoris. Hic, cum ex injuria accepta, magno cuidam principi vehementer esset infensus, suspenso ac solicito erat animo, num honorem illum, sibi delatum, acciperet, an, castra persequens, gloriam armis belli sibi perquireret. persuasus est à Lælio, ut nulla ratione, tam pulcram occasionem amitteret, qua par dignitate iis esse posset, à quibus se spretum ac contemtum fuisse, quereretur. Causæ discordiarum hæc ferebantur. cum Alexandro Cardinali Sfortiæ à Gregorio XIII, ut diximus, tota Resp. fuisset tradita, ut ejus auctoritate consilioq; regeretur, vir quidam princeps in Italia magnus existimavit, si se affinitate cum illo implicuisset, posse illius opibus suam potentiam augere; atque Francisco cognatam suam desponderat; at, Cardinalis Alexandri morte, de spe illa dejectus, sententiam mutaverat, & causam quæsierat, cur eam illi non daret: in quo Franciscus se fuisse despectum opinabatur. Nihil omnino edidit, sed multa, manu scripta, foras emisit, ad optimum Reip. statum pertinentia: quæ, cum essent plenissima prudentiæ, atq; ab Aristotelis inventis minime aberrarent, à multis laudari audiebam. In pluribus Romanorum Pont. comitiis, Cardinalem suum, conclave ingredientem, sectatus fuerat, ibique cum eo manserat. itaque omnes, de novo Pont. eligendo, rationes, omnia consilia, quibus ambientium dolis atque insidiis posset occurri, pulcre callebat: omnes aulæ mores noverat, atque in instituendo aliquo qui vellet ad illam accedere, quemadmodum facete advertere animum suum ad aliorum animum posset, ut uniuscujusq; voluntates & studia teneret, eoque prævolaret quo ille vellet, parem habuit neminem. Sed, qui auctor atque adjutor capiendæ Reip. multis extiterat, ipse nullam ejus partem, sive quia noluit, sive quia non potuit, attigit; qui civitatum regendarum præcepta aliis dare consueverat, nulli oppido, Prætoris jure ac nomine, præfuit.

XXVII. IO. DOMINICVS PERVS.

Legimus sæpenumero in historiis, non neminem ab agro & ab aratro, summa totius populi Rom. voluntate atq; consensu, accersitū in Vrbem, qui Consulari imperio rem gereret, vel Dictatoris auctoritate ac nomine, aut hostibus bellum inferret, aut eorum vim conatumque repelleret, aut in rebus dubiis, consiliique egenis, daret operam, ne quid Resp. detrimenti caperet. Verum, nunquam, quod quidem me legisse vel audivisse meminerim, traditum memoriæ ac literis est, ab Apolline ac Musis rusticanos homines atque pastores jussos fuisse, depositis rastris atque ligonibus, plectrum ac lyram, & tubam etiam, sumere, summorumque virorum laudes, ac bellorum tumultus, non solum sylvis, verum etiam urbibus ipsis admirantibus, canere. Ne multa; ex omni tum vetere tum recenti memoria, non posse proferri alterum, arbitror, Io. Dominico Pero similem, qui, à nemine doctus, nullisque poëticæ facultatis præceptis eruditus, inter montium asperitates sylvarumque recessus, vel inter ovium greges, incredibili quodam motu celeritateque ingenii, tam magnum numerum optimorum versuum, vel dixerit ex tempore, vel, literis consignatum, posteritati mandaverit. Hic ortus est Arcidossi, quod est oppidum nec obscurum nec humile, in montibus, Senarum ditioni imperioque subjectis, honestis parentibus; quorum quamquam res essent pauperculæ, ac, ruri opus faciendo, vitam parce ac duriter agerent; non cessabant tamen, filium ad magistrum in oppidum mittere, ut literas disceret. A quo magistro, die quodam, acriter vehementerque objurgatus est, atque etiam verberatus, quod neglexisset, imperata, memoriæ mandare. sed, cum condiscipulum quendam vidisset, ob eandem causam, alterius humeris, tanquam equo, impositum, sævius verberibus affici, pœnæ ejusdem metu perterritus, quam magister eidem minitabatur, nisi posthac diligentius, dictata, memoriter re-

retulisset, suum in prædiolum reversus est; unde cum parens uterque, qui exierant in opus, abesset, modicum illud atri ac duri panis, qui in arca asservabatur, extraxit, atque, ita viaticatus, se fugæ mandavit, ac triennium totum, in locis solis atque desertis, hominum societatem fugiens, vitam, ferarum more, traduxit. Solum, iis mensibus, paulum se opilionibus & caprariis in conspectum dabat, quibus castaneæ, quarum ea regio est fertilissima, nusquam inveniebantur. atque eorum etiam aliquos amicitia sibi devinxerat. quorum unus, cum, fervidissimo anni tempore, qua hora oves & capellæ, reducta in valle, vel sub arborum umbra, nimios solis vitant ardores, Orlandum furentem Ludovici Ariosti, omnibus audientibus, legeret, quæque alii intelligerent minus, utpote in illius poëmatis lectione diu multumque versatus, sua interpretatione planum atque perspicuum redderet, ille sensit, se admirabili voluptate perfundi. Sed, cum ille idem pastor, Torquati Tassi, Hierosolymæ à Gotfrido liberatæ poëma perlegeret, non solum Io. Dominicus, una cum ceteris, ejus carminis majestate & elegantia, ad incredibilem admirationem elatus est, verum etiam plane vehementer exhorruit. Interea est inventus à patre, cujus quærendi nullum modum fecerat, & suum in prædiolum multis blanditiis reductus. quem postea ille non amplius in ludum misit, sed docuit bubulcitari, & quotidie in opus mercede mittebat. Inerat puero illi ingenium, non solum elegans, verum etiam poëticum, quo se, ad versus faciendos, acriter incitari impellique sentiebat; præsertim auditis Ariosti Tassique carminibus; quorum carminum rationem, numeros, modos, elegantiamque, animo comprehensam habebat. Quamobrem, cum non posset se continere, nactus est ab iis, quibus operas suas locabat, paulum atramenti; quod in frustulum arundinis, à se in vasculi formam redacti, indiderat; calamum & chartam; quæque, inter arandum, cogitaverat, cum boves, labore defessi, constitissent, scripto mandabat; tum sociis amicisque recitabat; qui eum laudabant, atque hortabantur, ut in eo studio se contineret. Sunt enim homines ejus regionis, quamvis in locis asperis, atque

montosis oriantur, quamvis agrestem vitam agant, quamvis aspero victu utantur, sunt, inquam, ingenio, neque illiberali neque hebeti neque tardo, sed celeri & acuto; neque quisquam fere eorum est, qui literas nesciat, sed omnes ferme, saltem scribere ac legere, discunt: quo fit, ut plures apud eos libri, vernaculo sermone conscripti, reperiantur; quorum lectione, cum est otium, ac præsertim iis diebus, quibus opus facere non licet, se aliosque oblectant. At Io. Dominicus, postea quam robustior est factus, captus est amore cujusdam puellæ, sui loci atque ordinis, quæ nihilo plus erat ditior, quam ipse. &, quia paululum citharizare, & cantare ad chordarum sonum, didicerat, diebus festis, (nam profestis haud licebat,) exigua cum testudine, ad eam, formæ ejusdem contemplandæ causa, se conferebat; sed, tanquam ipsum puderet, sordido obtritoque palliolo faciem obtegebat. verum, quoniam illius amor intra fines honesti continebatur, neque aliud quidquam spectabat nisi conjugium, dedit operam, ut uxorem eam haberet; ex qua postea duas filias suscepit: quarum alteri, Drusillæ nomine, non minor fere quam patri, ad poësin indoles inerat. At ille iis rei familiaris angustiis premebatur, ut, si vellet se ac familiam alere, necesse haberet, agris aliorum colendis victum quæritare. Verum, ex mercede, quam colligebat, præter id, quod quotidianis sumtibus suppeditabat, singulis diebus singulos sibi Iulios parcebat; quos, ad necessarios extraordinarios usus, sepositos habebat. Hæc tam accurata tamque diligens hominis providentia, magistratus oppidi impulit, ut hospitalis cujusdam domus, D. Lazaro nomine, custodiam eidem demandarent; ex qua scuta quinque & viginti, & eo amplius, annua capiebat; neque eo minus suas iis, qui vellent conducere, operas locabat. Itaque interdiu agrorum cultioni, noctu carminum scriptioni, operam dabat; sed præsertim fabulas pastoritias, seu Eclogas, scribebat, quas actoribus amicis edendas dabat, seque in eorum gregem includebat, neque alias partes, nisi aratoris fossorisque, sumebat: &, quamvis honesta facie esset, ita sibi os, scapulas, crura, distorquebat, ut omnium risus commoveret: accedebat
vox

vox absona, gravis, agrestis. Neque erant, in pulpitis extruendis, sceuisque comparandis, sumtus faciendi; nam locus, ad sclopi ictum, prope ab oppido, ad fonticulos dictus, inter castanearum umbras, amœnus ac frigidus, ubi theatrum ac pulpitum à natura factum inerat, ea illi omnia suppeditabat. Cum igitur ad naturam, à qua tot adjumenta ad poësin habuerat, accessisset studium & exercitatio, eam facultatem consecutus est, ut ejus, in dictandis versibus, celeritatem, amanuensis, qui eos excipiebat, assequi non posset, ac tantum animi habuerit, ut ad poëmata conficienda sit progressus, atque bellum angelicum, quod Angeleidas inscripserat, fecerit, illudque à pueris, popularibus suis, coram Sereniss‍imo magno Etruriæ Duce, qui anno CIↃIↃCXIII illac iter habebat, recitandum curaverit. Sed illud oppidum erat angustius, quam ut tantam vim ingenii capere posset. itaque Lactantius Tartaglia, ex eodem oppido, qui Senensium nobilissimorum plurium necessitatibus implicatus tenebatur, quique Senensis Gymnasii Rectoris munus, tanta cum laude, administraverat, virtuti eidem aditum ad egrediendum, seque latius diffundendam, aperire conatus sit. nam Io. Baptistam Strozzam certiorem fecit de admirabili hominis facultate ingenioque, illiusque, ejus videndi audiendique, studium inflammavit. Non potest dici, quantum fuerit Lactantio laborandum, ut, qui nunquam è sylvis, suoque ex prædiolo, pedem extulerat, Florentiam ire compelleretur. sed cum tandem vicisset, bene viaticatum ad Strozzam misit: à quo humanissime exceptus est, ac diebus octo domi suæ habitus. quibus elapsis, cum abeundi potestatem peteret, nec obtineret, graviter questus est, simulque ostendit, quantum, ex sua absentia, incommodi detrimentique suam in familiam redundaret; propterea se non posse diutius domo carere. ac, postridie mane, est ad magnum Ducem à Strozza perductus; quo homines nobilissimi doctissimique, ejus audiendi causa, sese contulerunt. quem ut vir ille princeps, agresti pelliceaque indutum tunica, ac subucula, ex rudi crassoque filo contexta, quam etiam, ut rusticorum mos est, à pectore diloricaverat, aspexit, risum tenere

tenere non potuit: tum interrogavit, num poëta ille esset, quem oppidum Arcidossi, civem suum esse jactaret: qui eum se esse affirmavit. deinde quæsivit, num quod carmen in promtu, à se factum, haberet: qui, multa, inquit. &, admota ad peram pastoritiam manu, aliquot inde extraxit; jussusque, cœpit Fesuleiden legere. cumque Princeps ac ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, parasitus, unus ex iis, qui cibi gratia aliis se parant, ut rideant, cœpit illi in ore sementem facere, pugnosque obserere, ac, Fur, inquit, manifestarie, tune audes, labore alieno partam gloriam, in te transferre? Ille, nihil perterritus, neque Principis conspectum veritus, fecit cum illo mutuum, pugnosque pro pugnis referre non dubitavit. Sed, inhibitis, jussisque quiescere, Dic bona fide, magnus Dux inquit, tune es hujus carminis auctor? Qui conceptis verbis, Putasne, ait, me tam perfricta fronte futurum fuisse, ut auderem, tanto Principi aliena pro meis obtrudere? At nunc, excepit ille, experiar, num sit tibi præditum hac sapientia pectus nec ne: audesne, me præsente, aliquid ex tempore scribere? Quid ni? ait ille; cedo paginam & calamum. nullaque interposita mora, in contumacem parasitum illum, qui pugnis eum invaserat, lepidum carmen exaravit. Obstupuit vir ille princeps: atque, A me, inquit, opta; quod lubet; nam impetrabis. Ad quod dictum, simul illi vox atque animus excidit; nec ullum verbum proloqui potuit. sed, ab iis, qui aderant, sublevato incitatoque, & vox & animus rediit; atque, Da, inquit, panem, quo familiam meam alam. Interrogatusque, quot capita in sua familia numerarentur; Quatuor, respondit; ego, uxor, ac liberi duo. Bene agis, magnus Dux ait; da mihi supplicem de hac re libellum; & ego perficiam, ut tibi quotannis, die D. Ioannis Baptistæ natali, tantum frumenti demensum detur, quod satis familiæ omni sit tuæ. Hoc ille promisso, præter modum exhilaratus, ex tempore fudit hos versus:

En tibi, quem casus fecit, Dux magne, poëtam,
Qui nec Pegaseo conspersit labra liquore,
Ardua nec tetigit Parnassi compita montis.

Tum liberalissimus Princeps, non solum beneficium, verbis

verbis dudum initum, ratum ac firmum esse voluit, verum etiam scuta illi quingenta numerari jussit, ac Fesuleiden suam typis mandari; in cujus fronte, ejusdem, tunica illa pellicea induti, in qua primo conspectus erat, imago impressa cerneretur; quam, coronæ cujusdam instar, ligones, rastra, aratra, & reliqua instrumenta ruris, ambirent. Fuit etiam à magna Ducissa humaniter exceptus, ac largiter donatus. ac, ne pedes domum redire cogeretur, mulæ fuit impositus; quæ, præter alia vitia quibus abundabat, erat etiam retractans, neque ingredi, nisi diu multumque coacta, volebat. in quam ille facetissimam scripsit satyram, in qua magno Duci narrabat, credere se, quadrupedem illam ex Hispano genere ortam, quod succussaret, quod calcibus feriret, quod cerebrosa, quod obstinato obfirmatoque animo esset. addebat etiam, quod, in patriam rediens, cum non ita multo post, quam è Florentiæ urbis porta exisset, magno se vesicæ exhauriendæ desiderio percussum, voluisse à mula descendere, ut necessitati illi operam daret, sed nunquam id sibi fuisse in potestate; nam importunum ac perfidiosum illud animal, modo se in pedes erigere, modo se hac illac versare, modo recalcitrare, ac, nisi tandem viatores quidam auxilio venissent, quorum alii mulam retinerent, ne se commoveret, alii ipsum deorsum ab ea dejicerent, nunquam ejus furentis impetum potuisset effugere; sed, post damnum suppetias ut dicitur; cum urinæ, jam gestientis erumpere, vim cohibere non posset, prius quam ipsorum opera equo decidisset, coactum fuisse, ingratiis, ajebat, illi aditum dare, atque ita subuculam, ac femoralia intus omnia, turpiter comminxisse: ut propterea millies mulæ illi, iisque, à quibus eam acceperat, mala omnia precaretur. Reversus in patriam, longum esset enarrare, quibus eum lætitiis, quibus amplexibus, uxor ac filiæ, tanquam ex remotissimis orbis terræ partibus redeuntem, exceperint; præsertim, cum argento onustum aspicerent, atque æternum sibi familiæque suæ cibum reperisse intelligerent. Sed, vix patriam tetigit, cum in oppidum S. Floræ, ad Ducem Onnani se contulit, ac lepido facetoque carmine, quod supplicis

cis libelli formam haberet, petiit ab eo, ut, quoniam magnus Etruriæ Dux panem ipsi præbuisset, nec haberet unde vinum sumeret, daret operam, ne siti conficeretur, neve eam haberet necesse aqua ire sedatum. qui lubens annuit, atque, ut tot vini cadis, quot annis illi convenirent, mandavit, quot possent uno anno quatuor, quamvis multibibi ac merobibi, bibere. Atque, tum triticum, tum vinum, ad illum quotannis, sine ullo suo sumtu deferebatur. Neque est prætereundum, quomodo magnus Dux conatus sit eum à rustica & agresti illa vita abducere, & ad civilem & aulicam traducere, & in primis Ducis magni mater & uxor, magnis pollicitationibus, ab eo contenderit, ut conjugem ac filias ad se traduceret; nam effecturas, ut, opibus ac divitiis auctæ, nemini eorum concederent, quæ beatæ putantur; præterea, si virgines vellent nubere, curaturas, ut tuto ab asinis ad boves, id quod negant fieri posse, transirent. audacter respondit, non esse è re uxoris filiarumque, nec sua, homines, in silvis natos, & ad vitam parce ac duriter agendam assuefactos, repente, à summis laboribus, gradum facere ad regalis aulæ mundicies, mollicies, deliciasque, corporaque, illuvie æternisque sordibus squalida, pulcras vestes & ornatus accipere; sibi autem esse deliberatum, in sua se pelle tenere; neque ulla conditione se posse adduci, ut patrium nidum Florentia aulaque permutet. Sed multo fecit elegantius Romæ cum Io. Ciampolo, quo tempore apud Vrbanum VIII auctoritate & gratia valebat; cujus Ciampoli acutis naribus, quibus unguenta exotica ita sordebant, ut eorum odorem ferre non possent, iste aptissimus acceptissimusque inveniebatur. itaque erat illi in amoribus ac deliciis, &, quoad Romæ fuit, nusquam eum, nisi ad se, divertere, perpeti potuit; deditque operam, ut in Academiis, quæ tum vigebant, audiretur; in ea præsertim, quæ in ædes Cardinalis Sabaudi convocabatur. Quo tempore magni ad eum hominum concursus fiebant: neque enim erat, quod quisquam ita visendum putaret, quam, rusticanum hominem, ab agro & ab aratro profectum, fossoris vel caprarii habitu ornatuque, inter homines omnium nobilissimos doctissimosque, aurea in sella

ſella ſedentem, lepidos elegantesque verſus effundere. Nec vir ille princeps paſſus eſt, deſiderari à ſe liberalitatem ſuam, ſed pecunia eum donavit: cujus exemplum ſecuti ſunt alii deinceps plures. Sed, die quodam, Ciampolus, cum, doctis ac nobilibus quibuſdam viris, amiciſſimis ſuis, prandium daret, impetraverat ab eo magnis precibus, ut, quo honeſtius verſari inter convivas illos poſſet, urbanas veſtes, ac ſumtuoſas, quas illi comparaverat, ſumeret. Sed, cum deinde opiparæ ac ſaliares in menſam dapes ferrentur, commotus, Quod genus, inquit, hoc hominum? quæ hæc conjuratio eſt? an unumne ex compacto omnes agitis, ut mortem mihi maturiorem efficiatis? Vnaque opera, abjectis ſumtuoſis illis veſtibus, ſagum ſuum pelliceum induit, peram paſtoralem ſumſit, ſeque è triclinio foras ejecit, & in patriam recepit; iratus etiam Ciampolo, quod adhuc voluiſſet eum ad Vrbani Pontificis pedes adducere. Qui Pontifex cum illum audiſſet in patriam profectum, moleſte tulit, & graviter cum Ciampolo queſtus eſt, quod ea ſe voluptate privaſſet. Diſcedens, pecuniam, quam ex donariis acceperat, apud Ciampolum reliquerat: ex qua, ſibi tranſmiſſa ac numerata, domum in agro, ex ſui animi ſententia, ædificavit: ubi, multos annos cum in ſummo otio & tranquillitate vitam egiſſet, & filias honeſtis viris nuptui dediſſet, demum ſenio morboque confectus, naturæ debitum reddidit; &, ex hac vita decedens, alia ſibi Tempe, alium Parnaſſum Pindumque quæſivit.

XXVIII. ANGELVS RAPARIVS.

NVnquam rerum omnium effectrix atque magiſtra natura, poſt genus humanum conditum, (præterquam raro, in geminis fratribus,) duorum hominum formas ita inter ſe pares effinxit, ut eadem eſſet in utriſque, vel plane difficilis ad diſtinguendum, ſimilitudo: ſed, in hominibus formandis, in tanta varietate verſatur, ut, qui in eam rem ſe mente & cogitatione conjiciat, ad incredibilem admirationem efferri atque abſtrahi ſentiat. Iſtuc idem in ingenii formis uſu venire, quia

quis nesciat? Nunquam enim duorum ingenia hominum, studiorum ac voluntatum similitudine inter se æqualia, reperias, sed in aliqua re discrepare animadvertas; ut aliud uni, aliud alteri magis placeat, ac magis expetendum esse videatur. Sed tale ingenium, quale in Angelo Rapario Cremonensi fuit, in nemine extitisse invenies. Erat, vel certe videbatur, vir optimus atque sanctissimus; sed, dum ad summæ sanctitatis terminos vela dabat, interdum à vehementi quodam flatu se abripi, atque ad varios scopulos abstrahi & deferri sinebat. Nam sibi persuasum habebat, vix quemquam, qui lethali se scelere contaminasset, posse, veræ pœnitentiæ lavacro, ejus peccati maculas eluere. Itaque librum, de falsa pœnitentia scriptum, reliquit; in quo, inanibus quibusdam rationibus, conabatur ostendere, omnes fere iis, qui peccassent, quod vera pœnitentia non contingeret, æternæ salutis aditus esse præclusos. tum, nimium in se ipse inquirens, dum metuit, ne vitiosum aliquid colligeret, ad ineptias devolvebatur: quarum aliquas referám; nam infinitum esset, omnes colligere. Non solum diebus festis, ut ab Ecclesia præcipitur, verum etiam profestis, non semel eodem die, sed iterum ac sæpius, Missæ sacrificiò intererat; quod quidam illi scrupulus in animo hæreret, nec posset evelli, se ecclesiasticis legibus non obtemperasse, quia suspicaretur, à sacerdotibus illis, qui sacra fecissent, non absque defectu aliquo satisfactum suo muneri; ideoque pluribus sacris audiendis operam dabat, ut, si fieri posset, in unum aliquem sacerdotem incurreret, qui vitio omni careret. neque, cum peccata confiteretur, quidquam tam deplorabat, quam, quod non semper de sacrificantis certus esse posset sanctimonia. cumque pertinacius in hac opinione persisteret, confessarium, qui eam illi stultitiam conabatur adimere, in sceleratorum & impiorum numero habebat, neque eo amplius utebatur. quo fiebat, ut nemo sacerdos inveniretur, qui vellet ejus confessiones audire. In ceteris vero rebus ita quoque erat ridicule religiosus, ut magnos ac lepidos de se ludos daret. Si qua fortasse via faceret iter, ubi mulieres vestes lineas madidas, modo è fullonia derpromtas, in sole siccabant, ac vel linteum,

tenm, vel fubuculam, funibus, ut mos eft, dependentem, pallio vel manu contigiffet, fua eam culpa è fune depulfam concidiffe, & furibus objectam periiffe, arbitrabatur. itaque, quanta maxima vi poterat, mulieres illas rogabat, ut veftes omnes dinumerarent, ac diligenter inveftigarent, num quæpiam illarum defideraretur. cumque mulieres, fuum illis numerum conftare, ferio affirmarent, non tamen quiefcebat, fed, perturbato fufpenfoque animo domum rediens, dabat fe folicitudini atque mœrori. Fiebat etiam interdum, ut præter nummulariorum menfas progrederetur, ubi numinorum acervi fæpenumero extant ac prominent: ftatim, magna ejus in animum fufpicio incidebat, partem aliquam ejus pecuniæ à fe furreptam, & in crumenam fuam averfam; fequè, tanquam furem manifeftarium, collybiftis tradebat, ut de fe fupplicium fumerent. cumque illi, id non fieri verifimile, dicerent, quod nunquam oculos ac manus à nummis illis amoviffent, idque ab eo, mentis vitio, fieri arbitrarentur, vix eum à fe poterant removere. erant tamen aliqui malitiofi ac vafri, qui, rem ita fe habere ut diceret, affirmarent; propterea, quod furto fublatum effet, reftitueret: tum omnis ab eo furti admiffi fufpicio recedebat, atque eos hallucinari, nec recte oculis uti, ajebat. Neque alia erat ratio, ejufmodi fcrupulos, ejus ab animo, evellendi, nifi eidem affentiri, quodque de fe fatebatur, concedere. nam homo, qui tam diligenter fuum teneret, quam quivis alius, confeftim ad fe redibat, atque, à cogitatione fua deceptum ultro, vidiffe fe quod non viderat, & feciffe quod non fecerat, affirmabat. In quodam vero afino, quos de fe rifus, quos ludos dedit! in quantam facetorum hominum urbanitatem incurrit! Die quodam, per pofticum, in periftylium quarundam ædium intraverat, ubi plures erant afini, qui frumentum domino domus deportaverant; qui improvifo illius adventu vifi funt paululum exterreri ac loco moveri: at ille, nihil tum animadvertens, iter fuum perfecutus eft, ac per oftium egreffus eft foras. fed, cum paululum progreffus effet, venit illi in mentem, modici illius afinorum metus, quo paululum diffipari vifi funt; & ab

hac cogitatione, quasi quodam aditu, ingressus est in suspicionem, ne, sua culpa, eorum unus vel plures se in viam ex postico illo dedissent, & in abigeum aliquem incidissent. nec mora; reversus, exquisivit ab asinariis, quot secum asinos duxissent: qui, Quinquaginta, responderunt: ac confestim cœpit illorum numerum inire. verum, sive quia unum in enumerando præteriret, sive quia oculis timor obsisteret, novem & quadraginta eos esse, reperiebat. tum exanimatus metu, & amenti similis, ea circum loca perreptans, ut quemque viderat, num asinum, qui se ex aliorum societate distraxerat, aspexisset. sed, cum omnes negarent, revertitur, ac rursum in eorum enumeratione versatur; atque adeo, quod optabat, non reperit, ut, ex quadraginta novem, quadraginta octo factos esse, quereretur. ac, Me miserum, clamabat, cur non venit in mentem, postico ostium claudere? jam, nisi cavero, ad unum omnes se istinc fuga surripient. Ad quam vocem accurrunt asinarii, &, quid quereretur, interrogant. Quid querar, rogatis? hei mihi, qui fui huic malo caput; vestri asini, nisi quamprimum occurritis, seditione facta, vasa conclamant, profectionem & fugam adornant, ad hostes, hoc est, ad fures transeunt; & jam duo ex eis in illorum castris præsidiisque versantur. Quo audito, asinarii oculos attollunt, uno aspectu universum exercitum lustrant, ac nullum vident abesse. tum, ad illum conversi, Profecto, mi homo, insanis; hic quieta sunt omnia, milites salvi, numerus convenit; quamobrem, si te ea res solicitum habet, jubemus, libero ac soluto animo esse. Alio die, amico cuidam suo cœnam dabat, cumque farcimen præstantissimum, sibi Cremona missum, conscidisset in frusta, ut amico anteponeret, ibat, ut funiculum, quo farcimen adstringebatur ut quod erat intus arctius complecteretur, è fenestra in viam ejiceret; &, quia tenebræ erant maximæ, & funiculus paulo unctior, verebatur, si in prætereuntem aliquem incideret, ne pallium illi, vel pileum, commacularet; &, cum aliquantulum incertus animi fuisset, utrum projiceret, an non, tandem venit illi in mentem edicti, quo in omnibus fere municipiis præcipitur, ut, si noctis

ctis tempore sit desuper aliquid dejiciendum, triplici antea prædictione populus admoneatur. itaque ter, è fenestra, maxima voce clamavit, Cavete, cavete, cavete; adeo ut vicinia, cum majorem aliquem esse causam ejus clamoris ac moniti suspicaretur, tota se ex ædibus foras effuderit. Multaque præterea, his similia, inepta ac ridicula fecit, ac dixit. Omnes, quos quidem ipse audisset, qui de loco superiore conciones ad populum haberent, plerunque inanem ac supervacaneam ajebat operam sumere: quia singula vitiorum genera, ut avaritiam, superbiam, libidinem, crudelitatem, ad accusandum arripiunt, & in eo se jactant, vel divini judicii severitatem, atque infernorum suppliciorum acerbitatem, compositis ac magnificis verbis exponunt, adeo ut etiam ex auditorum oculis lacrimas, quæ cito arescunt, excutiant; quæ quia nemo ad res suas revocat, hoc est, ad ea, quæ ipse avare, superbe ac crudeliter fecerit, ideo fieri, ut vix quisquam ab eorum oratione melior excedat: contra, illos opus oratorium facere, qui privata cujusque generis hominum vitia nossent, qui ea, quæ in mercatorum & artificum tabernis, quæ privatorum in domibus, in aulis Principum, in judicum tribunalibus, aliisque in locis, passim committuntur, aperiant, insectentur, objiciant, & ad divinæ legis normam revocare contendant. ac, neminem adhuc se repperisse affirmabat, qui habitaret in hac una ratione dicendi, præter F. Franciscum Nerium Ianuensem, è Capucinorum familia, qui tum Romæ in concionibus dominabatur: quem, quo ad vixit, summa ope coluit, & scriptorum suorum heredem instituit. nam multa graviter ac severe scripta reliquit. Sed, quisnam ab homine tam tetrico, tamque anstero, faceta ac ridicula carmina expectasset? At, in hoc, expectationem omnium decepit. etenim, longum rhythmicum carmen, ex minutulis strophis confectum, in illius laudem edulii composuit, quod vulgo raviolos appellant; ac singulis strophis intercalaris erat versus insertus; &, quoniam carminis ea lex erat, ut ultima strophæ uniuscujusque syllaba, eodem quo extrema, intercalaris modo, desineret, trecenta fere verba, similiter eodemque modo cadentia, re-

 pererat,

pererat. id carmen quotannis Sodalibus Deiparæ Virginis Assumtæ recitabat; quo die ex symbolis, animi relaxandi gratia, simul edebant. Sed demum, tabe confectus, hinc communem in locum excessit.

XXIX. AVGVSTVS PACINELLVS.

SI de uniuscujusque facultate existimare ex amore & gratia licet, qua ille apud viros principes floruit, magnum profecto virum, Augustum Pacinellum, patritium Senensem, extitisse, fateamur necesse est; cum tribus deinceps S. R. Ecclesiæ Cardinalibus fuerit eximie carus, Paulo Æmilio Sfondrato Card. S. Cæciliæ, Desiderio Card. Scagliæ,& Marco Antonio Card. Bragadino; à quibus, in causarum cognitionibus, quod munus perpetuo sustinuerat, magno ejus opera æstimabatur. Quod autem maxime illis fuerit cordi, magnoque in honore ac precio, illud in primis argumento est, quod à nemine eorum, ipsis vivis, discesserit, sed in eorum amicitia & gratia perpetuo manserit. Neque hunc eorum amorem & gratiam gratis assequebatur, sed multis magnisque virtutibus. Erat in omni fere genere honestarum artium doctus, sed præsertim exquisita quadam juris civilis, ejusque universi, scientia peritus: nam Pontificium etiam didicerat. non enim eum quidam de foro rabula, in minorum magistratuum subselliis latrare docuerat, sed doctor singularis, vel potius omnium suæ ætatis præstantissimus I. C. erudierat, Fabius Benevoglientes; de quo sæpius commemoravimus. neque eum ille, cum Doctoris & Magistri insignibus decorabat, asini magis quam Iurisconsulti habere similitudinem dixit; ut de quodam accidit, quem, cum iret, ut Doctorem faceret, forte in via in asinum incidit, qui, diducto rictu, speciem quandam ridentis efficiebat; in quem intuens, Quid rides, inquit, inepte? te quoque possumus, si nummi veniant, in numerum atque ordinem Doctorum impellere. Non igitur eam de illo opinionem habebat, verum tantum illi tribuit, ut dignum judicaverit, qui statim eam vim doctrinæ, quam ab ipso hauserat, quaque redundabat, in alios diffunde-

funderet. Atque octo annos continuos, in celeberrimo Senensi Gymnasio, Ius civile, magna auditorum frequentia, docuit. Sed, cum animadvertisset, dormitantem oscitantemque eam esse sapientiam, quæ non ad usum transferatur, eaque arma plus habere splendoris, quam utilitatis, quæ ad ludendum, quam quæ ad pugnandum sumuntur; docendi munere, quod magna cum laude obibat, sponte se abdicavit, ac doctrinæ vim illam, qua se præstare non ignorabat, ex umbraticis illis exercitationibus in pulverem, aciem, clamores, ac solem educere, hoc est, ad forensem usum transferre, constituit. Itaque profectus est Romam, & adire ad privatas causas cœpit, non, ut in agendo disceret, quod plerique faciunt, sed ut, doctus, quid efficere posset, ostenderet. Sed non fuit illi magnopere elaborandum, ut, quantum ingenio, quantum doctrina, valeret, declararet. nam primæ illæ causæ, ab ipso susceptæ, & summa diligentia elaboratæ, & tanquam elucubratæ, tantum commendationis habuerunt, ut non levis inter summos viros esset contentio, quisnam potissimum domi eum suæ posset habere. Sed vicit omnium studia diligens Cardinalis S. Cæciliæ sedulitas: nunquam enim quievit, nisi eo suam in domum perducto: quem statim Auditoris honore ac nomine cohonestavit, qui, pro se, causas, quæ in suum forum convenirent, cognosceret atque decideret. Quod munus, tanta cum fidei, doctrinæ, & abstinentiæ laude, administravit, ut Cardinalis, Cremonensem Episcopatum adeptus, non diutius secum in corde volutaverit, cuinam potissimum vicarias suas partes demandaret. nam statim occurrit Augustus, cujus opera fideli ac strenua usus esset; atque vicariæ eum illi provinciæ præfecit; quam semper tenuit, neque antea dimisit, quam Cardinalis Episcopatum deposuit, atque alteri tradidit. quibus actis, nihil in eo fuit moræ, quin Cardinalem, Cremona abeuntem, & Romam proficiscentem, prosequeretur. cui etiam fidem, benevolentiam, studium, usque ad extremum vitæ illius spiritum, præstitit. Quæ res magno argumento est, fuisse in eo summam animi constantiam, agendi dexteritatem, excellentemque multarum artium scientiam; quod Car-

dinalis, usque eo difficilis ac morosus haberetur, ut vix quisquam inveniretur, qui illi satisfaceret; quo fiebat, ut non pauci, desperantes, se posse illi, ad animi ejusdem sententiam, præsto esse, peterent, ut, ejus voluntate, discedere liceret; alii etiam aulam illam ultro deserebant. Neque levem ille ab eo, ad cujus animum ita facete animum suum adverterat, suæ fructum industriæ ac fidei tulit. nam, una cum Odoardo Cardinali Farnesio, electus ab eo est, ut daret operam, quo ea, quæ ex testamento, quod scripserat, post mortem suam fieri vellet, perficerentur. Magnus sane honor, atque hominis pietate ac sapientia dignus. Verum, cum Cardinalis è vita migrasset, non licuit illi diutius esse ocioso; sed statim à Cardinali Scaglia, Auditoris sui munus, est demandatum ac traditum. cujus domi cum ad multa ac gravissima negocia adhiberetur, eam sibi probitatis, doctrinæ, & abstinentiæ, famam nomenque confecit, ut, variis temporibus, Episcopatus plures sint delati, ex iis, qui intra Senensium fines continentur: quos ille constantissime recusavit accipere. Quid multa? ipsum etiam Senarum Archiepiscopatum, qui, Cardinalis Bichi morte, pastore carebat, ultro à magno Etruriæ Duce oblatum, eadem animi magnitudine atque constantia repudiavit atque rejecit. Sed illa hominis virtus, ille rerum omnium humanarum contemtor animus, nullius rei ita erat cupidus, ut tranquillitatis & otii; quæ nusquam longius, quam ab aulis Principum, exulant. Nec defuit illi Deus, Cardinali Scaglia ad se evocato, in votis & optatis occurrere. Itaque nihil habuit prius, quam ut Romæ in domum Caritatis, ad forum Sabellum, secederet, ibique totum se pietatis ac literarum studiis & operibus traderet. Iucundum sane, atque ex animi sui sententia, id illi ocium fuisset, si diuturnum esse licuisset. verum, ab aulæ molestiis tutum esse non potuit: illuc enim vehementissimi, Cardinalis Bragadini, conatus ac preces irruperunt, ab eoque extorserunt, ut vellet sibi esse à cognitionibus. verum cum ea condicione, ne cogeretur coloniam, in quam venerat, commutare; hoc est, ne haberet necesse, domum illam deserere, & in ædes Cardinalis immigrare. Habebat

bat in animo, si paululum illi longior vita suppeditasset, duo volumina typis mandare, hoc titulo inscripta: *Responsa ad quasdam insignes quaestiones*; itemque, volumen aliud epistolarum, quas, Cardinalium, quibus operam navaverat, nomine, tum Latine tum Italice scriptas, conplures ad viros principes dederat. quæ omnia, à Bernardino fratre, propediē edentur. Moribus erat optimis atque sanctissimis, adeoque, in tribuendo unicuique suum, religiosus, ut duo haberet inter se distiucta marsupia, unum, in quod vectigalia, ex bonis Ecclesiasticis prodeuntia, conferret, alterum, quod reditus, quos ex bonis suis capiebat, includeret: illud Ecclesiastici, hoc prophani, nominibus appellabat: ex illo non plus sumebat, quam quantum esset ad vitam parce ac duriter degendam satis; ex isto, quæ supererant, necessitatibus pauperum suppeditabat. Cum sternuebat, tantos naso clamores edebat, ut totam viciniam, in qua erat, perterrefaceret. Præterea, Galliarum Regis partium ita studiosus, ita acer ejus nationis propugnator atque defensor extitit, ut interdum, fere non minus ad ineptias revolveretur, quam olim, me puero, popularis quidam suus, capularis atque Acheruntìcus senex, qui Ædiculæ S. Martini, ad montem pietatis, Parochus, propterea nolebat ad ægrotum quendam sacram Eucharistiam deferre, quod esset Hispanus: omnes enim ejus nationis, ridicule, impiorum ac sceleratorum numero habebat.

XXX. CYNTHIUS LUCARINUS.

MVlta à veteribus poëtis monstra elegantissimis depicta versibus extitisse narrantur, quæ ex variis diversisque naturis conflata constarent, ut Chimæram, Minotaurum, Sirenes, Stymphalides, aliaque ejusmodi naturæ portenta; quæ, si ad historicæ veritatis rationem exigantur, omnino falsa esse convincentur, si vero ad animorum formas referantur, nihil ab illis rectius, nihil elegantius, dictum esse reperietur. nam quidam

ex iis, ex tam contrariis diversisque, inter se repugnantibus, naturæ studiis cupiditatibusque conflantur, ut nullum unquam tale monstrum, cujusquam ingenio, excogitari fingique potuerit. Atq; ut ad rem propius accedamus; quisnam Chiron, qui à superiori corporis parte hominis, ab inferiori equi similitudinem ac speciem gerebat, quænam Siren, quæ, superne formosissima speciosissimaque puella, fœdum in piscem desinebat, cum monstruoso Cynthii Lucarini Trebulani, quod est oppidum in Vmbria, ingenio æquari conferrique posse videatur? Cujus si superiores animi partes, tanquam caput, aspexisses, nihil illo fieri posse festivius existimases; sin autem paulo infra, quasi ad crura pedesq; oculos dejecisses, nullum unquam monstrum, tam vario tamque dissimili exitu conclusum fuisse, jurasses. Atque hæc erant in eo hominis, vel angeli potius, si ita fas est loqui, festivissimi signa; summa divinarum humanarumque rerum omnium scientia, exacta atque perfecta Græcæ, Latinæ, Etruscæ, Hebrææ, Arabicæ, & Chaldææ linguæ notitia; quibus linguis non solum loquebatur, scribebat, verum etiam elegantissimos versus faciebat; omnium, sacrarum literarum, interpretum notitia, quorum volumina legerat, quodque in eis bellissimum esset decerpeserat, & memoriæ custodiendum mandaverat: in eisque voluminibus, elegantibus quam maxime typis impressis, conquirendis comparandisque, nulli, neque labori neque sumtui, parcebat: præterea ingenium acre, velox, acutum, unico aspectu ad intima eorum, quæ monstrarentur, usque percurrens, ac cognitione scientiaque complectens. Hæc, inquam, hominis, non unius è multis, sed plane singularis, in eo laudem habebant: reliqua vero, quæ cum eorum extremitate, quasi cum ventre femora, crura, pedesque, jungebantur, nihil simile hominis, sed fœdi cujuspiam anguis, vel si quid eo est immanius, repræsentabant: quorum caput erat, insanus ac monstruosus mulierculæ cujusdam, Leonora nomine, amor; qui, ubi quemque comprehensum suisque laqueis implicitum habebat, magno ac solido eum mactabat infortunio. hæc sibi eum mulier, virtute formæ, qua præstabat, emancipaverat; hæc, ut ait il-

la apud veterem poëtam lena, tanqnam piſcem habebat, quem, quoquo vellet modo, condiret, ſive patinarium, ſive aſſum; ad hujus domum res, à parentibus illius, magno labore parta, exulatum abibat; hæc, quod metuebat (ut ſunt hominum mentes, inconſtantes & variæ,) ne altera eum ſibi præriperet, quemque ipſa caperet fructum, domum ad ſe averteret, dedit operam, ut ejus apud ſe animum, tanquam avem, ne quopiam aufugeret, devinctum haberet; atque, ut mos iſtarum eſt, ad veneficia cantioneſque confugit, & amatorium illi poculum propinavit. in quo rebus ſuis non bene conſuluit. quod ſi medicatam illam potionem non hauſiſſet, multo ſibi diutius ille duraſſet. nam, ea epota, paulatim de ſtatu mentis dejectus eſt, cœpitq; aliena facere ac loqui. quamobrem, cum ex lege, ejus, ad agnatos, tutela rediiſſet, lucrum illud penitus conſtitit. neque mala, quo magis illum aſſecaret, meritricis illud acumen non adhibuit, ut ſe ejus amore differri aſſimularet: nam verſibus Græcis ac Latinis, miſere ſcriptis, ab altero ſibi dictatis, ſed quos à ſe compoſitos diceret, ſe dies noctesque excruciari, nec ſine illo partem ullam quietis capere poſſe, ſignificabat. ille, eodem genere ſermonis & carminis, non minus miſere, reſponſum illi dare, ſe magnum facere, forma Paridi Naciſſoque, qui tam perdite amaretur, anteire, exiſtimare, ſentire, ſe ad mutuum in amore cum illa faciendum adigi, munera conduplicare, lucro illi potius, quam ſibi decori eſſe. Verum, eorum, quæ, è domicilio mentis egreſſus, inaniter fuderat, pauca quædam huc conferam. Velle enim, ajebat, ei, quam plus oculis ſuis amabat, ædes, ita magnificas, ita amplas, exſtruere, ut totum illud ſpacium occuparet, quod Spoletum inter ac Trebiam adjacet; tum alteras eidem Romæ ædificare, novem Muſarum concilio ſacras; deinde, navem argenteam, egregio opere elaboratam, comparare, qua equorum, remigum partes agentium, opera, tota Vrbe, quaſi mari, una cum ſua Leonora veheretur. Sed nihil tam habebat in ore, quam currum parari, mirabili artificio, multiſque myſteriis refertum, in quo triumpharet, eo quod, ſcientiam rerum omnium complexus, cunctos mortales ſapientia viciſſet.

 Sed,

Sed, ad nosocomium insanientium adductus, antea vitam amisit, quam recupetare sanam mentem posset. At ego de hoc homine dici audivi, quamquam muliérculæ illius amore implicitus teneretur, præter externas illas significationes atque dispendia, nihil amplius ipsi cum illa fuisse.

XXXI. BENEDICTUS FLORETTUS.

IN hoc omnia plane sunt hominis; nihil brutorum animalium, nihil monstri simile, reperietur; nullus amor, nulla cupiditas, nullæ ineptiæ; sed contra, multa gravitas, continentia, variæ exquisitæque literæ. Poëtas omnes, Græcos, Latinos, & Etrusca lingua loquentes, diligentissime legerat; omnes eorum flores, veneres, leporesque collegerat, &, si quid ab eis titubatum esset, censoria prope auctoritate notaverat. Quamobrem effectum est, ut poëticæ facultatis peritissimus evaderet, ac penitus omnia ejus artis præcepta, atque adeo omnia mysteria, nosset. ita tamen, ut magis æstimator metuendus esset, quam poëta admirabilis. neque mirum. nam, si præcepta possent poëtam facere, nihil adjuvante natura, quis non esset poëta? facile enim esset, quæ à magistris ejus artis traduntur, accipere, ac mandare memoriæ. quisnam poëta, sive sit Homerus, sive Virgilius, si sola præcepta valerent, auderet se cum Aristotele conferre? qui eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque aspexit, quæ ad poëticam artem pertinebant. Omnino sic se res habet, ut, in hac una, magis quam in ceteris aliis rebus, natura dominetur ac præstet. Quod à Floretti opinione non abfuit; qui cum tentasset, quid in eo genere efficere posset, semel in Macheronico, iterum in Fidentiano faceto carmine, atque intellexisset, se non posse ad mediocres, nedum ad summos pervenire, quamvis omnia summa fecisset; à scribendis versibus se continuit, & ad aliud studium transtulit. nimirum in cognoscendis ac funditus percipiendis Etruscæ linguæ divitiis, omnes fere nervos ætatis industriæque suæ consumsit: usque adeo, ut ad Crusca-

n

ni Lexici marginem, cujus, domi suæ, exemplum habebat, multa ibidem, perperam dicta, correxerit, multa etiam nova atque egregia addiderit. cui libro, post ejus mortem, tantus honor est habitus, ut à multis summis viris vehementissime expeteretur, ac quæreretur; sed inventum est, venisse eum in potestatem Io. Caroli Medicæi, Ferdinandi, magni Etruriæ Ducis, germani fratris, ab eoque, thesauri cujusdam loco, ne diripiatur, omnibus custodiis subjectum haberi. Cum igitur tantos in eo sermone progressus fecisset, ut progredi longius non posset, multis in operibus scribendis stylum, quem, veteribus poëtis & oratoribus legendis animadvertendisque, formaverat, tanquam in medium eduxit: ex quibus operibus Progymnasmata tantum poëtica typis mandanda curavit; neque tamen suum illis, sed Udeni Nisieli, nomen inscripsit. Reliqua cum jam promta atque expedita haberet, ac prope in eo esset ut ederet, abductus est ab hac cogitatione, à quodam vehementi divini numinis afflatu; cujus vi impulsus, in intimam animi sui sedem ingressus est, ibique, omnibus aliis cogitationibus facessere jussis, reputare secum ipsemet cœpit, quam inanes essent nostræ contentiones, quam stulta consilia, fragilesque spes omnes, quas mors antea perverteret, & in ipso cursu obrueret, quam possent portum aspicere; quamque nihil esset, in hac misera & exigua vita, ob ingenii & eruditionis famam, in omnium ore atque sermone versari. Itaque, relictis ceteris studiis, vitæ suæ tabernaculum in rerum cælestium divinarumque meditatione collocaverat, ac quotidie horam integram, ad sacram Deiparæ Virginis Annunciatæ imaginem, in attentissima ejus mysterii aliorumque contemplatione defixus, conterebat: reliquum tempus, vel pietatis operibus dabat, vel in sacrorum librorum Conciliorumque lectione collocabat; atque exercitatione studioque tantum profecerat, ut omnium peritissimus haberetur. Statura fuit procera, capillo nigro, truci vultu, sed à quo plurimum mores discreparent. Sed quia humilis illi pagus, ubi nasceretur, contigerat; ortus enim est Alverniæ, qui locus, Comitũ De bardis imperio subest; quod potuit, naturæ errorem correxit, seque Florentiam

tiam contulit; ubi, cum duos & triginta complesset annos, est mortuus.

XXXII. POMPEIVS ROGERIVS.

QVid esse dicam causæ, cur sive natura sive Deus, raro excellentem cujusquam sapientiam ab aliqua admistione stultitiæ sejunxerit, nisi, ne efferantur hominum animi, sibique, non Deo, unde, tanquam à fonte, omnia in nos bona decurrunt, id, quo ceteris præstant, ferant acceptum? ut nimirum intelligant, se, ab ipsis quod desipiant, à Deo quod sapiant, habere. Ac fortasse, ne Pompejus Rogerius in hanc fraudem incideret, passus est eum Deus in illam insaniam, qua captus est, & in qua obiit, incurrere. Erat memoria summa, ingenio peracri, infinita rerum, jam inde ab initio generis humani usque ad nostra tempora gestarum, scientia; quas res, adeo memoria comprehensas habebat, ut indidem eas, tanquam ex aliquo promtuario, cum esset opus, expromeret, atque adeo eloquentia, qua præstabat, ad vivum exprimeret; ut eas non legisse, sed vidisse, & cum hominibus illis, de quibus erat sermo, vixisse videretur. Ac fiebat interdum, ut in circulis amicorum, si veteris cujuspiam facti memoria usurparetur, iique, quos inter erat sermo, à fide historiæ aberrarent; ab ipso corrigerentur, ac, si correcti nollent in viam redire, efferretur iracundia, ac sæpenumero, qua erat animi impotentia, ad verborum contumelias descenderet, neque eos solum, ut iratorum mos est, rudes, atque omnium rerum imperitos, verum etiam, fungos, bardos, codices appellabat. Hæc, atque alia etiam, his majora, in eum olim maledicta congessit, qui amplam atque copiosam domi suæ bibliothecam habet exstructam, ubi, quidquid orationum, historiarum, carminum, juris civilis, sacrarumque literarum commentariorum, medicinæ, geometriæ voluminum est, etiam è tecto tenus extructa loculamenta cernuntur, libri autem ipsi, scite eleganterque illigati atque vestiti, sed quos tum ipsi tum aliis religio est tangere; sunt enim ad ornatum, non autem ad usum, expositi. Hic, inquam, tam nobilis bibliothecæ dominus, die

die quodam, cum, in taberna notissimi bibliopolæ, apud eos, qui secum aderant, facti cujusdam narrationem Dioni Cassio tribueret, qui multos ante annos mortuus fuerat, quam illud, de quo erat sermo, contigisset, commotus Pompejus, qui & rem ejusque auctorem rei probe meminerat, Abi sis hinc, ait, ignavissime, qui, cum sis desidiosissimus, bibliothecam, ostentationis gloriæque causa, habes; at libri non ad eum sunt usum inventi, ut ab illis, tanquam à re sacra, manus abstineas, sed ut eos sumas, legas, verses, in manibus habeas. Sed non mirum, si tam multa legisset: nam, incredibili celeritate, libros percurrebat: quod licebat animadvertere ex capitis motu, (nam id erat illi vitium, ut, legendo, caput moveret,) quo capite, rapido incitatoque cursu, unamquamque lineam lustrabat, nec uspiam hærebat; sed, quia erat luscus, ac minimum oculis utebatur, cum legeret, ita ori paginam admovebat, ut eam etiam naso araret. Illud vero mirum, quod, cum infirmissimis esset oculorum viribus, ut diximus, cum ad scribendum se conferebat, ita minutis literulis paginas exarabat, ut acutissimorum etiam hominum aciem effugerent. Aliquot quotidie horas studiis detrahebat, quas tesserarum ludo dabat; atque difficile erat, alterum invenire, qui majore ejus ludi studio teneretur. Verum, ob nescio quam distillationem, quæ, à capite oriens, defluebat in collum, eam animi ægritudinem mœroremque contraxit, ut ad insaniam adigeretur. Primum, mortis necessitatem, & divini judicii severitatem, in conspectu semper habere, novum vitæ genus instituere, nihil nisi de æterna vita cogitare, corpus jejuniis, vigiliis, verberationibus, aliisque pœnis, ultro susceptis, afflictare. Sed haud quidquam adhuc pro insano fecit, vel dixit, sed contra, summa cum prudentia atque sapientia, omnia: tum vero stulti speciem non potuit effugere, cum libros, quos centum aureis coëmerat, octo vendebat, ut precium in aliis spiritualibus libris collocaret. postremo, prorsus mentem ab eo abiisse, impia illa est testata oratio, mortiferæ eidem fraudi futura, si à ratione, non autem ab aliena mente, prodiisset, qua pro certo affirmabat, contra æternam damnationem nullum sibi in divina misericor-

ricordia esse perfugium. & in hac insania, cum omnes religiosorum hominum, qui frequentes illi aderant, contrarias rationes respueret, usque ad extremum vitæ spiritum perseveravit.

XXXIII. IO. DOMINICUS CIAIESIUS.

Varium ac multiplex esse insanientium genus, prout variæ atque multiplices sunt rerum imagines, quibus illi addicti tenentur, superfluum est, ac non necessarium, pluribus verbis ostendere. Mitto eam, quæ, acuta in febri, ægros male habet, quam Græci φρενῖτιν appellant. nam hæc, levato accessionis impetu, sine mora dilabitur. De ea, quæ continua est, loquimur, quæque nos in risum hilaritatemque impellit. quæ ratio ridiculi, in iis sedem habet, qui se primos esse rei cujuspiam volunt, nec sunt. à quo genere morbi paucos mortalium esse immunes invenias; quod vix centesimus quisque, in eo quod profiteatur, sive sit poësis, sive eloquentia, sive suæ formæ elegantia, sive quid aliud, ceteris, qui sint ejusdem professionis, non anteire se credat. quod si assentator quispiam accesserit, qui illi ultro arrideat, ejusque ingenium admiretur simul, hic protinus ex stulto insanus evadet. Hoc hominum, ridicule insanientium, genere non minimum delectabatur Leo x, Pontifex Max. cujus Gnathones, quos circa se habebat, dabant operam, ut eos, quibus levis mens esset, ad insaniam adigerent, seque eos esse, qui non essent, arbitrarentur. In quo mirabiliter lusus est à quodam, cui petenti aditum conveniendi non dabat: qui cum multos dies expectasset, atque omnes ad Pontificem allegationes difficiles, omnes aditus arduos interclusosque videret, seducto Pontificii cubiculi præfecto in aurem dixit, se esse poëtam, solum præter ceteros, qui sua vellet carmina Pontifici tradere, quibus lectis obstupesceret, horreret, ad incredibilem admirationem efferretur. quo ille audito, ventis atque avibus ocius advolavit in Leonis cubiculum, atque hilaritate lætitiaque redundans, Invenimus,

mus, inquit, perfectæ insaniæ hominem, qui tibi voluptati maximæ erit. At ille sine mora intromissus, ex illis se integumentis simulationis evolvit, causam, cur insaniam simulasset, aperuit, negocium, quod volebat, exposuit. itaque ille deridiculo eos habuit, quibus ludendus tradebatur. Sed ut ad Dominicum, Doctorem Ciajesium vulgo appellatum, veniamus; hic cum in amicitiam Ducis Garavini pervenisset, Dux statim hominis ingenium est odoratus, &, tanquam solum quoddam, existimavit esse, in quo si sementes facta fuisset, magnæ indidem stultitiarum fruges essent proventuræ. Neque eum mentita est seges, sed fructus plurimos extulit. Ac primo, facile illi fuit persuadere, posse se equos alere, quibus Neapoli rheda veheretur, atque etiam equos cum rheda muneri sibi missos. at ille, qui solo vitam pane oblectabat, atque, si is aderat, magnas Deo gratias habebat, cum quod ageret non haberet, quotidie ostiatim cibum equis emendicabat; quem facile inveniebat; quoniam ejus stultitia jam emanarat in vulgus, & ipse, versibus Latinis, quos fundebat ex tempore, ac Iuris civilis & Philosophiæ nodis, magna cum sermonis suavitate dissolvendis, mire sibi hominum animos conciliabat. Sed cum jam rhedæ equorumque tæderet, Florentiam se contulit, in magni Ducis aulam facetiis insinuavit, atque à Ferdinando, hujus nominis primo, exceptus est, inter parasitos ac ridiculos homines aulæ. verum, quia probis erat moribus; nullum enim verbum, nullum ridiculum dictum dicebat, quod turpitudinem aliquam tegeret; & quia Latino sermone perinde ac vernaculo utebatur, traditus est ab eodem Ferdinando liberis suis, ut, illius consuetudine usque edocti, assuescerent loqui Latine. At, per id tempus, magna illum cupido incesserat, inter Doctores Iuris civilis perveniendi. quamobrem Ferdinandum opere orabat maximo, ut, sua voluntate, Pisas ire, eumque ibi honorem sibi adipisci liceret. ac Ferdinandus, quia existimabat, locum illum honoris pollui, si eum ridiculus homo atque inter ludibria aulæ, quamvis idoneus, adeptus foret, id illi beneficium constantissime pernegabat. sed cum ejus cupido in dies magis magisque incenderetur

tur, die quodam furtim Florentia egressus, Pisas se contulit, & ab iis, quorum hæ partes erant, persoluto antea pretio, Iuris utriusque interpretandi facultatem coëmit. Nec mora; cum ejus facultatis diplomate, arundini imposito, in asino sedens, ovanti similis, est Florentiam ingressus. Quod ubi Ferdinandus accepit, usq; eo commotus est ira ac stomacho, ut vehementes, ad eos qui illum cooptaverant, literas dederit; in quibus graviter querebatur, quod ausi essent, in suum atque illius Gymnasii dedecus, talis notæ viro eum locum ac numerum dare. qui responderunt, ignorasse se, quid illic hominis esset; verum, jam diu neminem illuc venisse, eum emtum locum, qui, periculo facto, eo dignior inveniretur. Atque ab eo die cœptus est non alio, nisi Doctoris Ciajesii nomine appellari. Pluribus rerum inanium imaginibus, quemadmodum solent ii, in quibus perfecta est insania, addictus tenebatur; sed non aliis magis, quam galli Indici, quem semper in ore habebat, & soricis, quem pluviali indutum Pontificio, cum equitum Hierosolymitanorum insignibus, perpetuo sibi ante oculos obversari ajebat. Fuit præterea multis aliis summis viris, quibus ridiculi homines erant in pretio, eximie carus; ut Card. Montalto, à Monte, Peretto, qui, me audiente, ridiculorum hominum, quos ad eam diem audisset, primas ei deferebat; aliisque. Sed tandem Neapoli, stipem quæritans, est mortuus, ubi Comitem Montis Regii, cum adeptam illi Proregis provinciam gratularetur, his omnibus eum cognomentis affecit, Illustrissimi, ut Comitem, Celsitudinis, ut montem, Majestatis, ut Regem, Excellentiæ, ut Proregem; hoc enim Proreges titulo cohonestantur.

XXXIV. SEBASTIANVS BERETTARVS.

ERant in ipsis propemodum Societatis Iesu initiis, recenti adhuc S. Patris Ignatii memoria, in quibusdam præstantibus Societatis ejusdem viris, si non magna ingenia, admirabilis tamen, in erudiendis, prima illa

illa puerili institutione, adolescentulis, industria; quam illi industriã, ut alibi de Tursellino ac Brunello diximus, caritatis igne succensi, ad proximi utilitatẽ conferre statuerant; idq; à superioribus, in beneficio & gratia, petebant; atq; illi erant gratiosi in concedendo. Itaq;, omissis ceteris studiis, habitarunt in hoc uno, videlicet in tradenda juventuti, Latinæ orationis formandæ, via atque ratione. Ex hoc genere in primis fuit Sebastianus Berettarus Florentinus, homo, factus ad id munus: quo, non facile quemquam me vidisse dixerim, (nam sæpius, discendi studio incensum, ejus me opera contigit uti,) qui planius, scientius, ac melius doceret. Qui cum illud intelligeret, quod persuasum est omnibus qui aliquem hujus rei gustum habent, Ciceronem esse unum, quem præ ceteris, ad imitandum, adolescentes omnesque sibi proponant; non solum assidua illius lectione eo, studio atque imitatione, intendit, ut divinum illum dicendi scribendique Latine magistrum exprimeret; sed, quo tota illum mente atque animo intueretur, atque ita scribere consuesset ut ille, omnia illius opera, sua manu, descripsit. id quod à Cicerone ipso, de orationibus Demosthenis, esse factitatum accipimus. Quid igitur accidit? majus quiddam eo, quod de se fatetur Antonius. ille enim, cum ad libros Græcorum legendos accederet, ita sentiebat, orationem suam, eorum cantu, quasi colorari, quemadmodum coloratur is, qui in sole inambulat: at hic, ex Ciceronis eloquentiæ lumine, in cujus contemplatione ita attente studioseque oculos defixos habebat, non solum scripta sua aliquid coloris attrahere, verum etiam, ad illius similitudinem splendoris, illustria, omnium ad se oculos convertere animadvertebat. Quod ex Pauli Manutii disciplina hausisse videtur; qui, in scribendo, ita suis Ciceronem vestigiis persequebatur, ut existimaret, nusquam pedem, nisi ubi ille posuisset, sibi fas esse defigere. Quæ res minime quibusdam probabatur, qui non æquum esse ajebant, Latini sermonis elegantiam, ex latissimo campo, in unius Ciceronianæ dictionis terminos finesque, concludere. Quamvis in historia non nihil se à similitudine Ciceronis abstraxerit, & ad historicorum imitationem traduxerit; ut apparet ex vita

H P. Io.

P. Iosephi Anchietæ; per quem, in insulis Canariis, Deus admirabilia, ac supra naturæ vires, effecit. Atque, ad tot codices, quos, tum Ciceronis tum suis operibus scribendis describendisque implevit, nunquam dexteram, sed lævam semper manum, adhibuit. erat enim sinister; sed eadem, celerius ac firmius, quam alii dextera soleant, utebatur. Magna fuit apud summos ac doctos viros existimatione; à quibus sæpe, de rebus ad elegantium literarum studia pertinentibus, consulebatur; & in his, à Io. Iuvenali Ancina, Salutiarum Episcopo, eximiæ sanctitatis doctrinæque viro; ad quem epistolam, à Sebastiano missam, aspexi, eo cultu atque nitore, ut, cum expleri satiarique non possem, centies eam perlegerim. Extrema senectute illud sibi bellissimum solatium relictum esse, mihi narrabat, ut, festis diebus, Basilicam S. Mariæ Majoris adiret, ut vespertinis ibi horis interesset. nusquam enim eas magis ex animi sui sententia, quam in eo templo, cani celebrarique ajebat. à quo reversus, ut P. Virgilium Cœparium, Collegii Romani tunc Rectorem, mihi dicere memini, jentaculo se reficiebat; quod aliis etiam diebus, cum in opere aliquo se exercuerat, factitabat. Neque in his tantum liberalibus disciplinis, ejus se continebat industria, sed ad alia etiam munera subeunda egrediebatur. nam & confessiones audiebat, & Collegiis nationum, quæ Patrum Soc. Iesu prudentia & auctoritate reguntur, magno ejus opera usui esse reperiebatur. Denique, plenus annis ac meritis, ut ejus vita, innocentissime acta, nos credere persuadet, evolavit ad Deum; qui nunc illi gratiam pro meritis refert.

XXXV. FRANCISCVS ROGERIVS.

Qui de vitæ genere eligendo consultant, illud sequantur oportet, quod cum ea arte conveniat, cui, ab ineunte ætate, suam operam studiumque tradiderunt; ut, cum aberraverint, non sit illis postea integrum, pedem ab errore deflectere. Sed cum, à Philosopho, certa vitæ ineundæ ratio exquiritur, nihil illi minus convenire

venire arbitror, quam connubium. nam, quid illi rei sit cum corporis illecebris, cujus mens, sublimium rerum contemplationi dedita, peregrinetur in cælo? etenim neque Philosophiæ, quam tanquam filiolam amplexari se dicit, satisfacit; neque uxori, cui operam dare jubetur, animum explet. Quod si Franciscus Rogerius, Romanus, sedulo cogitasset (quamquam ille non fuit Philosophus, sed poeta) quantum in re uxoria sit incommodi ad sapientiam, nunquam homo, elegantium literarum studiis deditus, in eas se tricas conjecisset, unde nunquam se explicare sibi fas fuit, neque eam ægritudinem contraxisset, quæ omnem fere illi ex animo hilaritatem extraxit. Noram ego, illũ non pueriles solum annos, & adolescentiã, sed bonam etiam virilis ætatis partem, in studiis literarum consumsisse; videram etiam sæpe, ab amicorum societate disjunctum, in aliquem solum locum, meditatum abire; offenderam aliquando, extra portam Flaminiam, vel Collinam, cum libro, & in attenta ejus, quod legisset, meditatione defixum: nulla erat illi, quod quidem animadverti posset, cum muliere aliqua familiaritas consuetudoque, nullus, nisi cum doctis ac literatis viris, usus & amicitia, nullus sermo nisi de literis; nusquam, cum se à studiis abstraxisset, ac paululum solitudinis fastidium cepisset, prodibat, nisi ubi de rebus, ad literarum studia pertinentibus, sermones conventusque haberentur; vestitus modestus, ac propius ad illum accedens, quo utuntur Ecclesiæ ministri. sed, cum summe expectarent homines, vel, dum ad insigne aliquod sacerdotium eveheretur, vel etiam ad Episcopalis muneris fastigium ascenderet; ecce tibi, levis cujusdam rumusculi odore, ad amicorum, hominum sagacissimorum, nares affertur, Franciscum non inscitam nec invenustam puellam sibi matrimonio junxisse, ut cum ea, vel in ea potius, inferioris arcana naturæ perscrutaretur. Quod, cum aliis novum, aliis mirum, aliis incredibile videretur, incendit studia quorundam, ut odore illo, tanquam leviter presso vestigio, vulpem prosequerentur, hoc est, ad ejus rei caput pervenirent. sed inanem operam sumserunt: nam ita ille omnes, ad ejus notitiam rei, vias, sua suorumque taciturnitate, tan-

quam frondibus ac virgultis, obstructas habuit, ut nemini liceret progredi longius. Paucis se in conspectum dabat; ire publica via, verecundabatur; percontantibus de ea re, alia omnia respondebat. Verum, cum jam pulcre uxori venter intumuisset, neque adhuc circuli illi essent inventi, qui, ut nunc sunt mores, mulierum ventres ambiendo, vestesque ab iis removendo, eorundem inflatus tumoresque celarent, cumque ad pariendum vicinæ esset obstetrix accersenda, nutrix, quæ illi, quod peperisset, mammam daret, invenienda, aliaque multa paranda, quæ sint necessaria puerperæ; cum, inquam, instarent hæc omnia, se ex illis integumentis dissimulationis tandem evolvere, ac maritum est fateri coactus; ita tamen, ut pudentis in eo sibique displicentis animi signa aspiceres. Iam vero, cum in re familiari non ita ampla atque lauta esset, necesse habuit petere auxilium ab eo, cujus patruum, suis ipse carminibus in cælum extulerat: à quo donatus est facultate interpretandi, in Gymnasio Romano, morales Aristotelis libros; sed non ita magno cum stipendio. quod munus, ut poterat, obeuntem vita defecit. Erat vir probus, mitis, modestus, fugitans litium, non pertinax, non iracundus, suavis amicis, nemini molestus. &, quamvis in aliis liberalibus disciplinis ac præsertim in Iure civili, non esset indoctus ac rudis, poeticæ tamen facultatis laude præstabat: ad quam, à natura, præsidii non minimum habuit; ut plura de eo, dispersa, nec in unum corpus collecta, monimenta loquuntur; illudque in primis carmen, quo Vrbanum VIII Pont. Max. laudavit. Verum, ad id studium, de quo dicimus, velis, ut ajunt, remisque contenderat: ut autem in Græciam navigaret, atque, ab Aristotele aliisque magistris, Philosophiæ præceptis institueretur, ne à portu quidem navem solverat, nedum ut longo scopulosoque evectus mari, earum regionum fines attingeret. Sed cum, necessitate cogente, ad egestatis terminos se compelli sentiret, neque ab Apolline Musarumque choro quidquam, nisi delicias meras, quæ ventrem non implent, neque quidquam rem familiarem adjuvant, acciperet; coactus est, ejus domini, quem diximus, opem implorare, eique, supplicibus verbis expone-

ponere, facile rebus suis egenis, ac propemodum perditis, subveniri posse, si locum aliquem ac numerum, inter portitorum aliorumque telonariorum ministros ac famulos, obtineret. tantum non rogabat, ut bajulis adscriberetur, qui in portibus aliisq; locis, ubi vectigal solvitur, ligandis, volvendis solvendisq; sarcinis, suas operas locant. Cui ille, Invenisse me, inquit, arbitror, quemadmodum res tuas, dubias impeditasque, certissimas & expeditissimas reddi posse existimem; ac Philosophiam moralem, in Gymnasio Romano, auditoribus trade; hic enim locus, superioris magistri morte, relictus inanis ac vacuus, dignus est, quem, tua doctrina atque sapientia, impleas; teque stipendium, tuis æquum laboribus, consequetur. At Rogerius, Ludis me? ait; egone audeam eam artem alios docere, cujus ipse sim funditus expers ac rudis? Tace, inquit ille, inepte; abi, ac strenue in id studium incumbe; nam vix mensis intercedet, cum summus philosophus fies. Quid multis opus est? cogebat hominem præposterum fieri. nam prius est discere, quam docere. Sed, ne à Francisco Rogerio longius declinet oratio; ille, quem tantopere pudebat uxoris, ut aëri, si fieri potuisset, celatum esse vellet, connubium cœlibi vita potius sibi fuisse; simul ac masculam ex ea prolem accepit, quam suo seminio impertitus fuerat, ita repente omnibus lætitiis incessit, ut nulla eidem major voluptas esset, quam, infantem puerum in sinu gestare, osculari, quasi pompam, hac illac circumducere, Mathematicos adire, orare, mercede etiam operam illorum conducere, ut modum inspicerent, quo cœlum affectum sideraque composita fuerant, cum puer primum spiritum duceret, ex eoque ejus fata canere non dubitarent, quem magnum virum fore, ingenitus parentibus in filios amor vaticinabatur.

XXXVI. LEPIDUS PICCOLOMINEUS.

DOcte eleganterque à non nemine dictum est, optimum cujusque ingenium, fertilis agri similitudinem ac simulacrum habere. nam, quemadmodum ager ille, si à cultoris industria non deseratur, multo plus reddit, quam acceperit; ita fœcundum hominis ingenium, si exquisiti cujuspiam magistri diligentia accedat, qui liberalibus eum disciplinis atque artibus excolat, uberrimos ex se fructus ac præstantissimos efferet. Quid mirum est igitur, si Lepidus Piccolomineus, Senensis, tantos in Iure civili progressus fecerit, cum in Fabii Benvoglientis, ea tempestate, legum antistitis, disciplina fuerit educatus? Huic summo, omnium confessione, magistro, simul ac ex grammaticorum ac rhetorum scholis excessit, præstantissimum ingenium suum, tanquam agrum, prima illa puerili institutione novatum iteratumque, juris scientiæ seminibus quasi conserendum tradidit. quæ semina, ingenii gremio excepta atque conclusa, celerius multo, quam in aliis soleant, sese effuderunt; adeo ut, non subsequi, sed magistrum præire videretur. Sed, quod mirabile est, non tamen hæc semina, ut in præcocibus ingeniis sæpe contingit, exierunt in herbulas, quæ, spicas imitatæ, ante messem flavescunt, sed, penitus immissis radicibus, in solidas ac perductas ad maturitatem fruges evaserunt. De hoc homine narrabat mihi Io. Franciscus Fagnanus I. C. singularis & Congregationi Sac. Concilii Tridentini ab arcanis, cum Senis esset, eam à se in Lepido Piccolomineo vim doctrinæ animadversam esse, ut, pluribus audientibus, dixerit, eum, si Romam se contulisset, ob eximiam excellentemque Iuris civilis scientiam, summum, in ejus aulæ advocatis, nomen habiturum, si vero ad capessendam Remp. animum adjecisset, ob morum probitatem suavitatemque, ad summam amplitudinem esse perventurum. Neque aliter res cecidit, atque opinatus fuerat. nam cum jus civile in patria interpretaretur, intelligeret-

que, theatrum illud angustius, quam suæ virtutes poscerent, esse, Romam venit; ubi ejus ingenium, in quadam causa, simul perspectum & probatū est, tum avide expetitum, à viro principe, cui erat summa, in omnes Ecclesiasticæ ditionis magistratus, auctoritas & imperium à Gregorio XIII Pont. Max. demandatum ac traditum. Sed eo, non ita multis annis interjectis, exstincto, spes Lepidi omnes ad Io. Baptistæ Cardinalis Castaneæ domū, unde secundus flatus ostendebatur, vela dederunt. Delectabatur mirifice Cardinalis ille eruditione ejus atque doctrina, in eaque magnum sibi esse usum, & ad causarum cognitionem, & ad legum intelligentiam, experiebatur. quarum ita ille legum capita ac numerum noverat, ut, si, cum una studiis operam darent, legis cujuspiam, sive in Pandectis sive in Codice Iustitianeo contineretur, inspiciendæ necessitas cogeret, ejusque inveniendæ causa Cardinalis ad indicis opem confugeret, vetaret ille: ac, Mane, ajebat, mox ego hunc tibi laborem perquirendi faciam lucri: apertoque libro, continuo ea se illi in conspectum, quæ erat in quæstione, lex dabat. Sed ipsemet aliquanto post sensit, id à se neque prudenter neq; ex optimis moribus fieri, quod, contra sapientis præceptum, videri se vellet, plus quam dominum, sapere; erroremque correxit. Prospero ac flante ad voluntatem vento, ejus, quo cursum intenderat, navis ferebatur; cum alia Spiritus Sancti aura, ex adverso exoriens, quem cursum navis tenebat, mutare, ac in longe diversas regiones dirigere compulit. nam, divino afflatus Spiritu, cœpit ipsemet secum cogitare, ac diligenter expendere, levitatem, inconstantiam, vanitatem, earum rerum, ad quas omnibus, ut ajunt, velis remisque contenderet, utque sæpius plures dolendi, quam lætandi, causas afferant; contra, ea, unde iter averteret, quam essent certa, stabilia, nunquam fallentia, nullisque casibus obnoxia. Quæ cogitatio, cum ejus in animo acriter vehementerq; pugnaret, fecit primum, animi ut incertus esset, ambitionine, ac rei familiaris augendæ studio, an cogitationi illi obsequeretur magis, quæ aderat, instabat, urgebat, ut, tutiori navigio atque aura vectus, ad portum æternæ salutis conaretur appellere.

lere. Sed vicit tandem cogitationis illius æquitas, ac salutis suæ ratio; ad quam, hoc tam infesto periculosoque mari, ut navigaret, ex exigua putrique cymba in tutissimam munitissimamque, adversus prædonum impetus, Societatis Iesu navim se contulit. Sed nulla navis est tam magna, tamque munita, quam maritimi fluctus aggredi, ac prædonum classes oppugnare, non audeant, ut etiam ex propugnatoribus aliqui, undarum vi pulsi, dejiciantur in mari, vel, à prædonibus capti, in servitutem abripiantur. Quamobrem Lepido, in hac etiam navi, non semel periculum fuit, tum à fluctibus, tum à maritimis furibus; ab illis, ne, raptus atque obrutus, in profundum abstraheretur; ab his, ne, captus, æternis vinculis tenebrisque mandaretur. Primum, cum perlatum ad illum est, Cardinali Castaneæ, à Patrum amplissimorum Senatu, Pontificatum Max. demandatum fuisse. tum enim, sæva, illius in animo, tempestate, à spe, quam dimiserat, oborta, parum abfuit, quin ab ea opprimeretur, itaque à P. Claudio Aquaviva, tum Soc. Iesu Præposito generali, in beneficio & gratia petiit, ut paululum ab Vrbe recedere, & dies aliquot Tusculi sibi esse liceret; quod vereretur, ne Romæ, multa audiendo videndoque, auribus atque oculis veteres honorum opumque cupiditates excitarentur, suumque arctioris vitæ propositum consiliumque despiceretur. sed brevi, tam sæva tempestas, celeri Pontificis morte sedata est, & tranquillitas summa successit. Deinde, ab iracundiæ æstu se nonnihil abripi, & in portu turbari permisit. unde ferme Societatem deseruisset; quantumvis in ea, ob excellentem doctrinam, fieret ab omnibus plurimi, & moralem Theologiam in ipsorum Gymnasio docendi munus accepisset, ac tum præsertim magno esset apud omnes in honore, quod, cum de Archiepiscopo Senensi in demortui locum subrogando ageretur, ipse à Ferdinando, magno Etruriæ Duce, in primis expeteretur. Sed à me, quem patria caritate complectebatur, rationibus victus, atque ad se reversus, sententia destitit, ac provinciam, sibi mandatam, laudabiliter, usque ad vitæ exitum, gessit. Qui exitus, celerius illi multo, quam ætas posceret, contigit, (nondum enim ad quinquagesimum vitæ suæ an-

num

num pervenerat,) ob inexplebilem discendi cupiditatem; cum nullum sibi tempus à literarum studiis vacuum, daret.

XXXVII. FABIVS SERGARDIVS.

Quamvis natura comparatum sit, ut, ex infinita pene hominum multitudine, alius aliam rem, in qua se exerceat, occupet, ad eamque animum & cogitationem suam adjungat, nimirum hic ad literarum, ille ad militaris vitæ studia se conferat, hic in mercatura, ille in agrorum cultione se vortat, alii in rerum naturalium causis exquirendis, alii in corporibus curandis, totos se collocent; denique, pro ut varia sunt hominum ingenia, unusquisque in eo elaboret, ad quod majora se à natura adjumenta habere intelligit; nam pessime cum hominum genere actum esset, si unum omnes æque studerent, & reliquarum rerum voluntates & curas abjicerent: quamvis, inquam, hæc ita sint ut dicimus, nec mirum videri debeat, si unus in una re magis, quam in altera, toto pectore atque omnibus nervis incumbat; tamen in Fabio Sergardio, Curtii Senensis filio, non levis iis, qui eum noverint, quærendi cura injicitur, quid sit, cur Roma, orbis terrarum arce, relicta, in qua natus, altus, doctus educatusque fuerat, Senas se contulerit, ibique ætatem agere, ingenii sui vires expromere, ac vitam finire statuerit. Erat in homine ingenium, ad omnia summa natum, Iuris civilis scientia, multæque præterea literæ, generis claritas, cum omnibus fere nobilitatis Romanæ familiis arcta cognationis affinitatisque necessitas: nam parens sua, Martia, ex vetere nobilique Rusticorum genere originem duxerat; quod, aliquot ante annos, quæ est rerum omnium humanarum conditio, ut omne, quod ortum sit, mortalitas consequatur, una cum Francisco Rustico, ultimo ejus familiæ, prorsus extinctum, evanuit. Quamobrem, tot auxiliis sublevatus, poterat, per gradus magistratuum ascendens, ad honores maximos pervenire; quorum honorum cupiditas,

prope innumeros, ex omnibus orbis terræ partibus, Romam semper attraxit, qui, nulla extrinsecus ope adjuti, suopte ingenio perquam latos sibi, amplissimos ad honores, aditus aperuerunt: & tamen voluit in eorum numero esse, quos quidam, in somnis laborare, dixit; cujusmodi sunt ii, qui honores in municipiis quærunt. Nam, & Senis, publice in Gymnasio, Etruscæ eloquentiæ præcepta tradidit; tum, vicarius Archiepiscopi illius partes gessit; quod munus administrantem, vita defecit. Marcello Vestrio Barbiano vita functo, qui Fabii materteram in matrimonio habuerat, quiq; Gregorio XIV, Clementi VIII, & Paulo V, summis Pontificibus, à brevibus fuerat, legi schedulam, illius manu scriptam, ubi, tanquam si jam Cardinalis factus esset, (quod & fieri potuisset,) totam familiam descripserat, quibusque illi libitum fuerat, singula ejus munera distribuerat; ac Fabio epistolas Italice, mihi Latine scribendi partes assignabat; quo consilio, nescio. Sed mors omnes illius rationes subvertit. nam, & Cardinalatum illi intercepit, & duorum labori hominum, mei Latinas, Fabii Italicas epistolas exarandi, pepercit.

XXXVIII. HIERONYMVS LAMPVGNANVS.

QVod in ore vulgi & in communibus proverbiis prope versatur, ex omnibus præstantissimis artibus, quibus optima hominum ingenia studium suum atque operam tribuunt, Iuris scientiam in primis esse frugiferam ac fructuosam, præter multos, quos, ex nulla vel tenui re, quotidie, ab hujus artis studio, ad maximas divitias pervenisse videmus, ostendit Hieronymus Lampugnanus Mediolanensis, Subdiaconus Apostolicus: qui, ubi primum ad Philosophiæ ac Theologiæ studia operam suam contulerat, atque etiam eas aliis doctrinas publice tradendi facultatem acceperat, cum, nullum ex iis fructum utilitatemque se percepisse, animadverteret, nisi ut in scholis, aut in publicis disputationibus, garriret, iis omissis, se ad Iuris prudentiam transtulit. qua

plane

plane percepta, ejus interpretandæ docendæque potestatem adeptus est; unde sperabat, labores, quos in ea, tanquam in fœcundo ac fertili solo, quasi semina collocasset, magno sibi cum fœnore proventuros. quæ spes ne ipsum falleret, sed quam celerrime ex sententia procederet, noluit expectare, dum, à litigantibus, de jure consuleretur; quod, nisi post longum tempus, non solet accidere; neque voluit apud minores magistratus, hac illac concursando, pro reis causam dicere, quod laboris habet multum, utilitatis parum; sed, magis compendiaria ad pecuniam faciendam via, statuit, domi ociose adolescentibus, qui ad studium juris prudentiæ ingrederentur, facilem ad illud aditum aperire, atque Iustinianeas juris civilis Institutiones, mercede, interpretari. Verum, ut se doctorem ac magistrum, ex hominum, qui illum non nossent, ignoratione, tanquam integumentis, evolutum, ostenderet, dedit operam, ut in Gymnasio Romano jus civile gratis interpretaretur. quod illi non fuit difficile impetrare. &, quo, studio majore, auditores, suas ad scholas, tanquam, ad mercatum juris prudentiæ, concurrerent, edictis propositis populum admonuit, se tali die initium docendi facturum; omnesque præterea, quotquot noverat, invitavit; ac me quoque, gratiæ scilicet causa, secum adduxit. sed repente, tantus hominum concursus factus est, tam magni clamores editi, ut, nisi turba opprimi vellem, nisi exsibilantium vocibus obtundi, necesse mihi fuerit, ex illa concione, in quam me immerseram, tanquam ex aliquo jactato adversis tempestatibus mari, emergere, meque in Ædem D. Iacobi proximam, quasi in portum, recipere. Non cessavit deinde, statis ad docendum diebus, scholas habere: ad quas accedebant adolescentes plures, ejus disciplinæ studiosi, tum ab amicis tum à Patribus Soc. Iesu missi; à quibus domum, honoris gratia, reducebatur, & in via interrogabatur de iis, quæ in schola tradiderat; quæque minus ipsi intellexerant, explicando docendoque faciebat illis satis. At, ubi sensit, se in possessione docendi constitisse, inanem illam publice jus civile tradendi operam laboremque contemsit, cœpitque domi, mercede, docere. Ac mirum

mirum dictu est, quam multi adolescentes, nobiles ac divites, brevi ad illum tempore in disciplinam convenirent; quod id studium necessarium sit iis, qui forum, aulam, & honores meditantur. Auxit etiam opes parsimonia; quæ admirabilis in eo fuisse narratur: auxit contubernii magisterium; nam contubernales domi plures alebat, sed ad mercedis, quam ab ipsis capiebat, rationem, quæ erat magna, satis parce ac tenuiter; adeo ut, quod Sabbato piscium, vel die Iovis carnium, supererat, aceto, aliisque condimentis, à putredinis injuria tuebatur, ac suo deinde tempore, convictoribus suis, tanquam delicatum aliquod edulium anteponebat. &, cum, die Iovis, puls quædam panis obtriti, ex jure, esset allata, eamque omnes repudiassent, quæsivit, Quidnam ea igitur fiet? cui, non irridicule, respondit unus, Quid, rogas? condiatur, ut proximo die Dominico, pransoribus in prandium proferatur. Pecuniam autem, quam cogebat, non sinebat, in arca inclusam, apud se operam perdere, sed usura centesima locabat. Sed, quia sæpenumero fit, vel, ut debitorum improbitate, qui per dolum assimulant, se decoxisse, vel morte eorum, quorum vitæ periculo pecuniæ fœnori dantur, sors & fœnus una depereat; contigit, ut noti cujusdam decoctoris fuga, una cum multis, hoc eodem calamitatis jure comprehensus sit, & millia aliquot aureorum amiserit. Quæ jactura tantam ægritudinis vim in eum invexit, ut, ab eadem de mentis statu dejectus, menses aliquot helleboro curandus fuerit. atque ad hanc eandem ægritudinem non minimum contulit, consilium, quo, paucis ante diebus, schola contubernioque dimisso, se in Trivultii Cardinalis ac Principis aulam dederat, ut esset illi à cognitionibus. intelligebat enim, ingenti illo lucro, quod ex utraque re percipiebat, se esse privatum. Sed paulo post correxit, quod præviderat minus. nam, aula valere jussa, rursus ad eas artes, à quibus discesserat, sese recepit, in eisque, usque ad ultimum vitæ spiritum, permansit. Quo tempore, cum congregationis nostræ Sodales, in quibus ille una erat, plures coissemus, ut in vinea quadam essemus de symbolis, jamque alacriter prandium iniissemus, P. Franciscus Carrettonius, qui tum

Sodalitati præerat, nescio quid, per jocum, dixit; quod ille, secus ac prolatum fuerat, accipiens, vix se continuit, ut postea mihi ipse narravit, quin cultrum, quem habebat in manibus, ejus pectori infigeret. Vnde licuit mihi colligere, quantum periculi sit, ei, cui parum mens constet, se committere. Vix ex eo morbo, quo fuerat correptus, convaluerat, cum sum donatus ab eo, uno ejus libri, quem ediderat, exemplo; qui liber hoc titulo erat inscriptus: *Hieronymi Lampugnani I. V. Philosophiæ, ac sacræ Theologiæ Doctoris, compendium introductionis ad Iustinianeas Institutiones, de ratione studendi in utroque Iure.* Cum denique, anni CIƆIƆCXLIV hyemis sævitia, quæ multos mortales afflixit, quæque senibus solet esse incommoda maxime, magna eum pituitæ oppressum vis sustulit. Societatem Iesu, præcipua quadam caritate, complexus est; sicut & vivus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua, testamento, declaravit. nam domum professam Societatis ejusdem, quæ Romæ est, reliquit heredem ex asse.

XXXIX. GERARDVS VOSSIVS.

SI dignus est quispiam, cui omnes ad Christi judicis misericordiam aditus intercludantur, eo quod vitam, ex virtute majorumque institutis, non exegerit; profecto is ego sum, cui ad domesticam disciplinam accessit etiam institutio, atque exemplum, optimi doctissimique viri, Gerardi Vossii; qui ob vicinitatem Xenodochii Teutonicorum, quod erat prope ab meis ædibus, me puerum, quotidie templum ejus nationis frequentantem, patria pene caritate complexus est, & à cohortationibus suis nunquam deseruit. Atque, si recte memini, id illi cum parentibus meis, quibus maxime erat cordi, conveniebat, ut summa daretur opera, quo in officio continerer, perficereturque, ut, ne primoribus quidem labris, gustarem genus vitæ liberioris, & extremis ut dicitur, digitis attingerem; quod difficile esset ei, qui semel paruerit voluptatibus, ab earum se imperio in li-

libertatem vindicare, atque animum ad virtutem adjungere. Itaque, cum ea mihi semper probitas, integritas, pietas, sapientia, ante oculos esset, cum ejus frequenter præceptis instituerer atq; formarer,mea culpa fuit,si nihil profecerim, si nihil ex ea indole hauserim. Verum, atq; animus ephebis ætate exiit, ac diligenter in ejus vitam ac mores inspicerem, cœpi egomet mecum cogitare,quid esset causæ,cur illi, qui semper fuisset exemplum probitatis, innocentiæ, virtutumque omnium, qui omnium divinarum humanarumque rerum scientia ita præstaret, ut neminem sui ævi metueret, cum ita Græce loqueretur,ut ejus oratio Athenas ipsas olere videretur, ita tamen fortuna esset usus adversa, ut nunquam ex eo statu,in quo à fortuna collocatus esset,potuisset emergere, ac procedere opibus & honoribus longius; cum tam multi, nullis virtutibus præditi, nullis doctrinarum præsidiis muniti, nulla innocentiæ fiducia fulti, contra, summa turpitudine obliti, ad honores & imperia niterentur. Sed nihil mihi veniebat in mentem, nisi, divino consilio id fieri, ne assuescerent homines, ob res fluxas atque caducas, quas sibi viderent cum improbis esse communes, virtuti operam dare, eamque divitiarum & honorum pedissequam facere. quæ virtus, ut sapienter M. Antonius orator apud Tullium inquit, & semper & sola libera est, quæque etiam, si corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus, atque omnium rerum impunitam libertatem, retinet. Magna semper fuit, apud homines doctos, existimatione atque honore; multos S. R. E. Cardinales, literatos viros ac probos, arctissima habuit familiaritate conjunctos; sed Card. Sirleto in primis usus est familiarissime. fuit etiam summis Pont. ac Gregorio XIII præ ceteris, eximie carus, denique bonis omnibus acceptissimus;qui, ejus morte,damnum Romanas ac Græcas literas fecisse, testati sunt.Plura ex Græcis Patribus in Latinum sermonem convertit, atque inter cetera S. Io. Chrysostomi orationem encomiasticam in principes Apostolorum, Petrum & Paulum; quam etiam doctissimis commentariis illustravit: quos commentarios elegantissima, ad Vrbem Romam, apostrophe, peroravit atque conclusit.
Memi-

Meminit etiam, in iis, Cardinalis Sirleti, cui divinam rerum lectarum memoriam, & cujusvis generis antiquorum librorum notitiam, tribuit. Per Vossium etiam S. Ephræm Syrum, Latine loquentem, legimus.

XL. LÆLIVS GVIDICCIONVS.

MAgnum ingenium, quo natura, rerum omnium parens, Lælium Guidiccionum, patricium Lucensem, donavit, non ille incultum desertumque reliquit, sed, statim ab ineunte ætate, optimarum artium studiis, omnique liberali, & digna homine nobili, doctrina, excoluit. Sed, cum virtutis & ingenii vis tanta, in Reip. multis maximisq; provinciis administrandis, florere deberet, quemadmodum olim duo illa, non Lucæ solum, sed orbis etiam terræ lumina, Bartholomæus & Ioannes, fecerant; caruit omnino muneribus publicis, sive temporum injuria, sive aulæ vitio; quæ sæpenumero, in mandandis honoribus, bonis prætermissis, eorum præmia indignis defert; sive animi illius judicio, ut, remotus à studiis ambitionis, otium & tranquillitatem vitæ sequeretur. Quæ res eo admirabilior videri debet, quod ea indoles ac materies, in ipso ætatis flore, in eam domum incideret, è qua fere nunquam Paulus v, in eligendis summis magistratibus, exibat, tanquam si, quidquid esset, in toto orbe terrarum, gravitatis, sapientiæ, ac vitæ splendoris, in ea domo contineretur: incidit, inquam, in aulam Scipionis Card. Burghesii; ex qua, cum nihil Lælius reportasset, tanta tamen fuit in homine gravitas, tanta animi constantia, tanta virtus, quæ nullam sibi propriæ utilitatis rationem, sed solum honestum, propositum esse ostenderet, ut, cum, Pauli v morte, omnes Cardinalem amici, omnes noti, omnes fere familiares, ut fit, deseruissent, solus ille unicum amoris, observantiæ, ac pietatis exemplum, in fide permanserit, neque ulla vi alia, nisi Cardinalis ejusdem morte, se passus sit, ab eo divelli. Erat ingenio admirabili, eloquentia summa, & in persequendis, tum suo tum alieno nomine, officiis, accuratissimus diligentissimusque. Verum cum anno CIƆIƆCXXX, magnus Etruriæ Dux, una cum

Io,

Io. Carolo fratre, Romam, pietatis ac religionis ergò venisset, ac magnificentissimam eam villam, quam Cardinalis extra portam Salariam extruxerat, invisurus esset, missus est illuc Lælius, ut Principes illos, plena eloquentiæ atque observantiæ oratione, exciperet, eisque signa ac tabulas pictas, quibus ea villa referta est, & artificum nomina, demonstraret. sed vir, ita ingeniosus, ita eloquens, ad solum Principum illorum aspectum, obstupuit, obmutuit, nec verbum ullum, ineptum saltem, proloqui potuit; ac, nisi magnus Dux, qui eum exanimatum videbat, prior loqui occupasset, perpetuo, in eo stupore & taciturnitate, hæsisset. Sed vix id illi mors vinculum, unde nunquam eximi voluerat, rupit, cum nova conjunctio novusque nexus exoritur. nam arta eum sibi familiaritate copulavit atque constrinxit Antonius Cardinalis Barberinus, Vrbani VIII fratris filius; qui eum postea insigni sacerdotio, quod Canonicatum vocant, in Æde Deiparæ Virginis majori, aliisque officiis beneficiisque, decoravit. Neque se domo & familiaritate illa indignum præstitit: neque Cardinalis, in eo exornando, se operam perdidisse cognovit; nam magnum illud Lælii volumen, quod eruditorum manibus teritur, Rhythmorum, aliorumque operum, tum soluta oratione tum versibus, multorum ab eo annorum labore & industria elaboratum atque perfectum, suo inscriptum nomini, in lucem emissum, aspexit. quod suum nomen, libro illi commendatum ac traditum, minus quam si in aliquo ære vel marmore insculptum esset, imbrium vim, tempestatum impetus, temporis injuriam, pertimescet, neque alio casu, nisi communi orbis terræ ruina, in interitum ruet. Sed, cum Philosophiæ, Theologiæ, omnique elegantium literarum studio, deditus fuit, tum majore à natura studio est ad poëticæ facultatis gloriam abstractus; ad quam, mira etiam adjumenta, ab eadem natura, à qua impellebatur, obtinuit. Fuit poëta, elatus, sublimis, gravis; quique admirabilem etiam suavitatem haberet adjunctam. quæ duo, pene inter se diversa, ita in eo copulabantur, ut neque gravitas suavitate minueretur, neque suavitas, orationis sublimitate, excluderetur. Omnibus Latinis

poë-

poëtis longe Virgilium antepouebat, summis in cœlum laudibus efferebat, & à calumniis hominum vindicabat. cujus etiam Æneidos sex libros in Etruscum sermonem convertit, nec convertit ut interpres, sed ut poëta, sententiis iisdem, & earum formis, tauquam figuris. Poësin etiam Latinam attigit; nec in ea se ipso inventus est minor. nam scripsit elegantissime, ut apparet ex iis, quæ ab eodem scripta circumferuntur. Sed mihi videtur, in epigrammatibus, lepide, breviter, arguteque concludendis, multis, qui iu hoc genere carminis elaborarunt, præstitisse. Legi ego, in Theatro Eleonoræ Baronæ, cantricis eximiæ, iu quo omnes hic Romæ, quotquot ingenio & poëticæ facultatis laude præstant, carminibus, tum Etrusce tum Latine scriptis, singulari ac prope divino mulieris illius caueudi artificio tanquam faustos quosdam clamores & plausus edunt; legi, inquam, unum Lælii epigramma, ita purum, ita elegans, ita argutum, ita venustum, prope ut dixerim, nihil me vidisse, iu eo genere, elegantius neque politius. Incredibili tabularum studio & cupiditate flagrabat; adeo ut, in illis comparandis, uulli neque labori neque sumtui parceret; ex iisque iusignem domi suæ Pinacothecam instruxerat, in quam, summa ambitione, omnes, sive cives sive hospites, introducebat; ipse erat uniuscujusq; demonstrator, ipse laudator, ipse, memoria, omnium eorum artificum nomina repeteus, quorum eas manu depictas ajebat; atque, has Michaëli Angelo Bouarotæ, has Raphaeli Sancio Vrbinati, has Perino Vago, aliisque, qui louge omnibus, pingendi arte, præstiterunt, tribuebat. In quo, ut insiguem queudam pictorem dicere audivi, qui sæpius eas atteute consideraverat, mire se decipiebat, vel ab aliis, qui eas illi carissime diveuditas obtruserant, deceptus, errabat. quo in errore, usque ad extremum vitæ, permansit. nam unam quandam ex eis tabulam, quam Raphaëlis esse ajebat, Basilicæ Vaticanæ legavit, quæ, ad sepulcrum Vrbani VIII, Pont. max. affixa, conspiceretur: quam cum locus non admitteret, Canonici in sacrario, aurata inclusam theca, collocarunt. Omnem propemodum aurium usum amiserat, quod pituita, à capite defluens, omnes pene obstructos ad eas aditus ha-

 bebat.

bebat. Celeri, ac repentina prope, morte deperiit, ob magnam vim ſanguinis, quam pridie, vel biduum ante, ſibi mittendam curaverat. Plures B.V. Ædes, heredes teſtamento reliquit.

XLI. BALDVINVS DE MONTE.

IN hoc, naturam inter & fortunam, ut uſitato hominum more loquar, certamen fuiſſe videtur; illa ut, quibuſcunque eum poſſet bonis, ornaret; hæc ut ludos eum faceret, vel tanquam pilam potius haberet, ac miſeris modis, quamcumque vellet in partem, impelleret. Ac primum, ad naturæ dona quod attinet; natus eſt Vrbeveteri, ſummo genere, ex Simoncella nimirum familia, in primis honeſta & clara; nam in eam, De Monte, adoptione pervenerat. forma fuit egregia, ut omnes inter ſe corporis partes, cum quodam lepore, conſentirent. ingenium habuit, ad omnes res aptum; tum ad pacis, tum ad belli artes mirifice factus. Etenim à Ferdinando, magno Etruriæ Duce, ut ille apud Homerum Phœnix à Peleo patre Achilli juveni, datus eſt Franciſco filio, qui Cardinalis futurus fuerat, & bene faciendi & recte dicendi magiſter: ac multos poſt annos, à Ludovico Cardinali, fratris Zagarolæ Ducis, lateri cuſtos eſt additus, ut ejus adoleſcentiam, optimis moribus ac diſciplinis inſtrueret. Verum, ob ſingularem dicendi ſuavitatem & copiam, qua præſtabat, ab eodem Ferdinando, magno Duce Etruriæ, tanquam adminiculum quoddam, datus eſt Marchioni Maximiliano Conzagæ, quem, ad Mathiam Cæſarem, oratorem mittebat, ea conditione, ut, ſi ille, quod mandatum fuerat, minus exequi potuiſſet, ipſe continuo, ejus vicarius, muneri ſuccederet, atque omnia oratoris officia perſequeretur. aliiſque deinceps temporibus, ab illis magnis Ducibus, ob egregiam excellentemque, omnium politiſſimarum elegantiſſimarumque artium ſcientiam, honorifice eſt in ipſorum aula habitus. Quorum Principum beneficentia, vacui ac liberi temporis multum adeptus, plura, tum ſoluta oratione, tum verſibus, elegantiſſime dulciſſimeque ſcripta,

ad

ad communem attulit fructum, atque, ad immortalem sui nominis famam, in aspectum lucemq; omnibus protulit. in quibus liber ille numeratur, in quo optimi præstantissimique Antistitis forma & character exprimitur. Adamatus est etiam plurimum à Carolo, Mantuæ ac Montisferrati Duce, ob easdem corporis animique dotes; & ab eodem sæpius Romam, cum mandatis, missus ad Vrbanum VIII Pont. Max, quicum, ob excellentiam ingenii, ac frequentes de literarum studiis sermones, etiam tum Cardinali, magnum illi usum amicitiamque intercessisse, non ignorabat. Neque prætermisit Vrbanus, veteris consuetudinis memor, ac suavissimis illius sermonibus illectus, eum invitare, ut vellet apud se esse. Atque utinam induxisset animum, Pontificis amicissimi invitationibus acquiescere. non enim, in eam fraudem delapsus esset, unde famæ vitæque suæ exitium ac pestem invenit. Formæ autem bono, quo nil fragilius, neque inanius, mulieres plures in sui amorem attraxit; nec minus ipse multas amavit: in quarum amore quam multa odiose, jocose, ac juveniliter fecerit, referremus, nisi ad majora ac potiora festinaret oratio. Sed nullo modo consiliũ est, præterire facinus quoddam ex amore ab illo inchoatum in ea urbe, ubi tum ætatem degebat, & ab altero, qui ipsi in amore successerat, absolutum atque perfectum. Amare occeperat, contra jus fasque, virginem, Deo sacram; à qua non solum nos manus, verum etiam oculos, abstinentes habere, jura omnia clamant. sed erat forma & vultu, adeo eleganti, adeo venusto, ut lapides etiam posset, ut se amarent, adigere. erat enim ab unguiculis ad capillum summum festivissima; ac, suæ sibi pulcritudinis conscia, non eam contemnebat, sed, artis auxiliis convocatis, augere studebat. nam, paucis illis capillis, qui ex temporibus pendebant, cosmoticis medicamentis, aureum colorem inducebat, calamistro cincinnulos addebat, inaures, armillas, auribus brachiisque gestabat, torques, ex baccis rotundioribus factos, & ad pectus usque defluentes, collo commendabat: quæ omnia, virtute formæ eveniebat, ut quam maxime illam decerent: præterea, citharizare & cantare ad chordarum sonum, doctissima, iis, qui non satis para-

ti, ad cavendum fuissent, omnem virtutis modum deturbabat ex animis. quamquam Balduinus, ut postea declaravit eventus, non tam eam libidinis, quam honoris gratia (erat enim nobili genere nata,) amaret & coleret. Nam, cum ejus ad aures pervenisset, Gregorium xv, qui tum Pontificatum max. gerebat, Cardinalis Ludovisii fratris filii opera, Romæ, Vaticanam Academiam instituisse, in qua, præclara totius Italiæ ingenia se exercerent, magnam sibi ingenii ostendendi, & eruditionis declarandæ, occasionem esse oblatam existimans, amorem ambitioni gloriæque posthabuit, ac Romam iter adornavit; sed, discedens, amores amico cuidam suos commendavit, eidemque mandavit, ut illis, si quid ab ipso opus esset, suppeditaret, nec ulla in re deesset: tum, valere virginem jubens, Hunc tibi amicum meum, inquit, pro me, tantisper dum absum, substitui, qui omnibus in rebus præsto erit; eo igitur, tanquam me, utere; ejus enim operam tibi maxime ex usu esse reperies. At ille primo, amici rem mandatam gerere, nunquam fere, nisi re necessaria coactus, ad illam accedere, fines mandati non egredi; tum, paulatim ejus forma impulsus, ejusque amore, supra quam dici potest, incensus, (utpote qui sibi magis esset, quam Balduino, amicus,) suum agere negotium cœpit, atque blandiciis, muneribus, & formæ, qua præstabat, bono, intimum se apud eam virginem fecit, & causatus voculæ suavitatem, & mirificam canendi illius artem; ab ejusdem adspectu colloquioque, quo suos illi amores, lacrimans, titubanti animo & pectore, eloquebatur, pedem nusquam referebat. sed admonitus, atque etiam prohibitus, ne illuc accederet; adeo admonitionibus & objurgationibus illis non est deterritus, neque cohibitus, ut, majori amoris impetu percitus, insidiis, auroq;, cui non potest obsisti, claustra illa pudoris pudicitiæque perfregerit, & ad intimum virginis cubile pervenerit. Quæ virgo, quia non nollet facere cum eo mutuum, à quo tantopere se diligi & amari sentiebat, quasi alterum Leandrum, infesto periculosoque jactatum mari, suum in complexum, tanquam in portum, iis manibus excepit, in quibus natura, quid efficere posset, videbatur experta:

omnes

omnes enim in eas numeros pulcritudinis elegantiæque contulerat. Sed novus hic Leander, inventus est superiore aliquanto felicior. nam ille, inanis ac ficcus, tumentibus est maris fluctibus obrutus; hic autem, expletus faturatusq; deliciis, adversæ fortunæ faucibus absorptus, suam secum Herou eandem in perniciem attraxit. etenim virginis alterius, quæ cum illa de forma certabat, indicio, manifesto in flagitio deprehensi, ille altissimam in turrim compactus, hæc angustis unius domus anguli finibus conclusa, audaciæ temeritatisque pœnas dederunt; nec diutius, post id facinus admissum, vixerunt, sed brevi, tenebris & loci squalore, uterque in morbum implicitus, decessit. Sed redeo ad Balduinum, à quo paululum me turpe amici sui factum abduxerat; cui, ad cetera bona, à natura tributa, militaris etiam animus, & periculis omnibus superior, accesserat. Quod magnus Etruriæ Dux animadvertens, in rostratam eum navim, quam Prosperam vocabat, imposuit, ut bellum cum piratis gereret. & Carolus, Dux Mantuæ, majoribus eum navigiis præfecerat, quæ contra hostem paraverat; quod in homine virtutem, & industriam magnam, videbat. Iam vero quod secundo loco proposuimus, quantum in eo augendo ornandoque natura laboraverat, tantundem in eodem deprimendo spoliandoque, suas fere omnes fortuna vires exercuit. Primum, perpetuo fuit pauper; quamquam ipse non minimam in partem ejus culpæ venerat, quod homo voluptati obsequens fuerat, &, qui sic sunt, rei familiari haud parcunt, sed eam profundunt. Tum, cum ea navis, quæ Prospera nomine, sed quæ multas in ipsum calamitates invexerat, in hostium potestatem devenisset, ab inhumanissimis illis prædonibus, multo quam alii, qui eodem calamitatis jure comprehensi sunt, acerbius & immitius est habitus. nam, & ad remum, hoc est, ad Acheruntem, damnatus, quod nullus locus æque sit Acheruns, atq; triremis, & nauticum in cœnam & in prandium panem, qui duritia lapidē silicem vinceret, accipiebat: ad hæc, quingenis singulos dies, pro jentaculo, & totidem pro merenda, plagis afficiebatur. atque, ad panis duritiem, quo vescebatur, probandam, tanquam testes, duo in ore loca, dentibus va-

cua adhibebat, quos, in eo pane rodendo, reliquerat: tum ad demonſtrandum, quo verberum ſævitia proceſſiſſet, proferebat, modo ventrem & ſcapulas, vibicibus varias, modo aperiebat latera, funibus perusta; modo objiciebat crura, compedum ſignis impreſſa. Quo tandem ex Orco reducem eum fecit magni Ducis Etruriæ miſericordia atque benignitas: qui princeps vir, perſoluto pretio, expedivit illum è ſervitute, ac, liberum rurſus, domo ſua excepit. Sed iterum fortuna, acrius quam antea deſæviens, vim in eum ſuam exercuit. nam, non ſolum vitam, verum etiam famam & exiſtimationem eſt conata eripere. Cum enim, domi ſuæ, cædes facta eſſet, ac notus cauſidicus, Gregorio xv, tum Pontifici, amicus, interfectus, idque formoſiſſimi adoleſcentis, & alterius ſicarii, opera perfectum, quibus fuerat argentum ob id repenſum; inſimulatus eſt etiam ejuſdem facinoris ille; tum, quia dicebatur, in partem argenti veniſſe; tum etiam, quia conſtabat, eum iis, qui interfecti corpus in cloacam quandam Vrbis detulerant, cereum illuxiſſe. Quamobrem, conjectus in vincula, nemini dubium eſt, quin pœnas, una cum aliis duobus, dediſſet, niſi, Scipionis Cobellutii Cardinalis S. Suſannæ, qui tum plurimum poterat, auctoritas, ex ſuſpicionis illius flamma ereptum, incolumem præſtitiſſet; quod indignum putaret, tantam vim ingenii, turpi judicio labefactari, & funeſta carnificis manu deleri. At, quanto rectius æternæ illius ſaluti conſultum ab eo fuiſſet, ſi rem legibus judicari paſſus eſſet! non enim ille, omnibus rebus imparatus, (ut tum ſibi accidit, cum ferro erepta vita eſt,) ſed Chriſtianis ſacris munitus, quamvis turpi morte affectus, ſupremo judici Deo, in quo ſunt omnia, ſalvus & incolumis extitiſſet. Cum igitur illud vitæ fortunarumque omnium naufragium, quod adverſa illi fortuna molita fuerat, effugiſſet; in domum Ludoviſii Principis, etiam tum pueri, ſecunda Cobellutii vectus eſt aura, ut eum, non ſolum morum, verum etiam animi ac virtutis magiſter, ad omnes præclaras ac dignas homine nobili diſciplinas percipiendas, impelleret, inſtrueret, cogeret. At, nec ibi quoque à fortunæ, quæ ad ejus perniciem excubabat, inſidiis fuit immunis. nam

Bono-

Bononiæ, cum, nocte quadam, domo Principis egredi cuperet, ac janitor fores, quæ suæ custodiæ ac fidei erant commissæ, recusaret aperire, res primum ad verborum contentionem, tum ad pugnos venit; in quo certamine janitor, ad pulsandum verberandumque robustior, plusquam quingentos illi colaphos infregit, ac totum os contudit. sed, ita male pugnis acceptus, non dubitavit, postridie mane, in procœtonem venire, ac liventes pugnis oculos, ac colaphis tuber totum caput, afferre. Sed, quisnam, nisi sit sapiens, fortunæ, quam iratam habeat, vim possit effugere? Sapientem eum appello, qui totam spem sui in se positam habeat, qui nihil à rebus externis, nihil ex errore imperitæ multitudinis, pendeat. A cujus dignitate cum longe Balduinus abesset, quid mirum, si illa, quæ, à multis & imperitis, rerum mortalium domina ac regina appellatur, suam in eum vim & potestatem exercuerit, ac rationem invenerit, qua eum, ut antea conata fuerat, vita famaque devolveret? Ratio autem fuit ejusmodi. Germanorum copiæ, Cæsaris nomine, in Italiam transierant, ac Mantuam oppugnaverant. cumque Dux sibi non deesset, sed omnia, ad bellum necessaria, parasset, imperaverat Balduino, quem ab eo ratibus præpositum fuisse, antea narravimus, ut, certo quodam in loco Padi fluminis, aggeres perfringeret, atque latum aquis, ad exeundum, aditum aperiret: ita enim fore, vel, ut hostes de spe oppidi potiundi deciderent, vel, si pericula præliorum audacius inire ac persequi vellent, ab aquis circumventi atque intercepti perirent. qui, cum imperata facere neglexisset, ac propterea Mantua in potestatem hostium venisset, aspergebatur infamia, quod, corruptus ab illis, malitiose Ducis imperia exequi noluisset. quamobrem, cum, bello confecto, & rebus cum Cæsare compositis, Dux Mantuam recuperasset, ille, sive facinoris conscientia deterritus, sive dubios judiciorum exitus pertimescens, si, hoc crimine, ab adversariis in contentionem compelleretur, Venetias demigravit. sed tandem, Vrbis desiderio captus incensusque, quod ab Vrbano Pontifice, à quo fuerat invitatus, multa speraret, in viam se dedit. sed, per Mantuanæ ditionis fines iter faciens, à Mantuanis mili-

tibus, qui erant in insidiis collocati, interceptus, sive veri sive falso conficti criminis, pœnas dedit. nam ad ejus ratis, in qua vectus fuerat, spondam appulsus, jussus est collum præbere. quo facto, caput illi præcisum est, & Mantuam missum. At fortuna victrix, & calamitosi hominis infortunio læta, Io triumphe, canens, ad subvertendos alios, æque sibi invisos, excessit.

XLII. ARCHITA EPISTAMENVS.

QVonam fato fieri dicam, ut tam iniquo jure, literarum studia sint, nescio: quæ cum, ob insignem illorum præstantiam excellentiamque, cariora ac gratiosiora, quam cetera omnia, esse deberent, ita tamen eorum æstimatio, fere apud omnes, concidit, ut vix precium inveniant. Quod si quis fortasse summus in aliqua maximarum rerum scientia, à viro quopiam principe, ambitionis aut popularis auræ causa, tecto excipiatur, non ille honestius aut nitidius in victu habetur interdum, quam mediastinus quivis, vel qui latrinam illi ac matulam lavat. cum contra eunuchis, quos, cincinnatos ac meritricularum in morem comtos, ad excitandum voculæ suavitate, lascivissimisque cantiunculis, dormientem languentemque libidinem, habet, vel conviviorum magistris, aliisque novarum gutturis ac ventris voluptatum architectis, nummos modio metiatur, ac Liberi florem, & unctiuscula obsonia, quotidie in prandium ac cœnam affatim præbeat. Atque esset optandum, ut doctrinis expoliti homines, eodem apud istos, quos vulgus beatos appellat, honoris atque existimationis loco ac numero essent, quo ii, qui equos ipsis alunt, ac strigilibus stringunt ac poliunt. nam isti sæpius à dominis accersuntur, in colloquium evocantur, rogantur, num in stabulo salvæ res sint, ut valeant equi, quos ingentibus mercati sunt preciis, ut pingues, ut nitidi sint. at miseri illi, tanquam si eos, qui devorat omnia Orcus exsorbuerit, evulsi ab illorum memoria, jacent, nunquam ad colloquium, nunquam ad rem aliquam, nisi necessitas cogat, admittuntur. Verum, id fortasse, (quod nemo tamen vir cordatus ac prudens dederit,)

sed

ſed id, inquam, ferendum videretur, in literatis illis, quos mendicitas premit, quod magnas omnibus diis eos æquum eſſet gratias habere, ſi ſuppetat, unde, parce ſaltem ac duriter, vitam poſſint exigere, neque cogantur, in triviis ac plateis, inopia atque egeſtate enecti, animam exhalare. ſed id etiam magni Principes conari nonnunquam audent in iis, quibus nihil deeſt, immo, quibus eſt domi, unde in omnium rerum abundantia vivant, quos, ut ſe, apud imperitam hominum multitudinem, literarum cupidos probent, atque ut, ex excellentium hominum doctrina, ſibi famam, ac domui ſuæ ſplendorem, arceſſant, magna ſpe, magniſque ad ſe pollicitationibus advocant, ac venire compellunt; ſed, cum venerint, nihilo eos honeſtius ac liberalius tractant, quam ſi obſcuro orti loco, vel potius ſi mendicabula hominum eſſent. ut olim in Archita quodam Epiſtameno uſu venit, quem, locupletem, ac domi ſuæ nobilem, ſummus vir, princeps, ac rerum tum dominus, cum fama & auditione accepiſſet, in omnium liberalium artium ſtudiis, longo intervallo, iis omnibus, qui literis operam darent, anteire; magna eſt ejus apud ſe habendi cupiditate incenſus, eoque ardentius, quod audierat, nullam eſſe linguam, neque Græcam, neque Hebraicam, neque Chaldæam, neque Ægyptiam, neque Indam, quam non ita ſciret, ut ſi in ea natus eſſet; multis enim in rebus, ſibi ornamento atque uſui eum fore ſperabat; neque antea quievit, quam magnis ad ſe pollicitationibus attraxit. verum, cum id, quod voluit, aſſecutus eſt, fecit ille ingenium ſuum, nec fere majorem homini honorem habuit, quam ſi infimæ ſortis famulus fuiſſet: nam viro doctiſſimo, œnophorum vini, bini vel terni ſingulis diebus panes, & totidem Iulii, cum ſpira, quam ex jure vel vino voraret, patriæ ac laris familiaris relicti, tum longi itineris ſuſcepti, merces ac precium erant. Itaque, tot tamque ingentes pollicitationes in nihilum recidiſſe, ac data ſibi verba eſſe, intelligens, ſtatuit, inſigni aliqua ſignificatione, ſui virum illum principem erroris commonefacere, ſimulque docere, affatim ſibi domi eſſe, quod ederet ac biberet, neque ſui ſimiles alienum cibum, tanquam mures, rodere. Itaque, tribus il-

lis mensibus, quibus cum illo fuit, statim ab initio cœpit œnophora illa, quo ordine accipiebat, in cubiculo quodam disponere; & unicuique œnophoro suos denarios panesque diurnos, & spiram, addebat, quæ collo illius inserta, tanquam crepundia, vel torques, ab eo penderet. Sed, cum jam plenum esset cubiculum, adeo ut nullus alteri œnophoro suppeteret locus; relictis ibi literis vehementibus, ad Principem datis, in quibus, se ab eo fuisse contemtum ac deceptum, querebatur, ac propterea, quæ sibi, quasi mendico, ac fame enecto, dedisset, se resignare ac relinquere omnia ajebat; confestim se ab Vrbe subduxit, ac regiones alias est persecutus. Quod ubi factum est palam, ac Princeps epistolam legit, usque eo est commotus, ut, sine ulla dubitatione, insanire omnibus ac furere videretur; ac lictoribus negotium dedit, ut hominem persequerentur, &, ex fuga retractum, in vincula raperent. At ille, jam è conspectu evolaverat, & Principis alterius regiones ingressus, omnem iis, qui ipsum persequebantur, sui assequendi facultatem eripuerat.

XLIII. VINCENTIVS PILOTA.

RECte sapienterque, contra Stoicos, à Peripateticorum schola defenditur, non inutiliter à natura datum esse homini ardorem quendam animi, & alacritatem, qua, ad res arduas ac difficiles fortiter suscipiendas persequendasque, impellatur. nihil enim, quod sit admodum laudabile, fieri posse videtur ab eo, qui ad id lente, ac pacato mari similis, aggrediatur. ideoque non frustra antiquitus institutum est, in bello, ut, antea quam acies dimicarent, undique signa concurrerent, clamoremque universi tollerent; quod, his rebus inflammari animos ad pugnam incitarique, existimarent. Sed non minus docte sapienterque dictum est, hanc incitationem animi, naturaliter innatam omnibus, rationis imperio regendam esse, neque committendum, ut, quamcunque illa velit in partem, nos abstrahat atque compellat; curandumque, ut virtutum sit cos, non temeritatis irritamentum. denique, ut in omni re, sic etiam

iam in ista, semper videndum est, quatenus egregie, atque ut Philosophus & magister, ex veteris sapientis dicto, Terentianus Sosia, *Id arbitror*, inquit, *apprime in vita esse utile*, *ut ne quid nimis.* Quem si Vincentius Pilota, Beneventanus, magistrum habere, ac bene præcipientem audire voluisset, sedatis animi motibus, quasi leni placidoque mari, secunda potentiorum hominum gratia, tanquam aura, vectus, ad opes & honores vela dedisset: sed quoniam maluit, infesto scopulosoque perturbationum suarum, stomachi, iracundiæque præsertim, qua effervescebat, pelago sese committere, eoque tenui fractoque sui judicii navigio deferri; quid mirum, si in Syrtes scopulosque devenerit, ad eosque navem afflixerit? Erat, in Vincentio Pilota, mira quædam, amicis, iisque qui in ejus opem auxiliumque confugissent, commodandi, eorumque utilitatibus serviendi, propensio; inerat incredibilis, veritatis conservandæ, mendaciisque evertendis, ardor, ac studium: sed utrumque ita immoderate intemperanterque faciebat, ut propterea in multorum odia & offensiones incurreret; neque verebatur, cum iis, omni verborum contentione, de rebus etiam levibus, certare, quorum obedire tempori, vel honori servire, erat illi maxime utile. Diligebat eum Paulus V; cujus ille fidei & taciturnitati eas notas commiserat, quibus arcana sua in literis, quas ad Legatos Nunciosque suos mittebat, enunciabat, ne, si literæ interciperentur, sua etiam ab iis consilia surriperentur, quibus, ea scire, usui esset: diligebatur etiam à Scipione Card. Burghesio, Pauli ejusdem sororis filio. sed tandem, animi sui impotentia, infestos sibi eos reddidit. Susceperat etiam simultates cum Margottio Card. Lanfranco, summi Pont. à secretis. Quamobrem fuit coactus aula excedere, pingui sacerdotio, Beneficiato nomine, quod in Basilica Vaticana obtinuerat, se abdicare, Roma discedere, ac Beneventum se recipere; ubi vita functus excessit è vita. Fuit ingenio eleganti, nec vulgari eruditione atque doctrina. utebatur summis viris, ac doctis, quibus tradebat se, cum multa conversatione. In iis usus est plurimum Roberto Card. Vbaldino, quicum multas sæpe horas traducebat. quorum

rum congressus neque erant taciti, nec ludicri sermones, nec rerum colloquia leviorum, sed de rebus, aut ad Philosophiam, aut ad humaniores literas, quibus ille deditus erat, pertinentibus. Plura scripsit carmina, non sine cultu ac nitore, quæ, magna cum voluptate, ab Hugone Vbaldino V. C. mihi tradita, legi: qui Vbaldinus, pro amicitia, quæ cum illo maxima intercedebat, imprimenda & edenda curabit. In poëtis sui ævi optimis numerabatur. legitur ejus carmen ad Io. Baptistam Marinum missum, & Marini ad ipsum responsio. In scribendis carminibus, cum ceterorum, sui æqualium, poëtarum, tum maxime Marcelli Macedonii consilio uti consueverat.

XLIV. IO. HONORIVS AXELIVS.

MAgna profecto memoriæ vis est, quæ, omnia, quæcunque in animo constructa atque recondita habemus, tanquam thesaurum, tuetur atque custodit. ideo magna illi habenda est gratia, ac maxima diligentia retinenda, ne unquam nos fugiat. nam, si rerum, à nobis perceptarum inventarumque, custodiam deserat, omnia continuo, quantumvis maxima, una cum illa profectionem fugamque adornabunt. In hac facultate admirabilis extitisse traditur, ille totius Græciæ facile princeps, Themistocles; cujus ex animo, quod semel in ipsum esset infusum, omnes deinceps ad egrediendum aditus interclusos obstructosque reperiebat; adeo, ut artem memoriæ, quæ tum proferebatur, repudiaverit atque neglexerit, ac gratius sibi eum esse facturum dixerit, qui se oblivionis potius quam memoriæ artem edocuisset; quod sibi quædam alte in animo infixa hærerent, quæ inde extrahi cuperet. At cum omnibus, qui literis student, hæc virtus necessaria sit, nullius tamen magis propria esse putatur, quam Iurisconsultorum. ac vere; nam, cum domus Iurisconsulti, totius sit oraculum civitatis, quomodo iis, qui consilium expetitum veniunt, satisfacere poterit, nisi omnia, quæ in ea arte continentur, quæ sunt propemodum infinita, & intelligentia comprehendat, & memoria retineat? Verum, si sola

ſola memoria, ſine judicio, optimum Iuriſconſultum poſſet efficere, nemo, mea ſententia, Io. Honorio Axelio anteceſſiſſet. tanta enim rerum omnium copia abundabat, tantum juris tum civilis tum pontificii legum numerum animo comprehenſum habebat, tam multa juris utriuſque interpretum placita, dicta, atque reſponſa collegerat, vix ut ea multorum Iuriſconſultorum memoriæ, quamvis cella vinaria aut penaria, quamvis quovis capaciores horreo, caperent. ſed ea adeo confuſe atque permiſte coacervata atque conſtructa aderant, ut nihil eſſet primum, nihil poſtremum. quamobrem illi, cum de jure conſulebatur, eveniebat idem, quod domino magnæ plenæque ornamentorum omnium domus, ſed in qua nihil ſit ſuo loco poſitum, nihil ordine collocatum, quia rerum, quæ poſſideat, vim naturamque non norit, qui, rogatus de re aliqua, vel unam rem pro altera, vel plura ſimul, quia eadem ſibi videantur, profert. Nam, cum ejus opera conducebatur, ut ſuam de ea re, quæ in controverſiam deducta eſſet, ex ſcripto, ſententiam diceret, omnia illi veniebant in mentem, quorum aliqua mire eorum, qui ad ipſum confugiſſent, cauſam adjuvabant, quædam vero, ac multo maxima ex parte, nihil plane rem, quæ in judicium deducta eſſet, attingerent. Quamobrem fiebat, ut juriſconſultorum non nemo, cui non eſſet tam lauta ſupellex, cum quiſpiam ad ipſum conſulendi cauſa, veniret, daret operam, ut antea Honorium adiret, ab eoque ſcriptum aliquod auferret, unde ille, nullo ſuo labore, magnaque cum laude, quod eſſet ad cauſam accommodatum, exciperet, quæ autem aliena ab ea eſſent, repudiaret, atque rejiceret. Atque tum fuiſſe ab omnibus judicatum memini, ſi Honorio memoriæ ingenioque par judicium contigiſſet, nihil eo futurum fuiſſe perfectius. Verum, dum ita in ea parte animi claudicaret, neque magnum in Iuriſconſultis nomen habuit, neque aliquam publici muneris partem eſt adeptus: ſolum Hoſpitalem ſuæ nationis domum (erat enim Trajectenſis,) Proviſoris nomine, adminiſtravit. in cujus etiam templo tumulatus eſt. Dixit etiam ſemel cauſam, apud Quæſitores fidei, accuſatus, quod ipſi cum hæreticis quibuſdam amicitia

eſſet,

esset, ususque literarum; verum statim, causa cognita, est absolutus; sed non ipso defendente. nam, si suæ ipsius causæ patrocinium suscepisset, ab eo judicio victus, ac notatus infamia, discessisset; quod omnes lites, quibus ille aderat, perderet; patrono illi, P. Africani hospiti, haud absimilis, quem Siculo cuidam patronum causæ cum daret, Quæso, inquit ille Prætor, adversario meo da istum patronum, deinde mihi neminem dederis. neque, qui litem alicui intendebat, vel ipse in judicium vocabatur, impensius quidquam optabat, quam ut is, quicum omnis ipsi res esset, illius patrocinio uteretur; tum enim nihil sibi patrono opus esse, sed, nemine defendente, se causam certissimam obtenturum esse, existimabat. Adeo ut Cardinalis Zolleranus Germanus, litigatori cuidam, cui favebat, die quodam clara voce diceret, Bono animo es, vicisti; nam adversarii tui causa, non alio nisi Honorii advocati præsidio fundatur ac nititur. Senex jam, fieri maritus cupiens, ludificatus à veteratoribus quibusdam, qui assecandi hominis gratia, simulaverant, matronam, forma ac divitiis nobilem, ejus esse corporis cupidam; idque adeo illi persuaserunt, ut nullis popularium amicorumque suorum admonitionibus adduci posset ut crederet, se à nebulonibus illis illudi. sed tandem, cum probe emunctus ab illis fuisset, data sibi verba esse intellexit.

XLV. ANTONIVS MARAFFA.

VIr prudens ac doctus, qui, multos ab hinc annos, vita decessit, non pessime cum iis actum esse ajebat, quibus, sive natura, sive error, eam mentem injecisset, ut se in aliqua arte esse omnium primos existiment, cum nec digni sint, qui in postremis numerentur; nam iis solis bene esse; &, quamquam aliis diridiculo sint, ipsos sibi plaudere, & ex eo, quod didicerint, cum ad id, quod est in eo summum atque perfectum, pervenisse se credant, voluptate omnium maxima perfundi. atque idem ille addebat, pessime de illo hominum genere mereri, qui eum illis errorem conentur eripere; quem 'modum ille, natus Argis, apud Horatium,

Qui

Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;

cumque jam, cognatorum amicorumque cura ac diligentia, morbum illum expulisset, graviter cum illis est questus, quod summam sibi voluptatem extorsissent, & gratissimum mentis errorem eripuissent. è contrario, maximas naturam solicitudines curasque, quibus perpetuo excrucientur, iis ingenuisse dicebat, quorum in mentibus, earum rerum, quarum studio ducuntur, impresserit speciem pulcritudinis eximiam quandam, quam intuentes, in eaque defixi, ejus ad similitudinem, orationem vel carmen conentur effingere: nam fieri, ut non solum perpetuis, sed majoribus etiam in dies crucibus torquentur; quoniam, quo longius in ea, quam colunt, arte, studio atque exercitatione progrediuntur, eo magis intelligunt, quantum absint à summis. Quæ si vera essent, neque ab eo per jocum dicta fuissent, nemo, Antonio Maraffæ, felicitate anteisset. Qui, cum vix Grammaticam didicisset, ac Philosophiam & Theologiam ne à limine quidem, ut dicitur, salutasset, optimum se putabat esse Philosophum atque Theologum; cum poëtam nullum legisset, ea se poëmata facere existimabat, quorum similia nunquam Ariostus Tassusque fecissent. nam poëma longum, Italico sermone, conscripsit, quod Sacræ hebdomadis formam seu modum appellat, quo mundi totius procreationem, sex diebus perfectam, amplectitur; aliaque etiam poëmatia, pene innumera, reliquit, oppido ridicula; quæ ille cum in Academiis, & in eruditorum cœtibus, recitaret, cachinnos omnium commovebat. quod cum, vel invidentia, vel hominum inscitia, fieri diceret, vehementer iratus, ab ejusmodi cœtibus abstinuit, neque se deinceps eruditis hominibus, ad coronam, dare sustinuit; sed, quos faciebat versus, scriptos, amicis legendos tradebat; qui, non potest satis narrari, quos ludos præberent. Erat inusitatorum monstrosorumque verborum inventor, magis quam Sisenna ille, cujus, in libro de claris oratoribus, meminit Cicero: quæ verba, partim à se inventa & excogitata efferebat, partim ab Istris, Gallis, Hispanis, Illyriis, Teutonicis, Sarmatis, atque etiam, si diis placet, Indis,

paululum

paululum immutata, mutuitabat; iiſque tum præſertim utebatur, cum verſus rhythmo, hoc eſt, ſyllaba ſimiliter cadenti, eſſet terminandus. quamobrem multorum ad illum concurſus fiebant, ſimulantium, ſe rhythmorum inopia laborare, ac rogantium, ut verbis, ſimiliter cadentibus, quibus egerent, ſibi ſubveniret. quibus ille ea ſuppeditabat, quæ deinde riderent. complura, etiam vocabula, in familiari ſermone, aliter, quam communis ferret uſus, accipiebat; ut, cum loca fœda, inculta, ac ſordida, loca pathica vocabat, homines autem, nefario illo crimine infames, ſommeticos appellabat. Expetebatur vehementer in amicorum hilariorumque hominum conviviis, ut aliquem ſibi ex eo ludum jocumque compararent: quibus ille, verſutus & callidus, non ſolum, non ſe parabat ut rideretur, ſed eos ultro irridebat: ut, cum olim, in convivio, ſal illi in os quidam inſeruiſſet, dixiſſetque, Accipe ſal ſapientiæ, ille repente ahenum, plenum aquæ, quod ibi erat, arreptum, totum in illum invertit, inquiens, Et ego te baptizo. Ac, ne exiſtimarent homines, ipſi verba dare ſe poſſe, denunciabat illis, ſe quadam eſſe ſcientia præditum, qua in animos omnium penetraret, quæque illi in eo verſarent, agnoſceret; quam ſcientiam, unico verbo, occultam appellabat; itaque ſibi occultam eſſe ajebat. Simul ac è Calabria, ubi honeſto natus eſt loco, Romam ſe contulit, dedit operam, ut in Sodalitatem eorum exciperetur, qui, eadem domo eodemque cibo utentes, doctrinæ Chriſtianæ rudimenta pueris tradunt. ac bene cum illo actum eſſet, ſi, uſque ad extremum vitæ ſpiritum, ſe in ea Sodalitate continuiſſet; non enim habuiſſet neceſſe, in ſumma rerum omnium inopia Romæ, in valetudinario Conſolationis, vitæ finem facere. Sed homo, libertatis in primis cupidus, nullis voluit ſe legibus adſtringere, nullum certum vitæ genus ad arbitrium aliorum ſequi; ſed, cum illi idem propoſitum eſſet ac Regibus, ut ne cui pareret, neve qua re indigeret, primum non difficulter obtinuit, ut nulli ſerviret; alterum aſſequi non poterat, ut non egeret. nam ad egeſtatis terminos, ab adverſæ fortunæ tempeſtate, ſive potius à cupiditate otii, ac laboris odio, adactus; ubi ne, fame

fame enectus, conficeretur, cogebatur, in aliorum misericordiam confugere, & siccus ad unctos accedere. quam ad rem, multorum illi fuerunt amicitiæ expetendæ; ad quas suis sese carminibus insinuabat, tantumque ab eis auferebat, quantum esset, ad vitam parce & in pannis traducendam, satis. Sed, ut eo, unde digressi sumus, revertamur; cum ille ex Sodalium eorum, de quibus diximus, numero se exemisset, literas à Clemente VIII ad omnes Europæ Episcopos impetravit, ut, quacunque doctrinæ Christianæ, rudibus & ignaris ejusdem, tradendæ gratia iter faceret, hospitio, viatico, rebusque omnibus, ad necessarium usum, juvarent. Atque eorum sumtibus bene viaticatus, Italiam, Galliam, Germaniam, Poloniam peragravit. Illud vero mirum accidit, quod, cum Theologiæ ignarus, multos de rebus divinis sermones habuisset, multa etiam, tum soluta oratione, tum versibus, scripsisset, nullum illi verbum excidit, quod hæresin saperet. Erat vir probus, religiosus, pius, ac fide optima. habitum, quem ab iis Patribus, quibus nomen dederat, acceperat, nunquam deseruit; unde P. Antonius ab omnibus appellabatur.

XLVI. AVGVSTINVS PALLAVICINVS.

MVltas adolescentiæ vias ostendi, fallaces ac lubricas, quibus illa insistere, aut ingredi, sine casu aliquo aut prolapsione vix possit, tum vix paucos inveniri qui directum illud ad virtutem iter teneant, neque in cœnosas illas, ac vestigia fallentes, quas diximus, vias, deflectant, utinam falso jactaretur, nec ingentibus sceleribus flagitiisque, in quæ innumera adolescentium multitudo sese ingurgitat, id altius, quam necesse sit, veritate niti, constaret. Quod autem Augustinus Pallavicinus, Ianuæ, nobili loco natus, nunquam pessimis illis factis studuerit, quorum est affinis adolescentia, Philosophiæ habenda est gratia, cujus ille quasi blandimentis delinitus, voluptatum illecebras repudiavit, neque eas immigrare suum in animum, sivit. Vt,

qui Philosophiam, vitæ magistram, expultricemque vitiorum, dixerit, probe, quanta in ea vis insit, intellexisse videatur. Augustinus igitur, simul ac Romam Ianua venit, ea ætate (erat enim admodum adolescens) quæ ætas haud difficulter capi jucundissimarum rerum varietatibus solet, noluit, in tam corrupta civitate, tritas aliorum adolescentium persequi vias; non sibi fas esse duxit, in amore ac voluptatibus, præsertim cum honesta ac liberali facie esset, adolescentiam suam collocare; sed sibi utilius existimavit, illud vitæ quasi ædificium extollere atque absolvere, cujus in patria fundamentum substruxerat, auctore & quasi architecto P. Marcello Pallavicino, patruo, ex Societate Iesu; cujus extant ingentia in eam Societatem merita. Quæ ædificatio, ut recte succederet, ac sibi usui, aliis exemplo esset, tradidit se Societatis illius magistris, tanquam fabris, ut ab iis exædificaretur, expoliretur & ornaretur. Neque illi materiæ aut operæ parserunt suæ. uam, ita eum brevi philosophiæ præceptis excultum reddiderunt, ut perfectus Philosophus evaserit, neque ipse magistrorum sedulitati, sua diligentia studioque, deerat, ut etiam illorum in se erudiendo industriam, ingenii celeritate, præcurreret. Ejus ingenii fructus est nobilis illa, in libros Physicorum Aristotelis, paraphrasis. Patuisset illi, ob generis nobilitatem opesque, quibus præstabat, ad honores aditus; sed quo Philosophiam, quam sibi, tanquam sponsam, adjunxerat, arctius amplecteretur, procul à Rep. abesse statuerat, ædesque, Capitolio proximas, amœno sane loco, conductas habuit. Sed, quos uberiores ejus ab ingenio fructus nos capere oportebat, mors eos, tanquam calamitas aliqua, intercepit. quam illi mortem, neque amœnus neque salubris, in ipso ætatis flore, peperit locus, in quem alieno anni tempore, animi gratia, secesserat.

XLVII. FRAN-

XLVII. FRANCISCVS ALCIATVS.

MAgnum, ab Andrea Alciato Mediolanensi Iurisconsulto, Alciatæ familiæ ornamentum ac decus effluxit; cujus virtute, toto orbe terrarum, in subselliis, in tribunalibus magistratuum, in Gymnasiis, in scholis, in Iurisconsultorum libris, Alciati nomen celebratur. Hic, princeps ex omnibus, ausus est Iurisprudentiam, multorum seculorum barbarie infuscatam, nitori pristino reddere. hic est adortus, eandem, barbarorum injuria, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta, squalore ac pannis obsitam, ex iis sordibus, in quas conjecta erat, extrahere, & majorum suorum regno collocare. hic, omnium elegantissimarum artium, tum Græcarum tum Latinarum, excultissimus, tantum animi habuit, ut non dubitaverit, vulgarium Iurisconsultorum turba reclamante, ac contra nitente, ea illi omnia ornamenta, tanquam jure judicioque, repetere, quæ, per summam illorum, quorum fidei commissa fuerat, injuriam, amiserat; adeo ut nihil sit illa hodie excultius, nihil politius, nihil ornatius. Ejus postea exemplum secuti, Duarenus, Connanus, Budæus, Cujacius, Donellus aliique, conati sint, operi, quod ipse inchoaverat, ac fere ad extremum usque perduxerat, tanquam fastigium imponere. Ex hoc germine exorti plures postea ex eadem familia extiterunt, qui partam ab ipso gloriam, multis partibus auxerunt. atque, ut de aliis taceam, uno Terentio Alciato, ex Sodalitate Iesu, mea definietur oratio, qui omnem omnium bonarum artium vim varietatemque cum sit scientia & cognitione complexus, eandem cum orationis elegantia ornatuque sociavit, plures annos in Gymnasio Soc. Iesu, auditores, quorum magnus ad eum numerus confluebat, Theologicis ac Philosophicis disputationibus erudivit, nunc, laboribus illis egregie functus, maximarum rerum consultationibus adhibetur; ubi illa ejus vis ingenii doctrinæ, & eruditionis, quæ in illo scholastico pulvere & literaria quasi pa-

si palæstra, admirationis ac delectationis plurimum habuit, in solem atque aciem, hoc est, ad usum Reip. translata, ita utilis atque adeo salutaris invenitur, ut hanc ex Vrbano VIII Pont. max. vocem expresserit, nempe, P. Terentium esse Cardinalatu dignissimum. Ab Andrea igitur Franciscus, de quo instituimus dicere, prodiit. hic insitum generi ingenium ad Iurisprudentiæ studia conferens, tantam est facultatem adeptus, ut dignus sit habitus, qui cum Andrea, à quo parens ejus omnium bonorum heres fuerat institutus, compararetur, ac, propter excellentem doctrinam, Mediolani, in Collegium Iurisconsultorum cooptatus fuerit; ad quod nemini adspirare licet, nisi illi, qui sit in ea facultate perfectus. Sed ea exuperantia doctrinæ, magnis stipendiis, conducta est à Papiensi Gymnasio, ut ibi, quod de ipso redundaret, in alios sese transfunderet; nimirum, ut jus civile doceret. Quod, quasi solum ac fundamentum ejus amplitudinis fuit, cum id illi docendi munus, conjungendæ cum Carolo Borromæo amicitiæ, qui, mortuus, in Sanctorum numerum relatus est, materies extiterit. etenim ille Papiam, una cum aliis, venerat, ut Francisci sapientiæ fontibus irrigaretur. At bene ac præclare cum illo actum est, si, quantum Carolus de illius doctrinæ præceptis arripuit, tantum ille de Caroli sanctitatis indole hauserit. Sed Carolus, in referenda magistro suo gratia, non est passus desiderari à se officium suum. nam Io. Antonio Mediceo, avunculo suo, ad Pontificatus max. culmen evecto, evocavit eum Romam, & amplissimis muneribus exornavit: ac primum perfecit, ut Datarius constitueretur; quo munere, non alterum fere in aula Romana invenias, quod negotii plus exhibeat, quod auctoritatis plus habeat, quod fidei plus exigat: illa enim est provincia, quæ diligentissime mandatur à summis Pont. neque quisquam eligitur, nisi is, cui illi maximam rerum suarum fidem habeant. Dedit operam deinde Carolus, cum provinciam illam, ex animi sui sententia, administrasset, ut in Collegium Cardinalium cooptaretur. Cooptato autem, quoniam tantæ ingenii vi negocium deesse non poterat, multæ aliæ provinciæ sunt demandatæ, nempe Gymnasii Romani

mani cura solicitudoque, ut illud una cum Cardinalibus, Morono, Cornelio, Sirleto, in clientelam fidemque reciperet. cui etiam M. Antonius Muretus, omni virtutum genere cumulatus orator, tantum tribuendum esse statuit, ut, in quadam oratione, quam, in Æde S. Eustachii, de præstantia literarum habuit, ipsum & Sirletum, ornamenta seculi, firmamenta literarum, domicilia virtutis & eruditionis, appellet. Tum, patrocinium & clientela Regni Hiberniæ, ut dicitur, commissa & tradita; tum, universæ familiæ Franciscanæ patrocinium; quæ familia, patronis suis, plus fortasse negotii exhibere solet, quam centum aliæ simul. postremo, ne longum faciam, Carthusianorum ordinis tutelam custodiamque recepit. In quibus omnibus provinciis recte administrandis, morbo interiit, ac tumulatus est in Æde, quam Romæ Carthusiani, in Thermis Diocletiani, Deiparæ Virgini dedicatam habent.

XLVIII. ASCANIVS COLVMNA.

NOn falso à quibusdam dicitur, raro naturam filios à similitudine parentum abstrahere, si consuetudo tamen eos & disciplina degenerare non sinat; itaque vix unquam contingere, ut navo, prudenti, industrio, proboque parenti, iners atque impurus & improbus filius existat. nam, ut ait Horatius,

& bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quod in Ascanio Columna, M. Antonii filio, qui Turcas classe devicit, deque illis gloriosissimum triumphum reportavit, apparet. nam ille, hereditario quasi jure, naturam admirabilem habuit, non quidem ad bellicas artes, à quibus eum suscepta vitæ ratio avocabat, sed ad humanissima studia, omnesque, dignas homine nobili, vel principe potius viro, disciplinas. præterea, ab omni lucro abhorrens, ad liberalitatem, omnemque vitæ am-

plitudinem, fuit mire propenſus; adeo ut, ex ſuis vectigalibus large detraheret, quod literatorum hominum, quorum erat ſtudioſus in primis, uſibus adderet. nemo erat Romæ vir doctus, nemo liberalibus ſtudiis paululum deditus, quin eum ad ſe vocaret, in amici loco haberet, denique officiis beneficiiſque omnibus amplecteretur. Admodum puer, forma fuit egregia; in quam Aurelius Urſus, poëta ſingularis, eleganti carmine, luſit; cujus hæc erat ſententia, quod Venus, ſimilitudine formæ decepta, ſuum eſſe Aſcanium exiſtimans, ivit, ut arctis eum circumplicaret amplexibus, ſed poſtea, errore detecto, *Riſit*, &, *Aſcanius ſic meus*, *inquit*, *erat.* Etiam tum adoleſcentulus, in aula ædium ſuarum, Philoſophicis diſputationibus, doctiſſimos Urbis Philoſophos, tanquam in aliquod certamen contentionemque, vocavit: quo ex certamine magnam eſt laudem conſecutus, & ad ſtudium illud diſcendi, quo flagrabat, vehementius exarſit. Itaque Salamanticam ſe contulit; ut ibi, apud exquiſitos è toto orbe terrarum magiſtros, uberius copioſiuſque, omnium rerum magnarum atque artium ſcientia pectus impleret. Quibus expletus ſaturatuſque, Regis Philippi II aulam petiit. nec ſe illuc profectum eſſe pœnituit. nam doctrinæ elegantia, ac ſermonis gravitate ſuavitateque, ac recenti parentis ipſius memoria, omnium, qui ante ipſum in Hiſpania fuerant, maximi, animum ad ſe convertit. ac cepit adeo, ut ille à Sixto V in collegium Cardinalium cooptandum ipſum curaverit, tum ad oratorem ſuum ſcripſerit Romam, ut ne quid deinceps cum ſummo Pont. negotii ageret, quod non antea cum Aſcanio Card. Columna communicatum habuiſſet. quamquam poſtea, invidorum calumnia, tantum Regis beneficium fuerit illi ereptum. Atque utinam non etiam, cum doctrina, plura ex Hiſpania, Regni illius procerum mores ſecutus, Romam aſportaſſet, quæ apud nos partim ridicula, partim levia ponuntur; profecto, majori in honore ac laude fuiſſet. Ea autem, quæ, quoniam à noſtris moribus abhorrent, hominum animos offendebant, hæc erant: Abaco menſæ in qua pranderet vel cœnaret, lecto ubi cubaret, ſellæ ubi ſederet,

ret,

ret, omnibus denique locis ubi agendum sibi aliquid esset, umbellas, serico auroque contectas, impositas habere; tum, ab ephebis, quorum magnum apud se numerum habebat, prandium quod pranderet, caligas & femoralia quibus indueretur, afferri, ac, positis humi genibus, tradi jubere. tum, parentis clarissimi nomine, ad aliorum contumeliam, abuti videbatur: nam, cum primum Basilicæ Lateranensis Archipresbyter creatus est, atque apud Canonicos illos verba faceret, Non, inquit, habebitis Archipresbyterum, terræ filium nescio quem, ex Piceno, vel ex Liguria, (nam tum Basilicæ Vaticanæ Archipresbyter, Cardin. Picenus, Liberianæ, Ligur sed nobilissimus, erat,) sed hominem Romanum, nobilitate, splendore, divitiis civitatis, omnium clarissimæ, primum; uno verbo, M. Antonii Columnæ filium. Quamquam deinde, usu atque experientia edoctus, hæc, de quibus loquimur, partim satietate abjecit, partim experiendo contemsit, ac totum se ad Romanæ aulæ gravitatem moresque composuit. Sed levia hæc, ac nugatoria, non potuerunt nec debuerunt tot tantarumque illius virtutum luminibus officere: nam semper, vir summus, doctus, magno ingenio atque animo præditus, habitus est. Insignem domi suæ bibliothecam instruxit; cui Pompejum Vgonium custodem præfecerat. Vtebatur hominibus doctis eruditisque: & in primis Francisco Lælio Vbaldino, Franciscano strictioris, ut ajunt, observantiæ, deditus fuit. Flagrabant apud illum eloquentiæ studia: itaque laudavit Philippum II, Hispaniarum Regem, mortuum, ornata oratione, ac plena prudentiæ. Scripsit contra Cardinalem Baronium, qui, in annalibus Ecclesiasticis, multis rationibus ostenderat, Reges Hispaniarum, furtim ac de insidiis, in monarchiam Regni Siciliæ invasisse. cui vicissim Baronius respondit. Sed, cum intelligeret, Clementi VIII se esse minus gratum, adeo ut vix quisquam ex aulicis, quibus hæc Pont. voluntas nota erat atque perspecta, auderet se illi, amicitiæ vel honoris gratia, comitem addere, invitatus à Rege Hispaniarum, ut Regno Tarraconensi, pro rege, præesset, accepit conditionem; illudque, summa cum æquitatis laude, per triennium administravit:

vit: ac deinde reversus est Romam, ubi demum exiit è vita. Erat facie honesta atque decora: nisi quod ita male oculis utebatur, ut vix, ac ne vix quidem, quæ ante pedes essent, aspiceret. tum Regi Hispaniarum incredibili erat amore obsequioque devinctus, adeo ut, morti jam proximus, id illi, officiosissimis literis, nisi memini male, sua manu exaratis, significaverit; in quibus erat scriptum, non tam sibi ægre esse, quod intelligeret instare sibi finem hujus lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum, quam quod Majestati suæ, tali servo sit carendum, quo nullum unquam, nec magis fidum, nec ardentiori, in ipsa diligenda, amore incensum, sit habitura.

XLIX. MAPHÆVS BARBERINVS.

QVi ad Pontificatus maximi fastigium evehitur, in novum quodammodo hominem transire, ac novam quodammodo oris imaginem videtur induere. nam, ubi primum, summi illius honoris limen attigit, continuo mutat mores, novas cogitationes, nova consilia suscipit, novo nomine appellari se præcipit. Sixti v est hoc, hominis sapientissimi; ad quem, recens Pontificem factum, cum summus vir quidam venisset, ut tantam illi dignitatem gratularetur, à quo insignem accepisset injuriam, humaniter hominem excipiens, ejusmodi ad eum orationem habuit: Quam F. Felici Peretto, Card. à Monte alto, injuriam imposuisti, scito, te impune ablaturum; sed cave posthac, ne Sixtum v, in quem, ex fratre Felici, transivi, novo scelere, vel quemlibet alium, mihi subjectum, offendas; etenim intelliges, quid sit periculi, Sixtum v, Pont. maximum, lædere. Cum igitur Maphæus Barberinus duas imagines referat, unam Maphæi, Vrbani VIII Pontificis alteram, ea relicta, quæ est Vrbani, Maphæi solius imaginem in Pinacothecam nostram inferemus. Ortus ille est Florentiæ, familia honesta. Statim ab ineunte ætate, multa ac magna celeris ac peracris ingenii signa ostendit. Quamobrem Ro-

Romam, à parentibus missus, demigravit, ubi quamvis ad extremum usque spiritum vitæ permanserit, incorruptam tamen sermonis, quem cum lacte nutricis hauserat, antiquitatem conservavit; atque ejus vox semper Romanis auribus peregrinum quiddam olere ac resonare visa est. Sed, ubi Romam pervenit, omnibus iis doctrinis, quibus puerilis ætas informari ad humanitatem solet, institutus est in scholis Patrum Soc. Iesu, à duobus illis exquisitis magistris, Tursellino ac Beucio. literas etiam Græcas avide ac diligenter arripuit. sed ad poëticæ facultatis in primis studium à natura ferebatur; ad quod magna etiam, ab eadem, instrumenta acceperat. Ex poëtis, qui tum florebant, Aurelium Vrsum dilexit ex omnibus plurimum, eumque sibi magistrum elegit; adeoque in hac exercitatione studioque sese continuit, ut nullis negotiorum occupationibus, nullis honorum ambitionibus, sit ab eo distractus. Neque mirum, si tantam sit facultatem adeptus, ut non videam, cui ille deberet cedere, una ætate qui esset. sed, in odis præsertim, proxime ad veterum poëtarum laudem videtur accedere. Quid verbis opus est? ita puræ, ita elegantes, ita Latinæ, ita omni lepore omnique rerum ac sententiarum flore consperſæ, Patribus Soc. Iesu, sunt visæ, ut, ipso vivo, in ipsorum scholis, discipulis ad imitandum proponerentur. quod, ex recentioribus poëtis contigit ante ipsum nemini. semper enim veteres, in quibus perfectæ eloquentiæ laus continetur, aptiores sunt habiti, in quibus imitandis adolescentes primum illud ineuntis ætatis studium collocarent. At quanto fecisset rectius, si se in hoc Latine scribendi labore continuisset, neque studium suum ad EtruscasMusas transtulisset? nam, dum conatur, ceteris, in hac etiam lingua, summi poëtæ palmam præripere, inventus est, multis, longo intervallo, inferior. Accessit deinde ad honores adipiscendos, & ad Remp. gerendam, non nudus, atque inermis, nulla cognitione rerum, nulla scientia imbutus, sed omnium bonarum artium ornamentis instructus. atque initium Reip. capessendæ cepit, à supplicibus libellis Pont. max. referendis; in eorum enim ordinem, quibus id munus incumbit, adscitus est. tum, Abbreviatoris,

postea, cum divitiis abundaret, Cameræ Apostolicæ Clerici, locum ac numerum obtinuit. quo munere cum egregie fungeretur, missus est à Clemente VIII Nuncius in Galliam; cujus etiam nomine, Regis filium, de sacro Baptismatis fonte, suscepit. Et, quia apud illum Regem, omnium maximum, Sedis Apostolicæ rem feliciter gesserat, à Paulo V Cardinalis renunciatus est: qui locus illi, atque honos, ita deberi putabatur, ut nemo contradiceret. Sed non licuit tantæ hominis virtuti esse otiosæ, quod virtutis vis omnis in actione consistat; sed necesse erat, ut, qui ad Remp. gerendam à natura factus esset, traderet se totum Reip. omnemque, ad eam administrandam tuendamque, curam ac solicitudinem conferret. Quod optime Paulus V, acerrimo vir judicio, intelligens, quem Maphæi sapientia non fugerat, cujusque, maximis gravissimisque in rebus, periculum fecerat, ex Musarum hortulis, ubi, à negociis publicis feriatus, interdum se oblectabat, eductum, in arduam sane difficilemque provinciam transtulit, nimirum Bononiam, ut eam, Legati nomine, administraret. quibus postea partibus cum fide diligentiaque transactis, Signaturæ eum justitiæ, quam vocant, præfecit. Atque in omnibus his muneribus, quidquid illi vacui temporis à negociis publicis dabatur, totum eruditorum hominum, sine quibus nullam esse vitam duceret, consuetudini colloquiisque concedebat; ut minime dubia, planeque explorata spes esset, si unquam ad summam amplitudinem pervenisset, nihil fore literatis hominibus felicius; neminem enim circa se habiturum, neminem honoribus amplificaturum, nemini ea munera, quæ debentur industriæ, mandaturum, nisi qui sapientiæ, præ ceteris, gloria excelleret. Quemadmodum jam eam, quam de ipso commoverat, expectationem expleverit, dicent alii; qui Vrbani VIII Pont. Max. imaginem, diserta oratione, tanquam coloribus, pictam, expressuri sunt.

I. FRANCISCVS BENCIVS.

ET propositi nostri ratio, & grati erga eos, qui optime de nobis meriti sunt, animi virtus, & illorum excellens in omni humanitatis genere laus, à nobis exigit, ut egregia, trium præstantissimorum è Societate Iesu hominum ingenia posteritati mandemus; quamvis suis ipsi scriptis assecuti sint, ut immortalem nominis sui memoriam efficerent. Etenim, ex ipsorum ludo, tanquam ex aliqua eloquentiæ officina, cum ea, quantulacunque in nobis est, facultate prodivimus. Atque exordiamur à Francisco Bencio; qui, ante quam in Societatem Iesu veniret, Plautus appellabatur, ab Aqua pendente. Hic, admodum adolescens, in disciplina M. Antonii Mureti, qui tum eloquentiæ omnisque elegantis doctrinæ princeps habebatur, educatus, atque Græcis ac Latinis literis institutus est. ex quibus, quasi fundamentis, ea illi eloquentiæ & eruditionis ædificatio extructa est, quæ pervenit ad summum. Verum ille, id quod raro usu venire videmus, summam eruditionem cum summa probitate, non ex certo tempore, sed ab ineunte ætate, suscepta atque exculta, conjunxit. Atque, ut eloquentiam, ad quam non minima, à natura, adjumenta se habere intelligebat, doctrinarum studiis instrueret, sine quibus verborum volubilitas inanis atque irridenda est; quasi ad earum mercatum, ad Gymnasium Romanum, & ad scholas Soc. Iesu, se contulit, ut Iurisprudentiæ ac Philosophiæ præceptis institueretur. sed, in eo mercatu, illud etiam mercimonium est nactus, quod, divini numinis instinctu compulsus, fuerit coactus, venditis rebus, quæ habuerat, omnibus, emere. Quæ res, quoniam continet aliquid, dignum admiratione, quodque Dei in eos, quos sibi elegit, providentiam maxime referat, non est prætereunda silentio. Iam Romæ septennium commoratus fuerat, cum, die quodam, in Æde Deiparæ Virginis Annunciatæ, Collegii Soc. Iesu, sacramento Pœnitentiæ, peccatorum sordes ablueret, visus est vocem, in hæc verba, audire, Et tu quoque aliquando, religiosorum istorum numerum augebis.

Quam

Quam ille vocem, primo neglexit, nec per aures penetrare in animum fivit, fed in fuis Iurifprudentiæ ac Philofophiæ ftudiis fefe continuit; quo, eorum præfidio, ad opes honorefque aditus fibi muniret. Quapropter omnes arctioris vitæ cogitationes, utpote confiliis fuis inimicas, quantum poteft, abire jubebat ex animo. Sed fruftra. nam, quæ infcitia eft, adverfus ftimulum calces? Feriis enim, Chrifto ab inferis refurgenti facris, cum, ex Ecclefiæ præcepto, Chrifti corporis Sacramenta fumfiffet, fenfit, fe tanta vi impetuque à fuperioribus illis cogitationibus impelli agitarique, ut, cum ferre non poffet, eas neceffe habuerit illi, qui fibi erat à confeffionibus, aperire. Inter hæc, quædam res incidit, quæ homini, ad perfectioris vitæ terminos properanti, quædam quafi calcaria addidit. etenim, multorum eft ad eum literis perlatum, matrem, quam præcipua amoris fui parte complectebatur, lethali implicitam morbo, ita periclitari, ut, de medicorum fententia, pronunciatum effet, nullam in ea fpem falutis reliquam effe. itaque, advolat in patriam, ventis atque avibus ocius. fed, in itinere, eam comperit diem obiiffe fupremum. ex quo nuncio, ita ab intimo quodam animi dolore oppreffus eft, ut omnia eum folatia deficerent. cumque lacrimarum fluctibus pene obrueretur, à Chrifto, cujus crucifixi imaginem oculis fubjectam habebat, fumma vi & ardore animi, opem auxiliumque expetiit. qua in precatione, fenfit fibi, priftinæ vocationis memoriam refricari, animumque, ad propofitum, Societati Iefu nomen dandi, renovari revocarique. in qua fententia eo libentius manfit, quod acceperat, illud unicum matris fuæ votum fuiffe, ut in Societatem Iefu ingrederetur. Ac, ne longum faciam, fenatu confiliorum fuorum in animum convocato, & rationibus diligenter examinatis, quæ ipfum, aut fententiam mutare, aut in ea permanere, fuadebant; cum horam integram, in ea deliberatione, confumfiffet, Chrifto, vocanti fe, atque adeo attrahenti, manus dedit. In Societatem Iefu recepto, nihil fuit antiquius, quam ut Mureto magiftro, laboris, quem in ipfo erudiendo fufceperat, gratiam referret: neque habuit majus precium, quod illi perfolveret, quam ut per-
fuaderet,

ſuaderet, ut, ſacris initiatus, vitam, eo loco atque ordine dignam, exigeret. In quo fuit felix. nam impetravit, eumque, cohortationibus ſuis, ita mores mutare coëgit, ut eſſet omnibus exemplo, ſanctiſſimeque moreretur. quem etiam mortuum laudavit, luculenta oratione, quæ extat. Quanti autem Muretus Bencium faceret, declarabant honorifici, quos de illius eloquentia, eruditione, ac doctrina, ſermones habebat, ut etiam laudum ſuarum ſummam in eo collocatam haberet, quod, qui ad Bencium audiendum confluerent, ad Mureti auditorem atque alumnum ire, ſe prædicarent: declararunt etiam Ariſtotelis Rhetoricorum libri duo, quos, à ſe in Latinum ſermonem converſos, illius nomini dicatos emiſit: quos etiam libros Bencius, publice, me audiente, ejuſque dicta excipiente, interpretatus eſt. Erat multi laboris multæque induſtriæ; quibus rebus, eximiam dicendi vim, & minime vulgare eruditionis genus, eſt aſſecutus, præterea ſummam apud omnes literatos exiſtimationem ac famam, à quibus conſulebatur, frequenter audiebatur, ac certatim diligebatur. Fuit etiam ſummis viris, multiſque Cardinalibus, apud quos literarum ſtudia vigebant, eximie carus, ab eiſque magno in honore habitus. in quem illud extat Cæſaris Cardinalis Baronii elogium: *Franciſcus Bencius, vir maxime pius, & inſigniter eruditus, qui, & Muſas reddidit Chriſtianas, & graviore concentu canoras.* Neque tamen, ex hoc hominum favore & gratia, ejus unquam elati ſunt animi, aut unquam illi aliquid arrogantiæ acceſſit; ſed humilis ac demiſſus, ea gloria, quamvis virtute parta, minime delectabatur, totamque abjiciebat, atque deponebat. Erat ingenium mite, apertum, ac ſimplex, nullaque ſimulationis arte fucatum. quæ res magnum ſibi omnium amorem & ſtudium conciliabat. Sed, cum plures annos Romæ, in Gymnaſio Soc. Ieſu, Rhetoricam docuiſſet, aliquot etiam Ariſtotelis Moralium libros, magna cum laude, interpretatus eſſet, tandem gravi morbo cœpit urgeri. ex quo, cum fortaſſe præſagiret, ſe non eſſe convaliturum, quemadmodum P. Franciſcum Carrettonium tum mihi dixiſſe memini, volentibus eum adire, hanc legem indixit, ne alios ſermones, niſi

nisi de rebus spiritualibus ac divinis, inferrent, ceteroqui eorum salutantium officia se nihil morari. Vixit annos duos & quinquaginta: quorum duo & triginta in Societate consumserat, cum, annos natus, non amplius viginti, se in ea Christo mancipasset. Multa scripsit egregie, tum soluta oratione, tum versibus. Quæ autem mandata sunt typis, hæc enumerantur. Annuarum literarum, de rebus Societatis, volumina quatuor. Quinq; Martyres, poëma heroicum. Orationum, & poëmatum, volumina duo. Ergastus & Philotimus, drama, quod magno apparatu datum est in aula Gymnasii Societatis ejusdē, cum, in literario certamine, victores corona ac præmio donarentur.

LI. HORATIVS TVRSELLINVS.

SEquitur vir alter eximius, Horatius Tursellinus, Romanus, in quo, dubitari posse videtur, quid plus laudis habuerit, num humilitatis virtus, an politissimarum literarum elegantia. in utroque enim harum virtutum genere, mirum in modum excelluit. At, si rationum momenta, non solum artificis statera, sed etiam populari, ut dicitur, trutina expendantur, humilitati ejusdem palmam dandam esse reperietur. nam, esse quantumvis disertum, atque etiam eloquentem, quamvis res difficilis inventu sit, tamen naturale quoddam est bonum; at, sentire, se ceteris superiorem esse, neque tamen pati, se animum altius attollere, sed potius illum demissum, atque omnibus subjectum habere, divinitatis cujusdam esse censetur. Neque id obscurum aut latens, sed maxime est perspicuum ac patens. etenim disciplina hæc, se ceteris summittendi, ex divinæ sapientiæ thesauris depromta. Christi Salvatoris nostri verbis, sed magis exemplo, commendatur ac traditur; qui, cum, utpote Deus, natura, imperio, æternitate, par ac similis Patri, hujus virtutis usum atque experientiam habere non posset, quasi mortalibus invidens tantam felicitatem, se mortalem immortalis effecit, in eamque humilitatis altitudinem conjecit, in quam nemo adhuc pervenit. Tursellinus igitur, civis Romanus, nec obscuro inter suos natus loco, cum præstaret ingenio, ac posset,

possset, in ea Sodalitate, in quam se adscribendum curaverat, vel Remp. capessere, ascendens gradibus magistratuum, vel, gravioribus disciplinis operam tribuens, honestiorem docendi provinciam obtinere, aut ad majora negotia adhiberi, in literarum humaniorum studiis continere se maluit, atque anno CIↃIↃLXII, quo anno, Societatis Iesu institutum amplexus est, quoniam id ad majorem Dei gloriam redundaturum intelligebat, facultati illi se totum addixit, cujus in sinum, à primis temporibus ætatis, sua eum voluntas studiumque contulerat. Itaque superioribus (licet enim hoc) se promtum exhibuit, ut omne curriculum industriæ suæ, usque ad extremum vitæ spiritum, in erudienda exercendaque, in bonis literis, adolescentia ac juventute conficeret. Intelligebat nimirum, quanta vis in prima puerili illa institutione, ad reliquum vitæ cursum inesset. Quod ita apte eleganterque faciebat, ut nihil aptius. nam in iis scriptionibus, in quibus adolescentes exercebat, nihil continebatur, nisi sacrum, religiosum, ac pium; & ex iis etiam ethnicis auctoribus, quos interpretabatur, plures sententias eligebat, fusiusque explicabat, quæ illis, ad mores componendos, ex usu essent. Sed quid mirum? proximus S. Ignatii Lojolæ, ordinis auctoris, temporibus extitit, cum Socii inter se de humilitate, patientia, probitate, deque omni virtute certabant, atque ipsius Ignatii sanctitas, qui omnia solitus esset ad majorem Dei gloriam referre, recens in suorum memoria hæreret. Narrabat mihi P. Stephanus, cum ille, ad veterum poëtarum obscœna vel amatoria carmina, præsertim Tibulli, ad Latinæ linguæ notitiam legenda, accedebat, ne quod humani generis hostis, ex ea lectione, animæ suæ vulnus infligeret, solitum esse antea, positis humi genibus, humili demissaque ad Deum oratione sese munire. Docuit Romæ juventutem, annos viginti; quorum postremo, ejus ego auditor fui, atque elegantissimæ orationi interfui, qua commemorabat, se, tanquam emeritis stipendiis, docendi labore solutum, missionem impetrasse, vel tanquam equum, senectute confectum, liberam per agros evagandi potestatem obtinuisse. Quamquam in hoc errabat: nam, cum

cum hæc loqueretur, vix quinquagesimum annum attigerat. Non desiit tamen in Collegio Romano privatim multos erudire, qui postea optimi dicendi magistri extiterunt. Partem etiam aliquam, in sua Societate, publici muneris attigit. nam Seminarium Romanum, Collegium Florentinum, & Lauretanum, Rectoris nomine administravit. Laureti autem, mortifero morbo implicitus, ac jam depositus ac desperatus, Deiparæ Virginis patrocinio, in cujus opem auxiliumque confugerat, (ita enim ejus egregia in Virginem pietas nos credere persuadet,) amissam valetudinem recuperavit; sed demum anno CIↃIↃCIX, VIII Idus Aprilis, è vita emigravit, si ætatem spectemus (erat enim annos natus quatuor & quinquaginta,) nondum morti maturus. Multa edidit, in quibus incorrupta Latini sermonis sanitas, & Ciceronis elegantia, quem sibi ad imitandum proposuerat, tincta, apparet oratio; De vita S. Francisci Xaverii lib. VI; Epistolarum ejusdem lib. IV; Lauretanæ historiæ lib. VIII; Literas annuas Soc. Iesu anni CIↃIↃCIII; De particulis Latinæ orationis; Nomenclatorem vocum Latinarum; Orationem funebrem in morte Gregorii XIII; Epitomen historiarum à mundo condito, lib. X.

III. HIERONYMVS BRVNELLVS.

HVic æquum erat, corporis staturam, virtuti parem, contigisse. erat enim corpore pusillus, in quo sæpe ab auditoribus suis irridebatur, sed virtute & eruditione magnus. Hebraicis, Græcis, & Latinis literis, apprime doctus: quas omnes linguas, multos annos, in Gymnasio Rom. Soc. Iesu, magna cum laude, docuit. Latine autem, ita scienter, ita nitide, eleganterque scribebat, ut proxime ad veterum oratorum laudem videretur accedere. Nihil erat, in ejus oratione, nisi purum, nisi sanum, nisi Latinum; nullum verbum, nisi, tanquam tesserulæ in emblemate vermiculato, suo loco positum; nihil confusum, aut obscurum, sed recte disposita, atque perspicua omnia. Abfuit quidem ab eo vis illa oratoria: itaque orationes nunquam scripsit, quod

quod sciam, sed præfationes tantum, & epistolas; in quibus mira hæc, quam dico, sermonis puritas & elegantia deprehenditur. Erat præterea in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque, prudentissimus. quamobrem multi viri doctissimi, ejus judicio atque censuræ, sua scripta subjiciebant; neque, quod ipse correxerat, defendere audebant. Hoc correctore ac judice utebatur Fulvius Vrsinus, vir, nostra ætate, eloquentia & eruditione clarissimus. Ego quoque eloquentiæ studium, annos plures, Philosophiæ, Theologiæ, ac Iurisprudentiæ, quibus artibus assiduam operam dabam, occupationibus intermissum, hoc rursus summo auctore & doctore renovavi. Ac tanta erat in homine humanitas atque benignitas, ut neminem, qui ad ipsum venisset, respueret, sed humaniter omnes exciperet, seque illis ad docendum daret. Cujus ego, in docendo instituendoque, patientiam satis mirari non possum, cum importunitatis meæ venit in mentem, qua, extremis ejus vitæ annis, eram illi molestus. nam, cum discendi studio flagrarem, nullus fere dies abibat, quin me illi, cum scriptione aliqua, sisterem, ut ab eo corrigerer; neq; unquam repulsus, tristis domum redivi. Atque hæc ejus in docendo facilitas eo erat gratior, quo, sine arrogantia, ad aliorum scripta emendanda, videbatur accedere. Sed totum hoc caritati illi, omnes juvandi, qua intus æstuabat, referendum erat acceptum. erat enim vir optimus, atque sanctissimus, & iis præditus moribus qui discuntur in ea Societate, cui pene ab ineunte ætate nomen suum dederat, ubi annos quadraginta & octo ita exegerat, ut, tū sociis suis, tum aliis, exemplum esset, innocentiæ, probitatis, modestiæ, virtutumque omnium. Et, quamquam infirmissimis esset viribus, tamen longior illi vita suppeditavit, quam duobus illis superioribus, Bencio nempe ac Tursellino, qui robustiore corporis firmitate esse videbantur. nam est usq; ad tertium & sexagesimum annū ætate provectus. Edidit orationes aliquot D. Io. Chrysostomi, in Latinum conversas; videlicet, de descensu Christi ad inferos, & latrone; & orationem in duodecim Apostolos; item eam, Quod nemo læditur, nisi à se ipso; Catenam in Ezechielem Prophetam, ex Sforziana bibliotheca productam.

LIII. IVLIVS SANSEDONIVS.

MVltæ me causæ impellunt, ut Iulii Sausedonii imaginem oris, in mea Pinacotheca, una cum aliorum illustrium virorum tabulis, meo rudi stylo, tanquam penicillo, depictis, affigam: primum, longa jam inde à puero, hominis notitia; quamquam nullus mihi cum eo usus necessitudoque intercesserit: tum, propinquitas, quam non inepte Terentianus ille senex, in propinqua parte amicitiæ posuit; etenim aliquot ante ejus obitum mensibus illuc viciniæ commigraveram, ubi ædes conductas habebat: postremo, domus in qua nunc habito, non solum ejus mihi memoriam refricat, verum ipsum etiam ante oculos statuit; ac videre eum videor, ad crucem, quam duabus ex trabibus compactam, in horto ædibus adjuncto, defixam habebat, in Christi Domini passionis ac mortis meditatione defixum hærere; in sacello, in quod unum ex cubiculis converterat, rem divinam facere; in bibliotheca, quam multis ex libris sibi construxerat, literis operam dare; ad B. Virginis aliorumque Sanctorum imagines, quæ in omnibus domus angulis, ostiis, parietibus, affixæ conspiciuntur, caput ac genua flectere; deniq; ex hac domo, quæ, multos annos, probitatis ipsius domicilium fuit, è vinculis corporis solutum, in cælum, (neque enim mihi aliter persuadeo) tanquam in suam domum emigrare, ut, una cum sui similibus, ævo sempiterno fruatur. nam hunc, sane amœnum, ac remotum ab arbitris, locum sibi delegerat, ut perquam similem Eremitis vitam posset exigere. Neque defuerunt, qui id illi ocium quietemque conarentur adimere. etenim adolescens, summa apud virum principem gratia, ac propterea insolentissimus, adnexas domui illius ædes, magnis sumtibus, à Domino suppeditatis, ædificaverat; unde tam multi erant illius in impluvium hortumque prospectus, ut omnes, qui illic habitarent, Iulio arbitri essent, quid suæ fieret domi: è qua ne foras ejiceretur, vix ætatis, ad extremum perductæ, misericordia, & mortis jam adventantis vicini-

cinitate, obtinuit. volebat enim adolescens ille, longius ædificando, procedere, domumque illam, cupiditatis, quæ nunquam expletur, faucibus absorbere. sed omnes ejus conatus in irritum reciderunt. nam brevi Deus ostendit, quid sit periculi, eos lædere, ac pro nihilo ducere, quos in amicorum numero habeat. ille enim vir princeps, cujus fiducia, adolescens tantam arrogantiam ac tantos spiritus sumserat, aliquot ante annos, quam ille, cui mortem in foribus jam esse putabat, est mortuus, eumque secum una paucos post menses attraxit, qui erat ipsi in amoribus ac deliciis. etenim adolescens, bonis omnibus eversus, extra eam civitatem, in qua opibus, gratia, atque divitiis floruerat, in quadam taberna diversoria, omnibus ad necessarium usum egens, excessit è medio. Sed illuc redeamus. Iulius igitur ex Sausedonia gente, vetere ac nobili familia, ortus est Senis, in Etruria; quæ civitas, ut plurima atque clarissima egregiæ sanctitatis lumina declarant, sanctorum virorum sanctarumque mulierum, fœcunda semper genitrix extitit. Quamobrem, domi conceptam, partam, educatam probitatem, una cum bonis artibus, quibus erat excultus, transtulit in urbem Romam, hoc est, in amplissimum celeberrimumque orbis terræ theatrum; ut esset omnibus spectaculo. Ac pauca quædam de eo, qui in hac Vrbe perpetuo mansit, tranquillissime senuit, ac sanctissime obiit, exponam; quæ non ab aliis, qui ipsi vidissent, accepi, sed meis ipse oculis hausi. Neque sum nescius, longe plura, mihi incognita, silentio transiri; sed, qui legerit, cum plura noverit, hanc à me jacturam rerum, animo æquo fieri patietur, si meminerit, non esse mihi propositum, clari cujusque hominis vitam, tanquam totum corpus, cernendum referre, sed oris tantum imaginem, quam maxime cum naturæ veritate certantem, exprimere. Ac primum, exceptus est inter eos Sacerdotes, qui à Sodalitate Caritatis aluntur, ut, in templo S. Hieronymi, confessiones audiant, Missæ Sacrificium faciant, ac diebus festis, solemni ritu cantuque symphoniæ, rem divinam faciant, interdum etiam sermones de rebus divinis, ad spirituales ipsorum filios, habeant. In quo contubernio

multos laudabiliter complevit annos, adeo ut nullam egregiæ cum muliere quapiam familiaritatis suspicionem dederit; nihilque commiserit, quod eam, quæ de ejus innocentia erat, opinionem aliqua ex parte labefactaret. Præfuit deinde domui illi; in cujus impluvio, S. Philippi Nerii, socios suos B. Virgini commendantis, imaginem, coloribus pingendam exprimendamque curavit, cum elogio, in quo scriptum erat, S. Philippum in ea domo Sacerdotem fuisse, ac tres & triginta ibi annos, animarum saluti strenue operam dando, consumsisse, & Congregationis Oratorii fundamenta jecisse. At tantus erat, in Iulio Sansedonio, ecclesiasticorum rituum ac ceremoniarum usus, tantus in agendo lepos ac dignitas, tanta in voce suavitas, ut fere semper, ad solemnia sacra facienda, ad vespertinas horas concinendas, Sacerdos adhiberetur. Per id tempus, Clemens VIII, Pont. Max. edixerat, ut alumni Collegii Germanici, Ius Pontificium ediscerent; quod olim, faciens iter per Germaniam, ab iis, qui ad Episcopatus ascendissent, sacrorum Canonum ignoratione, multa iniqua judicia fieri animadvertisset. ejus Iuris docendi provinciam, à Patribus Soc. Iesu demandatam, acceperat Petrus Albertinus, magis Philosophus ac Theologus præstans, quam Iurisconsultus metuendus; qui, cum in disputationibus quibusdam, à P. Lepido Piccolomineo, ejus juris peritissimo, argumento breviter arguteque concluso captus esset, sive pudore deterritus, sive quod ejus opera ab Odoardo Card. Farnesio conducta esset, eo se munere abdicavit. quod statim Sansedonius sibi delatum accepit, neque antea dimisit, quam à Paulo V factus est Grosseti Episcopus. Sed, cum neque amœnum neque salubrem in locum venisset, atq; eam fortasse provinciam, multis obseptam difficultatibus comperisset, æstuare vehementer animo cœpit, ac varias in partes distrahi. Ac forsitan hæ tentationes illæ erant, à quibus cum oppugnaretur, sibi erat visus in somnis S. Philippus Nerius dicere, ut ad ea remedia confugeret, quæ olim ab ipso didicisset. Etenim sanctissimi illius viri memoriam præcipuo quodam honore studioque prosequebatur, cui peccata sua confiteri, ab eoque consilium, ad omnes vitæ

tæ ſuæ rationes, expetere ſolitus fuerat; atque parvum illud Chriſti crucifixi ſignum ex argento, quod S. Patris, ſepultura affecti, pectori inſidet, munus illius eſt; memoris ſui erga eundē Patrem animi monumentum. Sed cum, ut antea narrabam, diutius in ea cogitatione curaque fuiſſet, tandem ſtatuit, optimum factu eſſe, Epiſcopatum dimittere, eique, unde acceperat, reddere. quod ab ipſo factum eſt ſtatim. Verum, quia nihil ſibi reliqui fecerat, unde viveret, cogebatur prope victum emendicare. multi viri locupletes ac nobiles, ejus ſanctitatis fama compulſi, ejuſdem ſumtibus largius etiam quam neceſſitates ſuæ poſtularent, ſuppeditabant. præterea, ejus inopia ſublevabatur ab iis, quos ſacris initiabat: multi enim, ob ſanctitatis opinionem, quam de eo conceperant, dabant operam, ut ab ipſo potiſſimum initiarentur. Totus erat pietatis operibus deditus; valetudinaria inviſere, ægrotantium cubilia circumire, ægris miniſtrare, lectulos ſternere, nulla in eis curandis, ne viliſſimi quidem hominis, officia defugere, loca religioſa frequentare, ea præſertim, in quibus homines, pœnis ultro ſuſceptis, in ſe deſæviunt. deinde, ligneam ſub lecto, ubi cubabat, arcam, in qua mortuus condi vellet, habebat; in eaque, una cum mitra, pontificia ornamenta, quibus indueretur, continebantur. Quibus rebus fiebat, ut vir ſanctus atque perfectus, ab omnibus haberetur. Sed tandem ex calculo, qui omnes urinæ aditus obſtructos habebat, ſumma animi æquitate, ut ſanctos viros decet, exceſſit è vita; Patribus Congregationis Oratorii Romani, heredibus relictis: ex quo nempe Deus paupertatis amatorem non deſtituerat penitus victu, rebuſque neceſſariis pluribus: utut non parum id mirati aliqui fuerint. Multa hominem, abundanti ingenio, atque affluentem ocio, ſcripſiſſe neceſſe eſt; ſed nihil extat, quod quidem ad notitiam meam venit, præter vitam B. Ambroſii Sanſedonii, ex Dominicana familia; cujus etiam imaginem, ſupra oſtium domus, ubi corporis vinculis laxatus abiit è medio, graphice depingendam curaverat.

LIV. ROMVLVS PARADISVS.

Civitas Castellana, Vejentũ urbs primaria, fere semper plures, præstantes in omnium virtutum genere, viros edidit, Philosophos, Medicos; qui, suis scriptis atque doctrinis, facultati illi, cujus erant principes, plurimum splendoris ac luminis attulerunt. E quibus, non sui modo ævi, sed alterius etiam, longe superioris, omnibus antecedit ille, cui Roma multum se debere fatetur; Alexander nimirum Petronius, qui suis civibus salubriter vivendi rationem ostendit, &, in ea urbe, ætatem, ad extremam usque senectutem, perducendi, tanquam vias aperuit. Quam multos, musicæ artis peritissimos tulit! quot poëtas, non ignobiles, dedit! In quibus non postremum obtinet locum, Romulus Paradisus, Hieronymi filius; qui à patre, una cum hereditate, miram, ad poësin, indolem accepit. Fuit enim ille, poëta sonorus ac grandis: à cujus similitudine, natura filium non abstraxit; à qua ad illud sublime ac tragicum scribendi genus ferebatur; cui etiam illa corporis proceritatem, oris dignitatem, vocis claritatem ac magnitudinem, addidit, quo grandius pleniusque, quod illi exibat ab ore, sonaret. Sui igitur ingenii viribus fretus, in Vrbem Romulus venit, non quidem omnium rerum rudis, sed, parentum diligentia, puerilibus disciplinis excultus; ut fortunam experiretur, num sibi, cupienti Remp. capessere, ad quam incitato studio ferebatur, adversatrix, an favorabilis esset. atque, ne ad honores adipiscendos, & ad Remp. gerendam, nudus veniret, nulla juris scientia ornatus, jus utrumque, civile ac pontificium, didicit, & utriusque interpretandi facultatem obtinuit. Sed, quia ita comparatum videmus, ut, qui se ipso tantum, nec pecunia, fretus, quæ sua vi perrumpit omnia, ac bonorum præmia ereptum it, adire ad Remp. velit, nugas agat, nisi aliquem ad eam aditum januamque patefecerit; videlicet, nisi apud aliquem magistratum vel principem virum, quid ingenio, quid lite-

literis, quid prudentia, efficere possit, ostenderit; perfecit, amicorum opera, ut Petri Pauli Crescentii, per id tempus, Cameræ Apostolicæ Auditoris, ab epistolis esset, suæque eidem integritatis, fidei, probitatisque specimen aliquod ederet. In quo munere tuendo, satis signi dedit, qua abstinentia futurus fuisset, si partem aliquam Reip. potuisset attingere. nam, cum à quodam, cui, nescio quid, apud suum dominũ, in beneficio & gratia impetraverat, nummi aliquot aurei essent allati, non solum ab illis abstinuit, sed oculos, iratus, avertit; non solum, qui donabat, liberaliter non est complexus, verum etiam, male verbis acceptum, insectatus est malleo, quo signum epistolis imprimebat. Quod minus mirum videretur, si factum esset ab homine locuplete ac nullius rei egente: sed, tam singularis abstinentiæ exemplum, profectum est ab eo, qui in summa rei nummariæ difficultate esset, maximisque rei familiaris angustiis premeretur. At hic spectatæ vir probitatis, Crescentio in Cardinalium collegium cooptato, ob cujusdam, gratiosi apud illum hominis, arrogantiam contumaciamque, quam ingenio liberoque animo affecti ferre non possunt, coactus est, domo illa discedere, & ad Aloysium Cardinalem Capponũ, cum eodem munere, transire. quem secutus est Bononiam, in illa ejus nobili legatione. ubi quemadmodum partes, sibi commissas ac traditas, administraverit, idemmet Cardinalis Capponus ostendit; qui, reversus Romam, Roberto Card. Vbaldino, omnium maximarum artium studiis omnisque elegantia doctrinæ expolitissimo ornatissimoque, commendavit, & ab epistolis tradidit. apud quem, dum vixit, fuit in honore atque æstimatione: neque dubium est, quin ad opes honoresque pervenisset, si non celeriter eum vita defecisset; nondum enim secundum & quadragesimum compleverat annum. Quæ mortis celeritas eo luctuosior, atque ab artium elegantissimarum studiis alienior, existimari debet, quod non licuit illi, Mezentium suum, heroicum poëma, Etrusca lingua compositum, edere; ex quo liceret intelligere, quantum vir ille ingenio præstaret; nec epistolas, ad viginti millia, typis mandare. Sed, quod caput est, ejus probitatis nul-

nullum certius adduci argumentum potest, quod nihil fere in ejus facultatibus inventum est, ut posset efferri, ac necesse eum fuerit, sine aliqua pompa, in sepulcro infimæ sortis hominum condere. Et sane non alius illi vitæ finis contigit, nisi ille, qui plerumque solet iis evenire, qui, quantumvis ingeniosi, in aulis principum virorum, fortunæ, quæ fere semper est fallax, sese committunt. Illud vero, oppido ridiculum, nulla est ratio prætermittere. nam, cum rhythmos quosdam typis mandare constituisset, illi, quem penes est facere librorum, non præcipuorum tamen, imprimendorum potestatem, ut moris est, tradidit, ut eos legeret, ac typographo excudendos dari curaret. qui, ut primum in *Paradisi* nomen incurrit, illico, non secus ac si anguem pede pressisset, exhorruit, atque, Tibi removendum est, inquit, ab hoc libro nomen istud, quod non secus ab Etruscis carminibus, tanquam prohibitum alienumque, repellitur, ut cælum, sors, fatum, aliaque ejusmodi minime usurpanda vocabula. sumtoq; calamo, *Paradisi* cognomen delevit, ejusque loco, tria puncta, hoc videlicet modo . . . substituit. eademque opera, interminatus eidem est, ne auderet, *Paradisi* nomen, in eum, unde depulsum fuerat, locum restituere; nam illico curaturum se, ut opus illud inter prohibitos atq; invendibiles libros rejiceretur. Romulus, admirans hominis simplicitatem, vix se continuit, quin in risum effunderetur; sed, sibi vim adhibens, tacitus abiit. nec mora; librum typographo, cum illis tribus punctis, loco cognominis, imprimendum tradidit. cujus postea exempla cum inter amicos plura divisisset, ut quisque illi obviam venerat, Mi Paradise, ajebat, jure partam ex tuis carminibus laudem tibi vehementer gratulor. cui Romulus, admoto ad os digito, Cave; dicebat, obsecro, ne hoc me cognomento appelles, nisi postulas, librum, ex hominum manibus ereptum, impiorum sceleratorumq; librorum numero haberi. At, quodnam tibi nomen dicam esse? replicabat ille. Respondebat, *Romulo trium punctorum*; nam id mihi cognomen, vetere inducto, indidit ille, qui libros imprimendi copiam facit. Quæ res, non potest satis narrari, quos ludos aulæ præbuerit.

LV. GABRIEL PENNOTTVS.

Nobilis ac vetus, jam inde à Constantini ac B. Sylvestri temporibus ducta, Canonicorū Lateranensium familia; eorum, inquam, qui arctioris vitæ lege adstricti continentur; optimis semper ingeniis, ac præstantium eloquentia, ac multiplici literarum genere, virorum copia, floruit: qui, non suæ modo familiæ decori ornamentoque, verum etiam Ecclesiæ universæ, utilitati atque splendori fuerunt. Atque, ut, ex superiorum seculorū spaciis, orationem in hæc nostra tempora contraham; ex iis, qui in ea familia laude digni extiterunt, numerandus mihi videtur in primis Gabriel Pennottus, Novariensis. Hic, sacris literis non mediocriter institutus, multos annos, apud suos fratres, Theologiam docendi munus egregie sustinuit, ac præcipuas Italiæ civitates, Quadragesimæ diebus, non minori eloquentia, divini verbi semine coluit. Sed omnis ejus facultas præsertim perspici potest ex sacri Clericorum Canonicorum Ordinis historia tripartita; quæ, ut mea fert opinio, est ceteris ejus laudibus anteponenda. In cujus historiæ prima parte, de clericali S. Patris Augustini habitu institutoque copiosissime disserit; quibus de rebus magna semper fuit, inter eosdem Canonicos, & Eremitanos ejusdem instituti fratres, discordia, & gravis quæstio, diu inter ipsos, variis disputationibus ac libris editis, exagitata, ut etiam, ex quotidianis fere contentionibus, ad verborum quasi contumelias descenderetur; cum utraque pars, non alio D. Augustinum habitu institutoque usum esse contenderit; adeo ut summis Pontificibus fuerit necesse, edictis, eorum hominum dissensiones dirimere. In altera vero historiæ ejusdem parte, originem progressumque totius Ordinis regularium Canonicorum exponit. Tertia pars, Canonicorum Salvatoris Lateranensis, diserta narratione concludit. Fuit vir probus, suique instituti legibus obtemperans; dabatque operam, ut familiæ, quibus præerat,

ad legum earundem normam vitam moresque componerent. quamobrem multorum in se odium concitavit, quorum, cum magna esset omnium fere rerum libertas atque licentia, nemo erat, qui non ferret moleste, revocari se, & intra rationis cancellos includi. ac Romæ, cum cœnobii Deiparæ Virginis, cui à Pace nomen est, Abbas administraret, hac de causa in apertum vitæ discrimen sæpe se obtulit, cum rationes sibi referri postularet ab eo, qui multos annos pecuniam publicam tractaverat, atque in fratris, qui mercaturam faciebat, usum transtulisse dicebatur. At, die quodam, deambulanti mihi in peristylio ejus cœnobii cum uno ex illis Canonicis, quidam quasi armorum inter se concurrentium strepitus venit ad aures: cumque rogassem, quid illud rei esset, quinam inter se armis dimicarent, respondit ille, Fratres, arreptis ferramentis quæ circa cubiculi Abbatis focum essent, (erat enim hyems summa, & illuc Fratres, calefaciendi se causa, convenerant,) in Abbatem impetum fecisse; qui, fulcris focalibus, illorum impetus excipiebat propulsabatque. deniq; finis fuit ejusmodi, ut, transacta potestate, omnes eum fugerent, nec vellent aspicere; ac vix inventus est superior aliquis, qui habere in suæ familiæ numero vellet.

LVI. FLAMINIVS CERASOLA.

FLaminii Cerasolæ si patriam quæris, Bergomum; si genus, nobile; nam ejus civitatis patritius fuit; si literarum studia, Ius civile, ac sacrarum doctrinarum scientiam; si mores, optimos; si ingenium, non hebes ac tardum, sed austerum, fuisse invenies. In Latinis literis, puer, institutus est à Publio Fontana, poëta clarissimo; &, cum Romam se contulisset, educatus in domo Ludovici Cerasolæ, patrui, Basilicæ S. Mariæ majoris Canonici, hominis, lingua promti, qui nihil pensi haberet, occulta aliorum vitia palam facere, ac, nulla cujusquam injuria provocatus, aliorum existimationi famæque detrahere. Hic noctu interfectus est à suis; idque existimabatur potentioris cujuspiam opera fuisse perfectum,

ctum, in quem ille petulanti ore fuisset ausus invehere. augebat suspicionem, quod, cum pecunia, argento ac preciosa supellectile abundaret, nihil eorum desideratum sit. In Gymnasio Perusino dedit operam Iuri civili, ibique ejus artis interpretis & Doctoris nomen & facultatem obtinuit. quod arbitror fuisse causæ, cur Robertum & Hugonem fratres Vbaldinos agnosceret, atque arcta sibi familiaritate constringeret. Ac primum, Herculano Gomitolo, Perusii Episcopo, navavit operam Vicarius. tum fuit tempus, cum negociosam vitam, ociosæ, aulæ splendorem domesticis parietibus, studiorum fructus ambitionis laboribus, anteponendum esse duxit; atque ad aulicorum Roberti Cardinalis Vbaldini, quem Perusii, ut diximus, cognoverat, numerum venit; eique fuit à cognitionibus. quod antea muneris Sylvio Cardinali Antoniano præstiterat. cui, sicut & Scipioni Cobellutio Card. S. Susannæ, carus in primis fuit. Sed, aulam fortasse pertæsus, homo ad literarum studia propensus, se patriæ restituit, cum locupletem Canonicatum, Cardinali Vbaldino suffragante, fuisset adeptus. Nec factum est diu post, quam illuc profectus est, cum sui ipsum consilii pœnituit; credo, quod sæpius illi veniret in mentem, & Vrbis, quam reliquerat, magnitudinis, libertatis, magnificentiæ, ac veteris amicorum, quos ipse diligebat, & à quibus diligebatur, consuetudinis. quamobrem, repudiato Sacerdotio, ad Vrbem se contulit: &, quoniam eo animo Romam venerat, ut ibi perpetuo viveret, atque etiam vivendi finem faceret, ædes sibi quam optimas, non procul ab Exquiliis, ædificavit, easque eleganti suppellectile, & insigni in primis bibliotheca, instruxit; seque ad ea studia revocavit, quibus ab ineunte ætate deditus fuerat; nempe ad sacrorum librorum lectionem; ac, quæcunque tum Græci, tum Latini doctores, de B. Virgine, Dei matre, scripta reliquerunt, à reliquis eorum operibus excerpsit, & in plura volumina digessit: opus, rerum divinarum interpretibus utile; nam nullo pene sumtu, nulloque fere labore, quidquid ad illud argumentum attinet, uno in loco constructum inveniunt, quod deinde in concionibus ad populum agitare, ingenii & eloquentiæ viribus, possint.

Erat

Erat homo religiosus ac pius. nam, quicunque domum ejus venerant, omnes ad Christi infantuli ac lactentis sigillum, ex cera, ni fallor, affabre factum, adducebat,& ad secum Orationem Dominicam & Salutationem Angelicam recitandam, invitabat. domi hortum habebat, unde flores lectissimos, omni tempore anni, ad infantulum illum ornandum colendumque excipiebat. tum, tempore Quadragesimæ, semel in die, idque vesperi, cibum capiebat; & quotidie mane rem divinam in eo templo faciebat, quod, ex veteri Ecclesiæ instituto, ad scelerum suorum expiationem, populi frequentia, celebrabatur. Sed erat etiam iracundus, immitis; vitia hominum, sive quod ea ferre non posset, sive naturali quadam acrimonia, nullo hominum delectu habito, reprehendebat, insectabatur, majora verbis faciebat. quo fiebat, ut in multorum odium & offensionem incurreret. Habuit etiam fratrem, Ioanne Cerasola nomine, Gregorii XIIII honorarium cubicularium. Moriens, omnium bonorum suorum heredem instituit Sodalitatem suæ nationis, ea lege, ut Collegium adolescentium Bergomatum fundaret administraretque.

LVII. ADRIANVS POLITVS.

SI Adrianus Politus, M. Antonii filius, Senensis, mortuo Cardinali Cornelio, cui in scribendis epistolis operam dabat, divinare potuisset, neque errasset in eligendo, quam potissimum de duabus conditionibus, quæ illi proponebantur, persequeretur, unam, Cardinalis Sorbelloni Mediolanensis, Cardinalis Peretti à Monte alto alteram; uterque enim eum sibi expetebat; parem meritis suis fortunã fuisset assecutus. Sed maluit, ad Sorbellonum migrare; credo, quod existimaret, Pontificatui eum maximo opportuniorem, quam illum alterum, quamvis Sorbellonus ad rem attentior esset; eumque, Gregorio XIII mortuo, secutus est, in conclave euntem. ubi Cardinali Peretto, quem repudiaverat, ad Pontificatum Max. evecto, quantum conjectura erras-
set,

ſet, intellexit; ac tum, majorem ex errore ſuo dolorem ſibi ſenſit inuri, cum eum vidit, qui locum illum, nempe ab epiſtolis, quem ipſe neglexerat, occupaverat, ad Cardinales reſcribi. Sed Cardinalis Sorbellonus, cum mortem obiret, certam quandam pecuniæ ſummam inter familiares ſuos diſtribuendam legavit, pro ratione cujuſque dignitatis, & temporis, quo in ſua familia fuiſſet: verum Adrianus, ex ea pecunia, quæ ad ipſum pervenerat, uſum fructum quarundam ædium, ad ſcalas Montis Iordani, ſibi coëmit, ut iis, quoad vita ſuppeditaret, uti frui liceret; quæ ſemper omnibus nobilibus popularibus ſuis apertiſſimæ hoſpitaleſque fuerunt. Etiam tum adoleſcentulus comœdiam, quæ Deceptorum inſcribitur, compoſuit; &, quo tempore, Romæ, ſui juris ac ſpontis fuit, Cornelium Tacitum in vulgarem ſermonem convertit; ſed, cum ſibi ipſe non ſatisfaceret, rurſus illud opus limæ traditum, longe expolitius atque perfectius reddidit. Scripſit etiam librum, Lexici cujuſdam inſtar, in quem verba omnia Etruſca atque Latina conjecit, ac ſuis interpretationibus illuſtravit; qui liber acriter vehementerque oppugnatus eſt ab Academicis Florentinis, quorum plures, longo amicitiæ uſu ſibi conjunctos habebat; ſed, eruditorum fere omnium ſententia, omnia argumentationum quaſi tela, ab arce defenſionis ſuæ, fortiter ac ſtrenue, hoc eſt, docte eruditeque, propulſavit ac repulit. Sed, cum jam ab onere ſenectutis ſe gravius urgeri ſentiret, Vrbi ſe Romanæ ſubtraxit, quæ, tanquam mare æſtuans, perpetuis ambitionis aliarumque curarum fluctibus agitatur, & in oppidum S. Quiriaci ubi natus fuerat, quaſi in portum, ſe recepit; ut ibi, quod reliquum eſſet vitæ, ociose ab animo degeret. Vbi non diutius, quam annos ſex, manſit, propterea quod ejus quies crebris amicorum, ad ſe adeuntium, ſalutationibus interpellaretur. Itaque, ſæviente hyeme, Sarcianum abiit; ubi alios ſex annos, ſecum, ut dicitur, vixit, & anteactæ vitæ rationes accepti & expenſi cum Deo ſubduxit, &, quod erat reliquum de ratione, eſt conatus illi perſolvere; atque, menſe Octobri, annos natus tres & octuaginta, eſt morbo conſumtus. qui, ſuo in ſepulcro,
hæc

hæc verba, à se composita, inscribi: *Hic jacet Adrianus, M. Antonii Politi & Virgiliæ Ceinæ filius; qui in hac vita nihil maluit, quam quod fuit; utinam in alia sit, quod maxime concupivit. Ne mireris hospes, neve hoc superbe dictum putes. nam, ab adolescentia, nunquam fere medico vel advocato usus, prospera semper valetudine fuit. non enim est vivere, sed valere vita. implevit annum octuagesimum tertium, in quo primum lenta febri decubuit, & occubuit.* Dicitur fuisse ingenio acri, atque mordaci; ut propterea, judicum decreto, interdictum fuerit bibliopolis, ne librum epistolarum, quem ediderat, venalem haberent, quod in iis, in Principis illius, quem ad rem fuisse attentum diximus, aliorumque mores acriter vehementerque insectatus esset.

LVIII. CELSUS CITTADINUS.

EX omnibus rebus, quæ hominum ad se ingeniosorum studia ac voluntates alliciunt, summa atque perfecta omnis antiquitatis notitia, Celsi Cittadini, patritii Senensis, ad se operam, laborem, & industriam attraxit. Ac primum, nulla erat paulo illustrior familia, de qua ille, interrogatus, non statim esset progeniem illam, usq; ab eo, qui ejus fuisset auctor nobilitatis, memoriter proferens. Atque ad eum finem, ex omnibus publicis Senarum tabulariis, ad tria voluminum millia attente diligenterque perlegerat, ex iisque, quæ sibi usui essent, excerpserat. tum, veterum numismatum cognitionem, ita, longo usu, fuerat consecutus, ut vix nummum aliquem aspiceret, quin statim, quanti ille esset, ac cujus Imperatoris vel Consulis ætate fuisset impressus, afferret. at vero, in veterum monumentorum elogiis & inscriptionibus legendis explicandisque, ea erat eruditione ac scientia præditus, ut paucos haberet pares, qui autem illum antecederet, neminem fortasse invenisses. Ad historiam vero quod attinet, adeo omnium seculorum memoriam, quam ex libris acceperat, diligenter animo septam & custoditam habebat, ut non posset effluere;

&, si

&, si quid ex historiis repetendum esset, revocabat se in animum suum, ibique, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia videbat, quodque opus ad rem esset, excipiebat. Etruscam vero linguam ita possidebat, ita totam fecerat suam, ut nullum sit in ea verbum, vel priscū, vel novum, vel insitatum, vel ab usu quotidiani sermonis intermissum, nullū vel simplex vel translatum, quod ille non nosset; nullus dicendi modus, elegans, venustus, amœnus, cujus ille rationem non redderet. atque, ut, ad ea probanda quæ diceret, veterum librorum testimoniis uteretur, quingenta volumina, auctorum ipsorum manu conscripta, ut Petrarchæ, Boccatii, Bembi, aliorumque, sumtu, labore, ac diligentia comparaverat. Græcam linguam noverat, ad marmorum antiquorum inscriptiones, non minima ex parte Græco sermone Græcisque literis exaratas, intelligendas legendasque necessariam. Neque Græce solum scivit, verum etiam Hebraice. Multarum præterea artium elegantissimarum notitia præstabat, ut Cosmographiæ, atque plantarum. Erat optimis atque doctissimis viris deditus; itaque, quotquot, sua ætate, summæ doctrinæ & eruditionis famam habebant, usu amicitiaq; comprehenderat; in his, Franciscum Bencium, Fulvium Ursinum, Antonium Quærengum, aliosq; non parum multos. In omni vitæ genere, veteribus Philosophis par similisq; inveniebatur. ejus enim victus, vestitus, erat simplex, parabilis, sine munditiis. Neque id vitæ genus Senis solum adhibuit, ubi, annum agens septnagesimum, diem obiit extremum; verum etiam Romæ, apud summos viros, in quorum aulis versabatur, nihilo se nitidius, nihilo ornatius mundiusque, tractabat; neque dubitabat, in hominum facetorum urbanitatem incurrere, qui omnia posita in eo arbitrantur, ut scite convivium exornetur, ut ædes niteant, ut calces arcte pedibus hæreant, ut omnis ornatus hominem deceat. at ille, bono ingenio se maluit esse ornatum quam serica veste indutum, honestis moribus præditum, quam nullis inquinato sordibus amictu circundatum; quod, ut mulier inquit illa apud Comicum;

Pulcrum ornatum, turpes mores pejus cœno collinunt.
Lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant.

IIX. CLEMENS MERLINVS.

EA mihi sententia verissima semper est visa, quæ de uniuscujusque ingenio judicandum præcipit, ex eorum moribus, quibus cum ille conjunctissime vivit. Quis enim, cui nihil pensi sit, fidem frangere, ab jure, ab æquitate discedere, castitatem nihili pendere, amicus esse poterit illi, qui virtutes illas amplectatur, colat, & sanctissimas habeat? Qui à literarum studiis abhorreat, atqui omni mente & cogitatione totus in eo sit, ut, quidquid incidat in animum, velit, & quod voluerit, conetur atque perficiat; audebitne fœdus amicitiamque cum eo connectere, cujus animo nulla major sit voluptas, quam totum vitæ suæ tempus, evolvendis Philosophorum Iurisconsultorumque libris, discendi causa, consumere? Omnino sic se res habet, ut similitudines studiorum ac voluntatum, maximam ad amicitias conjungendas vim habeant, &, quod est consequens, ex amicitiis, quibus unusquisque implicatur, quale sit illius ingenium, sive probum sive malum, statuere liceat. Quamobrem, quamvis Clemens Merlinus Foroliviensis, nobili apud suos genere ortus, sua sponte, multis atque præclaris ingenii sui monumentis, satis signi dederit, egregii cujusdam animi atque præstantis; attamen, ex amicis, quibus ille deditus erat, manifeste apparebat, qualis quamq; egregia inesset homini indoles, ad omnes pulcherrimas artes ad amussim effecta. Longum esset, sigillatim omnes optimos doctissimosque viros enumerare, quos ille complexus amicitia fuerat: satis sit, uno verbo ponere, tot eos fuisse, quot ætas hæc extulit. Atque, si nulli essent, quos proferre possemus, solus Fabius Chisius, vir domi suæ nobilissimus, sanctissimis moratus moribus, ab ingenio, doctrina, & eruditione locupletissimus, rebus gestis, multisque provinciis, pro Ecclesia Romana, summa cum abstinentiæ, probitatis, prudentiæque laude, administratis, longe clarissimus, quo ille est usus familiarissime, posset ipsi, egregii & excel-

excellentis viri opinionem famamque conficere. Sed, quamquam magna hæc Clementis sit laus, tamen foris expetitur. habuit etiam apud se alia multa, sui ipsius propria, in quorum societatem non alius se insert. Multæ in eo literæ & exquisitæ; nec deerant nostræ hæ liberalissimæ humanissimæque; adeo ut, tum Latine, tum Etrusce, docte eleganterque perscriberet. aderat Philosophiæ, ac præsertim Iuris civilis, scientia, cujus usum Chisius ab illo, doctrinam à magistris, accepit; summa sermonis comitas, lepor, venustas, admirabilis morum suavitas affabilitasque; qua adeo Ludovicum Card. Ludovisium, quo tempore privatus Sodalitatem Deiparæ Virginis Assumtæ, in domo professa Soc. Iesu, una cum illo frequentabat, ceperat, totumque possederat, ut se nihil esset illi carius, nihilque jucundius. Qui Cardinalis deinde, Gregorio XV, patruo suo, Pontificatum Max. adepto, nihil habuit antiquius, quam ut illum, quibuscunque posset modis, ornaret; ac primum perfecit, ut in Auditoribus Rotæ numeraretur; tum, manibus pedibusque, ut dicitur, obnixe omnia fecit, ut in Cardinalium ordinem vocaretur. sed omnes ejus conatus in irritum reciderunt: nam Pont. summus, sive, ut communi more hominum loquar, fato aliquo, sive quia egregia hominis merita parum nota atque perspecta haberet, obfirmaverat se, hac in re fratris filio morem non gerere. nam, quamvis totius Reip. administrationem in ejus solicitudinem curamque rejecisset, Cardinales tamen creandi arbitrium penes se esse voluerat. sed, cum Cardinalis acrius vehementiusque instaret, urgeretque, ut honoris sui gratia, id homini amicissimo, sibique gratissimo, largiretur, tandem Pontifex, odio victus, Cedo, ait, alterum, qui meo magis animo allubescat; nam, in hoc, ne frustra sis, operam perdis. cumq; Cardinalis diceret, neminem se alium, nisi Merlinum, velle, ridicule Pontifex respondisse fertur, Quoniam ita te obstinate obduras, neque Merlinum neque Merlottum habebis. Interea dum altercationibus dies teritur, tempus abit. ac Pontifex, antea quam nova Cardinalium comitia fierent, è vita decessit. Gregorio extincto, de spe, longius honoribus procedendi, Cardinalis Ludovisii

 opera,

opera, lapsus, ad cognoscendas causas totum se contulit, & magnam optimi Iurisconsulti laudem est adeptus. Sed cum, procedente tempore, cœpisset se nitidius in mensa tractare, neque solum invitare in cœna & in prandio plusculum, verum etiam, quavis diei hora, cum sitis urgeret, largius, nivatum in se merum invergere, contigit id, quod necesse erat, ut fieret pleuior, vel potius obesior. Verum, cum propter civilia officia, ac perpetuas studiorum occupationes, quibus tenebatur, nullum fere sepositum tempus haberet, quod curationi corporis daret, ambulationi præsertim, cujus finis est sudor, vel lassitudo, qua noxii humores inutilesque tolluntur, quibus corpus abundat; acuta febri correptus est, & paucos intra dies ab ea peremtus.

IX. MVTIVS VITELLESCVS.

MVtius Vitellescus, Alexandro patre natus est Romæ, ex antiquissima nobilissimaque familia, quæ Corneto, ad quod oppidum, ejus origo refertur, profecta, in Vrbem se contulit. quæ familia, nunc ad unum senem redacta, ejus morte (quæ est omnium rerum humanarum condicio, ut, quæ sunt orta, occidant,) una cum illo extinguetur. Sed parens Mutii, cum esset locupletissimus, ac, propter divitias summamque nobilitatem, magna apud omnes existimatione & honore, propemodum est ad egestatem adactus, quod pro non nullis magnam pecuniam intercessisset. nam qui homo sese miserum ac mendicum volet, præs pro altero fiat. Quamobrem, quo fidem suam servaret, coactus est auctionem facere, ac relicta à majoribus suis bona divendere. Verum Mutius, simul ac, de parentum gremio exiens, est profectus in ludum, statim magna edidit, non adumbrata sed expressa, signa virtutum. Erat in puero docile ingenium, quo celeriter acciperet, quæ tradebantur; memoria summa, qua, quæ tradita fuerant, custodiret; mens, ad optima facilis, & à vitiis abhorrens; quam etiam severa parentum disciplina, & solers, formandi

formandi custodiendique in ætate prima filiorum pudoris, diligentia, ad virtutem incitaverat. Accedebat forma honesta, summa suavitas oris ac vocis, sine arrogantiæ suspicione gravitas, mores denique ad omnem venustatem mirabiliter facti. Quibus rebus fiebat, ut parentes ipsius, iique quorum intererat, eum quam optimum fore augurarentur, omnes in eo suæ familiæque dignitatis spes collocatas haberent. Neque dubium est, si ille ad Remp. voluisset accedere, quin, ascendens per omnes honorum gradus, cum illis moribus, ad summam amplitudinem fuisset perventurus. Sed, Patribus Soc. Iesu in disciplinam traditus, ut in ipsorum Gymnasio bonis artibus institueretur, sive eorum Patrum sanctitatis exemplo permotus, sive divini numinis afflatu impulsus, maluit, res perennes ac stabiles brevibus atque caducis, æternas interituris, anteponere; atque dedit operam, ut in Societatem reciperetur. Neque fuit illi magnopere laborandum: nam tanta vis ingenii atque virtutis erat quærenda, roganda, obsecranda, non autem, ultro se dans, repudianda. Cujus rei nuncius simul ac allatus est domum ad parentes illius, eosque qui futuræ adolescentis amplitudinis spe alebantur, continuo commoveri omnes, queri, clamare; adolescentem, imperitum rerum, illud facinus, nondum confirmato consilio, sed dolis eorum captum, fuisse aggressum, qui, ad quæstum suum callidi, quicunque in adolescentibus Romanis, qui scholas ipsorum frequentarent, ingenio, nobilitate, divitiisque pollerent, in sua castra conarentur adducere; optimum esse factu, aliquo eum in loco, ab insidiis illorum tuto, collocare, atque experiri, num occulto divini numinis impulsu, an temerario ineuntis ætatis impetu, fuerit in eam cogitationem delatus: nam fore, ut, à persuasionibus illorum desertus, mutata voluntate, quasi velificatione, ad nova consilia animum appelleret, & ad suos penates rediret. Itaque à Gregorio XIII impetrant, ut tantisper fidei custodiæque Patrum Oratorii, quibus P. Philippus Nerius, clarus sanctitatis fama, præerat, committeretur, quoad se ipsa res aperiret, videlicet, non illum Patrum Iesuitarum dolis deceptum, sed sua ipsius sponte, ad illorum

vitæ genus fuisse compulsum. At, cum S. Philippus, sive parentum illius rogatu, sive adolescentis animum tentandi gratia, conatus eum esset ab eo consilio revocare, ita ille locutus fuisse dicitur, ut vir sanctissimus, Spiritui Sancto, quo ille impulsus agebatur, non esse resistendum, decreverit. Remissus igitur in Domum probationis, unde fuerat abductus, secum una Stephanum Bubalum, nobilissimum Romanum, quem, sæpius ad ipsum officii gratia ventitantem, fecerat lucri, perduxit. qui postea Stephanus eos in literarum studiis profectus fecit, ut Philosophiam ac Theologiam multos annos docuerit, studiis Gymnasii Rom. Soc. Iesu præfuerit, Domum sive collegium pœnitentiariæ Apostolicæ, Rectoris nomine, administraverit, disputationem de Angelis eruditissimam doctissimamque typis mandaverit. At Mutius, summa sociorum omnium gratulatione, tanquam postliminio reversus, excipitur. nam, quanto Societati ipsorum futurus esset ornamento, sentiebant. neque opinionem, quæ de ipso erat, fefellit, sed multis partibus auxit. erat enim exemplum modestiæ, demissionis animi, obedientiæ, virtutumque omnium; inter æquales suos, ingenii præstantia, clarius ceteris, explendescebat: quas omnes virtutes magis commendabant mores, natura mitissimi; simplex, nec arte quæsita, qua se dabat omnibus, comitas; & egregius, ut diximus, oris decor ac dignitas. Mature fuit ad docendos alios adhibitus, non quascunque disciplinas, sed omnium maximas atque gravissimas, nempe Philosophicas ac Theologicas. itaque ad ducentos, (nam ego quoque in illis eram) ipso itineris duce ac demonstratore, triennale Philosophiæ curriculum confecimus; ac, ne idem in Theologia, sicut aggressus fuerat, efficeret, repentina quædam vis morbi prohibuit, ex perpetuo studiorum labore, quem vix poterat ferre, contracta; quod tenui & infirma esset valetudine. quamvis id naturæ vitium, optima vivendi ratione, ac præsertim temperantia, ita correxit, ut ad summam fere senectutem pervenerit. Cum igitur sanguinem cœpisset expuere, cumque metus esset, ne brevi in aliquam tabem incideret, superiores, de medicorum sententia, à docendi eum munere, ad ipsorum

Remp.

Remp. administrandam, transtulerunt: & initium magistratuum gerendorum cœpit à Collegio Anglicano. nam, cum alumni illi seditionem fecissent, qua Patrum Soc. Iesu imperium detrectabant, missus est, ad eos compescendos, atque in officio retinendos, Rectoris ac moderatoris jure ac nomine. qui statim, contumaces illorum motus, blanda, ac liquidiore quam ullus est Favonius, oratione sedavit; ac deinceps, ne commovere se possent, incredibili quadam animi lenitate, in quam, cum opus esset, severitatis nonnihil influeret, firmavit, sibique ad nutum dicto audientes effecit. Ne multa; tam scitus tamque doctus rei bene gerendæ inventus est artifex, ut non ulla esset provincia tam difficilis tamque ardua, quæ non illius digna administratione videretur. Itaque, nulla res est in ea Societate, in qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procuratio, quin ea res illi sit delata. atque sæpius Provincialis, postea Assistentis, functus est munere. qui honos, cum apud illos, ut revera est, maximus habeatur, diligentissime mandatur, neque cuiquam committitur, nisi illi, qui probitate, prudentia, ac rerum usu, ceteris antecellat. quos omnes magistratus ita gessit, ut neminem non solum ab se non alienaverit, sed, id quod in potestatibus difficillimum habetur, omnium in se amorem, benevolentiam, studiumque converterit. Quapropter, cum Claudius Aquaviva, Præpositus generalis, ex podagra, in morbum implicitus, decessisset, adeo, tantus illi locus, atque honos deberi existimabatur, ut nemo contradiceret. Factus igitur generalis Præpositus, per annos triginta continuos, in eo munere, summa omnium virtutum cum laude gerendo, versatus est. Ac, pro virium imbecillitate, nam infirmo erat corpore, satis commoda usus est valetudine. tantum, aliquot ante annos quam est mortuus, cum, die quodam, Card. Francisco Barberino advenienti præsto esse vellet, ac celerius per cochlides scalas se demitteret, pede lapsus concidit; quo casu crus graviter læsit, habuitque necesse, quoad vixit, claudicare, ac scipione, ne caderet, uti. Postremo ætatis suæ anno podagra cœpit urgeri; ad extremum gravius ac periculosius ægrotare. cumque, ad ultimum casum adductus, ac

paululum de mentis statu dejectus, complures dies, ita defixus lecto jacuisset, ut nullam in partem commovere se posset, tandem ad optatos S. Patris Ignatii evolavit amplexus; à quo sextus, Societatem, quam ille fundaverat, gubernavit ac moderatus est, cum summa prudentia. Obiit, annos natus unum & octuaginta. Plurimum valuit in dicendo; quamquam in concionibus ad populum, quod, corpore erat infirmo, non multum jactare se potuit; sed in cohortationibus, nemo erat, cui ille deberet cedere. Vox clara, canora, & jucunde ad aures accidens; sententiæ illustres, concinnæ, venustæ: dicendi genus elegans, elaboratum, politum, quodque multitudinem magis delectaret; quam moveret. nam illam vim, qua permoveret atque incitaret animos, in qua sunt omnia, non admodum tenuit. itaque, si est optimum, suaviter dicere, nemo erat, qui eo melior inveniretur.

LXI. IO. STEPHANVS SYRVS.

SI quibusdam magnis ac præstantibus viris tam longa vita suppeditasset, quam magnum ingenium & ad omnia summa idoneum contigit, profecto nemo illis viris gloria præstitisset. Sed iniquo plane jure fieri videmus, ut, quibus singulare atque admirabile ingenium natura tribuerit, mors illis ejusdem augendi declarandique spacium ademerit, & egregia ac præclara multorum, quæ ab illis, ad illustrandas eas artes quas colebant, prodire potuissent, tanquam semina enecaverit. Ex hoc numero multi, patrum nostrorum memoria, extiterunt: nostra vero ætate, ut de aliis taceam, proferre possumus Io. Stephanum Syrum, Savonæ nobili genere natum. In hoc, jam inde ferme ab incunabulis, ea, ad omnia disciplinarum maximarum studia, indoles ac materies eluxit, ut Franciscus parens, ex sex & viginti præstantibus ingenio liberis, quos ex Maria Barra, uxore, susceperat, unicum elegerit, quem eruditissimorum hominum artibus, omnique eleganti doctrinæ totum addi-

addiceret; cum alios ferme omnes post primam illam puerilem institutionem ad alia liberalissima ac digna homine nobili studia traduxisset. quamquam eorum non nemo, non solum tinctus literis, sed Latinæ linguæ literatæ peritus extiterit. ac, cum de multis possem dicere, ne sim longior, uno Io. Baptista mea definietur oratio. Hic, multos annos, primum solus, tum, cum Alexandro fratre, ita negotiatus est Romæ, ut nunquam omnino literarum studia, quibus à puero operam suam dederat, intermiserit, sed ad ea, quoties maximorum negociorum onere, quibus premebatur, paululum sublevatus esset, sese retulerit. post autem, summis illis laboribus, aut omnino aut magna ex parte, liberatus, Alexandri fratris pietate, qui eos in se susceperat, ac sæpenumero, in amœnissimo suo suburbano, optimorum librorum lectione, quibus non exigua loculamenta instruxerat, ætatem exegit. Quemadmodum autem una cum fratre gravissimis publicis negotiis, suæ fidei diligentiæque commissis, satisfecerit, incredibile memoratu est. tantum inveniendo excogitandoque, tantum ingenio prudentiaque valuit, ut ad belli, quo tum Italia exarsit, ceterarumque rerum maxime necessariarum usum, infinitam pene vim pecuniæ, sine cujusquam querela vel damno, subministraverit, ac res difficiles, arduas, dubias, implicatasque, certas, faciles, explicatasque, consilio atque ratione, reddiderit, quam deinde provinciam cum alii magno quidem animo, sed non eadem qua ille virtute atque prudentia, suscepissent, nec ea illis sub manus recte succederet, immo fœde omnia provenirent, laudis illius obtrectatione conati sunt periculum illi creare, ejusque res amplas atque magnificas in angustum coartumque contrahere. Sed hominis virtus, integritas, fides, majoribus erat præsidiis munita, quam ut expugnari, latiore ejus res campo extendebantur, quam ut statim contrahi possent. quamobrem omnes adversariorum conatus repulsi, in irritum reciderunt. Tali igitur viro Io. Stephanus frater à parentibus est commendatus & traditus, ut omnibus eum doctrinis excolendum curaret. qui statim, puerum, annos natum non amplius tredecim, in Gymnasium Soc. Iesu, disciplinæ

causa, misit; ubi, admirabilis ingenii illius celeritas longam magistrorum operam non desideravit; nam vehementius properabat, quam ut condiscipuli, laudis ejusdem cupidi, æquo animo ferre possent, atque, intra sexennium vix integrum, omnes disciplinas, quæ à Patribus illis traduntur, arripuit, Grammaticam, Rhetoricam, Philosophiam, aliasque. Scribebat, tum soluta oratione, tum versibus, elegantissime; ut propterea, in maxima concione, sit præmio donatus; qui honor, adolescentibus illis, prope dixerim, peræque gloriosus habetur, atque iis, qui Olympiæ in quinquennali illa ludorum celebritate victores, præconis voce, citabantur. Sæpe disertissimas orationes habuit; sæpe poëmata recitavit; in publicis Philosophicis disputationibus, ab ipso dissentientium argumenta, tanquam tela, cum plausu rejecit. Has artes, tanquam solum ac fundamentum substruxit Iuris prudentiæ fabricæ, quam erat exædificaturus: quam fabricam, quid mirum, si tam alte extulerit, cum nihil materiæ, nihil labori pepercerit, cum non à Græcæ Latinæque linguæ notitia, non à Philosophia, ut plerique faciunt, inermis ac rudis, sed iis artibus pulcre instructus, ad jus civile percipiendum accesserit? nam cum brevi ejus artis, qua nulla est facilior, cognitionem devorasset, ita pectus, Iuris civilis scientia, complevit, ut antea prope magister quam discipulus, juris interpres quam consultor, inventus sit esse. Neque jam quidquam relictum videbatur, nisi, ut quod naturali singularis ingenii prudentiæque bono, & abundantia doctrinæ, sponte sua faceret, ut nimirum legum sententias aperiret, Iuris laqueos enodaret, suarum rerum incertos compotes consilii dimitteret, id inquam etiam munus, eorum auctoritate concessuque assequeretur, quibus jus est ac potestas, juris utriusque publice interpretandi facultatem aliis attribuere. Hanc igitur facultatem, magna omnium cum voluntate adeptus, etiam tum adolescens, domum suam omnibus apertam, cœpit habere, qui in suis rebus turbidis, ipsius essent opis indigentes. Itaque domus illa, ut de Q. Mutii janua vestibuloque narratur, magna quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore, celebrabatur.

Quod

Quod munus, de jure respondendi, eo erat omnibus gratius, quod illud summa cum animi integritate innocentiaque conjunxerat. Non eas ille lubricas adolescentiæ ingressus est vias, in quibus consisti sine casu vix potest; sed directum ad virtutem persecutus est iter. Nihil dedit ætati, nihil voluptati concessit, nihil conviviorum lustrorumque libidini tradidit. Neque dubium cuiquam erat, quin brevi illius domus futura fuisset totius civitatis oraculum, si per Vrbanum VIII Pont. Max. licuisset, qui, cum divinis quibusdam bonis instructum exornatumque eum aspiceret, æquum existimavit esse, lumen illud consilii, doctrinæ, ac sanctitatis, patriæ, unde emanaverat, restituere, ut illam tueretur, augeret, ornaret. Sed tum omnium sententia fuit, elegantius Pontificem illum facturum fuisse, si lumen illud in arce orbis omnium terrarum, Romæ videlicet, constituisset, ut non uni populo, sed nationibus omnibus illucesceret. Itaque, vix expectato legitimo tempore (nam trigesimum pene ætatis annum attigerat,) Savonensem Episcopum eum creavit. Illud vero insigne ac singulare ipsius doctrinæ exemplum edidit, quod eo ipso die, quo istud ipsi onus demandatum fuerat, cum se in suburbanum suum, de quo diximus, contulisset, sive colligendi sui gratia, sive meditandi, quantum esset illud onus, quod suis humeris imponeretur, admonitus est, ut postridie Pontifici se sisteret, quo de se, ut moris est, periculum fieret in literis: sed, quamvis omnibus rebus imparatus accessisset, usque eo se solertem exhibuit, ut, interrogatus ab Antonio Coccino, Rotæ auditore, ac postea Decano, qui ejus excutiendi partes acceperat, de nova ac perplexa quæstione, quam ille diu secum agitaverat, at Io. Stephanus ne cogitaverat quidem, ita docte, ita fidenter, Coccino contra disserenti, respondit, ut ipse Vrbanus diceret, ipsius disputationem probabiliorem verioremque, quam Coccini, sibi videri. Profectus Savonam, biennio post revocatus ab Vrbano, ut ad majores res adhiberetur, dum profectionem adornat, est mortuus. quanto Io. Baptistæ & Alexandri fratrum, ac totius civitatis, cui illi ob incredibilem ipsorum humanitatem ac suavissimos mores,

erant gratiſſimi, cum dolore dici non poteſt. videbant enim, ſummum familiæ ſuæ ornamentum ac decus extinctum; quod Vrbanus, prudentiæ, qua Eccleſiam ſuam adminiſtrabat, fama commotus, ampliſſimis eum honoribus deſtinaverat; cumque vita functum audiviſſet, Profecto vir ſanctiſſimus, inquit, eſt mortuus.

LXII. ANTONIVS MARIA DE GRATIANIS.

QVam multa ſæpe ac ſumma ingenia in occulto latent! quæ, ſi amica cujuſpiam opera in apertum proferrentur, maximum ſibi, familiæ, patriæque ſuæ, atque adeo orbi terrarum, ſplendorem & ornamentum poſſent afferre. Nunc autem, cum, tanquam ferrum humi defoſſum, in tenebris jaceant, ſua deſidia, tanquam rubigine, exeduntur, & illorum uſus nequior efficitur. Atque, ne longius aberret oratio, niſi Antonius Maria de Gratianis, Biturgiæ, nobili in primis loco, natus, in Cardinalem Commendonum incidiſſet, quicum Aloyſio fratri magnus uſus & amicitia intercedebat, vel in caſtris uſu militiam didiciſſet, Iulii patris exemplo, qui ſæpe in ea ordines duxerat, vel procul à Rep. ſine literis, ſine aliquo rerum uſu, agrum, à patre relictum, coluiſſet, vel per inertiam deſidiamque, morti ſimilem vitam exegiſſet. Commendonus igitur, qui fortaſſe, qua erat animi ſagacitate, adoleſcentis ingenium odoratus fuerat, Aloyſio fratri fuit auctor, ſuaſor, impulſor, ut liberalibus eum diſciplinis erudiendum inſtituendumque curaret. Itaque, annos natus unum & viginti, miſſus eſt in quoddam Forilivii oppidum, ubi notus quidam magiſter, brevi ac nova ratione, eas artes docebat, quibus ætas puerilis inſtitui ad humanitatem ſolet. At ipſe parentum, in ipſo erudiendo, negligentiam, diſcendi celeritate compenſavit. nam, cum eo eſſet profectus, omnium rerum rudis, paucis poſt annis an menſibus? reverſus eſt Latini ſermonis adeo peritus ac doctus, ut diligentiam admirarentur omnes, ingenium agnoſcerent. at Commendonus adeo amplexus eſt hominem, ut eum nunquam à ſe dimiſerit, ſed in filii loco dilexerit,

ac,

ac, magistri partes sumens, in libris Aristotelis de Rhetorica, de Repub. ac de moribus, erudierit, tum semper ad manus habuerit, ejusque & fide & industria cognita, omnium consiliorum eum esse participem voluerit, in illis octo nobilissimis legationibus, quibus functus est, quarumque immortalis erit memoria. quibus legationibus diligenter obeundis, ac fideliter administrandis, Commendonus ita se præbuit, ut eum omnes, tanquam è cælo delapsum, intuerentur. nam, si repetere memoriam temporum placeat jam inde usque ab initio nascentis Ecclesiæ, inveniemus, nullum unquam fuisse tempus Reip. Christianæ atrox atque difficile, quin eodem tempore divinitus excitatus sit aliquis, qui ingenio, auctoritate, sapientia, arduis illis rebus ac dubiis posset occurrere: idque cum constet, tum ex antiquis tum ex recentibus nostrorum monumentis ac literis, non est necesse pluribus verbis ostendere. Atque, in Commendoni ætatem inciderunt hæc omnia, maxima atque gravissima; Concilium Tridentinum, cujus convocandi gratia, bis missus est ad Ferdinandum Cæsarem, semel à Pio IV Pont. Max. iterum à Cardinalibus, qui sacrosancto illi conventui præerant. tum, res in Polonia consecutæ sunt, implicatæ atque difficiles, unde magnus periculorum metus portendebatur: eo etiam profectus est, semel atque iterum; primo, Pii IV jussu, ut Nuncii ordinarii provinciam administraret; quod munus cum egregie atque sapienter obiret, antequam inde discederet, creatus est ab eodem Pont. Cardinalis: deinde coactus est rursus illud iter arripere, missus à Pio V legatus ad Regem Augustum, ut, uxori Catharinæ nuncium remittere cogitantem, de sententia dimoveret, & ad bellum Turcis inferendum impelleret. ubi etiam, cum Rex ille diem obiisset supremum, omnes conatus adhibuit, ut in ejus locum succederet aliquis, qui catholicæ religionis cultor existeret; ac tantum auctoritate potuit, valuitque eloquentia, ut Henricus, Galliarum Regis frater, Rex Poloniæ, omnium suffragiis, eligeretur. Quibus actis, cum Pontifex fecisset illi potestatem redeundi in Vrbem, rebus nondum plane in tranquillo collocatis, & hæreticis, quamcunque fora obtu-

obtulisset rerum novarum occasionem, paratis arripere, Antonium Mariam, de quo est sermo, reliquit, ut, ex Pontificis auctoritate, Episcopos & Catholicos Regni confirmaret, novoque Regi adesset. quem cum adventare, jamque in Saxoniam pervenisse, comperisset, sexcentis ferme millibus passuum obviam illi processit, &, quo loco, Regni res essent, exposuit; rationes, quibus illud ex sententia administrari, & Catholica fides promoveri posset, ostendit. quæ ita Regi grata fuerunt, ut ea sibi scripta tradi mandaverit, neque deinceps quidquam, nisi ex ejus auctoritate atque sententia, gesserit. Inciderunt etiam in Commendoni tempora, alia quatuor, maxima atque gravissima: fides catholica, tota Germania, labefactata, ac pene convulsa; comitia Augustæ habenda; metus, ne Augustana Confessio, in summam Germanæ religionis perniciem, Austriæ civitatum populis permitteretur; fœdus adversus Turcam inter Christianos Principes ineundum. de his omnibus, quater intra paucos annos, missus est in Germaniam Legatus ad Maximilianum Cæsarem; qui etiam fuerat placandus, quod iniquo animo tulisset, Cosmo Mediceo, à Pio v, Magni Ducis cognomentum fuisse inditum; quod, ejusmodi cognomentis & appellationibus quemquam afficere, ad Imperatorem, non autem ad Rom. Pontificem, pertinere contenderet. In his omnibus adfuit Antonius Maria; neque quidquam sine ejus consilio gestum est. sentiebat enim Commendonus, quantæ sibi ejus opera esset utilitati ornamentoque. Neque id Regem Henricum fugit; qui magnis ad se illum pollicitationibus, semel, iterum, ac sæpius, invitavit, ut ejus opera, quemadmodum expertus fuerat, egregia atque fideli uteretur. Sed nulla tam luculenta condicio inventa est, quæ illum potuerit à Cardinali Commendono divellere; cui soli, neque alteri cuipiam, quoad viveret, suas operas deberi existimabat. Qui Cardinalis cum de referenda tot tantisque illius in se meritis gratia cogitaret, si non pari, grato tamen aliquo munere; die quodam ad se vocatum donavit syngrapho, in quo erat perscriptum, ut ab argentario, quatuor scutorum millia, numerata per-

perciperet, quæ vellet esse quasi mercedem laborum, quos pro ipso suscepisset; simulque petebat ab eo, ne hanc, quamvis exignam, suæ in ipsum voluntatis significationem aspernaretur, sed illud, quidquid esset, æqui bonique consuleret. Cui Antonius Maria respondisse fertur; quidquid fecisset, se honoris sui gratia fecisse, verum, si res ad calculum revocaretur, bene inita subductaque ratione, non par inveniretur ratio acceptorum atq; datorum: nam, se multo illi plura debere profitebatur, quam ipse ab illo accepisset: illum vero dolorem se non posse dissimulare, quod cerneret, eorum se loco ac numero haberi, qui mercenariam ipsi operam darent: se enim, nihili antea hominem, ejus opera atque labore, factum esse alicujus precii, ipsique Reipub. inventum esse, in usu, probiorem. ac, petita ab eo demisse & humiliter venia, syngraphum conscidit. Admiratus Cardinalis magnitudinem animi, spernentis id, cujus alii cupiditate abrepti, fidem jurisjurandi, religionem, justitiam, bonam famam, existimationemque contemnunt, non ita multo post, locupletem Saxiferrati Abbatiam, ex qua bis mille scuta quotannis redibant, sibi detractam, est illi, quamvis invito ac repugnanti, elargitus. Mortuo Cardinali, Sixtus V usus eo est, in Latinis literis scribendis. quo in munere perquam diligentem ac laudabilem illi operam dedit. Post cujus mortem, eodem gradu fuit apud Alexandrum Cardinalem Montaltum, eique in tribus illis Conclavibus, quæ deinceps consecuta sunt, affuit; in ejusque opera, Clementi VIII, ad Pontificatum Max. adipiscendum, longe maximus usus fuit. Id quod Clemens non dissimulavit, sed sæpe, multis audientibus, dixit, se, Antonii Mariæ, in agendo, dexteritati, prudentiæ, diligentiæque Pontificatum referre acceptum. quapropter ornabat eum officiis beneficiisque pluribus: nam, & Episcopum Ameriæ creavit; quod superiori Episcopo mortuo esset alter, in illius locum, subrogandus; & Nuncium, ad omnes primum Christianos Principes, fœderis causa feriendi contra Turcas, deinde ad Remp. Venetam, misit. Ubi, maxime duabus in rebus gravissimis, ejus virtus eluxit. Etenim cum de jure imperioque quæreretur, quod Veneti in

Adria-

Adriatico mari exercent, pro Sede Apostolica libellum elegantissimum scripsit, qui etiam nunc in tabulario Vaticani palatii continetur: neque tamen eo offensi sunt Veneti. cumque Alphonso, Ferrariæ Duce, vita functo, Cæsar Estensis, cognatione illi proximus, Ferrariam sibi deberi, contenderet, auctoritate consilioque perfecit, ne Senatus ille Cæsaris causam susciperet, eamque armis tueretur; immo ab eodem obtinuit, ut Sedi Apostolicæ plura armorum genera, ad illius belli usum, suppeditarentur. atque constat, Clementem habuisse in animo, in Cardinalium Collegium eum cooptare, ac non semel, sed quoties Cardinalium comitia essent habenda, descriptum in illis habuisse, qui eo essent honore cohonestandi; sed semper sententia destitisse, deterritum à Petro Cardinali Aldobrandino, fratris filio, cui cum Magno Etruriæ Duce, cujus ille in imperio ac ditione erat, (nam Biturgiæ, ut diximus, ortus, quæ Magnorum Etruriæ Ducum paret imperio, cum primis illius civitatis numerabatur,) variæ, inquam, discordiarum causæ intercedebant. Verum, cum jam ætate confectus, & podagræ vehementer obnoxius, re ipsa experiretur, Venetum cœlum sibi minus esse salubre, petiit opere maximo à summo Pont. ut ab ea provincia removeretur; ac, venia impetrata, Ameriam se contulit. quam Ecclesiam, usque ad extremum vitæ spiritum, & integritatis, prudentiæ, ac sanctitatis fama, administravit, quæ sit nunquam interitura, sed deinceps omnibus, qui in eundem locum ac numerum venerint, ad similium virtutum exemplum imitationemq; victura. Nemini erat molestus, nemini gravis; sed contra, omnibus jucundus, omnibus comis; nunquam animos extulit, sed demisse humiliterque se gessit; nemini petenti aditum conveniendi non dabat, sed omnes ad ipsum aditus cunctis, qui vellent, quibusvis erant horis aperti: nemo, se ab eo despectum, nemo, contra rem suam injuria aliquid decretum fuisse, questus est unquam; sed omnibus jus suum tribuebat, omnes amplectebatur, omnibus se dabat, cum magna conversatione; cum tristibus severe, cum remissis jucunde vivebat; atque, ad Apostoli exemplum, ad cujusque ingenium, quo omnes lucri faceret, versabat suam

suam naturam, huc & illuc torquens ac flectens. Nullum honesti sermonis genus à se unquam alienum duxit, sed de omnibus rebus, quæ in sermonem disceptationemque cadunt, copiose eleganterque disserebat; cum militaribus hominibus de officio imperatoris, ac de omni re militari, cum eruditis de omni elegantia literarum, cum philosophis de rerum natura, cum Theologis de Deo immortali divinisque mysteriis, loquebatur. denique homo erat omnium, ut dicitur, horarum, temporum, atque hominum. Multa reliquit egregia, quæ teruntur hominum manibus; Synodum Ecclesiæ Amerinæ, de bello Cyprio, de casibus adversis illustrium virorum sui ævi, Card. Commendoni vitam; quo libro omnes ab eo legationes obitæ, omnesque res magnæ, sua auctoritate consilioque gestæ, narrantur. Obiit Ameriæ, annos natus quinque & septuaginta, CIↃ IↃCXI.

LXIII. ALEXANDER MAGIUS.

FVit in Alexandro Magio, Bononiæ, nobili genere, nato, quemadmodum in quibusdam laudandis viris, si non summum ingenium, attamen admirabilis erga literarum studia ardor atque conatus; ac præsertim tantus erga omnes, qui aliqua sapientiæ laude excellerent, amor atque propensio, ut totum se illis daret, eorumque studiis obsequeretur. ac præsertim Torquatum Tassum ea complexus est benevolentia, ut, quotiescunque, in congressibus litteratorum, orta esset quæstio de Tasso atque Ariosto, uter alteri anteponendus esset, pro Tasso acriter vehementerque pugnaret, eique palmam dandam esse contenderet. Primis ætatis suæ annis, Fabium Albergatum, virum clarissimum atque nobilissimum, cujus facultas, ex libris quos edidit, doctissime eruditissimeque scriptis, apparet, consuetudine sua sic sibi devinxit, ut alter ab altero dirimi distrahique non posset. Sed, cum ad omnium ingenuarum elegantissimarumque artium studia se contulisset, præcipuam tamen operam, juris Cæsarei ac Pontificii scientiæ dedit,

dit. nam, etsi de humanissimis politissimisque literis, ac de omni re, quæ in disceptationem cadit, docte copioseque loqueretur; tamen, cum ad jus civile ventum erat, ita in differendo acutus, ita elegans, ita disertus, inveniebatur, ut hominum admirationes & studia commoveret. Et, cum, in Bononiensi ac Maceratensi Gymnasio, Iuris civilis publice docendi munus accepisset, multos annos magno illud cum plausu sustinuit. quo munere cum se tandem abdicasset, Romam ad capessendam Remp. venit, ejusque gerendæ initium à referendis Pontificis Max. supplicibus libellis, fecit. qui gradus honoris, accedentibus ad Remp. primus se offert. Erat Romæ eo tempore Bonifacius Cardinalis Bevilacqua, modicis quidem opibus, verum animo erga præclara ingenia, humanioribus præsertim literis exculta, ingenti ac prope regio. hic suam in domum Antistites aliquot, probos ac doctos viros, exceperat, quos egestas locum illum honoris, in quem venerant, pro illius dignitate, tueri non patiebatur. In iis Magius numerabatur, atque à Bevilacqua, præ ceteris, beneficiis ac muneribus ornabatur. nam cum ille, Perusium primum, tum Picenum, Legatus à summo Pont. missus fuisset, in utramque provinciam secum Magium Prolegatum adduxit, quem, ob egregiam juris civilis scientiam, parem illi muneri, ad quod elegerat, fore, atque ob fidem, quam in eo perspexerat, ipsius existimationi & famæ consulturum, non dubitabat. neque, in eo eligendo, Cardinalem spes, quam conceperat de illius fide ac doctrina, fefellit, sed illius expectationi peræque respondit. tum Fanum fortunæ solus regendum accepit: cui muneri, sui semper similis, magna abstinentiæ justitiæque cum laude præfuit. Reversus in Vrbem, relatus est in numerum ac cœtum illorum, quorum eæ sunt partes, ut Ecclesiastici imperii civitates à moderatoribus illarum, recte atque ex publicæ utilitatis ratione administrentur; cui cœtui, Congregationi boni regiminis nomen est inditum. hoc quoque egregie, usque ad exitum vitæ, functus est munere. At totum illud tempus, quod à gravioribus ipsi curis supererat, libenter iis studiis dabat, quibus ab ineunte ætate deditus fuerat; pulcherrimis nimirum

rum elegantissimisque literis illis, quæ, nobilia præsertim ingenia, sua amœnitate suavitateque, ad se alliciunt ac rapiunt. Itaque sæpissime in Academiis conspiciebatur, aut doctissimis aliorum sermonibus interesse, aut se aliis ad docendum dare, aut carmina, à se facta, in medium afferre,& existimantium arbitrio judicioque summittere. quæ carmina, una cum aliis ejus operibus, Etrusco sermone conscriptis, ejus morte,ad fratrem pervenerunt, ac, domesticis parietibus septa, aliquando in lucem proditura, servantur. Sed in Academia Humoristarum frequentior erat; in qua etiam principatum obtinuit. Atque ex tot animi ingeniique bonis, unum, ejus in corpore, vitium deprehendebatur; quod, altero crure captus, deformiter claudicabat. at hæc corporis claudicatio nihil plane animo detraxit: qui, semper excelsus erectusque, in nulla virtutis parte claudicavit. Mortuus est domi Cardinalis Bevilacquæ, ut quidam ajunt, ex stranguria; ut alii, ex morbo, quem puduit medicis aperire; quamobrem à curatione desertus, eum, nondum maturum, ad interitum dedit.

LXIV. BONIFACIUS VANNOZZIUS.

NOn semper accidit, ut claritas ac nobilitas animi, sit generis ac sanguinis nobilitatis splendorisque comes; sed altera ab altera, non raro, disiungitur. Etenim sæpe videas vilem & ignobilem in eo animum, qui sit nobili genere ortus, contrà generosum & clarum in eo, qui nullum à majoribus suis lumen acceperit. Atque, si alterutrum sit optandum, malim equidem virtutem sine fumosis imaginibus, quam fumosas imagines sine virtute; quod illæ extrinsecus accidant, hæc animo intrinsecus hæreat; in illis nullam nos partem habeamus, hæc tota à nobis fere pariatur. Itaque,merito laudatur, multisque nobilibus viris antefertur Bonifacius Vannozzius, Pistoriensis, qui, cum honesto quidem apud suos loco natus esset, sed illa summæ nobilitatis laude non clareret, ita tamen virtutis ingeniique bono excelluit, ut, nisi fortunæ malignitas, quæ virtuti fere

ſemper obſiſtit, interceſſiſſet, ad ſummam fuiſſet amplitudinem perventurus. Hic, etiam tum juvenis, cum factus eſſet Gymnaſii Piſani Gymnaſiarcha, quo munus illud ſplendide magnificeque adminiſtraret, facta auctione, bona ſua, quæ non erant admodum exigua, præſenti pecunia divendidit. Quibus partibus egregie tranſactis, ad Principem Sulmonæ ſe contulit, eumque, tum proficiſcentem in Hiſpaniam, tum ab ea in Italiam redeuntem, eſt comitatus; deinde, ejus juſſu, in Sabaudiam profectus, ut ibi cujuſdam litis patrocinium ſuſciperet, (erat enim juriſconſultus in primis;) quæ lis, erat Principi, cum Regis Galliarum claſſis præfecto communis. deinde navavit operam ab epiſtolis, Cardinali Sfondrato, qui poſtea appellari maluit Cardinalis S. Cæciliæ, Gregorii XIV fratris filio. cui fideliter liberaliterque ſerviendo, ita Pontificis gratiam promeruerat, ut ab illo iis ſacerdotiis locupletatus ſit, unde ſcuta mille quotannis redibant; ac ſine dubio Cardinalis etiam honore cohoneſtatus fuiſſet, niſi quædam calamitas interveniſſet, quæ de tanta tamque explorata ſpe illum everteret. Statuerat omnino Pontifex, proximis comitiis, in Cardinalium eum ordinem cooptare; ac rem cum eo communicaverat: ſed ſimul egerat, ne ſua cuiquam conſilia faceret palam; volebat enim, ea eſſe clam omnes: atque ſerio propoſuerat, Principis arcanum, ſuæ fidei creditum, ita ſuo in pectore clauſum ac conſtructum habere, ut indidem ille ſalvum poſſet auferre, cum vellet; ſed propoſitum tenere non valuit, Cardinalis Sfondrati ſibi precibus imperioque ereptum; qui ardebat cupiditate incredibili, cognoſcendi eorum nomina, qui eſſent cooptandi. nolebat enim prætermitti amicum quendam, cordi ſuo cariſſimum. At Pontifex, ubi eum comperit tacere nequiſſe, cum maxime erat opus mutito, accerſitum ad ſe compulit, ex ſchedula, in qua candidatorum nomina erant deſcripta, ſua ipſius manu ſuum nomen delere, & illius ſubſtituere, pro quo Cardinalis laborabat. itaque ad fidem, quam prodiderat, vindicandam, non alius eſt carnifex, præter ipſum, adhibitus. Poſt mortem Pontificis, tranſiit ad Henricum Cardinalem Cajetanum, qui, miſſus ad Regem Poloniæ,

niæ, maximis de rebus legatus, eum semper habuit ab epistolis, & consiliorum omnium arcanorumque participem. in qua legatione quanti fuerit ejus opera, apparet ex epistolis, quas, cum reversus esset in patriam, in unum volumen collectas, ac miscellanearum nomine appellatas, emisit. nam sæpius ab Henrico (qui, quanto sibi ornamento esset, intelligebat,) missus est ad magnum Regni Cacellarium, qui exercitibus regiis præerat, & in Transsylvaniam, ut aversos Regis Poloniæ; & Andreæ Cardinalis Battorii, fratrum, animos componeret, ac litium discordiarumque inter se causas præcideret, atque convelleret. Interim Henricus, legatione sua obita, reversus est Romam, secumque Vannozzium duxit, suis item partibus functum; ac sui eum juris esse permisit. at, illi non licuit esse ocioso: nam statim à Cosmo II, Magno Etruriæ Duce, Florentiam est evocatus, ut Principi Francisco, qui futurus erat Cardinalis, operam navaret: suo enim jure se repetere eum posse existimabat, in quem, utpote sibi subjectum, imperium & potestatem haberet, quandoquidem tanto alienis usui utilitatique fuisset. tum, rursus ad Vrbem ab eodem remissus est, quo, Francisci loco (nam tum res ita poscebat) Carolus frater Cardinalis renunciaretur. At verum est, quod dicitur, nullam esse sapientiam tam magnam, tam puram, ad quam infuscandam non aliquis stultitiæ rivulus influat. nam vir, tam prudens, tam doctus, in Magni Ducis aula, quædam inepte, & contra sapientis gravitatem, admisit; &, quod magis mireris, contra id, quod ipse, in suis politicis & Christianis præceptionibus, sigillatim fugiendum esse docuerat. Ex quo licet intelligere, quanto sit facilius, aliis recte præcipere, quam suis ipsum præceptis obtemperare. Solebat Dux ille magnus, ubi paululum volebat hilaritati se dare, Presbyterum quendam, Iulio nomine, hominem oppido ridiculum, ad se vocare, eumque pastoritia fistula canentem audire, ac vini congium unico spiritu haurientem aspicere. tum ille, nulla de causa, multis audientibus dixit, pluris fieri vini cadum vel utrem, quam honestos homines, ac literis deditos. quod cum ad Magnum Ducem esset perlatum, jussus est ab aula recedere,

ac Pistorium abire ; ubi præcepta illa Politica & Christiana, de quibus supra commemoravimus, in tres libros divisa, composuit, ac librum unum epistolarum miscellanearum ad alios duos, quos antea scripserat, addidit. quæ omnia, typis impressa, circumferuntur. Sed ibi ad alias longe majores ineptias recidit. Ducebatur in vincula famulus quidam suus ; hunc, per vim, contra jus fasque, è lictorum manibus abstulit. Non est prætermittenda Principis illius gravitas ac moderatio. nulla graviori eum pœna affecit, quam ut Romam in exilium mitteret ; ubi à Cardin. Aquino, ejus amicissimo, exceptus, paulo post morbo periit.

LXV. FORTUNATUS SCACCHUS.

QUa tempestate, sæva atque immanis lues toto Illyrico debacchabatur, adeo ut mortalium plurimos, Orci faucibus absorbendos vorandosque committeret ; fiebat, ut non parum multi fuga sibi consulerent, atq; alios lares, alias civitates, alias urbes persequerentur. In his Margarita quædam, Petruich cognomine, ex oppido Dalmatiæ Trau, una cum aliis multis, Anconam patria sede commutavit. &, quoniam, inanis à marsupio, verebatur, ne vitam, quam salvam à pestilentia retulerat, ad egestatis terminos redacta, fame deperderet, Equiti Iacobo Oliverii Scaccho, ex vetere claraque ejus civitatis familia, operas suas, pro ancilla, locavit, cum esset ætate integra, & forma non mala. Sed bonus ille conductor fecit id, quod occasio suadebat, ætas hortabatur, libido cogebat, ut plus ab ea, quam quantum sibi debebatur, exigeret, nec ancillares tantum operas quas conduxerat, verum eas etiam, quæ sunt concubinæ, deposceret. Itaque die quodam, fortasse plus potus, mulierem compressit, ex eoque complexu gravidam fecit. Sed id, quod natum esset, decreverunt, non tollere, sed exponere. At expositum hospitalis domus Deiparæ Virginis Annunciatæ, misericordia, excepit, & quinquennium aluit. quo exacto, parentes, quod fortasse fa-

cti eos sui pœnitentia subiisset, pro suo agnitum, domum reduxerunt, & Fratrum Eremitarum S. Augustini habitu indutum, religiosæ illorum familiæ dicarunt, & F. Antonii Mariæ nomine appellarunt; cum anteà illi, legitimæ prolis jus Pontificio diplomate obtinuissent, nempe ad personam & ad honores dumtaxat, non autem ad hereditates. Iam pueri res omnis esse in vado, jam ille in portu navigare videbatur; cum nova tempestas exorta, inde eum repulit, quo Favonius, vel si quis est alius illo liquidior ventus, antea detulerat; nova videlicet Sixti V. Pont. Max. constitutio, quæ omnes, ad Religiosorum ordinum familias iis aditus interclusos esse jubebat, quibus, ex minus justis nuptiis nasci contigisset. Sed paulo post, sedatis fluctibus, secundiore illi flatu vecto, Fani fortunæ, ad eandem familiam aditus patuit, Fratrique Fortunato nomen est inditum; fortasse quia fortunam, à qua oppidum illud nomen invenit, propitiam habuisset. Iam vero, quæ tanta dicendi vis est, quæ tamquam penicillus, disertæ orationis ope, quasi coloribus, incredibilem illam dicendi cupiditatem, quæ peracri ingenio hominem, & studiò flagranti, incesserat, possit exprimere? qua flagrabat sic, ut vix in altero flagrantius studium inveniretur. Ac primo, unus è multis, nulloque apud superiores numero, in funera vocatus cum aliis una prodire, publicis privatisque supplicationibus interesse, horarias tum nocturnas tum diurnas preces, ceterorum choro insertus, recitare, psallere, mensis deservire, interdum in culina, obsoniis partiendis, coquinandis, patinis aliisque vasis abstergendis, dare operam coquo, denique alia omnia facere, quæ vulgarium communia sunt fratrum. Sed, cum in hac ignobilis vitæ patientia aliquandiu perseverasset, jamque discendi desiderium, quo æstuabat, ferre non posset, tandem magna vi, convocatis in auxilium amicis atque cognatis, expugnavit, ut Ariminum, studiorum causa, mitteretur. ubi, non contentus ea eruditione, qua ibi se expoliri sentiebat, quod sibi erat conscius, sui ingenii vires longe majorem perpeti posse; statuit, alibi eam exquirere, ejusque comparandæ gratia, operæ, sumtui, & labori non parcere. atque anno c I ↄ I ↄ X C I V Magistri

 gene-

generalis comitiis, Romam se contulit, perfecitque, ut sibi in Hispaniam proficisci liceret. Verum, dum, majore animo quam viatico instructus, Barcinonem navigat, fit, ut, à pecunia destitutus, dum sapientiæ famam quærit, in famem incurreret; à qua nisi confici vellet, necesse habuit coquum agere, ac vectoribus, quod ederent, coquere. Quis unquam existimasset, per culinam, & coquinandi artem, esse iter ad sapientiam? Navi egressus, terraque, quod reliquum erat itineris, peragens, majoribus etiam incommodis atque molestiis conflictatus est; adeo ut Toletum, mortuo quam vivo similior, perveniret. Quæ res illi in bonum conversa est. nam Patres illi, hominis, ad extremum casum adducti, aspectu commoti, magis misericordia quam alicujus superioris imperio compulsi, in familiam eum suam receperunt; tum, ad Complutensem academiam miserunt, ubi exquisiti tota Hispania magistri docebant; ibique nobilissimos omnium condiscipulos habuit; in quibus Rodericus Borgia, nunc S. R. E. Cardinalis, numerabatur; quibus cũ una Philosophicis ac Theologicis est disciplinis eruditus. Quarum disciplinarũm curriculo, septem annorũ spacio, strenue gnaviterque confecto, voluit, Hispano more, in arenam descendere, cum viris doctissimis de eo, quod didicerat, triduo, tum mane tum vesperi, pugnaturus, eorumque, contra differentium, argumentationum tela fortiter excipere atque repellere. idemque certamen, ex Hispania reversus, instauravit in patria. Tradidit se deinde linguarum cognitioni: è quibus Hebraicam ita novit, ut in ea natus videretur. Sed Græcas literas, ut M. Cato, senex arripuit: nam videbam ego, qui Romæ in eadem, qua ille, vicinia eram, Græculum, qui mercede docebat, quotidie ad eum venientem. Nec minorem, libris edendis, operam dedit; quibus, ut dicere solitus erat, nomen suum immortalitati commendaret. Nam Venetiis, anno CIↃIↃCIX, sacrarum literarum librum, quem Biblia vocant, plures in linguas conversum, ac duobus voluminibus comprehensum, & Paulo V Pont. Max. dicatum, edidit. Quo tempore, Zachariam & Hieronymum Condelmerios, nobiles Venetos, arcta sibi familiaritate devin-

vixit; qui etiam suas illi operas polliciti sunt, ut à Senatu illo, apud quem plurimum auctoritate & gratia valebant, Reip. Theologus, magno cum stipendio, subrogaretur in locum F. Pauli Servitæ, qui paulo ante è vita decesserat. sed recusavit ille, nec ausus est ei succedere, qui tantum, suis scriptis, dedisset Reip. Christianæ damnum ac malum. Tum, annis quindecim, quibus, Vrbano VIII Pontificatus Maximi navis clavum tenente, Sacrario Pontificio præfuit, duo concinnavit volumina de sacris unctionibus, unum, Sacrorum elæochrismatum, alterum Sacrorum arcanorum titulo inscriptum, utrunque varia atque admirabili eruditione refertum: sed, dum parat se, ut duo alia volumina ad communem utilitatem in lucem proferat, coactus est, homo abundanti doctrina, studioque flagranti, literis mandare rationem ac viam, quæ sit ineunda, in Sanctorum numerum referendis iis, qui summa cum probitatis laude vixerunt. de quo argumento volumen unum docte eleganterque confecit; nec potuit alterum, quod jam in fine laborabat, absolvere, subito apoplexiæ morbo correptus, quæ tantam ejus capiti oculisque calamitatem invexit, ut excogitandi eidem tum, & cernendi, facultatem ademerit; quamvis, celeri medicorum ope, tum caput, tum oculi, ad suum munus præstandum, sint propemodum revocati. Emisit item volumen unum concionum, quas variis temporibus ac locis ad populum habuerat: at, ne alterum prodiret in vulgus, fuit impedimento morbus ille, quem diximus. non enim erat magis doctus, quam eloquens; sed utraque in re plurimum præstitit; atque diserta ejus vox, & eruditis auribus digna, in præcipuis Italiæ civitatibus audita, admirationes & plausus sibi confecit; ac Bononiæ præsertim ita probata est, ut in solemnibus quibusdam supplicationibus, cum excitandus esset aliquis, qui ad populum verba faceret, ex triginta magni nominis concionatoribus, ab amplissimo illo Senatu sit electus, cui illæ partes demandarentur, & ob amœnitatem ingenii, qua florebat, dignus fuerit habitus, cui Comitis Aldobrandi opera, ipsi Senatui dicata, verum inchoata, ac nondum perfecta, absolvenda ac perficienda traderentur; cujus-

que opera, ad tradendam in eo Gymnasio Theologiam, annua ducentorum aureorũ mercede conduceretur. Sed, nũ, quia poterat optime loqui ac scribere, in aliis docendis instituendisque non satisfaciebat? at, hoc quoque in genere, laboravit, & excelluit. etenim Romæ sacras literas interpretatus est; Maceratæ Theologiam, Patavii Hebraicas literas docuit; præterea, tum ibi, tum Perusii, tum Recineti, discentium studiis præfuit. Quid multa? nihil erat in studiis literarum honestum ac pulcrum, ad quod ille maxima, à natura, adjumenta non haberet. Sed homo, ocii quietisque in primis cupidus, quique nihil tam laborabat, quam ut æternam sibi gloriam, scriptorum suorum fama, conficeret, secretum semper aliquem & remotum ab arbitris locum quærebat, ubi scriptioni operam daret. ac primum, Fanum secessit: verum, ibi adeo eum ocii portum, quem speraverat, non invenit, ut etiam varios ac sævos insectationum fluctus, maxima ex parte à se commotos ac concitatos, incurreret; quod in pravos atque corruptos totius Ordinis ac suorum moderatorum mores inveheret; quos fortasse corrigendos, emendandos, atque etiam gravi aliqua animadversione coercendos diceret. atque hos fluctus facile, si quiesset, evitare potuisset: sed probum eum esse virum oportet, qui alios esse probiores, quam ipse sit, postulat. nam, quid est tam intolerandum, quam ab altero rationem vitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere? Ac non postremum insectationis illius, quam ille subiit, caput fuit nimia atque suspecta mulierum consuetudo, quibus erat addictus. neque novum faciebat: nam ego non paucos, cupidos literarum, hoc vitio cumulatos inveni, quos, sicubi, cum studiorum ac laborum satietas atque odium ceperat, ad mulieres videbam confugere, atque in illecebrosa earum suavitate illam expuere miseriam ex animo. Qui omnes fluctus sunt, Oliverii Scacchi, germani fratris, sed ex justa uxore nati, opera auxilioque, sedati; qui tum in Vrbe, sectator aulæ, morabatur: qui etiam, pessime ab ipso sibi relatam esse gratiam, ajebat, utpote ingrato, suorumq; parum vel nihil ferme studioso. habebat enim hoc, ut, accepto beneficio, obliviosus extemplo fieret, neque

neque mortalium quemquam, re, opera, aut commendatione sua, juvaret. Ejus igitur insectationis periculis, fratris ut diximus opera, functus, optione data, ubinam vellet esse, Ripam transonem elegit, locum, studiorum suorum rationibus aptum. Sed Magistri generalis Comitiis anno CIↃIↃCXVIII Romæ habitis, fratris hortatu, Romam se contulit, ubi pro eo, quod ejus nomen magna erat apud omnes fama, summis est doctorum virorum omnium salutationibus & amplexibus exceptus, atque à Scipione Cobellutio S. Susannæ Cardinali in clientelam susceptus; qui doctis se viris deditum esse ostendebat; cujus patrocinio confirmatus, invito Generali, qui alio eum destinaverat, ad sacras literas interpretandas, Romæ permansit. Sed Maphæo Barberino Cardinali jucundus fuit in primis; qui, quanti eum faceret, summus Pont. Vrbani VIII nomine, factus, ostendit. nam Macerata, ubi sacras literas docebat, jussum evocari Romam, sacrario suo Pontificio præfecit. cui muneri, annis quindecim, ut dictum est antea, præfuit, tenui & infirma corporis valetudine; cujus valetudinis adversæ incommodum aëri Vaticano tribuens, habitavit fere semper in Cœnobio vel Deiparæ Virg. Transpontinæ, vel D. Honuphrii; ac postremo, in eodem clivo, ædibus, à se conductis; quod fortasse fuit causa, cur Pontifici minus gratus existeret, aut etiam invisus propterea quod liberius de ipso locutus fuisset; quo frequenter in genere, sive naturæ vitio, sive ingenua quadam animi libertate, peccabat. Itaq; cœpit enixe, aliquam laborum, quibus annis quindecim perfunctus esset, remunerationem efflagitare, ac dicere, se jam, exacta ætate, infirmissimaque valetudine, vix oneris, quod ferret, labori posse sufficere. quod ubi intellectum est ab eo, qui jam diu omni erat cura & cogitatione intentus, ut occasionem, si qua se daret, acciperet, qua popularem quendam suum, in eum honoris locum, attraheret, Pontificem certiorem facit, F. Fortunatum Scacchum se munere illo abdicasse. quod statim delatum est ei, cui postulabatur. At nihil propius est factum, quam ut ille miser, qui per hanc rationem fuerat eo honore eversus, ex ægritudine in morbum incideret; ac, pro amicitia

ac vicinitate, sæpe mihi narravit, sua verba aliter fuisse accepta, atque ipse protulisset; nunquam enim sibi fuisse in animo, de provincia illa decedere, sed solum præsidii aliquid, quo, decurso ætatis spacio, affecta præsertim valetudine, commode manere in ea posset, expetere. Sed, tempori cedens, insigni bibliotheca, quam sexies mille aureis comparaverat, pluribus divendita, profectus est Fanum, ibique, annos natus prope septuaginta, decessit. Fuit firma corporis constitutione, commoda statura, sed quæ, apta compositione membrorum, oculos moveret; naso, aliquantulum leonino simili, oculis vegetis hilaribusque, fronte late diffusa, cui calvitiei nonnihil erat adjunctum, colore candido, in lævi ac tenera cute.

XXVI. FRANCISCVS CONZAGA.

FRancifcus Conzaga, Caroli Conzagæ, Gazoli domini, filius, & frater Scipionis Conzagæ Cardinalis, cujus imaginis claritas nostram hanc Pinacothecam sua luce lustrat ac complet; annum agens decimum quintum, missus est à patre in aulam Philippi secundi Hispaniarum Regis, ut ibi inter honorarios ephebos esset, quos Hispanica lingua Meninos vocant. Vbi, pro ea pietate, quam una cum lacte parentis suxerat, adeo se aulæ mundique blandientis illecebris delinirí non est passus, ut non alias ipsum majus rerum fluxarum caducarumque odium & contemtus exceperit; usque adeo, ut ab infesto scopulosoque aulæ mari, in quo satis feliciter navigabat, ad littus se receperit, ac, mutata velificatione, ad certum salutis portum, iter cursumque duxerit, atque in Franciscanam familiam, eam videlicet, quæ arctius vitæ genus sequitur, ac soccis pro calceis utitur, se aggregandum adscribendumque curaverit. Ibique tantos in literis progressus fecit, ut ad ipsum, tamquam ad sacrarum disciplinarum oraculum, adiretur; tum bonarum artium studiis, tum literatorum hominum amore, Scipioni fratri non dissimilis; quibus Scipio adeo deditus erat, ac Torquato Tasso in primis addictus, ut, Patavii cum esset, eodem atque ille cubiculo,

culo, eadem mensa ac eodem poculo uteretur, &, quod est mirabilius, quodammodo eidem ad manum, scribæ loco, esse non dedignaretur: nam totum illius, Hierosolymæ liberatæ, poëma, sua manu, descripsit. Cum igitur P. Franciscus, & vitæ innocentia, ac doctrinæ elegantia, ceteris specimen esset, comitiis, Lutetiæ Parisiorum habitis, florenti adhuc ætate, (nondum enim annum trigesimum octavum excesserat,) electus est generalis, totius suæ familiæ, custos. Quam provinciam, tanta cum integritatis, abstinentiæ, caritatis, diligentiæque laude gessit, ut vicerit gloriam superiorum, ac nemo, ex minoribus natu, qui adhuc eidem muneri præfuerunt, cum illo æquare ac conferre se audeat. Nulla enim, tota Europa, domus religiosi sui ordinis invenitur, vel tam exilis, vel tam ampla, quam ille non adierit, ejusque collapsam aliqua ex parte disciplinam non emendaverit, atque optimis ac sanctissimis legibus institutisque non formaverit temperaveritque. ut hodie sacer ille ordo, nullo fere negocio regatur, Francisci institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis. Verum, nihil ægrius est factum, quam, ne navim conscenderet, Asiaticum iter arriperet, Palæstinam peragraret, atque singulas ibi sedes, ubi sui versarentur, perlustraret: sed, ne id perficeret, quod conabatur, summa vi est inhibitus à Pontifice max. à quo unice diligebatur. implevit tamen atque edidit ingentem codicem, in quem multa retulit, ex ignorantiæ tenebris, quibus obruta jacebant, extracta; quæ omnia, ad ejus familiæ, cui ipse præerat, profectum augendum amplificandumque, maximo esse usui possent, ea eruditione, doctrina, ea rerum copia refertum, ut, in magna temporum ac rerum obscuritate, quandam quasi facem prætulisse videatur iis, qui, suis deinde auspiciis, quinque maximis voluminibus, totius Franciscanæ familiæ annales sunt complexi. Ingentia igitur hominis merita, quæ novem annis, quibus arduam illam provinciam administraverat, mirandum in modum excreverant, additis etiam paternis, quod parens, in exercitibus Caroli Cæsaris, ordines duxerat, & una cum duobus filiis non sine gloria militaverat, præterea bello Senensi magnas equitum turmas ducta-

ductaverat, eisque præfuerat; hic, inquam, tantus meritorum tum ipsius, tum parentis, cumulus, Philippi II Hispaniarum Regis studia, ad eum insigni aliquo sacerdotio exornandum augendumque, commovit. Itaque Comiti de Olivares, ejus ad Pontificem oratori, mandatum dederat, ut, simul ac locupletis cujuspiam Episcopatus, in Italia, occasio se daret, suo nomine eum illi à Pont. committendum deferendumque curaret. Nec fuit illi, ad sui mandata Regis exhaurienda, longum tempus expectandum. Etenim, non ita multo post, Caroli Borromæi Cardinalis, qui postea in Sanctorum numerum relatus est, morte, Mediolanensis Ecclesia, suo pastore ac sponso viduata, relinquitur. Longum esset, explicare verbis, quantam Sixto V Pont. voluptatem hæc Regis, de illo in demortui Cardinalis locum subrogando, voluntas objecerit. Nec mora; evocatum illum ad se, regiæ hujus voluntatis participem fecit, & simul in spem maximam, amplissimæ Cardinalatus dignitatis ab ipso consequendæ, erexit. Quam ille spem non admisit, sed rejecit; quod diceret, se non esse eo loco ac numero dignum, verum, in eum aptius recipi posse Scipionem fratrem, tunc Patriarcham Hierosolymitanum; propterea se demisse atque humiliter petere, ut in Cardinalium comitiis illius rationem dignaretur habere. Quæ commendatio non omnino pondere caruit, sed in primis suffragata est fratri, ad honorem illum adipiscendum: nam brevi, ab eodem Pont. Cardinalis est factus. Quod vero ad Mediolanensem Episcopatum attinet, disertis verbis testificatus est, sibi vires, tanto oneri pares, non esse. Quod Pont. non serio, sed modestiæ scilicet causa, & inanium officiorum, ut mos est aulæ, dictum existimans, fuit illi auctor, ut consilio cogitationum suarum advocato, de re tota diligentius & accuratius deliberaret: ac paucos post dies revocatum eum interrogavit, quidnam consilii cepisset; sibi enim esse decretum, Mediolanensi eum Ecclesiæ præficere. Tum ille extraxit è gremio schedulam, sua manu conscriptam, in qua denunciabat, quidquid incommodi detrimentique, ex inepta imperitaque ipsius gubernandi ratione in Ecclesiam illam recidisset, fore, ut totum ipsi referretur acceptum; se enim intelli-

intelligere, quam esset illud onus, fraterculi viribus, impar, qui tum primum è cellula pedem foras efferret: sed, ne existimaret, id à se, declinandi laboris causa fingi, aliam longe inferioris ordinis Ecclesiam afferret; nam tum, nullam se, ejus recusandi, causam allaturum. Admiratus Pontifex magnitudinem animi, spernentis, quod alii ut adipiscantur, manibus & pedibus obnixe omnia conantur, non ita multo post eum Cephaledis, quod est oppidum Siciliæ, creavit Episcopum. quam Ecclesiam ita quinquennium, quo illi præfuit, administravit, ut etiam nunc, incredibilis, pastoralis ejus vigilantia, ardens salutis animarum studium, abstinentia, crebris sermonibus, non à Cephaleditanis solum, sed à Siculis pene omnibus, usurpetur, & in magna apud eos laude versetur. Quæ virtutes eo erant illustriores, quod à prudentia, sine qua nulla est virtus, regebantur, & tanquam illuminabantur. Quarum virtutum fama, cum per omnes partes commeasset, ac fulgore suo cuncta complesset, ad Clementem VIII permanavit, ejusque oculos mire perstrinxit, ut etiam Romam venire eum jusserit; ubi plura, de hominis sanctitate, judicio, prudentiaque, suis ipse oculis accepit, quam quantum ad eum fama ac rumor attulerat. quamobrem, cum intellexisset, quanto sibi usui in rebus Christianæ Reip. arduis ac difficilibus, in ejus consilio, opera prudentiaque fuisset, statuit, optimum esse factu, ex Cephaleditana Ecclesia in Papiensem, eum transferre: multo enim latius atque utilius, tantam vim ingenii atque virtutis, in nobili atque ampla in primis Italiæ civitate, doctrinæ, eruditionis, & sanctitatis suæ lumen diffusuram, quam remoto neque ita magno Siciliæ in oppido conclusam atque contractam. Vix menses octo intercesserant ab eo die, quo, à Clemente, Papiensi est præfectus Ecclesiæ; cum à Vincentio Conzaga, Mantuæ Duce, ad Mantuanam postulatus est Sedem, quæ, vetere pastore morte sublato, alterum deposcebat. Sed, quamvis Pontifici gratum esset in primis, talem Antistitem, ea ambitione, à viris principibus expeti, ille tamen ejus animo scrupulus inerat, quod alienum à bonis moribus esse putaret, quempiam ab una Ecclesia ad alteram sine causa traducere,

cere. at voluit ex eo, quænam ejus, ea de re, animi sententia esset, exquirere. qui, interrogatus, ea libertate, quam illi optimæ mentis conscientia dabat, respondit, nunquam se Episcopalis muneris cupidum studiosumque fuisse; proinde si cuperet, suo sibi beneficio ipsum quam maxime obstrictum habere, ad suam cellam & ad suos se quamprimum redire permitteret, deinde tum Papiensem tum Mantuanum Episcopatum iis committeret, qui majora, quam ipse, à Deo atque à natura, nacti essent instrumenta, Ecclesiæ bene regendæ. Tanta hominis virtus, ac demissio animi, grata Pontifici max. fuit; ita tamen, ut ejus magis studium incenderit, ad Episcopatum illi demandandum, quem repudiabat, atque ad deferendam eidem post paulo, extra ordinem, Apostolici Nuncii provinciam, ad Henricum quartum, Galliarum Regem, qui nuper ab hæreticarum partium, quarum ille antesignanus fuerat, castris ad Catholicorum septa transierat, discordiis cum Hispaniarum Rege compositis atque sedatis. Ac profectus est in Gallias, una cum Alexandro Mediceo Cardinali, qui postea in locum Clementis VIII electus est Pontifex, Leonis XI nomine. Sed triginta sex illis mensibus, quibus est versatus in Gallia, ita, generis claritate, multoque magis virtutum, quæ in eo elucebant, splendore, ejus sibi Regis animum benevolentiamque devinxerat, ut non alter inveniretur, cui Rex ille esset addictior, cujusque fidei magis consilia sua omnia crederet. quod malevoli quidam sinistre interpretantes, materiam ac sementem discordiarum inter ipsum & Cardinalem Legatum conati sunt facere; quasi nihil inter ipsos conveniret, sed alter alteri suspectus esset. at Legatus, cui Gonzagæ animus, apertus ac simplex, notus erat atque perspectus, ob hanc intimam Regis cum illo familiaritatem, ad eum magis magisque diligendum, adigi se impellique sentiebat; eoq; ardentiori in eum studio ferebatur, quod, conscius negociorum arcanorumque omnium, publicæ utilitatis causa ab eo fieri videbat, ut Rex ita cum ipso de rebus omnibus communicaret. Neque id Legatus dissimulavit; qui sua confessione testatus est, arduum atque perplexum legationis illius negotium, ex intima Regis

cum

cum Nuncio amicitia, redditum fuisse expeditissimum planissimumque. quod etiam apertius, Pontifex factus, significavit. vix enim in illud fastigium receptus est, cum amantissimis eum literis, sua manu exaratis, Romam arcessivit; quarum literarum sententia, sive potius verba hæc erant: Quandoquidem laborum, quibus in Gallia premebamur, onere, pro tua virili parte, à te suscepto, leve illud nobis est redditum, volumus, ut rebus nostris secundis, pariter hîc Romæ, ubi te expectamus, nobiscum una fruaris; quo te, prout meritus de nobis es, omni officiorum ornamentorumque, quibus possimus, genere prosequamur. His literis acceptis, statim itineri se dedit. Sed, cum Senas venisset, eoque illi de Leonis Pontificis morte esset allatum, nihilo minus susceptum prosecutus est iter Romam, ut sacrosancta Apostolorum limina de more veneraretur. quo perfunctus officio, hilari solutoque animo, suam ad Ecclesiam sese recepit. Sed, ut in Galliam, unde digressi sumus, revertamur; habebat in animo Clemens, revertentem illum ex ea, in Cardinalium ordinem adscribere, sicut multis significaverat: sed quiddam accidit in Pannonia, inter Vincentium Mantuæ Ducem, & Ioannem Franciscum Aldobrandinum, copiarum Pontificiarum imperatorem, quod eum de sententia consilioque deduxit. Ita plerunque contingit, ut Dei & Ecclesiæ res, feliciter procedentes, ab humanis & inanibus contentionibus, in medio cursu, frangantur, ac corruant. Neque tamen propterea de Pontificis in illum amore quidquam diminutum est, neque aliquid de opinione illa detractum, quam idem Pont. de illius fide, integritate, doctrinaque, suo in animo insitam atque hærentem habebat. Etenim non cessabat, per literas, suo chirographo scriptas, de rebus eum gravissimis, & ad Ecclesiam universam pertinentibus, sæpe consulere. Atque ille, unde hæc nos, literis tradita, accepimus, triginta & eo amplius ejusmodi epistolas, seu brevia ut vocant, suis se oculis vidisse testatur, in quibus, præsertim suam ab eo sententiam exquirebat, vel de divinis auxiliis, quæ tum quæstio quotidianis fere disputationibus ante ipsum agitabatur, vel de corruptis quorundam religio-

religiosorum ordinum moribus emendandis corrigendisque. Incredibile memoratu est, quantam ille vigilantiam ad gregem suum custodiendum adhiberet; à quo, tanquam in perpetua quadam vigilia manens, nusquam oculos dejiciebat, quantam severitatem, ad eundem in officio continendum, quem ardorem animi ad ipsum diligendum, afferret. singulis diebus festis, doctis ac disertis concionibus, ad Christianam eum pietatem erudire, ad vitia evellenda, & contrarias iis vitiis virtutes in ipsorum animis inserendas, impellere, innumerabilem pene pecuniam, in pauperes cujusvis generis, in Xenodochia, Nosocomia, & in religiosorum ordinum domos, tum privatim tum publice, distribuere, ac prope diffundere. Atque ad eleemosynas quod attinet, elegans ac facetum quoddam ejus factum, nec prætereundum silentio, narratur. Carolus, Niverniæ Dux, qui postremis etiam temporibus Dux Mantuæ fuit, cum Mantuam venisset, (utpote qui ceteros suo ex ingenio æstimaret,) quatuor illi venaticos canes muneri miserat; quos hilari vultu accepit, eademque opera mandavit iis qui adduxerant, ut suis verbis Duci nunciarent, se propediem, una cum illo, eorundem sagacitatis industriæque periculum esse facturum. Non ita multos post dies, invitat eum Dux, magno illustrium ac militarium virorum comitatu, ad venationem. promittit ille, non sine ingenti totius populi admiratione; cui notum erat atque perspectum, quantum Episcopus genus illud oblectamenti, tantopere à professione sua alienum, odisset. postridie mane, Dux adest una cum suis, ruris habitu atque ornatu; atque Episcopum, longis vestibus, & ad talos usque pertinentibus, videt indutum: miratur, ac, Quæso, inquit, has vestes depone, ac breviores sume; nonne vides, quanto tibi hæ sint impedimento futuræ, ad feras bestias citato equo persequendas, venabuloque feriendas? Cui ille, Hanc, inquit, mihi da veniam. ac pingui lautoque jentaculo large liberaliterque acceptum, in peristylium eum amplum adduxit, pauperum plenum; quibus viritim nummos, ut quotidie solitus erat, sua manu divisit. tum, leviter arridens, Hæc est mea, ô Dux, inquit, venatio, hi lepores, hi apri, hæ damæ;

mæ; qnocirca, tuos tibi habe canes, qnos vides ad eas venationes, in qnibus mea fere vita consistit, nulli plane usui esse: ac pauperes, cum dimitteret, identidem admonebat, ut etiam atque etiam Deum, quo Duci esset propitius, orarent. Tnm Dux, tantæ tam docti sanctique Antistitis virtutis exemplo, incredibili admiratione affectus, O si, inqnit, omnes tui similes hoc venationum genere delectarentur, in eoque se exercerent; neque in nostræ Galliæ, neque in Germaniæ, neque in Angliæ vitiis atque peccatis, ita homines offenderentur. Sed nec desunt plura, qnæ de Francisco Conzaga referri merentur. Vincentius Dux, Francisci, Ferdinandi, & Vincentii pater, gloriatus fuerat apnd suos, eum se adducturum, ut secum chartis luderet, vel ad aliquod aliud ludorum genns delaberetur atqne descenderet. itaque jubens sibi chartas afferri, provocavit eum in aleam: sed negans ille, id à se ullo modo fieri posse, quod nullns ex illis chartis, ad usum veri Episcopi, liber confici posset; se tamen, quo ipsi morem gereret, eo descensurum ait, ut unam cnm ipso horam, latrnnculorum ludo, traduceret. Dux condicionem accepit; sed integra nondum hora abierat, cum ab eo, triginta anreis nummis est dirutus. quos Dux se illi domum missurum esse spopondit: at Franciscus, Nihil agis, inquit; præsenti opus est pecunia; nolo enim, tantum Principem mihi debitorem habere, cnm quo, judicio, certare non liceat. eductoqne, ex proximo ibidem atramentario, calamo, Dncem coëgit, ut scripto, eam statim pecnniam numerandam sibi, mandaret. qua accepta, Principe ipso præsente, in qnandam religiosam ac panperem domum, deferendam curavit, cnm mandatis, ut Deus, pro Ducis salute, nnde ea pecnnia prodibat, exoraretur. In quem Ducem postea intuens, Si tibi molestum est, ait, tantam uno tempore pecuniam in pauperes erogare, ne tibi posthac veniat in mentem, me in ludum provocare. Quibus actis, magna suæ virtutis admiratione relicta, discessit à Dnce. qui conversns ad nos, Nihil opus est, inquit, sanctos viros velle sibi ludos efficere. Iam vero, quis posset assequi oratione infinitos illos sumtus, qnos in sacris Ædibus, in domibus piis ac religiosis, tum ve-

teribus instaurandis, tum novis exædificandis, faciebat? ut nullus sit pauperum & calamitosorum hominum ordo, cui non ille domum ac perfugium aliquod excitaverit, in quod, fortunæ fluctibus ejecti, tanquam in portum, sese colligerent. videlicet, filiabus, à parentibus derelictis, mulieribus à flagitiosa vita ad honestam pudicamque conversis, orbis parentibus pueris, puellisque male nuptis, mulieribus nobili genere natis, quas vel res male gesta, vel fortunæ sævientis injuria, ad terminos egestatis impulerat, præterea Clericis seminarium, ubi alerentur, optimis moribus imbuerentur, & sacros Ecclesiæ ritus edocerentur, exstruxit. Sed, num, quia erat in sacris Ædibus instaurandis ædificandisque magnificus, in eisdem exornandis locupletandisque, parcus inveniebatur? At utroque in genere laboravit & præstitit. atque, ut de ceteris sileamus, in Ecclesia Cathedrali, quam magnificis ædificiis auxerat, argento, sacris vestibus, ac preciosa supellectile exornanda, septnaginta aureorum millia, & eo amplius, effuderat; si tamen est effundere, quod in Dei immortalis cultu collocetur. Sed nullus erit finis, si sit consilium, omnia ejus, pietatis in Deum, liberalitatis in pauperes, caritatis in omnes, exempla proferre. Denique, dives meritis, dives virtutibus, sua in Ecclesia, debitum naturæ reddidit; cum, in ipso mortis articulo, omnia ea mala prædixisset, quæ postea civitati illi inciderunt; ut propterea diceret, se maximas Deo gratias agere, quod non erepta sibi ab illo vita, sed opportune donata mors esset, ne tanta oculis, quæ postea ventura essent, mala conciperet. Obiit igitur, non sine maxima sanctitatis opinione. multa enim occurrerunt, quæ supra naturæ vires existimantur ab Episcopo Donesmundo, ex eadem qua ille erat Franciscana familia, relata in ejus vitam, quam edidit. quæ, apotheiosis ejusdem gratia, à testibus interrogatis ac juratis excepta, in publicas tabulas, seu instrumenta, conferri cœpta erant; sed, ne opus perficeretur, belli calamitas obstitit, quæ Mantuæ civitatem afflixit. Theologicæ ejus disputationes, una cum concionibus, ubi asserventur, ambigitur; utrum apud Principem Bozzoli, fratris ejus filium, an in Bibliotheca Terræ S. Martini,

quæ

quæ Principis illius paret imperio: quam bibliothecam, eo in loco, sibi ipse exstruxerat eo animo, ut ibi, quod reliquum esset vitæ, conficeret; sed, factus Episcopus, animum ab ea cogitatione abducere, & ad alia consilia est transferre compulsus.

LXVII. AVRELIVS CHISIVS.

CLarissima Senarum civitas, non modo nulli Italiæ, quæ quidem feratur in primis, belli pacisque artibus cedit, sed neque virorum, quos virtutum maximarum merita evocarunt in cælum, numero inferior exitit. Atque insignium, doctrinæ & eruditionis laude, civium plurimorum, qui mea ætate, communi naturæ fato extincti, æternam nominis sui famam reliquerunt, imagines, tenui nostro stylo, quasi penicillo, descripsimus, & huic alteri Pinacothecæ commendavimus; quarum imaginum tam magnus est numerus, ut non minimam ejus, ut ita dicam, parietum partem vestiat atque exornet. Eos vero, qui ad summam sanctitatem, dum viverent, effloruerunt, non sum adumbrare conatus; quoniam totum hoc integrum reservabam ad eum librum, in quo cogitabam laudabiles eorum mores exprimere, qui nostro hoc ævo habiti essent omnium sanctissimi. Sed, in Aurelio Chisio, hoc me quasi legitimum tempus expectare non sinunt eximia Fabii Chisii, ex cujus stirpe hoc tam fulgens sanctitatis lumen emersit, merita atque virtutes; qui nunc Sedis Apostolicæ apud Vbios Nuncius, ac Monasterii in Westphalia, Sedis ejusdem nomine, communis pacis conciliandæ causa, interpres atque auctor, magnum præbet specimen animi, ingenii, consiliique sui. Neque ingratum id illi fore existimo, si inter eos, qui, humanæ doctrinæ præstantia, magni & clari habentur, cognati unius, cælesti sapientia referti, imaginem collocemus; ut, quoties in eam intueatur, & præclarissimis domesticæ virtutis exemplis gaudeat, & ab ejus similitudine abstractum se non fuisse lætetur. Aurelius igitur,

natus est Senis, ex Augustino Chisio, & Olympia Bulgarina, optimis ac nobilissimis parentibus, anno CIↃIↃLXVI. Non fuit in puero, nec docilitas ingenii nec suavitas morum: in adolescentia, etiam libertas & vivendi licentia notabatur. Sed, annum agens undevigesimum, dexteræ excelsi opera, ineuntis adolescentiæ vitia magnis virtutibus emendavit atque correxit; tanta animi alacritate, ut Spiritui Sancto, novum in ipso opus instituenti, repugnare non sit ausus, sed totum se eidem reficiendum, expoliendum, instaurandumque permiserit. Et, quod magis miremur, novum vitæ genus, ejusdem Sancti Spiritus impulsu, horridum, sævum, atrox, suscepturus, non ejus ineundi rationem, à religiosorum ordinum familiis, & in eorum domibus, esse petendam existimavit, sed in privatis etiam ædibus posse illam inveniri putavit. tum, in rerum cælestium cogitatione totum se collocaturus, non in loca sola atque deserta confugiendum statuit, sed in urbium frequentia, in foris, in hominum strepitu, secretum sibi unumquemq; posse facere duxit, ubi in acri atq; attenta Dei meditatione defixus, omnes alias cogitationes à se rejiceret, atque repelleret. Itaque in sua civitate ætatem agens, in immensis cæli regionibus, inter cœlestis patriæ cives, mente animoque peregrinabatur; populares inter suos positus, longissimo ab illis intervallo distabat; intra domesticos suos parietes clausus, latissima cæli spacia emetiebatur. Erat illi, somni loco vigilia, pro preciosa ac divite veste rudis atque horridus saccus, pro esca atque potione jejunium, pro corporis oblectamentis flagella, atque aliæ ejusmodi pœnæ, ultro susceptæ, quibus in se acriter vehementerque sæviebat; risus locum ac sedem vis lacrimarum, quæ perpetuo eidem ab oculis decurrebant, occupaverat, adeo ut, quemadmodum de principe Apostolorum Petro traditum memoriæ ac literis est, velut sulci quidam in malis conspicerentur, unde in pectus, quod madidum semper gestabat, lacrimarum rivi defluerent. Iam vero, ubi ad sacra Christi corporis mysteria sumenda ventum erat, tum licebat videre, quantum ille fletui obsequeretur, quantum lacrimis indulgeret; quarum ea erat copia, ut non genas

genas tantum rigaret, non pectus solum laveret, sed, in terram decidens, pavimentum ipsum Ecclesię madefaceret: adeo ut sæpe æditnus, rationis totius ignarus, vereretur, ne lychnus aliquis vitreus, ex iis qui ejus orantis capiti impendebant, effractus, illam vim aquæ dedisset. Erat in primis cupidus, Societati Iesu nomen dandi, quod ea (absit verbo invidia,) magis fere quam reliquæ Religiosorum ordinum familiæ, iis; quas sibi ipsi præscripsit, legibus pareat: sed ab eadem excludebatur, quod esset humaniorum literarum funditus expers; quibus saltem imbutos eos esse oporteat, qui initiari sacris ecclesiasticis volunt. Quæ fuit causa, ut Pataviū proficisceretur, quo ociosius & utilius daret operam literis. sed fiebat, ut, simul ac Grammatici cujuspiam librum in manus sumeret, adeo à capitis dolore invaderetur, ut haberet necesse, illum abjicere; cum autem ad orandi studium se reciperet, statim dolor ille consisteret, nec auderet progredi longius. Itaque, Dei voluntate perspecta, cum, annum integrum, inanem illam operam sumsisset, reversus est in patriam; ubi, à Præposito Societatis ejusdem, maximo opere petiit, ut, quoniam omnis sibi, ad sacerdotes perveniendi, aditus esset obstructus, saltem ad fratres, seu coadjutores Societatis, ut vocant, transeundi potestas fieret. Quod etiam, justis de causis, impetrare non potuit. Sed quoniam, nullum veræ sanctitatis ædificium recte constitui, neque tolli altius potest, nisi humilitate nitatur; summum, in jaciendis humilitatis fundamentis, studium adhibuit, atque operæ non pepercit suæ. Itaque humum fodere, cubicula everrere, parietibus operas aranearum dejicere, ut ædes niterent efficere, aquam urnæ ingerere, ac plenam per vicos plateasque deferre, sua palam vitia detegere, nunquam, se accusandi, finem facere. Audierat à Francisco Vannino, pictore in primis, formæ imaginem suæ, quam maxime ad similitudinem veri, expressam fuisse coloribus: oravit, ut eam liceret aspicere, ac, facta potestate, plures eam scidit in partes. Injuriarum, in quibus æquo animo perferendis, veræ perfectæque humilitatis specimen editur, adeo patiens fuit, ut, publice læsus, ac ludibrio habitus; omni-

omnibus lætitiis incesserit. Verum, ejus patientiæ p
cium non exignum tulit. nam eum, à quo tam i
gnem contumeliam acceperat, tanta repente pœnit
tia subiit, ut, sacco indutus, ac fune præcinctus,
lam per urbem incesserit, atque peccati sui veniam
poscens, quod ausus esset tantam homini sanctissi
contumeliam, per summam injuriam, inferre, c
tumaciæ suæ voluntarias pœnas dederit. Tantis igi
humilitatis patientiæque radicibus positis, quid
rum, si ea in Deum & in homines caritas, quæ i
prodit, tam alte succreverit? Primum, piam ac r
giosam domum, quam vulgus Derelictarum appell
ab Hieronymo Benvogliente, I. C. eximio, inch
tam, ad absolutionem perfectionemque perduxit:
quam plures, facie honesta puellas coëgit, ne ino
& egestate coactæ, quæstum occiperent, ac Dei
se templum violarent; perfecitque, ne quid illis
necessarium vitæ usum deesset. Deinde, quum dolo
quantum maximum animo capere poterat, afficeret
ex misera & indigna virginum quarundam calamita
quas cum generis claritas, majorum amplitudo ac
gnitas, ab aliarum numero abstraxisset, egestas tan
ad infimæ sortis hominum condicionem sordesque co
pelleret; dedit operam, quantum potuit, neque ulla
in re impensius elaboravit, ut insignis domus aliqua
citaretur, quæ, adversæ fortunæ fluctibus, jacta
quasi perfugium ac portus existeret, atque Refugii e
nomine appellavit. quam domum de integro, coëm
in ea vicinia ædibus pluribus ac dirutis, à fundame
erexit; sacellum, in quo res divina fieret, constitu
signis, tabulis pictis, ac preciosa supellectile, instru
ornavitque: tum, prædia coëmit, ex quibus tantum q
annis rediret, quantum satis esset, ad vestes illis co
parandas, ad panem præbendum, ad vinum obsoniu
que tradendum. eas postremo omnium bonorum s
rum heredes instituit. Atque in his omnibus, cons
triginta aureorum millia fuisse consumta. Sed, quod
credibilem ejus animi magnitudinem, & humanæ g
riolæ contemtum, mire declarat, tam amplo excelso
ædificio suum nomen inscribi non est passus: tantu

P

post ejus mortem, multis illæ virgines precibus impetrarunt, ut in lapide, quo ejus sepulcrum tegebatur, quæ & quanta ejusdem essent in piam illam domum merita, grandioribus literis insculpta legerentur. Ibi enim, anno C.I Ɔ I Ɔ C X I, morbo consumtus, annum agens quintum & quadragesimum, est humatus. Sed præcipuam habuit servatæ castitatis laudem. nam, cum in assidua atque perpetua illarum virginum custodia vigiliaque maneret, cum auctoritate, consilio, re, atque opera, omnibus horis, præsto illis, tum ægrotis, tum bene valentibus, esset, ut etiam fœtidam ægrotantis cujusdam virginis saniem, quam evomebat, sibi sit in os conatus ingerere; cum, inquam, tam frequenti virginum illarum consuetudine uteretur, adeo tamen secunda inter ipsas castitatis fama versatus est, ut nullam unquam cuiquam, ejus minus honeste habitæ, suspicionem aperuerit. quod etiam Patrum Societatis Iesu, qui, quinque & viginti annos, ejus confessiones audierunt, testimonio confirmatur. ajunt enim, toto hoc tempore, nulla ejus animum, impuræ cujuspiam cogitationis, vi impetuque fuisse oppugnatum verberatumque: ut etiam in eo, vetus sanctissimi Patriarchæ Iosephi castitatis exemplum, longo intervallo, sit renovatum. etenim, impuræ cujusdam meretricis, quam à flagitio revocare conabatur, amplexibus, sese fuga expedivit, relicto pallio, quod illa è fenestra in viam ejecit.

LXVIII. LORETVS VICTORIVS.

MIrum nemini videri debeat, si, tot præstantissimis hominibus mortuis, vivi unius imaginem inseramus. ea enim est hominis, in suo genere, virtus atque præstantia, ejusmodi mea, in illo exornando exprimendoque, cupiditas, ut ad eam explendam, si sit expectandum, dum eo iter arripiat, quo ii, quorum imagines nostra hac Pinacotheca continentur, abierunt, millies me antea, tanto illo majorem, mors opprimere possit, quam ille vitæ suæ spacii metam aspiciat. quamvis, in

eam sedem, ad quam iter est omnibus, receptus, posse videatur suam, & alterius, quem dilexerit, vitam ab Orco, suo cantu, redimere; quemadmodum de Orpheo & Eurydice narratur. cujus ille, superioribus annis, non nihil simile, si vera est fama, perfecit, qui suam Eurydicem quandam, in tenebris, ex Cerberi tricipitis, nempe cognatorum custodiis, quibus ille verba dedit, eripuit. Sed fecit sapientius, quam vetus ille Orpheus. non enim flexit retro sua lumina, ut ille; sed semper, quæ ante ipsum erant, aspiciens, tutus, quo voluit, evolavit una cum illa; non, ut suam ex ea, ut falso quidam suspicantur, voluptatem expleret, sed, quemadmodum ipse in quadam ad me epistola affirmat, quo illius pudicitiam, ab adolescentis cujusdam insidiis, præstaret incolumem. Natus est Spoleti, magis ingenii virtutisque bono, quam generis claritate, præclarus ac nobilis; atque admodum puer, voculæ suavitate, ac docilitate ingenii, sectus est, & in musicis eruditus, ab exquisitis tota Italia magistris. A Cosmo, Magno Etruriæ Duce, simul auditus & probatus est, & ab Octavio Donio Florentino, qui illuc eum perduxerat, acceptus, magno in precio habitus, ac domi suæ innutritus. ubi deinde, tum sua tum magistrorum diligentia, tantos profectus fecit, ut scenicis in ludis, qui sæpe Florentiæ magnificentissimi dabantur, in scenam productus, primarum semper partium actor, tantum commendationis habuerit, ut apud omnes gentes, ubi aliquis musicæ arti honor habetur, celebre ejus nomen & clarum existeret. Cujus vocis eximiæ cantus, cum Ludovici Cardinalis Ludovisii, Gregorii XV fratris filii, pervenisset ad aures, per eas illi in animum commeans, maximum, ad intima cordis ejusdem cubilia, sui desiderium invexit: in qua cupiditate adeo fuit intemperans, ut non antea quieverit, quam summis eum precibus, à Magno Duce, in beneficio & gratia, impetrarit. cujus precibus Magnus Dux non potuit obsistere; quod tum ille, Romæ, rerum potiebatur. Sed Ludovisius tam alte hominis precium extulerat, ut non cuivis ejus audiendi faceret potestatem, sed iis tantum, qui æquabilitatem communis condicionis, præstantia dignitatis aut fortunæ suæ, transirent; quod,

eam

eam vocis cantusq; suavitatem, vulgarium non esse aurium pabulum, existimaret. Quæ res magnum illi convertebatur in bonum. nam viri illi principes, quo, magno se beneficio à Cardinali esse affectos, ostenderent, large in eum dona ingerebant; ex quibus, ad eos nummos, in quibus nunc est, brevi pervenit. Sed interdum Romæ, per hyemem, in sacello Patrum Congregationis Oratorii exaudiebatur. Vbi eum ego, nocte quadam, Magdalenæ, sua deflentis crimina, seq; ad Christi pedes abjicientis, querimoniam, canentem audivi: qui, eo ardore animi, ea vi vocis, iis tam mollibus tamq; delicatis in cantu flexionibus, Magdalenam nostris pene oculis subjiciebat, ut, si revixisset, in illa ejus, pœnitentiæ ipsius, imitatione suos veros luctus doloresq; agnovisset atque admirata esset. At neminem eorum, qui aderant, arbitror fuisse tam leni animo, tamque remisso, qui non ad eos motus se perduci sentiret, ad quos ab illo impellebatur; nimirum, ad fletum, ad iram, ad odium peccatorum. nescio alios; me quidem, scio, acriter vehementerque in delicta mea exarsisse, cum ille Magdalenæ personæ actor, præteritæ illius vitæ crimina exsecraretur, propter quæ in tantam Dei atque hominum offensionem incurrisset; sensi, mihi ubertim lacrimas ab oculis ire, cum ille flentis peccatricis gemitus, voce ad miserabilem sonum inflexa, repræsentaret; sensi, me ad incredibilem admirationem efferri, cum, vocem à gravissimo ad acutissimum sonum gradatim impellens, eandemque ab acutissimo ad gravissimum, per varios anfractus, volubilitate incredibili colligens, se posse eam ostenderet, sicut mollissimam ceram, quocunque vellet, contorquere ac flectere. Quid opus est verbis? nullus erat animi motus, ad quem ab illo, ut ita dicam, abreptus, non continuo formarer ac fingerer. At, quo artificio, qua venustate, quo lepore, id totum ab illo fiebat? Profecto, ars certare cum natura videbatur, utra majorem in eo vim ac dominatum haberet. Equidem, memoria repetens cantores omnes, quos ad hunc diem audire, longæ mihi vitæ cursus attribuit, sic statuo; nemini eorum, quos, in hoc genere, præstantissimos absolutissimosque, erudita veterum Græcorum Romanorumque natio ja-

ctat, tam multa, vel à natura vel ab arte, concessa fuisse, quam multa in hunc unum congesta miramur; magnum ingenium, miram ad poësin indolem; nam Sanctarum Irenæ & Galateæ dramata elegantissima edidit; non vulgarem, in faciendis modis, eruditionem; qui, Ignatium Lojolam, Romæ in Æde nominis Iesu, ejusdem Societatis, regio apparatu datum, modulatus est egregie; vocem suavem ac splendidam, & ad quamcunque varietatem & commutationem efficiendam aptissimam, quæ, ut in fidibus chordæ, ad quemcunq; tactum respondeat, acuta, gravis, cita, tarda, magna, tenuis; acre in canendo judicium, atque artificem rationem: quo fit, ut suum, cuique animi motui, vocis genus adhibeat, neque præpostere agat, ut multi, à quibus vox non arte ac moderatione tractatur, qui hilares ac jucundas res triste, tristes hilare, vehementes remisse, graves ludibunde, iracundas lente, ad nos, per vias ab auribus ad animum perforatas, inducunt. quamquam in hoc est eorum culpa nonnulla, qui carmini modos fecerunt, quos non apte ad illius sententiam accommodaverunt. Ille vero, à natura atque ab optimorum magistrorum præceptis edoctus, si iracunda perturbati hominis vox & oratio cantu sit exprimenda, vocis genus sumit acutum, incitatum, crebro incidens; si miseratio ac mœror explicandus, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce; si metus referendus, demissum, hæsitans, abjectum; si truculenti vis hominis tradenda, contentum, vehemens, imminens; si exhilarati voluptas animi anteponenda, effusum, lene, tenerum, hilaratum ac remissum; si ægritudine aliqua oppressi molestia significanda, sine commiseratione grave quiddam, & uno pressu ac sono obductum adhibet. Hæc, à L. Crasso aliisque summis doctoribus relata, felicius, in illius modulate canentis voce, quam in eorum libris, impressa cernuntur. Quod autem ita scienter in cantu, ad quemcunque velit animi affectum exprimendum, se formet ac fingat, à natura consecutus est; unde habet, ut, in communi vitæ consuetudine, ad eos omnes motus acriter vehementerque impellatur. nam si dat se hilaritati, in maximos repente risus effunditur; si tristitiæ, demittit animum; si iracundiæ,

cundiæ, ita se ab ea abripi sinit, ut ad clamores, ad jurgia, ad contumelias, & interdum etiam ad verberationes, labatur atque deveniat; adeo ut vix ab iis manus abstinuisse dicatur, quos nefas est tangere. eadem est ratio spei, misericordiæ, aliarumque animi perturbationum: in quarum singulas nimis ille quidem est vehemens. Quid illa ejus, in qua mihi deus videri solet, in voce claritas, & in lingua, explanata vocum impressio, quantam attentionem benevolentiamque conciliat? est enim in magna cantoris laude ponendum, verba, syllabas, literas omnes exprimere, non putide, sed accurate, & cum quodam, sine molestia, diligenti spiritus sono ac vocis; idque non tam, sua sponte, laudabile est, quam, quod est à plerisque neglectum. etenim, non tam præclarum est, pronunciationi distinctæ atque dilucidæ operam dare, quam flagitiosum, id spernere. Novi ego non neminem ex iis, qui ad summam recte eleganterque canendi laudem efflorescerent, ultimas præsertim syllabas, sive negligentia, sive prava consuetudine, ita obscurare, ut, quid dicerent, quamvis admodum attenderem, non intelligerem; quod non, tam vocem foras emittere, quam intra fauces impellere, non tam in lucem edere, quam tenebris involutam, anteaquam lucem aspiceret, enecare viderentur: quamobrem illud assequebantur, ut, qui audirent, desperantes, posse ex illis tenebris, lucis quidquam, ad ipsorum intelligentiam illuminandam, existere, vel aliud agerent, vel oscitarentur, vel dormitarent, vel cum vicinis capita conferrent, ac de cœna loquerentur. At vero, illo canere incipiente, omnes alacres & erecti consistunt, sermones, quos instituerant, dirimunt, animam continent, ne, crebro respirantes, sibi quodammodo obstrepere videantur; tum, cantu ejusdem mirabiliter deliniti, nullis ab eo fastidiis abalienantur, nulla aurium satietate defatigati discedunt, sed ab eo, tanquam capti alligatique, continentur. Fabulosis poëtarum carminibus traditur, ad Amphionis lyræ cantum, Thebarum arcem murosque fuisse substructos. ridicule, si ad lapides & latera, quibus muri constabant, referatur: verum, si in cœmentis, rudia hominum ingenia, quovis interdum saxo stupidiora, intelligan-

telligantur, in hoc lepido tam elegantis fabulæ mendacio non inelegans veritatis ratio inclusa invenietur; nimirum, nulla re alia, nisi suavi docti cujuspiam oratione, ex agresti immanique vita, nos ad humanitatem excultos exædificatosque fuisse, vel potius mutuæ caritatis amplexu, quovis muro firmiore, unum in locum coactos, atque occlusos. Sed, quid hæc, inquies, ad Loretum narratio spectat? Multum sane. non enim ita Amphion dispersos & agrestes homines, lyra, ad Thebanum oppidum conflandum, quasi lapides ac lateres, elaboratos atque expolitos attraxit, ut ille suæ vocis suavissimæ cantu voluntates ad se hominum allicit, eorumque benevolentia, quæ, plusquam centuplex murus, servandis hominibus prodest, se munitione quadam & vallo circumdat. Quot ego homines novi, ad hæc studia duriores, ad dulcissimos ejus cantus commoveri, emolliri, ac flecti! quot, præ nimia voluptate gestientes, quod ad eam continendam angusti essent unius pectoris fines, sibi tunicam à pectore diloricare, quasi eidem, ad egrediendum, aditum darent, & aperte fateri, se pares eidem ferendæ non esse! quot ego patres familias vidi, natu grandes, cum auditum esset, illum quopiam cantatum prodiisse, statim, ex ultimis Vrbis regionibus, domibus relictis, re familiari neglecta, corruptis itineribus cœno, tempestate perfrigida, imbribus maximis, accurrere, loca in subselliis occupare, ac multas horas, expectando, conterere! quot etiam aspexi, quos, locis omnibus obsessis, negociorum necessitas serius illuc impulerat, in confertissima multitudine stantes, premi, impelli, & hac illac, tanquam fluctibus, agi, neque his tamen incommodis deterreri, quo minus eum, cujus causa venerant, audirent! atque isti ipsi, qui serius illuc accesserant, cum discederent, non tam querebantur, se pene fuisse in turba collisos, quam illum dolebant, cupiditate ipsorum celerius, finem canendi fecisse; se enim, nequaquam fuisse satiatos, sed avidiores, quam attulerant, aures domum referre. alii multa matri illius bona dicebant, quæ sua fœcunditate, Angelum magis quam hominem, peperisset. alii commune rerum humanarum fatum deplorabant, quod illum, ob excellentem vocis suavi-

suavitatem, & incredibilem canendi artem, omnino mori non debere, ajebant. alii affirmare non dubitabant, cæli beatissimas mentes, si eas canere humana voce contingeret, non alia voce nec aliis modis usuras, nisi illius. Dixi paulo ante, videri eum dignum, qui mori non debeat: sed, quoniam nemini, in tam exiguo vitæ spacio, immortalitas potest accidere, saltem optandum est, ut Xenophili musici ætas illi contingat; qui, nullo valetudinis damno, centum & septem complevit annos. vel potius, quoniam, in ejus suavissima voce, tot animi reficiuntur, tot curæ abiguntur, tot aures conquiescunt; videtur petendum à superis, ut ejus felicitatis compotem eum faciant, quam Luceiæ mimæ largitos esse, auctor est Plinius; cujus vocis præstantissimæ ea fuisse perennitas traditur, ut, centum annos in scena pronunciaverit. Nam illud jam assecutus videtur, ut vetus de Tellene musico, omnium maximo, proverbium in ipsum transierit. non enim, ut antea, cum aliquem ad recte canendum hortabamur, dicimus, *Cane ea, quæ sunt Tellenis*; sed, *Cane ea, quæ sunt Loreti; quoniam sunt optima.* Tam constans est omnium opinio, fuisse Tellenem ab eo superatum.

LXIX. FORTVNATVLVS LVRCO.

LVbet hic narratiunculam apponere, habitam, feriis Bacchanalibus, ad Academicos Humoristas, quæ cum mores illius, qui in ea continetur, exponat, imaginis cujusdam instar potest habere.

Multa sæpe homini in vita contingunt, sive bona sive mala, quæ ille non cogitavit. Vel illud, quod dicturi sumus, quis unquam crederet potuisse accidere? scilicet, ut quisquam, domo, negocii causa, egressus, quatridui viam, sine ullo suo sumtu, conficeret, &, quod admirabilius videatur, magna ex parte ad caupones diverteret? Sentio, vos vehementer mirari; scio, me rem incredibilem polliceri. nam, qua insolentia avaritiaque hic ordo sit, indicant leges severissimæ, in caupones & stabularios scriptæ, quibus, gravissimis propositis pœnis, eorum fraus & nequitia compescitur. attamen, res

ita

ita se habet, ut dicam. ejusmodi enim casus affuerunt, quibus est illis pulcre os sublitum. Accipite igitur rem jucundam, & dignam vestro cachinno. Sed, antea quam ad rem aggredior, explicandum est, quid hominis sit hic, ad quem ea, quam sumus dicturi, res attinet. Hic est, annos natus quinquaginta & plus eo, magnus, ventriosus, obesus, rubicundo ore, facetus, amœnus; quotidie mensam amicis complet; semper est in convivio magister, in commessationibus dominus, in compotationibus princeps; ubi in aliquod oppidum venit, mirandum in modum, (canem venaticum diceres,) odoratur in popinis omnia, & pervestigat, num aliquid sit in eis vini, ex palati sui sententia: quod si reperit, nefas putat esse inexpiabile, antea illinc pedem efferre, quam dolio illi, quod probaverit, omnem animam intertraxerit. præterea, homo est mulierosus, &, tanquam Mimnermus alter, sine Veneris voluptatibus nullam esse vitam existimat. at nihil factum est propius, quam ut hæc illi voluptas pessime infeliciterque succederet. nam cum, festis Bacchanalibus, statuisset, multo quam antea effusius in venerem ruere, in eoque luto altius hærere, aromatarium quendam adiit, quem acceperat medicatam quandam aquam habere, quæ non solum deficientem libidinem excitaret, verum etiam ab inferis, mortuam, revocaret; ac quatuor ejus cyathos ab illo coëmit. sed satis superque unus fuisset: etenim nonnihil cantharidum habebat admistum; quæ cantharides quantam ad urendum, exulcerandum, atque etiam enecandum, vim habeant, nemo est plane qui nesciat. at ille nondum vim earum fuerat expertus. redit igitur alacris, ac mulierem quandam in sua vicinia, quæ corpore corpus alebat, domum suam invitat, ut ea secum nocte concumberet. illa condicionem accipit, ac se venturam constituit. adest nox, venit mulier; cœnant. Sed, antequam se lecto commendent, Est mihi, inquit ille, potio, quæ, epota, vires augeat atque confirmet. mulier, quæ non minus præceps in scelus ferretur, quam ille, Da mihi, inquit, hanc potionem; volo enim, gigantis non minus vires habere. ille statim amphoram aquæ profert, ac dimidium ejus præbet mulieri, reliquum ipse totum exhaurit. tum eunt cubi-

bitum; ac tantam denique vim incendii intus in visceribus æstuare sentiunt, ut, cum ferre non possent, primo mane, se è lecto in terram ejecerint, ac singula singuli ahena corripuerint, gelida aqua impleverint, in eamque nates demiserint. sed, tanquam si non in aqua frigida sedentes, ab æstu televarentur, sed in Phalaridis tauro inclusi essent, plorabant, clamabant, se uri, inflammari, incendi. accersitur medicus; adest. qui, ubi eos videt, ita demersos in aqua, cachinnos extulit; rogat, quid sit. cumque de potione illa, quam ebiberant, audisset, multo est majores in risus effusus. Sed tandem, quo miseris auxilio esset, jussit refrigerantia quædam, clysteris ope, in viscera utrisq; infundi. Hic igitur, quem deformavi, habebat nescio quid negocii in oppidulo, ab eo, ubi ipse habitabat, quatridui fere via sejuncto. commode ergo, atque ex itineris ratione, viaticatus, equum conscendit, viæque se tradit. noctu, venit in quoddam castrum & ad cauponem divertit. erat ejus castri dominus, Comes quidam sævus, acer, iracundus, impotens animi; qui primum, caverat edicto, tum, sigillatim cauponibus præceperat, ne quemquam tecto reciperent, prius quam coram sibi stitissent. Caupo, qui existimaret hominem hunc liberalem, & quia de via fessum aspiceret, noluit, ea insuper molestia afficere, ut ad dominum mitteret; sed plena ac pingui cœna refectum, statim in lecto collocavit. tum ipse Dominum adiit, atque, apud se hospitem esse, narravit. at ille, stomacho & iracundia, supra quam dici post, elatus, Itane, inquit, imperio meo præsto es, furcifer? Et, qua erat animi impotentia, nihil propius est factum, quam, ut illi misero fustem in tergore frangeret, aut pugnis in ore sementem efficeret. &, Nisi mihi, inquit, exhibeas tuum istum hospitem, tam delicatum, tam nobilem, excludito mihi oculum, si non mactabo te atque illum infortunio. Caupo, domum reversus, hospitem, altiori somno oppressum, atque stertentem, offendit; impellit, excitat; atque, Tibi dominus adeundus est, ait, ille, somni plenus, Ne mihi molestus sis, inquit; sine, dormiam. ac redormire protinus cœpit. caupo instat, urget, impellit; excitatum admonet, ut surgat. tandem

dem ille ægre à somno distractus, sarcinas suas poscit, & cauponi atque domino mala multa ingerens, ad Comitem venit. qui Comes, tristi ac severa fronte, Cur, inquit, ô hospes, ex edicto meo, simul ut pedem in oppidum intro tulisti, non recte ad me ibas? Quia, respondit, non putavi, meï similes ea lege posse constringi. At nesciebat, quem ipse crabronem irritaret. nam, hoc responso, vehementer Comes offensus, Scis, inquit, quanti te ac tui similes facio? quanti eam, quæ mihi latrinam lavat: ac nisi te ex hoc oppido, avibus atque auris ocius, ejeceris, faciam, ut hujus diei locique, meique, tibi immortalis ac sempiterna sit meminisse memoria. Ille, qui Comiti repugnare non auderet, nescio quid secum mussitans, abiit, atque extra oppidum, ut potuit, sub quadam quercu, nocte illa quievit. Postridie mane, cum profectionem ornaret, ecce tibi duo, qui Comitem ajunt opere eum maximo evocare; velle enim se eidem satisfacere de eo; quod proxima superiore nocte nimis in eum acriter violenterque dixisset. Ille negare venire, nec Comitem flocci facere. Sed tandem, multis precibus exoratus, se est passus adduci. Quem ut hospes aspexit, in ejus collum irruens; excusavit, quod iracundia summa esset; ac, se nolle, ait, dictum, quod dixisset. eadem opera jentaculum jussit afferri; quo ille mirabiliter recreatus, multis magnisque Comiti gratiis actis, repente evolavit è conspectu Comitis, cauponis, & castri; neque quisquam, ob cœnam, vel hospitium, plus illi molestus fuit, quam si nunquam illuc venisset. Verum, metuens, quod vix poterat credere, ut immunis abiret, retorquebat sæpe oculos ad illud oppidulum, &, quidquid obstreperet, vocem cauponum, se revocantium, esse credebat. Sed, quemadmodum, malis initiis orta, deteriores fere semper exitus solent habere: ita etiam, bene cœptis, prospere feliciterque cuncta succedunt. neque, uti temere fortuna incipit bene vel male mortalibus facere, ita temere definit, sed ludum utrumque pertinaciter ludit. Itaque fortunatus iste non habebit necesse, sumtus faciendi gratia, marsupium exenterare; sed gratis altera sibi advenienti cœna præbebitur. nam vespere aliud oppidum ingressus, more suo

in

in hoſpitium ad cauponem divertit, cœnat, decumbit. poſtridie mane, ſurgit, cauponem vocat, rogat ut rationem conficiat, quidque ſibi pro cœna, quam comederat, debeatur, enunciet; ſeque ad profectionem comparat. Sed interea dum caupo adeſt, dum ratio initur, dum equus ornatur, compotatores quidam, qui probe madulſam habebant, inter ſe de nugis rixari cœperunt; res à verbis ad pugnam & ad manus venit. caupo, exanimatus, rationes conficere, quas inire cœperat, deſiiit; nullum de cœna verbum amplius facit; ſed, hoſpitis genibus advolutus, orat eum, obſecrat, ut ſe in illorum controverſias interponat, pugnam dirimat, ſibique ſubveniat: nam, Si quæ cædes, inquit, hic fiat, numquidnam dubitas, quin perpetuo perierim? edicta ſunt acerba, prætor ſeverus, ego ſemper infelix. Quibus ille precibus motus, ibat, ut cauponi operam daret. Sed repentinus lictorum concurſus duas res fecit illi compendii; nempe diremptionem pugnæ, inter ebrios commiſſæ, & ſolutionem cœnæ, quam obligurierat. nam, cum mallet ſibi cavere, quam cauponi, atque id ipſum metuens, quod ille, videlicet, ne raperetur in carcerem; equum conſcendens, ſe, quantum potuit, ex oppido illo proripuit. conquiſitus eſt poſtea in omnibus popinis, non tam propter cœnam, quam ob teſtimonium, quod ipſi Prætor, de ea pugna, denunciaverat. Sed ille jam fecerat, quod ſervus malus; nempe in pedes ſe dederat. Iurarem, bonam fortunam iter una cum eo feciſſe: nam tot illi commoda evenerunt, quot ne optare quidem ſibi quiſquam, nedum ſperare, ſine illa, auſus eſſet. Quid autem illi in caupona contigerit, in quam, ea quæ conſecuta nox eſt, divertit, accipite, ac, bonam fortunam cum illo fuiſſe, negate. Aberat hæc caupona ab oppido, quod petebat, millibus paſſuum circiter octo; in quam manipulus quidam furum, quidquid, ex proximis villis, ovorum, gallinarum, caponum, vini, ſuccidiarum, diripiebat, omne congerebat; ex quo facile fuit cauponi, eam homini, gutturi dedito, cœnam apponere, quæ maxime in illius ventris rem eſſet; adeo ut deliberaret, utrum aliquot ibi dies commoraretur, an ſtatim diſcederet. Etenim, ita lepide ac nitide

ſe fuiſſe acceptum, videbat, ut nunquam ſibi
in vita fuiſſe fateretur. Sed, dum maxime in ſet
gitationum ſuarum ſententias exquirit, de im
nova res accidit, quæ ſenatum dimittere, ſibique
metuere, atque inde ſeſe ſurripere cogeret, ubi c
de capite ſuo fore non dubitabat; nimirum n
non paucorum adventus. hi erant latrunculi illi, q
ximus, qui ſe domum ex præda receperant, & u
cauponam armati obſederant. Si cor illi in pecto
perit artem facere ludicram, quid me attinet dice
cogitatione veſtra relinquo: nam multo erit vob
jor ad intelligendum, quam mihi ad enarrandum
cultas. Tum unus, qui, ex habitu, videbatur habe
perium in ceteros, Numquidnam, inquit, rei tibi
iſtis eſt? qui, Nihil, reſpondit. cur igitur emiſ
iſtos oculos hac illac circumferebas? Quia nimis
pulcris armis præditos eos aſpiciebam. At ſcin' (ex
ille) quomodo ſe tibi res habeat? niſi te hinc prop
ocius amovere, arbori alligatus, ſigni loco, iſto
ſclopis, in quem colliment, exiſtes. at, Quo vis,
abeam, ait, ſi apud cauponem hunc habito? In ma
rem, inquit lictorum explorator & emiſſarius. ead
que opera, duobus validiſſimis latronibus imperat, u
linc abſtractum, quo maxime ille velit, abripiant.
non procul ab eo oppido eum ſtatuunt, cujus illud i
gratia ſuſceperat. ferebat ille quidem moleſte, ſe nin
celeriter fuiſſe ab ea ſagina depulſum: ſed longe impe
ſius gaudebat, ſuam ſibi crumenam adhuc ſalvam cu
inteſtinis omnibus eſſe. Sed non poterat illi male ef
cui ſeſe comitem fortuna adjunxerat. Tuebatur ſe,
oppido, notiſſimi hominis interfector, incredibili d
ligentia ac vigilantia: nam, ubi quiſquam in oppidu
venerat, continuo hominem conveniebat, in ejus ſe am
citiam inſinuabat, magnoque artificio exſculpebat e
eo, quis eſſet, cujas, quo iret, quamobrem illuc venit
ſet, an futurus eſſet ibi diutius: denique, ab hoc aditi
patefacto, ad intima ejus cordis conſilia penetrabat. I
videt hunc peregrinum, robuſtum hominem, ac gla
diatoria propemodum corporis firmitate, ſclopo &
machæra probe munitum, & ſtatim, ſuſpicione offen

ſu

ſus inſidias ſibi ab illo parari putavit. quamobrem, conſilio cogitationum ſuarum advocato, non varie, ſed cunctis ſententiis, decernitur, niſi ad cavendum paratus eſſet, ſuo capiti infortunii baliſtam intendi. quamnam igitur rationem ut ab ipſo caveret, inivit? cum aliquandiu hæſiſſet, homo acutus excogitat, domum ſuam hominem invitare, & tantiſper, dum ille ibi negociaretur, aſſervare apud ſe, vinctum catenis atque compedibus: ſed quibusnam? num ligneis? minime. num ferreis? multo minus. at quibus? eſcariis, hoc eſt, apud menſam plenam, eum eſca atque potione vinctum habere. itaque non dimittit tempus, ſed ſimulata amicitia, hominem occupat prior: ſalutat, adveniſſe gaudet, domum ſuam invitat. Non fuit diu lnctandum cum eo, ut oblatam ſibi occaſionem arriperet: nam ſtatim manus dedit, ac ſe victum eſſe confeſſus eſt: neque minori cum alacritate, nova ac certa ſpe cibi, tanquam funiculo aliquo capiſtratus, præeuntem illum ſectabatur, quam bos vel equus dominum, cum plenum ad præſepe, ut ibi eum vinciat, adducit. Omnino, quoad ille apud menſam meticuloſi illius roſtro deligatus eſt, hæc fuit ratio illi vivendi. interdiu, ſuo operam dabat negocio, noctu oſtenſum ad præſepe ſe recipiebat: & quamvis ſe obſervari ſentiret (neque enim erat tum ſtultus, ut, apud animum illius, metum pugnare, non intelligeret,) nimis tamen pulcros ludos, ex tam inepta hominis calliditate ſumebat. unum diſplicebat, quod opinione celerius ſua ad exitum negocia feſtinaſſent: voluiſſet enim hominem diutius exedere. quamobrem hoſpitem adiit, narrat, rebus ſuis, quarum gratia in oppidum illud venerat, à ſe rite confectis, nihil jam eſſe reliquum, niſi ut domum rediret ad ſuos: gratias agit, quod ſe tam liberaliter ex ſuis cibariis tractaſſet: operam illi ſuam pollicetur ac defert. Illico nova homini ſuſpicio inceſſit, propterea hunc à ſe abire, ut aliquo occultatus, ſe ex improviſo, ac de inſidiis, aggrederetur atque opprimeret. ac ſecum, Mox, ait, experiar, utrum vere hic abeat, an ſimulet ſe abire. & in eum intuens, Num te fugit, inquit, itinera omnia eſſe infeſta latronibus? ea igitur te lege dimittam, ſi

duos tecum, quos comites itineris dabo, venire sustineas; qui tibi commeatum etiam omnem large præberi curabunt. Tum enimvero ridere secum ipsemet cœpit; ac, Scilicet id unum, inquit, deerat felicitati meæ, ut reditus profectioni similis inveniretur. Sed videlicet ignorabat, bonam fortunam, qua illuc comitatus advenerat, re bene gesta, reversionem, cum ipso parare. itaqua, ne verbum quidem addendum putavit; verum, laudata hospitis in se benevolentia, Facerem tibi, inquit, injuriam, si tantum, à te mihi ultro oblatum, beneficium repudiarem, suspectis præsertim itineribus. Quamobrem, ut præceptum erat, reductus est domum; atque eadem opera ipse solutus est sumtu, hospes suspicione.

LXX. BALDVINVS TONSOR.

PRædicta narratiuncula, ad se aliam attraxit, in eadem Academia habitam, qua, vafra nebulonis cujusdam ratio, ut se litium molestia liberaret, exponitur.

Magnam nonnullos sapientiam, simulatione stultitiæ, texisse, proditum memoriæ ac literis est; idque propterea, ut commodum inde aliquod aucuparentur, vel paratum sibi infortunium, à capitis sui peste, depellerent. Quis nesciat, (ut de ceteris taceam) Vlyssem, ac L. Brutum, multum, temporibus suis, sapientia præstitisse? Et tamen eorum alter, liberali uxoris suæ consuetudine devinctus, ne sua cum aliis Græciæ Principibus, Trojam abeuntibus, arma conjungeret, causam non eundi, ex insaniæ simulatione, quæsivit; alter vero, quo patriam dominatu regio liberaret, seque vitamque suam Tarquinii odio sævitiæque surriperet, eam, quæ in ipso erat, sapientiam atque virtutem, stultitiæ integumentis obduxit. Similis fuit ratio, non multis ab hinc annis, Balduini cujusdam tonsoris. nam, quo se litium quarundam molestiis eriperet, ad simulationem stultitiæ, se ipse dolis effinxit. At facio injuriam Vlyssi ac L. Bruto, clarissimis viris, cum de Balduino tonsore subjicio: sed malo, eos mihi habere iratos, quam, tam doctum hominis plebeii dolum oblivioni non vindicare. neque illum iratum vereor, si rescierit; immo maximas mihi gratias

gratias habeat, ac magno se honore affectum existimet, quod, cum duobus, omnis fere memoriæ clarissimis viris, comparetur. Ac propter eos, qui illum non noverunt; hic est, ventriosus quidam, obesus, capito, qui tonstrinam Romæ satis celebrem habet. & sane, homo est voluptarius, iracundus, cerebrosus, magnæ escæ, sed longe majoris vini; omnes, quotquot sunt Romæ cauponias, & cauponum nomina, memoriter nominat; tum, quidquid in unaquaque cella vinaria est vini, seu albi seu atri, seu lenis seu asperi, novit: quas alii emunt curas ac negocia, ille odit, atque abhorret: sed in primis, est fugitans litium: vineam, extra portam Collinam, possidet, quæ agri fertilitate, regionis amœnitate, cœli salubritate, cum nulli aliarum villarum cedat, fit, ut de ea veterator quidam, qui oculos ad eam adjecerat, litem intendat, & hominem quietissimum, quam tumultuosissime adoriatur. Homo callidus cœpit excogitare, quemadmodum eam à se molestiam amoveret, & in alium transferret. ac statim venit ipsi in mentem alter tonsor, Vlyssi nomine, qui Ghitam, sororem suam, habet in matrimonio: hic sibi videtur incus idonea, supra quam suas fallacias cudat. ergo, sub initium Quadragesimæ, cœpit repente, abrepto gladio, insectari omnes domi, aliena loqui, clamare. hic omnes accurrere, retinere, mirari, derepente eum esse à mente depulsum, qui paulo ante valuisset. accersitur Vlysses; advolat. ubi Vlyssem videt, tanto magis simulat insanire. itaque os sibi distorquere, spumas agere, tectum ascendere, quasi præcipitare se vellet, &, tanquam imaginibus falleretur, dicere. Corripite direptores meæ vineæ, retinete, discerpite, interficite latrones; ubinam est Vlysses meus, qui mihi opem ferat? Tum ille, En adsum, inquit. atque eum existimans, ob litium terrorem, in eam ægritudinem fuisse delapsum, objurgare leviter cœpit, ac polliceri, ad ejus defensionem, operam suam. Balduinus, quasi tum primum Vlyssem aspiceret, O mi Vlysses, inquit, tune hic eras? mihi igitur auxiliare, audaciæ istorum occurre; tuum negocium agis, cum mihi operam præstas; siquidem isthæc ad te vinea, una cum ceteris bonis, morte mea redibit. ut ego perierim,

P 3 vides;

vides; vix bidui vel tridui mihi reliquum est vitæ. Vlysses, plura eum loqui, non est passus; sed, in lecto collocatum, remotis arbitris, oravit, ut paululum quietis acciperet. Nemo invitus audit, cum spes hereditatis sibi proponitur. quamobrem Vlysses, ab hoc vento abreptus, ridicule ab eodem, est passus, se hac illac impelli; & id secum habere rationis cœpit: Miser hic, quantum video, prorsus interiit; nam, ut deliramenta ejus audio, quidquid hellebori mittunt Anticyræ, huic ægro mentem, quæ aufugit, revocare non potest; nullus est illi filius, quem patri, si intestatus sit mortuus, esse heredem oporteat; ad sororem igitur suam, uxorem meam, lege, bona ejus omnia pervenient; nonne magis ipso insaniam, si tam bonam vineam non omnibus copiis defendam? Quamobrem, omissis ceteris curis, cœpit id unum agere, ipse advocatos adducere, circum patronos cursare, judices adire, docere, ad diem, atque adeo ad horam præsto esse, cum adversario concertare, operæ atque labori non parcere. quid verbis opus est? tanquam si Balduinus diem suum obiisset, ipseque in possessionem vineæ venisset, pro herede se gerere; de pastinando, serendo, ædificando cogitare; vineam inter filios partiri, sic dicens; Ea pars, quam salices directo ordine definiunt, in qua est puteus, Septimillæ meæ, doti dicetur; ea autem, quæ ad viam publicam pertinet, quæque arundinetum habet adjunctum, Momo, filio itidem meo, assignabitur; ita tamen ut Momus, per sororis fundum, haustum habeat, soror ex fratris arundineto pedamenta sumat, ad vineam. Sed, ut ad Balduinum revertar, cum ea simulatio insaniæ feliciter sub manus succederet, unus adhuc scrupulus residebat, quemadmodum de tonstrina se gereret; etenim, negocium illud deseri, unde tantos quæstus fecisset, unde se & familiam aleret, è re sua non esse; nimis enim magno cum damno desipuisset, ac jure mittendus fuisset Anticyras, si dissolutus, in re tanta, fuisset. quare, simulata paulum mente, sic Vlyssem mœstus alloquitur, Mi Vlysses, quo loco meæ res sint, vides; & sane, cælum ruere, & naturam interire, mea quidem nihil refert; sed, meus in te amor, me, quamvis oblitum mei, tui tuorum-

tuorumque immemorem esse non patitur : quantum detrimenti, ex hac mea invaletudine, tonstrina factura sit, non te fugit; quocirca, è re tua esse arbitror, ut ea probo cuiquam viro & fideli, quam optima condicione possit, locetur. Vlysses, id se curaturum esse, respondit, simulque daturum operam, ut pecunia suas in manus veniret. neque dicto fides abfuit : nam paulo post Ballioni cuidam locata est. Balduinus, hac cura liberatus, ociosus ab animo, insaniæ operam dabat. ac primo illo insaniæ simulatæ tempore, cœperat se violentius agere, alios adoriri, velle sibi manus afferre, se præcipitem agere, eaque fingere, quæ furentium sunt maxime : sed postea consilium displicuit, has secum rationes deputanti, Si perpetuo uti hoc impetu velim, primum, ad languorem defatigabor; tum, metuo, ne mea, de medicorum sententia, audacia, tenebris, vinculis, verberibusque coërceatur; quare nihil est à rationibus meis alienius, qui nihil nisi ocium quæro, atque ansam, qua cuculum istum eludam, quem tam avide bonis meis inhiantem aspicio. Quamobrem decrevit, tantum intra verba desipere, atque aliquid etiam leviter manu peccare, ut, patinas in terram abjicere, vel, visa muliere pulcra, in ejus amplexus irruere, atque alia his similia conari. Initio simulatę ægritudinis, virginis cujusdam operas conduxerat, quæ, ne æger umbris & imaginibus vanis perterreretur, neve, ex insania, manu aliquid violenter faceret, una semper cum illo erat, cœnabat, propter dormiebat. At improbus, ubi videt hanc forma non mala, primo suis eam nugis aggreditur; illa timere, seque è conspectu proripere, tum leviter repugnare, postremo deditionem facere. Sed quia Balduinus erat legitimæ prolis, supra quam dici potest, cupidus, antea quam quidquam sibi cum ea esset, clam eam secum matrimonio junxit, postea gravidam fecit. Vlysses, inscius harum rerum ignarusque omnium, quo arctius affinis sibi animum officiis beneficiisque constringeret, primo mane surgere, fora omnia circumire, aves, pisces, coëmere, Balduino apponere. ille, esse, patinas detergere, Vlyssem obsonatorem optimum esse, dicere. Sed fiebat interdum, ut non semper Vlysses in tot nummis esset, quot sunt ad

emendos turdos, ficedulas, & capones, satis; unde cogebatur, eidem vervecinam, vel bubulam carnem, apponere, ac pro Græco, Romanum vinum inferre. cum id contingeret, tum enimvero illum furere & insanire dixisses; clamare, Vlyssem suum hostem dicere; vicinos, populares, ut sibi subvenirent, orare. Vlysses, qui jam spe & cogitatione sua vineam illam devorasset, verens ne, si affinis suus esuriret, tantus sibi bolus eriperetur è faucibus, ad proximam cauponiam accurrere, aves coctas, & exotica vina, mercari, æs alienum conflare, sumtui finem non facere. Ille quiescere, Vlyssem virum bonum esse dicere, eumque exedere. Iam, apud judices, agitata lis erat, qui, tum jure, tum Balduini misericordia adducti, secundum illum sententiam dixerant. Restabat, ut Balduinus, ex suo dicto promissoque, diem obiret extremum, cum ancillæ venter, qui celari non poterat, jam pulcre plenus, Vlyssi venit ad oculos. qui admirans, Hem, Balduine, inquit, numne solent insani ita inhoneste virgines ludere? cui Balduinus, Sic agitur, ait; quid ad te ea res pertinet? mea est uxor; parocho ac testibus præsentibus eam duxi; atque hoc quidem haud pro insano feci. Vlysses, re inopinata percussus, ac de spe omni dejectus, obmutuit, nec potuit proloqui unum verbum, vel ineptum saltem. At Balduinus, Quid est, ait, quod conturbatum te video? numne animum ad mulierem, quemadmodum ad hereditatem meam, adjeceras? Hic, Vlysses dolorem suum amplius dissimulare non potuit; atque, Itane, pessime, inquit, me ludos fecisti? itane tibi idoneus visus sum, quem dolis falleres? ideone mortem exoptabas, ut non modo viveres, sed etiam improbiorem aliquem, nequioremque te, gigneres? lurco, nebulo, veterator, impurus: utinam fuissent tibi cœnæ Thyestæ & Terei, turdi atque aves illæ, quæ mea pecunia comparatæ tibi advolarunt in ventrem: ut illud posthac edas quod te perdat, illud bibas quod nunquam transeat. Cui Balduinus, Hominem, ait, impurum & execrabilem vide; qui non solum morti & fortunis meis inhiat, quasi lupus esuriens, sed ultro contumeliis oneratum me advenit: abisis hinc, in ganeum, quantum potest; nam, si pergis molestus esse,

esse, vel si huc intro posthac pedem tuleris, tibi pugnis os exossabo. neque quidquam propius est factum, quam, itidem ut murena, manibus coci, ossibus exuitur, Vlysses os, pugnis comminutum, à Balduino referret. Sed ille, ne ad damnum, dedecus etiam accederet, iram continuit, seque inde proripuit, frustra querens, à Balduino se fuisse deceptum. Dixi antea, si recte meministis, Balduinum, quo cautius insanire posset, tonstrinam Ballioni locasse: hic restabat ejiciendus. & primo, humaniter hominem Balduinus appellat, oratque, ut aliam sibi tonstrinam inveniat. cui Balliò, Quid ais? inquit; an ignoras, eam mihi fuisse locatam? in medio sunt tabulæ locationis; aspice. Næ, tu homo es ridiculus, respondit Balduinus, qui istas speres tabulas præsidio tibi futuras; an nescis, quidquid in insania gestum est, solere à prætore restitui. At ego probabo, inquit ille, tibi lucida fuisse intervalla, cum locabas. At ego, respondit Balduinus, tum te præsertim insaniam percepisse ostendam, cum me tonstrina ejiciebas. Quid igitur agam? ait ille. Ego dicam, excepit Balduinus, abi & suspende te. Tum iratus Ballio, Sycophanta, inquit. At tu, clamat Balduinus, vel comprime linguam istam, vel si pergis male loqui, novacula hac, quam in manibus habeo, venas tibi præcido. Voluit deinde Ballio experiri, judicioque rem persequi; sed omnem operam perdidit. nam, judices, subveniendum esse insaniæ, censuerunt. ipse autem alio abire est coactus. Quare Balduinus vineam, uxorem, & tonstrinam, sine controversia possedit.

INDEX IMAGINVM
in Pinacotheca hac altera.

Fran-

Romulus

